

AVRUPA BİRLİĞİ VE DIŞ İLİŞKİLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

**T.C.
GIDA TARIM VE HAYVANCILIK
BAKANLIĞI**

AB UZMANLIK TEZİ

**AB GIDA GÜVENİLİRLİĞİNDE RİSK
İLETİŞİMİ, KAMUOYUNUN
BİLGİLENDİRİLMESİ VE TÜRKİYE'NİN
DURUMU**

**AB UZMAN YARDIMCISI
NİHAL DESTAN AYTEKİN**

**DANIŞMAN
SELDA COŞKUN
AB UZMANI**

**T.C.
GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIğI
Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel M¼d¼rl¼đ¼**

**AB GIDA G¼VENİLİRLİđİNDE RİSK İLETİŞİMİ,
KAMUOYUNUN BİLGİLENDİRİLMESİ VE
T¼RKİYE’NİN DURUMU**

AB UZMANLIK TEZİ

**AB UZMAN YARDIMCISI
Nihal Destan AYTEKİN**

**DANIŞMAN
Selda COŞKUN
AB UZMANI**

**Ankara – 2015
Mayıs**

T.C.
GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI
AVRUPA BİRLİĞİ VE DIŞ İLİŞKİLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

AB Uzman Yardımcısı Nihal Destan AYTEKİN tarafından hazırlanan “AB Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimi, Kamuoyunun Bilgilendirilmesi ve Türkiye’nin Durumu” adlı tez çalışması aşağıdaki Tez Değerlendirme Komisyonu tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü AB Uzmanlık Tezi olarak kabul edilmiştir.

Üye : Doç. Dr. Feysel TAŞÇIER
ABDGM Genel Müdür Yardımcısı V.
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak AB Uzmanlık Tezi olduğunu onaylıyorum . .....

Üye : Dr. Nevzat BİRİŞİK
GKGM Genel Müdür Yardımcısı
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak AB Uzmanlık Tezi olduğunu onaylıyorum . .....

Üye : Dr. İbrahim ÖZCAN
HAYGEM Genel Müdür Yrd.
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak AB Uzmanlık Tezi olduğunu onaylıyorum . .....

Üye : Selda COŞKUN
AB Uzmanı
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak AB Uzmanlık Tezi olduğunu onaylıyorum . .....

Tez Savunma Tarihi: ...../...../2015

Tez Değerlendirme Komisyonu tarafından kabul edilen bu tezin AB Uzmanlık Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Çınar BAHÇECİ
Komisyon Başkanı
Genel Müdür V.

ÖZET

AB GIDA GÜVENİLİRLİĞİNDE RİSK İLETİŞİMİ, KAMUOYUNUN BİLGİLENDİRİLMESİ VE TÜRKİYE’NİN DURUMU

Nihal Destan AYTEKİN

Gıda güvenilirliği krizlerinin, sanayileşmenin ve bilimsel ve teknolojik gelişmelerin etkileri ile gıda güvenilirliğine ilişkin riskler kamuoyunun odak noktası haline gelmiştir. Günümüzde iyileştirilen risk yönetim yöntemleri, bilginin kamuoyu ile paylaşımı ve geliştirilen risk iletişimi araçları, tarihte yaşanmış gıda krizlerinin süreçleri göz önünde bulundurulduğunda, sağlıklı bir risk iletişimini daha mümkün kılmaktadır. Ancak bu olumlu gelişmelerin yanında, sürekli değişen ve dönüşen risk ortamları bulunduğunun da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Kamuoyuna riskin aktarımında en etkili araç olarak medya benimsenmektedir. Son yıllarda ise, özellikle sosyal medya etkin bir araç olarak kamuoyunun bilgi edinme sürecine dahil olmuştur. Güncel iletişim kanallarının kitlelere erişim gücünün faydalarının yanında bilgi kirliliği yaratması potansiyelinin de yüksek olması nedeni ile doğru risk iletişimi ilkelerini kurgulamak ve takip etmek elzemdir.

Tez çalışmasında, temel olarak, Türkiye’de gıda güvenilirliğinde risk iletişimi ile kamuoyu algısının geliştirilmesi hususlarında gereksinimler analiz edilmiş olup konuya ilişkin AB’deki süreçlere ışık tutan başarılı iletişim belgelerindeki rehber ilkeler, AB yapılanmaları ile iyi uygulamalar incelenmiş ve Türkiye’ye uyarlanabilecek özellikleri değerlendirilmiştir.

2015, 157 sayfa

Anahtar Kelimeler: Gıda güvenilirliği, risk iletişimi, kamuoyunun bilgilendirilmesi, kamuoyu algısı, medya.

ABSTRACT

RISK COMMUNICATION AND PUBLIC AWARENESS IN EU FOOD SAFETY AND SITUATION IN TURKEY

Nihal Destan AYTEKİN

Food safety crises which have increased in number due to industrialization, scientific and technological developments have placed the risks related to food safety to become the centre of public attention. Today, the enhanced risk management techniques, sharing information with the public, and risk communication tools allow for a healthier risk communication compared to the earlier crises in history. However, along with these positive developments, the presence of continually changing and transforming risk environments should not be disregarded. Media is embraced as the most efficient tool for risk communication with the public. In recent years, particularly the social media is involved in the public awareness process as an important tool. It is important to design and pursue valid risk communication channels because that the social media has a high potential to create information pollution along with the advantages of its power to reach masses.

In this research attempt, the necessities regarding improving public perceptions and risk communication in food safety for Turkey are analysed; the guiding principles that enlighten the successful communication documents, EU structures and good practices are investigated and the resultant features which can be transferred to Turkey are considered.

2015, 157 pages

Key words: Food safety, risk communication, public awareness, public perceptions, media.

TEŞEKKÜR

AB Uzmanlık Tezimin konu seçimi ve hazırlanması sürecini de kapsamak üzere, Bakanlık'taki çalışmalarımda desteklerini her zaman için gördüğüm ve kendimi, bu anlamda çok şanslı saydığım Sayın Emine Güher Çeltek Sungur'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tezimin hazırlanmasındaki son aşamadaki katkıları için tez danışmanım Sayın Selda Coşkun'a, tezin, özellikle Türkiye'deki durumu özetleyen kısmının oluşturulmasında emekleri, ilgi ve yardımları için Sayın Erdal Celal Sumaytaoğlu, Sayın Ahmet Volkan Güngören ve Sayın Funda Kadim'e teşekkürlerimi sunarım. Tezin hazırlık sürecinde kaynak araştırması geliştirmek ve tezin şekillenmesine katkı sağlamak adına destekleri için Mert Atik, Burak Batur ve sevgili mesai arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Son olarak; hayatımın her aşamasında, attığım her adımda hep arkamda olduklarını ve beni desteklediklerini bildiğim aileme şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. GIDA GÜVENİLİRLİĞİNDE RİSK ANALİZİ.....	5
2.1 Risk Tanımı.....	5
2.1.1 Riske Karşı Toplumun Yaklaşımı	6
2.1.1.1 Toplumun Risk İletişimi için Temel Talepleri	8
2.2 Gıda Güvenilirliğinde Risk Analizinin Tanımı ve Bileşenleri	9
2.1.1 Gıda Güvenilirliğinde Risk Yönetimi	13
2.1.2 Gıda Güvenilirliğinde Risk Değerlendirme.....	15
2.1.3 Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimi	16
2.2.3.4 Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimi Sürecinde Kamuoyu Algısı.....	21
2.2.3.5 Başarılı bir Risk İletişimi için Gereksinimler.....	22
2.2.3.4 Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişiminde Medyanın Etkisi.....	31
3. AVRUPA BİRLİĞİNİN GIDA GÜVENİLİRLİĞİNDEKİ RİSK İLETİŞİMİ VE KAMUOYUNUN BİLGİLENDİRİLMESİ	35
3.1 Avrupa Birliği'nin Gıda Güvenilirliğindeki Risk Analizinin Yasal Çerçevesi	37
3.2 Avrupa Birliği'ndeki Gıda Güvenilirliği ve Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimi için Yapılanmalar.....	39
3.2.1 Avrupa Gıda Güvenilirliği Otoritesi (EFSA)	39
3.2.2 Kodeks Alimentaryus Komisyonu	42
3.2.3 Gıda ve Hayvan Sağlığı Ofisi (FVO)	42
3.2.4 Gıda ve Yem Hızlı Alarm Sistemi (RASFF).....	43
3.2.5 Avrupa Birliği Gıda Bilgi Konseyi (EUFIC)	43
3.2.6 Avrupa Birliği Üye Ülkelerinde Gıda Güvenilirliğine Dair Ulusal Yapılanmalara Genel Bakış.....	44
3.3 Gıda Krizlerinde Risk İletişiminin Avrupa Birliği Üye Ülkelerinde Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi.....	47
3.3.1 Avrupa Birliğinde Gıda Güvenilirliğine İlişkin Kamuoyu Algısındaki Farklılıklar.....	57
3.4 Risk İletişimi ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesine dair Avrupa Birliği Üye Örnekleri	61
3.4.1 İngiltere'de Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimi ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesi.....	61

3.4.1.1 Gıda Standartları Kurumu (FSA).....	61
3.4.1.2 FSA Risk İletişimi Belgesi	65
3.4.1.2.1 FSA Risk İletişimi Belgesi İlkeleri.....	65
3.4.1.2.2 FSA Risk İletişim Belgesine Göre Kamuoyunun Önemi	68
3.4.1.2.2.1 FSA Risk İletişim Belgesine Göre Kamuoyunun Sürece Dahil Edilmesine İlişkin Yöntemler	71
3.4.1.3 “Risk; Risk ve Belirsizliğin Ele Alınması için Devletin Kapasitesinin Geliştirilmesi (2002)” Özet Raporunun Kapsamı	75
3.4.2 Almanya’da Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimi ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesi.....	79
3.4.2.2 Gıda, Tarım ve Tüketici Korunması Bakanlığı (BMELV).....	82
3.4.2.3 Alman Federal Tüketici Korunması ve Gıda Güvenilirliği Ofisi (BVL)	83
3.4.2.4 Federal Risk Değerlendirme Enstitüsü (BfR).....	83
3.4.2.5 BMELV’nin Finanse Ettiği Federal Araştırma Enstitüleri.....	84
4. GIDA GÜVENİLİRLİĞİNDE RİSK İLETİŞİMİ VE KAMUOYUNUN BİLGİLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN ÖRNEK VAKALAR	85
4.1 Avrupa Birliğinde Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimine İlişkin Örnek Vakalar	85
4.1.1 İngiltere’de BSE Krizine İlişkin Risk İletişimi ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesi Süreci.....	87
4.1.1.1 Medyada BSE	87
4.1.1.2 BSE Vakasında Yürütülen Risk İletişimi Çerçevesi	88
4.1.2 Almanya’da Akrilamid Krizine İlişkin Risk İletişimi ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesi.....	92
4.1.3.1 Araştırma	92
4.1.3.2 Minimizasyon Stratejisi (Olabilecek En Düşük Seviyelerde Muhafaza)	92
4.1.3.3 Tüketicilerin Bilgilendirilmesi	93
4.1.3.4 Uluslararası Seviyede İşbirliği.....	93
4.1.3 Özel Sektör Örneği (Cadbury Krizi)	93
4.1.4 GDO Vakası ve Türkiye’deki Durum	96
4.2 Avrupa Birliği Gıda Güvenilirliği Alanında Kamuoyunun Bilgilendirilmesi İlişkin İyi Uygulama Örnekleri	106
4.2.1 İngiltere’deki Örnek Uygulamalar.....	106
4.2.2 Almanya’daki Örnek İyi Uygulamalar	109
4.2.3 Danimarka’daki Örnek İyi Uygulamalar.....	110

5. TÜRKİYE’DE GIDA GÜVENİLİRLİĞİNDE RİSK İLETİŞİMİ VE KAMUOYUNUN BİLGİLENDİRİLMESİ	114
5.1 Türkiye’de Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimi Tanımı	114
5.2 Avrupa Birliği Uyum Müzakerelerinde Gıda Güvenilirliği Hususunda Türkiye’nin Durumu	114
5.3 Türkiye’nin Gıda Güvenilirliği Çerçevesindeki Mevzuatı ve Uygulamaları	116
5.4 Kamuoyunun Türkiye’deki Gıda Güvenilirliği ile İlgili Genel Algısı	118
5.5 Gıda Güvenilirliği Konusundaki Bilgi Kirliliği	120
5.5.1 Gıda Güvenilirliğinde Bilgi Kirliliği Sorununu Azaltmaya Yönelik Mevcut Çalışmalar.....	121
5.5.2 Gıda Güvenilirliğinde Bilgi Kirliliği Sorununu Önlemeye Yönelik Potansiyel Çözümler	122
5.6 Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimi Konusunda Türkiye’nin Mevcut Durumu	123
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	131
7. KAYNAKÇA	140
EK.....	157
ÖZGEÇMİŞ.....	158

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 2.1 Toplumun Risk Algısına İlişkin Sınıflandırılması	7
Çizelge 2.2. FAO/WHO Risk Yönetimi Kararları ve İletişim Stratejisi Örneği	14
Çizelge 3.1 Birleşik Krallık'ta Gıda Politikalarında Kurumların Sorumluluklarının Dağılımları.....	62
Çizelge 3.2 Sosyal Araştırma Yöntemlerinin Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	74
Çizelge 5.1 ALO 174 Gıda Hattına Yapılan Başvuru Sayısı ve İdari Yaptırım Sayısı	125
Çizelge Ek 1 Faydalı Olacağı Mütalaa Edilen Özet Öneriler.....	157

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Risk Analizi Şeması	11
Şekil 2.2 Risk Analizi Örneği.....	12
Şekil 2.3 Gıda Riskleri/Yararları İletişimi: Kaynak-Aktarıcı-Alıcı Çerçevesi	17
Şekil 2.4 Örnek; 1995-2000 Seneleri Arasında Genetik Yapısı Değiştirilmiş Gıdalar Üzerine Gazete Makaleleri için Hoopla Etkisi	33
Şekil 3.1 Üye Ülkeler Tarafından Kullanılan Bilgi Kanalları	50
Şekil 3.2 Avrupa’da İletişim Kanallarının Değerinin Sınıflandırılması.....	53
Şekil 3.3 Avrupa’da Gazetelerde Beyanda Bulunulan Konulara Göre Tonlamanın Karşılaştırılması.....	59
Şekil 3.4 FSA Yönetim Şeması	63

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ALARA	As Low As Reasonably Achievable (Makul Surette Erişilebilecek En Düşük Seviye)
BfR	Alman Federal Tüketici Korunması
BMELV	Almanya Gıda, Tarım ve Tüketici Korunması Bakanlığı
BSE	Bovine Spongiform Encephalopathy
BVL	Gıda Güvenilirliği Ofisi
DEFRA	Department for Environment, Food and Rural Affairs (Çevre, Gıda ve Kırsal İşler Bakanlığı)
DG SANTE	(European Commission) Directorate General for Health and Food Safety (Avrupa Komisyonu) Sağlık ve Gıda Güvenilirliği Genel Müdürlüğü
WHO	World Health Organization Dünya Sağlık Örgütü
E. coli	<i>Escherichia coli</i>
ECDC	European Centre for Disease Prevention and Control Avrupa Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezi
EFSA	European Food Safety Authority Avrupa Gıda Güvenilirliği Otoritesi
EUFIC	European Food Information Council Avrupa Gıda Bilgi Konseyi
EWRS	European Weed Research Society Avrupa Yabancı Ot Araştırma Enstitüsü
FAO	Food and Agriculture Organization

	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
FBO	Federal İş Fırsatı
FDA	Food and Drug Administration, United States Gıda ve İlaç Kurumu, Amerika Birleşik Devletleri
FSA	Food Standards Agency, United Kingdom Gıda Standartları Kurumu, Birleşik Krallık
FVO	Food and Veterinary Office Gıda ve Veterinerlik Ofisi
GDO	Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizma
GGBS	Gıda Güvenliği Bilgi Sistemi
HACCP	Hazard Analysis and Critical Control Points Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları
INFOSAN	International Network of Food Safety Authorities Uluslararası Gıda Güvenilirliği Yetkilileri Ağı
MAFF	Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, United Kingdom Tarım, Balıkçılık ve Gıda Bakanlığı, Birleşik Krallık
OIE	World Organization for Animal Health Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatı
RASFF	Food and Feed Safety Alerts Gıda ve Yem için Hızlı Alarm Sistemi
SEAC	Spongiform Encephalopathy Advisory Committee Spongiform Encephalopathy Danışma Kurulu
SO₂	Sülfür dioksit
SPS	Sanitary and Phytosanitary Hijyen ve Bitki Sağlığı
STARC	Simple-Timely-Accurate-Repeated-Consistent

	Basit-Zamanında-Net-Tekrarlanan-Tutarlı
UHT	Ultra High Temperatures Ultra Yüksek Isı
USDA	United States Department of Agriculture Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı
ÜDTS	Ürün Doğrulama ve Takip Sistemi
vCJD	Creutzfeldt-Jakob hastalık çeşidi

1. GİRİŞ

Tüketime hazır gıda, tüketici sağlığına dair tehlike ve risk teşkil etmiyor ve dolayısıyla “çiftlikten sofraya” uzanan sürecin her aşamasında insan sağlığı için tehdit oluşturmuyorsa güvenilirlerdir. Gıda güvenilirliği ulusal ve uluslararası mevzuat ile belirli standartlar ve önlemler çerçevesinde ifade edilmektedir. Gıda güvenilirliği politikaları tüm gıda zincirini kapsayan etkin bir denetim ağı ile haksız rekabet önlenerek ve tüketicinin menfaatleri ile sağlığının korunması hedef alınarak mümkün olabilir.

Risk, bir vakanın olasılıkları ile negatif sonuçlarının kombinasyonu olarak tanımlanmıştır. olarak ifade edilmektedir (UNISDR, 2007). 178/2002 sayılı gıda kanununa ilişkin genel prensipleri ile gıda güvenilirliğine ilişkin prosedürleri ortaya koyan Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Tüzüğüne göre ise risk, bir tehlikeye bağlı olarak gelişen olumsuz bir sağlık etkisi ihtimali ile o etkinin şiddeti anlamına gelirken tehlike ise gıdalar veya yemlerde olumsuz bir sağlık etkisine neden olabilecek biyolojik, kimyasal veya fiziksel etkenler olarak ifade edilmektedir.

Gıda güvenilirliği krizlerinin sıklığı ile geçmiş krizlerin etkilerine bakıldığı zaman, yapılan tüm iyi uygulama örneklerine ve alınan önlemlere karşın, gelişmiş Avrupa Birliği (AB) ülkeleri de dahil olmak üzere, hiçbir ülkenin gıda güvenilirliğine ilişkin risklere tamamen hazırlıklı olmadığını anlaşılmaktadır. Ek olarak, yaşanan krizler ile bilgiye erişimin her geçen gün artması karar mercilerine karşın kamuoyu güveninin azalmasına yol açmıştır ve bu durum, AB’de de düzenleyici karar alma süreçlerinde değişikliğe gidilmesine neden olmuştur. Gıda güvenilirliğinde risk iletişimi ve kriz yönetiminin hem AB içerisinde hem de küresel ölçekte gelişime açık ve kritik bir alandır. Gıda güvenilirliği için acil durumlar birbirinden farklılık gösterebildiği gibi, ülkelerdeki gıda güvenilirliğine dair acil durumların yönetimine ilişkin sistemler de farklılık gösterebilmektedir. Risk iletişimi ve kriz yönetim süreçleri, bazı ülkelerde ulusal düzeyde tek bir otorite tarafından da yürütülebilmektedir, ancak farklı ülke yapılanmalarının ortak noktası vuku bulan sorun karşısında çok disiplinli bir yaklaşım ile ve kamuoyunu sürece dahil ederek çözüm aranmasıdır. AB Üyelerinin büyük çoğunluğu, ulusal ve uluslararası gıda krizlerine dair

kamuoyu endişesini ele almak için tek bir ulusal kurum bünyesinde sorumlulukları birleştirerek gıda güvenilirliği sistemlerini yeniden yapılandırmıştır. Ulusal gıda güvenilirliği sistemleri göz önünde bulundurulduğunda, ülkelerin kültürel, ekonomik ve politik konumlarına göre, sistemler farklılık gösterebilmekte, bu nedenle de, ülkeleri bağlayıcı tek bir ideal model öngörülmemektedir.

Tarihe bakıldığı zaman, gıda güvenilirliği ve sağlıklı gıdalara ilişkin algıların yıllar boyunca büyük değişimler geçirdiği görülmektedir. Farklı gıdalar, kamuoyuna ilk defa arz edildiklerinde yanlış algılar çerçevesinde değerlendirilebilmişlerdir. Toplumlar, farklı dönemlerde, farklı gıda korkuları ile yüzleşmektedir (Levenstein, 2012). Gıda üzerinde etkisi olan parametreler arasında, sanayileşme ve bilimsel gelişmeler, hukuki çerçevedeki değişiklikler, mevcut sosyoekonomik ve sosyo-demografik durumun rolü son yıllarda artmaktadır. Bu bağlamda, daha uzun muhafaza edilebilen ve taşınabilen, katkı maddeleri, koruyucular vb. ile tadı, görünümü iyileştirilebilen yeni ürünler ve ürün çeşitleri ile yeni teknolojiler ortaya çıkmıştır. Ek olarak, AB’de ve dünya üzerinde kullanılan, Genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar (GDO) ve nanoteknoloji gibi yeni teknolojiler de günümüz gıda üretiminde ses getiren ve sektörün geleceğe ışık tutan gelişmelerdir. Küreselleşen dünyada gıda ticaret hacminin artması gıda mevzuatı ile ülke politikalarını etkilemiş bulunmaktadır. Günümüzde, farklı gıda kalitesi standartlarına tabi farklı gıda ürünlerine erişim önceki dönemlere nazaran daha kolaydır. Bu kapsamda gıda güvenilirliğinin sınırlarının olmadığını söylemek mümkündür.

Son dönemlerde, BSE (Bovine Spongiform Encephalopathy, ‘deli dana’ hastalığı), GDO, dioksin, *Listeria*, *Salmonella* krizleri gibi vakalar ile gıda güvenilirliğine ilişkin riskler kamuoyunun odak noktası haline gelmiştir. Süreçlerin yönetimleri incelendiğinde, gıda güvenilirliği otoriteleri tarafından uygulanan risk iletişim yöntemlerinin kalitesi ve kapsamının krizlerin sona erdirilmesinde ve sürece ilişkin kamuoyuna doğru bilginin aktarılmasındaki önemli rolü ön plana çıkmaktadır. Risk yönetimi çerçevesinde, riskin olgusal boyutlarının yanında sosyokültürel boyutlarını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Risk algısı, sosyolojik, kültürel ve psikolojik olarak ele alınmalıdır (Lapinski, 2013).

Risk yönetiminin her aşamasına entegre olan risk iletişimi ile ilintili süreç içerisindeki unsurlar arasında risk algısı, risk değerlendirme, riske dair mesajların iletilme süreci, riske dair karar alma süreci, risk yönetimi ile kriz veya riske karşı medyanın tepkisi bulunmaktadır. Kodeksin tanımında risk iletişimi,

“Risk analizi sürecinde, riski, risk ile ilintili etmenler ve risk algıları göz önünde bulundurularak, risk değerlendiricileri, risk yöneticileri, tüketiciler, endüstri, akademik camia ve diğer ilgili paydaşlar arasında risk değerlendirme bulguları ve risk yönetimi kararlarının temelini de kapsayan interaktif bilgi ve görüş paylaşımıdır” (FAO/WHO, 1998)

Günümüzde, iyileştirilen risk yönetim yöntemleri, bilginin paylaşımı ve kamuoyu ile paydaşları riske hazırlamak amacı ile geliştirilen araçlar, tarihte yaşanmış krizler ile karşılaştırıldığında sağlıklı bir risk iletişimini daha mümkün kılmaktadır. Ancak bu olumlu gelişmelerin yanında, sürekli değişen ve dönüşen risk ortamları bulunduğu da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Tüketicinin bilinçlenmesi ve örgütlenmesi ile çeşitli medya araçlarına erişilebilirliğin artması tüketicinin algısı üzerinde şüphesiz ki etkilidir. Tüketicinin riskin aktarımında en etkili araç olarak medya benimsenmektedir. Medya risk hakkında bilgilendirmenin yanında yorumların da kamuoyu ile paylaşımını sağlamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre tüketiciler gıda güvenilirliği üzerine edindikleri bilginin büyük kısmını televizyon, basılı yayımlar vb. medya araçları üzerinden edinmektedirler (Food Safety Commission of Japan, 2006). Son yıllarda ise, sosyal medya kamuoyunun bilgi edinme sürecine oldukça etkin bir araç olarak dahil olmuştur. Medyanın kolay erişilebilirliği ve büyük kitlelere ulaşabilmesi gibi avantajlı yönleri bilginin hızlıca yayılmasını sağlamaktadır. Ancak bu durum her zaman olumlu sonuçlar doğurmamaktadır. Aynı yayılım gücü yanlış bilgiyi de aynı hız ve oranda yayarak kontrol edilemeyen bir bilgi kirliliğine yol açabilmekte ve toplum üzerinde yanıltıcı ve kaygı uyandıran bir etki bırakabilmektedir. Risk iletişiminde etkin aracın seçimi kadar, bu aracın doğru, uygun, zamanında kullanılması da önemlidir. Edinilen tecrübeler ışığında, iyi uygulamalar takip edilmiş, geliştirilmiş, rehber belgeler oluşturulmuş, konu uzmanlığı kadar iletişim uzmanlığına da önem atfedilmesi gerekliliği üzerinde durulmuş ve küresel ölçekte risk iletişiminin önemi ile bu alanda yürütülen çalışmalar gün geçtikçe artmıştır.

Gıda güvenilirliğinde risk iletişimi üzerine yapılan araştırmalar içerisinde, kamuoyunun ve paydaşların sürece dahil olmasını ve gıda güvenilirliğine ilişkin sürecin her aşamasında kapsayıcı bir iletişimin benimsenmesine yapılan atıflar ön plana çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde, medyanın siyasi, ekonomik, teknolojik, mesleki unsurlardan bağımsız ve tarafsız olarak toplumun doğru ve anlaşılır bilgiye erişimini sağlaması ve toplumun bu yöndeki bilincinin artırılmasında daha etkin rol oynaması gerektiği bilinen bir gerçektir. Son yıllarda, her ne kadar gıda güvenilirliğinde artan tüketici bilinci ön plana çıksa da, dünya genelinde de gıda güvenilirliğinde risk iletişimi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi etkinliklerinin geçmişine damgasını vurmuş olan bilgi kirliliği, Türkiye’de kamuoyunun bilgilendirilmesi noktasında önde gelen temel engellerden birisidir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından hazırlanan 2013-2017 Tarım Stratejisinde de tüketicinin bilgi eksikliği ve gıda güvenilirliği konusunda bilgi kirliliği ile bu yolla oluşan güvensizliğin gıda güvenilirliğine yönelik tehditler, yerleşmiş olan tüketim ve satış alışkanlıklarının değiştirilmesi için tespit edilmiş zorluklar arasında vurgulanmaktadır.

Risk iletişimi küresel anlamda önem atfedilen ve değişip gelişen bir olgudur. Risk iletişiminde, risk değerlendiricileri, risk yöneticileri ve paydaşlar arasında açık ve şeffaf bilgi alış verişi sağlanmalıdır. Kamuoyunun, sürece ilişkin bilinçlendirilmesindeki nihai hedef bireylerin kendi yetkilerini kullanarak bilgiyi temin etmelerini takiben kendi tercihlerini bağımsız yapabilecekleri ortamı sağlamaktır (EFSA, 2012).

Bu çalışmanın amacı, gıda güvenilirliğinde risk iletişimi ile kamuoyunun bilgilendirilmesi konusunu küresel ölçekte ve Türkiye’de kabul edilen ilkeler çerçevesinde, mevcut literatür üzerinden kavramsal olarak ve süreç açısından özetlenmesi, örnek teşkil eden başarılı iletişim belgeleri, iyi uygulama örneklerinin ve yaşanan risk vakalarının incelenmesi, AB uyum sürecinde, Türkiye ve AB’deki mevcut yapılanma ile mevzuat çerçevesinde yürütölmekte olan uygulamaların incelenerek, Türkiye’de geliştirilebilecek ve Türkiye’ye adapte edilebilecek uygulama önerilerine ışık tutulurken gıda güvenilirliğinde risk iletişimi ile kamuoyu algısının yönetimi konusunda dersler çıkartılmasıdır.

2. GIDA GÜVENİLİRLİĞİNDE RİSK ANALİZİ

2.1 Risk Tanımı

Riskin tek doğru tanımı vardır demek doğru olmayacaktır zira risk toplumsal olarak yorumlanan bir kavramdır ve sosyal ve siyasi etki altında dönüşüme, değişime açıktır. Risk, imal edilmiş riskler ve dışsal riskler olmak üzere iki şekilde ele alınabilir. Dışsal riskler, dışarıdan kaynaklanan ve doğanın genel dönüşümüne bağlı olarak değişen risklerdir. İmal edilmiş riskler ise bireyin kendi değişmez gelişim, dönüşüm sürecinin de beraberinde getirdiği bilginin etkisi ile yaratılan risktir (Çınarlı, 2009). Gıda güvenilirliğinde risk, bir gıda maddesinde bulunan, sağlığa zararlı olma potansiyeline sahip tehlike olarak ifade edilmektedir. Tehlike ise gıda maddesinde var olan fiziksel, kimyasal ve biyolojik olarak ortaya çıkabilecek zarardır (Boyacıoğlu, 2012). 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda Ve Yem Kanununa göre ise risk, “Sağlık üzerinde olumsuz etki yaratma ihtimali bulunan tehlike ile şiddeti arasındaki fonksiyonel ilişki”dir.

Tanımlanmış risk kategorileri belgesinde (EFSA, 2012);

- hayati olabilecek akut/ani sağlık riskleri (örn.; zehirlenme),
- hayati olabilecek ani olmayan riskler (örn; kanserojenler),
- kronik/uzun vadeli sağlık riskleri (örn.; alerjenler, obezite),
- risk olmadığına inanılanlar olarak tanımlanmıştır.

Tehlike ise, bir eylem ile ilintili kötü getirileri olabilecek bir hadisedir ve çevreye veya topluma bu anlamda risk teşkil etmektedir. Avrupa Komisyonu’na göre, gıda güvenilirliği dahilinde gıdadaki mikrobiyolojik tehlikeler ile ilintili risk, gıdadaki bir tehlikeye bağlı olarak olumsuz bir sağlık etkisi olasılığı veya şiddetinin bir fonksiyonudur (Avrupa Komisyonu, 2000). Gıda güvenilirliğine ilişkin tehlikelerin prosesin farklı aşamalarında farklı formları bulunabilmektedir. Riskin iletişimi için de tehlikenin türünün bilinmesi gerekmektedir. Tehlikeler, doğal olarak gelişebilmekte veya ürünün işlenmesi aşamasında yaratılmış veya gıdaya eklenmiş olabilmektedir (EFSA, 2012).

2.1.1 Riske Karşı Toplumun Yaklaşımı

Riske bireylerin bakış açısı değişiklik göstermektedir (ILGRA, 1998). Bu değişiklik bakış açılarının temelinde yer alan parametreler, riskin doğal veya teknolojik oluşu, gönüllü veya gönüllü olmadan riske maruz kalınması (gıda güvenilirliğine ilişkin olmayan genel bir örnek vermek gerekirse, cep telefonunu kullanmak kişinin kendi seçimidir ancak ikamet edilen yerin yakınına baz istasyonu kurulması istenmeden maruz kalınan bir durumdur), bilinen veya bilinmeyen bir risk olması, kontrol edilebilir veya edilemez olması, yüksek sıklıkta düşük olasılık ile gerçekleşmesi veya düşük sıklıkta yüksek olasılık ile gerçekleşmesidir (örnek olarak, medya tarafından abartılan ve ölüm tehdidi olarak algılanan riskler verilebilir, araba kazasında gerçekleşen bir ölüm medyada aynı etki ve abartı ile lanse edilmeyecektir). (ILGRA, 1998).

Toplum içerisindeki farklılıklar göz önünde bulundurularak, kamuoyu algısı için yetkililerin hedef kitlelere uygun iletişim kurması gereklidir. Bu anlamda başarılı bir risk iletişimi, risk değerlendirmesi ile riskin algısı arasında köprü oluşturabilmek için anahtar bir etmendir (Renn O. , 2005).

Toplum içerisinde ise risk algısının farklılığına ilişkin var olan çalışmalardan biri dört basit tavır ile dünya görüşünü ortaya koymaktadır (Douglas, 1986). **Kaderciler**; kontrolü anlamsız bulmaktadır, bilinçli olarak riski kabul etmeseler de kabullenme eğiliminde olacaktırlar. **Bireyciler**; kişisel tercihler ile gerçekleştirilen girişimleri üstün görmektedirler. Tercih özgürlüğü veya serbest pazarlar içerisinde eylemde bulunma özgürlüğünü kısıtlamadığı müddetçe, risklerin fırsatlar yaratabileceğine inanmaktadırlar. **Hiyerarşiciler**; risklerin düzenlenmesi için iyi kurgulanmış kurallar ve prosedürler talep etmektedirler. **Eşitlikçilere** göre; doğanın dengesi hassastır ve çevreye, gelecek nesiller ile topluma mal olan risklerden oldukça korkmaktadırlar. Uzmanlığa güvenmemek ve karar alınması aşamalarında toplumun da dahil edilmesi eğilimleri bulunmaktadır. “Hükümet doğru olanı bilir” politikasına karşı durma eğilimleri kuvvetlidir. Bu genel geçer çerçeve, yetkili mercilere, kitlelerin algıları arasında çelişen bakış açılarını çözümlenmek ve irdelenmek noktasında yol gösterici olabilir. Farklı görüşleri ortak paydada buluşturmanın kolay bir yöntemi yoktur ancak diğer görüşler ile diyalogun teşvik edilmesi sayesinde ortak güven ve bir uzlaşma yaratmak mümkün olabilir (Douglas, 1986). Aşağıdaki çizelgede

toplumun ifade edildiği şekilde sınıflandırılması çerçevesinde risk algısına ilişkin yaklaşımları yer almaktadır.

Çizelge 2.1 Toplumun Risk Algısına İlişkin Sınıflandırılması

KADERCİLER	
Problem	Diyalog kurulması zorluğu
	Bir bütün olarak toplumsal olan risklere ilişkin eylemde bulunmak hususunda ikna edilmelerinin zorluğu
Çözüm	Görüşlerin alınması için etkin danışma
	Riskler ile mücadelede eylemde bulunmanın bireysel yararlarına vurgu yapma
BİREYCİLER	
Problem	Riskleri, gereksiz yere müdahaleci olarak düzenlemek konusunda çaba sarf etme
	Bir bütün olarak toplumsal olan risklere ilişkin eylemde bulunmak hususunda ikna edilmelerinin zorluğu
Çözüm	Diğer dünya görüşleri ile diyalog kurmada dahil edilme
	Seçilen davranış biçimini destekleyici net kanıtlar
	Riskler ile mücadelede eylemde bulunmanın bireysel yararlarına vurgu yapma
	Seçimi destekleyici bilgi ve tavsiye
HİYERARŞİCİLER	
Problem	“Sosyal” faktörlerden ziyade teknik değerlendirmelere daha fazla güveniyor olma eğilimi
Çözüm	Diğer dünya görüşleri ile diyalog kurmada dahil edilme
	Deneysel kanıtların temini
EŞİTLİKÇİLER	
Problem	Risklerle mücadele için düzenleme talep etme eğilimi
	“Kuruluş” vizyonuna güvenmeme eğilimi
Çözüm	Diğer dünya görüşleri ile diyalog kurmada dahil edilme
	Güvenilir bağımsız kaynakların katılımları ile, açık ve kapsamlı müzakere
	Seçilen eylem tarzını destekleyici net kanıt temini
	Seçilen eylem tarzını destekleyici, önyargısız olmak adına anket yapmak/oylamak ve diğer kanıtların temini

Kaynak: (Douglas, 1986)

Toplumun gıda güvenilirliğine ilişkin, gıda teknolojileri, gıda ile gıdayla ilgili tehlikelere odaklanan algısı üzerine pek çok deneysel araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar incelendiğinde, üzerinde durulan kavramlar arasından **güven** ön plana çıkmaktadır. Tüketicilerin, yetkili kurumlara, enstitülere gıda güvenilirliğinin temini konusunda güven duymaları ile gıda güvenilirliği ve gıda risklerine dair bilgilendirme

yapılan kaynaklara kamuoyunun güven duyması, tüketicilerin risk yönetimini değerlendirmeleri ile gıda güvenilirliğine duydukları güvenin kurulması için çok önemlidir. Algılanan risk ile mevcut yarar arasında genel olarak olumsuz bir bağlantı olduğu belirtilmektedir ve bu teori üzerine pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Riskin tüketiciler tarafından nasıl algılandığı ile yararın nasıl algılandığı noktasında da güvenin dengeleri değiştiren bir parametre olduğu vurgulanmaktadır. Her ne kadar, kamuoyunun yetkililere ve uzmanlar, risk yöneticileri tarafından verilen bilgilere olan güvenin artışı ile algılanan riskte azalma gözlemlendiği bilinse de, kamuoyu güveni üzerine olan çalışmalar göstermektedir ki, güven olgusunun kamuoyu refahının gözetilmesi gibi başka boyutları, risk algılarının ve davranışlarının üzerinde etkili olabilmektedir. Bu değerlendirmeler ışığında, zaman ve analitik değerlendirme kısıtlamaları da söz konusu olduğunda kamuoyu algısını yönetebilmek için ‘düşük risk, yüksek yarar’ değerlendirmelerine sıkça başvurulabilmektedir. Akademik çalışmaların sonuçlarına göre, riskler ile yararlar birbirinden bağımsız olarak değerlendirilemez, zira toplum tarafından da aynı çerçevede algılanmaktadır (Frewer et al., 2008).

Bu çalışma kapsamında incelenecek olan gıda risklerinin ve tehlikelerinin, yeni gıda teknolojilerinin iletişimine paralel olarak, toplumların yaşam tarzlarından kaynaklanan uygun olmayan beslenme tercihleri gibi hususlarda da toplum algısı çalışmaları yürütüldüğü bilinmektedir.

2.1.1.1 Toplumun Risk İletişimi için Temel Talepleri

Halk tarafından talep edilen temel bilgiler; riskin doğası ve potansiyel getirileri, belirsizlikler veya varsayımlar, gerçekleştirilen risk değerlendirmelerinin güvenilirliği, risk yönetiminden sorumlu yetkili merciin kim olduğu, riske maruziyetlerini veya getirileri azaltabilecekleri ve kontrol edebilecekleri seçeneklerdir. Riskin değerlendirilmesi ve atılacak adıma ilişkin karar alma sürecinde var olabilme imkanı önemlidir.

Tüketici talepleri şöyle sıralanabilir (Dibb, 2003):

- Devlet, konuyu yönetmelidir ancak topluma da kendi kararlarını alabilme yetkisi tanınmalıdır.

- Karar alma süreçlerine tüketiciler daha fazla dahil edilmelidir.
- Belirsizlik söz konusu olduğunda, daha fazla açıklık ve dürüstlük ile daha iyi iletişim sağlanmalıdır.
- Devlet ve tüketici arasındaki diyalog artırılmalıdır.
- Devletin, tüketicileri dinleme yöntemleri artırılmalıdır.

Baskı grupları, profesyonel yapılar ve diğer temsilci gruplar, risk iletişiminin kapsamalarını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Proaktif bilgi aktaranlar, mesajın basitliği ile yayım için zaman çizelgelerine dikkat etmektedirler. Bu kimseler, esnekler, medya tarafından her zaman için ulaşılabilir konumdadırlar, hızlı ve etkileyici şekilde göz alıcı hikayeler temin edebilme potansiyeline sahiptirler. Bazı durumlarda, risk gruplarına erişimi kontrol ettikleri için bilgi temini açısından gerekli olan kanal görevi üstlenirler (Cabinet Office, 2002).

Uzmanlar genellikle, risk değerlendirmesi ile analitik argümanlara dayalı, objektif ve genelgeçer, riski yararlar ile dengeleyen bir yaklaşıma sahip iken kamuoyu, risklerin daha ziyade algılanmasına dayalı, bireye gelebilecek zarara odaklı, endişelerine yanıt arayan, riski korku ve şiddet ile çerçevlendiren bir yaklaşım içerisindedir.

2.2 Gıda Güvenilirliğinde Risk Analizinin Tanımı ve Bileşenleri

Risk analizi gıda güvenilirliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Günümüzde, paranın, insanın ve malların dolaşımı çok daha hızlandırılmış ve kolaylaştırılmıştır (Karatepe, 2013). Böylesi bir düzen, gıda güvenilirliğinin de belirli bir coğrafyada sınırlı kalmadığı gerçeğini ortaya koymuştur zira bu durum, risklerin de büyümesini ve küreselleşmesini beraberinde getirmiştir. Gıda güvenilirliğinin, insan sağlığı ile doğrudan ilişkili olması sebebi ile sürekli denetim altında bulunması gerekmektedir. Riskin bağımsız, tarafsız ve şeffaf bir şekilde, bilimsel ve teknik alt yapıya dayandırılarak değerlendirilmesi sağlanmalıdır.

Risk yönetimi, risk değerlendirmesinin neticesinde elde edilen verilerin ışığında politika alternatiflerinin geliştirilmesi ve halk sağlığının yüksek seviyede teminin sağlanmasında risk teşkil edecek herhangi bir unsuru azaltmak, yok etmek veya önlemek amacı ile uygun eylem planlarının seçilmesidir. Karar alıcıların, bu aşamada, risk

değerlendirmesi sonucunda elde edilen veriler dışında, riskin kontrol edilmesinin fizibilitesi, sosyoekonomik ve çevresel faktörler vb. başka bilgileri de değerlendirmeye alması gerekmektedir. AB'nin 178/2002 sayılı Tüzüğü, risk yönetiminin yalnızca bilimsel verilere değil pek çok başka faktöre bağlı bir çalışma kanalı olduğunu ve karar alıcıların tüm zaruri parametreleri bir arada değerlendirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

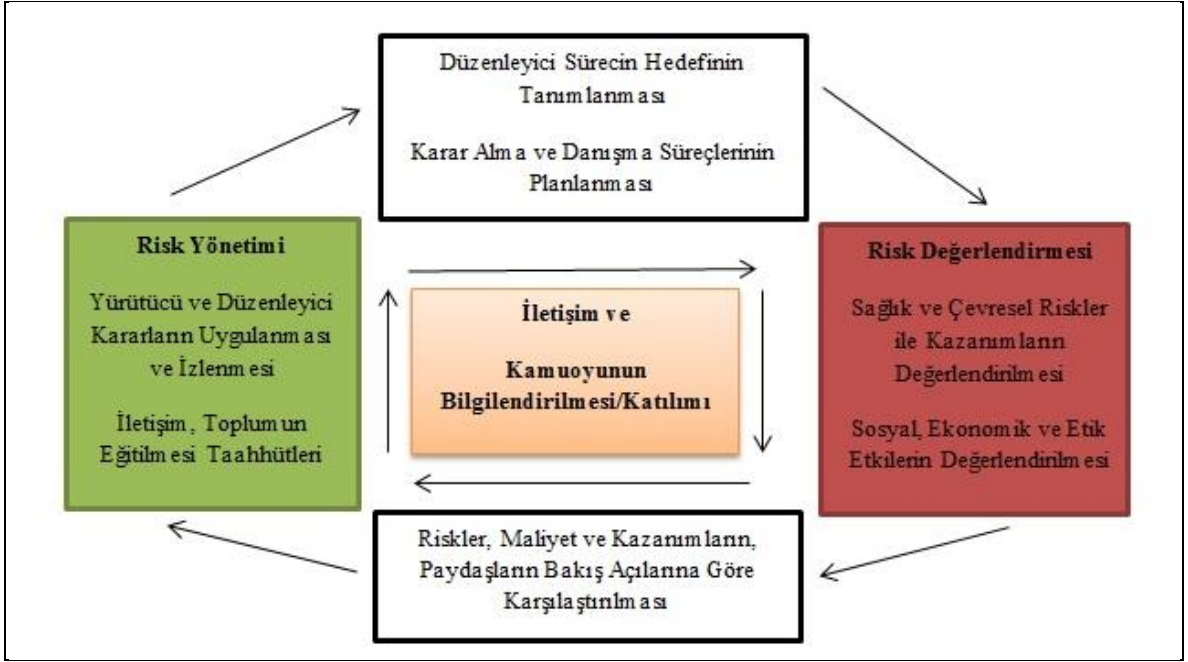
Gıda güvenilirliğine ilişkin gerçekleşen yeni ve eski pek çok büyük gıda krizi genelde, gıda tedarik zincirinde ilk üretim aşamasından nihai tüketim aşamasına kadar gıdayı ilgilendiren her bir işin iyi üretim uygulamalarını takip etmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu tür krizler, AB'deki gelişmiş ülkeler de dâhil olmak üzere hiçbir ülkenin aslında gıda güvenilirliği risklerine tamamen hazırlıklı olamayacağını göstermektedir.

Risk analizi, riskin azaltılmasına yönelik geliştirilen farklı stratejiler ışığında gelişen potansiyel koşulların sonuçların ve etkilerin azaltılmasının ölçümlenmesi süreci olarak tanımlanabilir (French, Maule, & Mythen, 2005).

Risk belirlenir, ölçülür, önceliklendirilir ve sonrasında ise kapsamlı ve sistematik bir şekilde yönetilir (Price Waterhouse Coopers, 2007). Risk analizinin üç ana alt başlığı, risk değerlendirme, risk yönetimi ve risk iletişiminden oluşmaktadır. Risk analizinin gıda güvenilirliğine uygulanabilir temel amacı insan sağlığının korunmasıdır. Risk analizinin sürdürülebilir bir şekilde, açık, şeffaf ve belgelendirilerek bilimsel verilere dayalı olarak yürütülmesi gerekmektedir. Genel olarak ifade etmek gerekirse, riskin tespitinden itibaren riskin karakterizasyonu için gerekli her aşama risk değerlendirmesine girmektedir. Riskin yönetiminde ise yasal otoriteler görev almakta ve mevcut mevzuatın geliştirilmesi, riskin tüketici sağlığı, sosyoekonomik boyut ve politik sonuçlarının değerlendirilmesi ve risk karakterizasyonunu takiben, yasal otoriteler tarafından karar ve aksiyonların alınması olarak tanımlanabilir. Aşağıda yer alan şekilde risk analizi süreci özetlenmektedir.

Şekil 2.1: Risk Analizi Şeması

Kaynak: (Mikulsen & Diduck, 2014)

AB'nin yaklaşımının getirisi olarak gıda üretiminde çiftlikten çatala tüm zinciri kapsayacak bir denetim algısında risk analizinin uygulanması gerekmektedir. Tehlikeler bu çerçevede, tespit edilip önleyici tedbirler uygulanacaktır. Bu süreç, tüketicinin bilinçlenmesini ve örgütlenmesini de kapsamaktadır. AB'deki risk analizi için 178/2002 sayılı Tüzük (gıda kanunu) bulunmaktadır ve risk analizinin ana prensipleri bu Tüzük ile ortaya konmaktadır. Risk analizinin üç temel bileşeni, gıda güvenilirliğine ilişkin Tüzüğün de temelini oluşturmaktadır.

Türkiye'de ise, 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı ve Yem Kanununun 26 ncı maddesine göre, gıda işletmelerinde de, insan sağlığının azami düzeyde korunmasının sağlanabilmesi için, risk analizinin temel alınması zaruridir. Bu maddenin 3 üncü fıkrasına göre, risk analizinin yürütülmesinden Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı sorumludur. Maddenin 4 üncü fıkrasına göre ise,

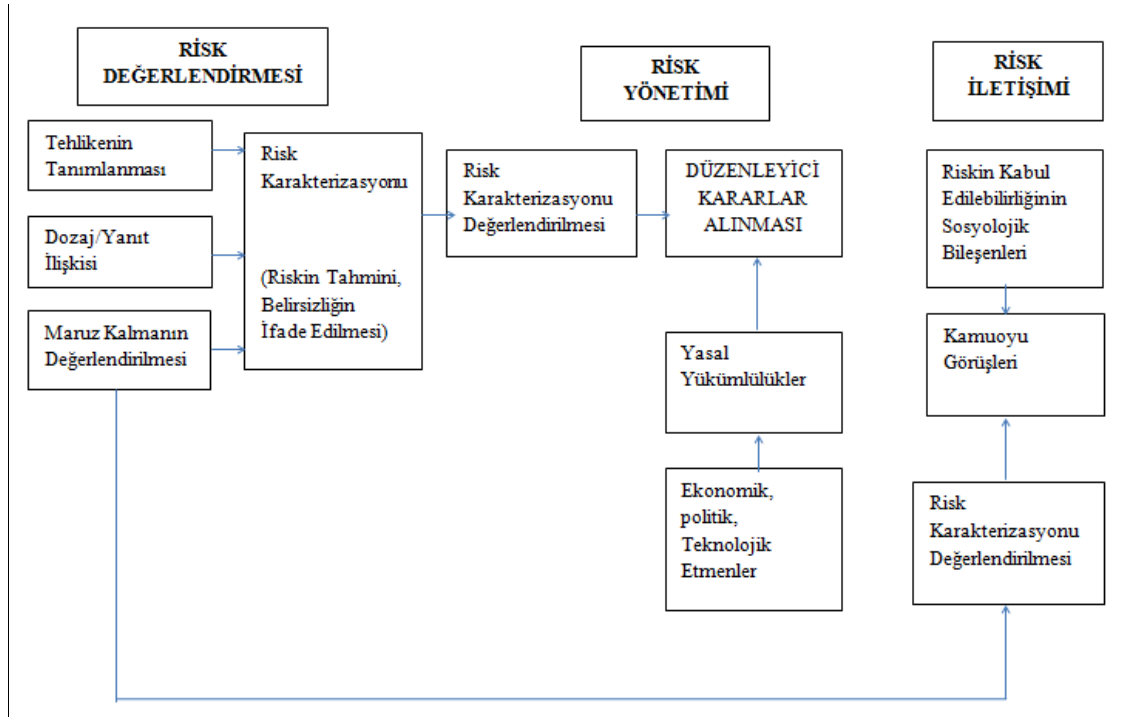
“Bakanlık, belgelere erişim konusundaki hükümler saklı kalmak kaydıyla, bir gıda ve yemin insan ve hayvan sağlığı açısından risk oluşturabileceğinden şüphe duyulması üzerine, riskin mahiyeti, ciddiyeti ve büyüklüğüne göre, riski önlemek, azaltmak veya yok etmek için alınan ya da

alınması öngörülen önlemleri belirler; riskin mahiyeti ve alınan tedbirler hakkında kamuoyunu bilgilendirir. (Resmi Gazete, 2011).”

Maddenin 5 inci fıkrasına göre, verinin herhangi bir zararlı etkiyi işaret etmediği zamanlarda dahi, bilimsel belirsizlikler devam etmekte ise, kapsamlı bir risk analizini temin edebilecek yeterli bilimsel veri oluşana kadar, Bakanlığın, geçici olarak üretim, piyasaya arzın durdurması vb. tedbirleri alma yetkisi mevcuttur. Bakanlık, ayrıca, gözlem, ölçümler ışığında elde edilen veri ile risk değerlendirmesi ve iletişimini yürütecektir.

Genel çerçevede risk analizinin adımları aşağıdaki şekilde olduğu gibi özetlenebilir. Sektörde sıkça rastlanabilecek ve sorun teşkil edecek kimyasal gıda risklerinde önerilen risk analiz şeması aşağıdaki gibidir;

Şekil 2.2 Risk Analizi Örneği

Kaynak: (Winter & Francis, 1997)

2.1.1 Gıda Güvenilirliğinde Risk Yönetimi

Gıda güvenilirliği tehlikelerine karşın tüketicilerin korunması için, gıda güvenilirliğinde risk yönetimi hükümetlerin öncelikli sorumluluklarındandır. Risk yönetimi, risk yönetim seçeneklerini, uygulamaları, alınan kararın izlenmesi ve gözden geçirilmesini kapsayan bir yapılanma ile yürütülmelidir. Risk yönetimi, risk değerlendirmesi ve bilimsel veriler temeline oturtulmuştur. Risk değerlendirmesinin sonuçları ışığında, politik alternatifleri değerlendirmek ve halk sağlığının korumasını sağlamak adına gereken eylemleri belirlemektir. Risk yönetimi sürecinde, çevre ve hayvan sağlığının da gözetilmesinin yanında, riskin kontrolünün fizibilitesi, sosyoekonomik etkiler, en etkin risk azaltıcı eylemler vs. üzerine çalışılmaktadır.

5996 sayılı Kanuna göre, risk yönetimi, risk değerlendirmesi ve yasal çerçevede, ilgili taraflarla istişare edilerek uygun olabilecek kontrol önlemlerine ilişkin alternatiflerin değerlendirilmesi, tercih edilmesi ve uygulanması süreci olarak tanımlanmaktadır.

Gıda güvenilirliği söz konusu olduğunda risk yönetiminde, otoriteler, üreticiler veya endüstriye düşen görevler kapsamında, etkinin hem ölçeği hem de olasılığı göz önünde bulundurularak geliştirilen bir bilimsel değerlendirme, tüm paydaşlara yönelik daha geniş risklerin bir değerlendirmesi (kamuoyu, tarım, endüstri vb.), riskleri azaltmak veya yok etmek için gerçekleştirilecek belirli eylemlerin tanımlanması ve uygulanması ile tüm paydaşlara, riskleri doğru algılayabilmeleri ve bilgiler ışığında kararlarını alabilmelerini desteklemek amacıyla risklerin detaylarına ilişkin iletişim kurulmasının birbirlerine paralel olarak yürütülmesi gerekmektedir (French, Maule, & Mythen, 2005).

Konuya ilişkin atılacak adımlar değerlendirilirken, halk sağlığı ile güvenilirlik üzerine odaklanılması, tüketicilerde ve piyasada güvenin temini için önemlidir. Risk yöneticileri, tüm paydaşların haklarını gözetmeli ve içinde bulunulan durumun ekonomik ve toplumsal etkilerini değerlendirmelidir. Önceden geliştirilmiş risk yönetimi seçenekleri, belgeleri, rehber araçları (karar ağaçları vb.) ve ürünlerin gerektiğinde piyasadan çekilebilmelerine yönelik kuralları içeren ön hazırlığın yapılması, risk yönetimi sürecini desteklemek açısından önemlidir. İyi tanımlanmış bir gıda güvenilirliği acil durum sınıflandırması sistemi, belirli bir tehlike türü için (kimyasal, biyolojik veya fiziksel),

belirli bir risk şiddeti için (bilinmeyen, yüksek, orta, düşük ve makbul (EFSA, 2012) hızlı ve istikrarlı risk yönetimi kararlarının alınmasını destekleyecektir (FAO/WHO, 2011). Riske maruz kalma şiddeti de önemli bir parametredir ve genel çerçevede; maruz kalma seviyeleri, maruz kalınmamış, sınırlı olarak maruz kalınmış, geniş kapsamda maruz kalınmış, belirli grupları etkiler şekilde maruz kalınmış ve belirsiz olarak maruz kalınmış şeklinde düşünülebilir (EFSA, 2012). Takip eden çizelgede FAO ve WHO tarafından hazırlanan risk yönetimi kararları ve iletişim stratejisi örneği yer almaktadır.

Çizelge 2.2. FAO/WHO Risk Yönetimi Kararları ve İletişim Stratejisi Örneği

Risk Sınıflandırması	Risk Yönetimi Seçenekleri	Risk İletişimi Seçenekleri
Düşük Seviye	<ul style="list-style-type: none"> • Ürünün gözetim altında tutulmasının değerlendirilmesi • Ürünün geri çağırılmasının değerlendirilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Toplumun alarma geçirilmesi veya duyuru • Pasif iletişim yaklaşımı
Orta Seviye	<ul style="list-style-type: none"> • Ürünün gözetim altında tutulması • Ürünün geri çağırılması 	<ul style="list-style-type: none"> • Aktif duyurular • (basın bülteni)
Yüksek Seviye	<ul style="list-style-type: none"> • Ürünün gözetim altında tutulması/yok edilmesi • Ürünün geri çağırılması • Geri çağırmanın etkisinin izlenebilirliğinin geliştirilmesi • Ek araştırmalar (diğer olası ürünler üzerine) • Ortak kuruluşlar, tıbbi topluluk, teknik uzmanlar vb. ile işbirliği içinde yürütülen etkinlikler • Topluluk sosyal faaliyetleri (sosyal servisler, yardım hatları vb.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Sıkça güncellenen gelişmiş iletişim uygulamaları • Aktif duyurular (basın bülteni, basın açıklamaları) • Medya (radyo, TV, internet sitesi, sosyal medya vb.) aracılığı ile yapılan güncellemeler • Kamu toplantıları vb. ile iki taraflı bir iletişimin sağlanması

Kaynak: (FAO/WHO, 2011)

Risk yönetimi seçenekleri değerlendirilirken, risk yönetiminin uygulanması veya laboratuvar analizlerinin gerçekleştirilmesi için sınırlı kapasite olması durumunda söz konusu olabilen kapasite sorunları, riskin belirsizliği, kamuoyu beklentileri ve algısı, yasal hususlar, endüstri, uluslararası hususlar ile önceki vakalardaki çözümler vb. göz önünde bulundurulmalıdır (FAO/WHO, 2011).

2.1.2 Gıda Güvenilirliğinde Risk Değerlendirme

Risk değerlendirmesi, belirli tehlikeler ile ilişkilendirilen riskleri değerlendirmek için bilimsel veriler ile çalışmaların gözden geçirilmesini kapsayan uzmanlık gerektiren bir uygulamalı bilimsel çalışma alanıdır. Risk değerlendirmesinin kapsam ve amacı net olarak ifade edilmeli ve mevcut risk değerlendirme politikası ile uyum içerisinde olmalıdır (EFSA, 2015a).

AB’de gıda güvenilirliğinde ana otorite olarak kabul edilen Avrupa Birliği Gıda Güvenilirliği Otoritesi (EFSA) tarafından ele alınan bilimsel ve teknik değerlendirmelerin yapı ve mekanizmaları ve EFSA’nın yapılanması “Gıda Kanunu” olarak adlandırılan Tüzük ile belirlenmektedir, AB’de gıda güvenilirliğinin temelini oluşturan söz konusu Tüzük ile konuyla ilgili diğer Tüzükler ilerleyen bölümlerde açıklanacaktır.

Türkiye’de ise, 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı ve Yem Kanununun 26 ncı maddesine göre, gıda işletmelerinde de, insan sağlığının azami düzeyde korunmasının sağlanabilmesi için, risk analizinin temel alınması zaruridir. Kanunda “risk değerlendirme” tanımı, tehlikenin bilimsel çerçevede tanımlanması, tehlikenin niteliklerinin belirlenmesi, tehlikeye maruz kalma derecelerinin değerlendirilmesi ve risk unsurlarının belirlenmesini kapsayan süreç olarak ifade edilmektedir. 26 ncı maddeye göre,

“Bağımsız, tarafsız, şeffaf ve bilimsel esaslara göre araştırma kurumları, araştırma enstitüleri, üniversitelerin konu ile ilgili fakültelerin temsilcileri ile gerektiğinde diğer uzman kişilerin katılabileceği, konularına göre risk değerlendirme komisyonları oluşturulur. Komisyonların yapacağı risk değerlendirme sonuçları tavsiye niteliğindedir. Bu komisyonların sekretaryasını yürütmek üzere Bakanlıkça risk değerlendirme birimi kurulur. Risk değerlendirme birimi ulusal ve uluslararası benzeri kuruluşlarla işbirliği yapabilir (Resmî Gazete, 2011).”

Gıda güvenilirliğinde risk değerlendirmesi, gıda zincirinin içerdiği üretim, muhafaza, geleneksel uygulamalar, analiz yöntemleri, numune alım ve denetleme gibi çalışma alanlarını kapsamaktadır ve bir risk değerlendirme raporu herhangi bir belirsizlik, varsayımlar ile risk değerlendirme sürecinde olası diğer etkenleri içermelidir (FAO, 2007).

Risk değerlendirmesi; tehlikenin tespiti, tehlikenin karakterizasyonu (doz-yanıt ilişkisi: maruz kalma düzeyine göre ortaya gelen etkilerin şiddeti ve sıklığı), maruz kalma değerlendirilmesi, riskin karakterizasyonu olmak üzere dört basamağı içermelidir ve bilimsel ve mümkün olabildiğince sayısal verilere dayalı olmalıdır (Boyacıoğlu, Gıda Güvenliği ve Risk Değerlendirme, 2012).

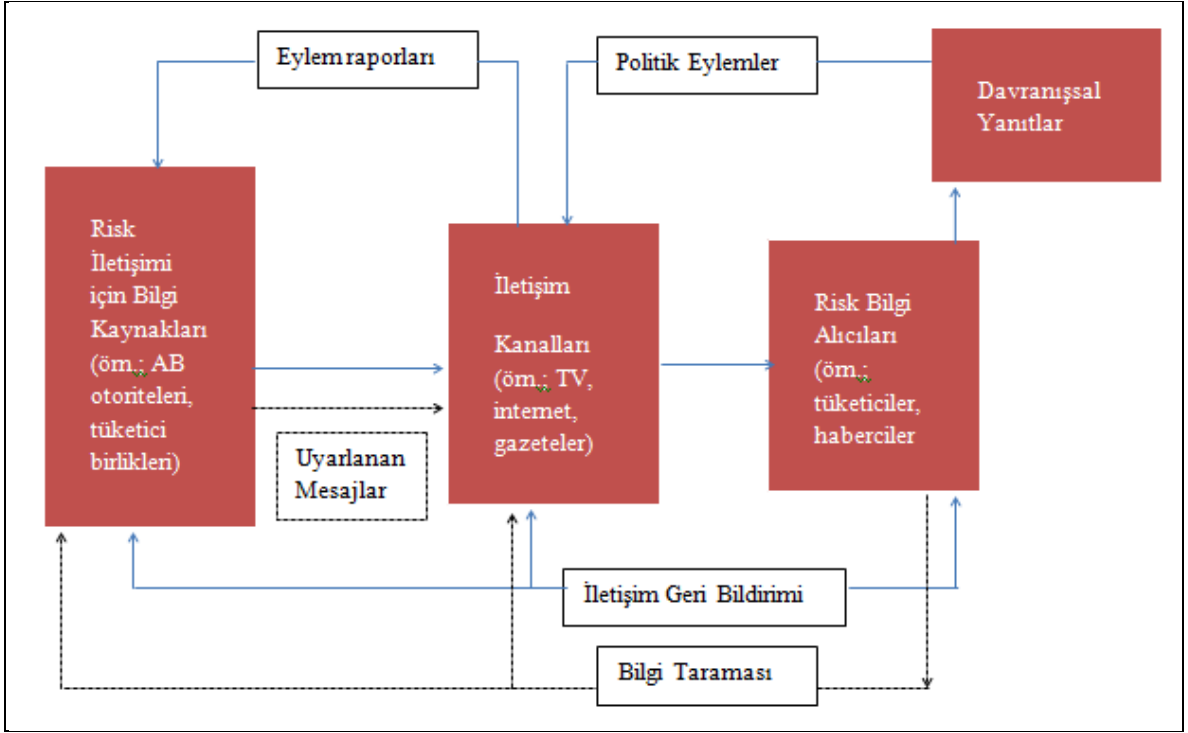
2.1.3 Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimi

Risk iletişimi, paydaşların ve kamuoyunun riske ilişkin alınan kararı algılamalarına ve doğru bilgilere dayanarak karşılaşılan risklere ilişkin karar verebilmelerine yardımcı olacak en temel araçtır ve 5996 sayılı Kanun ile 24 Aralık 2014 tarih ve 28152 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Risk Değerlendirme Komite ve Komisyonlarının alışma usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’te aşağıda belirtildiği gibi tanımlanmaktadır:

“Risk analizi sürecinde risk değerlendiricileri, risk yöneticileri ve diğer ilgili tarafların, tehlike, risk, riskle ilgili faktörler ve riskin algılanmasına ilişkin bilgi ve görüşler ile risk değerlendirmesi bulguları ve risk yönetimi kararlarının açıklamalarını da kapsayan bilgi ve düşüncelerin paylaşımı” (Resmi Gazete, 2011)

En genel tanımı ile risk iletişimi, ilgili paydaşlar arasında, risklerin doğası, boyutu, önemi ve kontrolü üzerine bilgi alış verişinde bulunmaktadır (Covello, 1992). Risk iletişimi, bilimsel, sosyo-politik, ekonomik aktörler, medya ve genel kamuoyunun beraber riski tartışma halinde oldukları süreç olarak ta tanımlanmaktadır. Risk iletişiminde, risk değerlendiricileri, risk yöneticileri ile diğer ilgili paydaşlar arasında interaktif olarak, risk ile risk faktörleri çerçevesinde gerçekleştirilen bilgi ve görüş paylaşımı söz konusudur. Pek çok farklı risk iletişimi tanımı içerisinde ön plana çıkan unsur “etkileşim”dir (FAO/WHO, 1998). Risk iletişimin genel hedefleri arasında, en başta bilgi paylaşımı olmak üzere, inançların, risk algularının, davranışların değiştirilebilmesi yer almaktadır. Sürecin her aşamasında, tüm paydaşlar yönetimde, değerlendirme ve görüş bildirmede aktif rol almaktadırlar (Renn, 2011).

Şekil 2.3 Gıda Riskleri/Yararları İletişimi: Kaynak-Aktarıcı-Ahçı Çerçevesi

Kaynak: (Renn O. , 2008)

Risk iletişimi, kaynaklar, verici ve alıcılar arasındaki geleneksel bilgi transferi modeli etrafında anlaşılmaya devam etmektedir. Şekil 2.3'te bu paylaşımın temsili bir çerçevesi verilmektedir. Fayda/risk iletişiminin yorumlanmasında, etkilenmesinde ve yaratılmasında tüketicinin ilgisinin rol oynadığı çok iyi anlaşılmalıdır. Gıda riski iletişiminde, bütün risk ve yararların genel konfigürasyonunu her yönden ele almak oldukça önemlidir. Gıda konusunda risk yönetiminin yararları belki de bir insanın hayatta kalması için dahi önemlidir.

Elbette, gıda riski ve faydaları arasında birçok ilişki bulunmaktadır. Her gıda maddesinde farklı olumlu ve olumsuz etkiler bulunabilir. Bir örnek olarak yağlı balıkta hem zararlı civa hem de yararlı omega 3 bulunması verilebilir. Fiziksel, kimyasal ve biyolojik sınıflandırmasının yanı sıra, bazı tehlikeler belirli gıda türlerine göre tanımlanmıştır. Örnek olarak; patojenik *E. coli*, genellikle et ve et ürünleri ile ilişkilendirilir, *E. coli* inekler ve diğer gıda olarak tüketilebilecek hayvanların normal florasının bir kısmını oluşturmaktadır.

Gıdalarda sülfite kalıntısına ilişkin düzenleyici iletişim ve başarısızlık söz konusu olduğunda muhtemel senaryo üzerine geliştirilen bir çalışmada (EDES Handbook, 2012), Avrupa Komisyonundaki 1169/2011 sayılı Tüzüğe göre,, toplam SO₂ olarak 10 mg/kg veya 10 mg/L'nin üzerinde konsantrasyona sahip sülfür dioksit ve sülfite için, ürün paketinde sülfite kalıntılarının bulunmasının beyan edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Sülfite anti mikrobiyal, antioksidan olarak veya gıdanın görünümünü iyileştirmek amacı ile eklenen katkı maddesidir. Bitkileri meyveler ve sebzelerin işlenmesinin ardından kalıntı olarak ürünlerde bulunabilir. Sülfite, bir alerjik reaksiyona sebep vermez ancak sülfite hassasiyeti olan insanlarda gıda alerjilerindekilere benzer reaksiyonlar doğabilir. Astımı olan tüketiciler, sülfite hassasiyetine karşı en riskli konumdaki gruptur (EDES Handbook, 2012). Ürünlerin doğru bir şekilde sülfite içerdiklerinin beyan edilmemesi ve Avrupa'da bir şehirde dağıtılması durumunda, tüm tüketiciler etkilenmeyecektir ancak sülfite hassasiyeti olan bazı müşteriler rahatsızlanacaktır. Dahası, sülfite hassasiyeti olduğunu bilen müşteriler çoğunlukla etiketi kontrol ederler veya ürünün sülfite içerip içermediğini sorgularlar (EDES Handbook, 2012).

Bu vakada, bir süre sonra etkilenen kişi sayısının artışı ile birlikte, kamu sağlık görevlileri, bu artışın nedenini araştırmaya başlayacaktır. Eğer ürün tespiti sırasında, gözlemlenen reaksiyonlar belirli bir madde veya gıda ile ilişkilendirilemezse, araştırma uzun soluklu sürdürülmek zorunda olabilir. Bu arada, farklı vakalar gözlemlenebilir, medya ve ülke (veya şehir) olaydan büyük bir salgın etkisi ile haberdar olabilir. Süreçte, kamu görevlileri ve gıda endüstrisi sorumluluk almaz ve iletişim sağlamaz ise bu bir gıda krizine dönüşebilir.

Her bir gıda için risk iletişim süreçlerinin belirli farklı özellikleri bulunabileceği farkındalığı ışığında, 178/2002 sayılı Tüzüğe göre gıda risk iletişiminin normal koşullarda, yasal çerçevede yer alan hükümlerle gerçekleştirilmesi ve acil durumlarda/krizlerde, spesifik bir yönetim ile daha hedefe odaklı bir gıda riski iletişiminin gerçekleştirilmesi olarak iki olası senaryo olabilir. Uluslararası gıda ticareti içerisinde, normal olarak atfedilen durum, Dünya Ticaret Örgütü Sağlık ve Bitki Sağlığı (SPS-Sanitary and Phytosanitary) Anlaşmasında yer alan Uygun Seviyelerdeki Sıhhi Koruma kavramı ile tanımlanır (Üye Ülkeler tarafından, "kabul edilebilir risk seviyesi" olarak bu kavram

değerlendirilir). Her gıda maddesindeki risk ve yarar tablosu ile bunların dereceleri, risk iletişiminde, tepki süresi veya tüketici katılımı gibi atılması gereken gerekli adımları belirler.

Risk ve fayda yapılandırmaları arasında ince ayrımların iletişim üzerinde etkileri bulunmaktadır, bu nedenle gıda risk ve faydalarının iletişim etkilerini benimsemek önemlidir. Örneğin, genetik yapısı değiştirilmiş gıdalar ile nano-teknoloji gibi ileri derece gıda teknolojileri sağlayabilecekleri potansiyel yararlar ve sunabilecekleri fırsatlara istinaden desteklenmektedirler, bu süreçlerin geliştirilme yönü güvenilir kaynaklar ve kanallar yoluyla iletişimin gerekli olduğu kritik süreçlerdir. Her ne kadar risk algısının etkenlerini anlama ve gereken etkili gıda risk iletişimi içeriklerini belirleme konusunda büyük ilerleme kat edilmiş olsa da, sürecin uygun ve verimli araçların gelişimi ile eşleştirilmesi noktasında daha fazla yol kat edilmelidir.

Risk iletişimi için pek çok farklı prensip, günümüze kadar değerlendirilmiştir. Bunlara örnek olarak; dinleyici kitlesini tanımak ve mesajı, kitlenin bilgi seviyesi ile donanımına uygun şekilde iletmek çok önemlidir, dinleyici kitle ile açık bir iletişim kanalına sahip olmak bu uğurda etkili olacaktır. Ek olarak, risk iletişiminde kullanılacak farklı yöntemler bulunmaktadır. İnteraktif iletişim, kişisel, birebir toplantılarda, telefon görüşmelerinde vb. görüş havuzları, internet-bazlı anketler gibi hedef kitleden de bilgi aranan bir yöntemdir. Pasif iletişim ise, çok geniş bir dinleyici kitlesine ulaşmada veya dinleyici grubunun çok iyi tanınmadığı koşullarda etkilidir. Yapılan araştırmalar çerçevesinde, günümüze kadar risk iletişiminde dinleyici kitlesini tanımak, mesajı dinleyici kitlesinin algısına uygun olarak geliştirmek ve uygun olan yöntemlerle iletmek, bu anlamda şeffaf bir iletişim kanalı kurgulamak, yöneticiler ve teknik uzmanların yanında sürece dahil olmaları öngörülmekte olan iletişim uzmanlarının bilimsel veriler kullanarak iletişimi sağlamaları gibi pek çok farklı risk iletişimi prensipleri ortaya çıkarılmıştır. Risk iletişimi risk değerlendiricileri, risk yöneticileri ve diğer ilgili paydaşlar arasında risk veya risk ile ilgili faktörleri göz önünde bulundurarak interaktif olarak gerçekleştirilen bilgi veya görüş alış-verişi olarak nitelendirilir. Pek çok farklı risk iletişimi tanımı içerisinde ortak olan ve ön plana çıkan olgu 'etkileşim' yani karşılıklı etkilenme halinde olma durumudur.

Bilgi ve verilerin elde edilip yorumlanmasında kilit rollere sahip, bilimsel uzmanların risk iletişimine dahil olması çok önemlidir. Uzmanlar, risk değerlendirme sürecinde uzmanlık alanlarına ilişkin bilgiyi doğru ve net olarak aktarmanın yanında mevcut belirsizliği de kitleler ile net bir şekilde paylaşmalıdırlar. Sürece, yöneticiler veya teknik uzmanların yanında, risk iletişimi uzmanlarının da dahil olması başarılı bir risk iletişiminin yürütülebilmesi için önemlidir.

Risk iletişimi, risk analiz sürecinde, gerektiğinde erken başlamalıdır. Olası paydaşlar ve ortaklar belirlenmeli, erken zamanda onlarla iletişime geçilmeli ve ilgililer bilgilendirilmelidir. Mevzubahis konu ile ilgili önceden yapılan analiz var ise değerlendirilmelidir. Risk iletişiminde bakış açısı farklı risk türleri için geliştirilecek iletişimi kapsamalıdır. Örnek olarak, sağlık riskleri gıda güvenilirliğinde, gıda kaynaklı hastalıklar ile ilişkilendirilebilir, çevresel riskler düşünüldüğünde içme suyunda bulunan bulaşanlar önemli bir risk olarak ön plana çıkmaktadır veya güvenilirlik noktasında, toksik maddelerin kullanılması gibi pek çok etmen göze çarpmaktadır (Lapinski, 2013).

Risk vakalarında, risk iletişiminin tüm süreci kapsayan önemli rolü, yıllar geçtikçe daha da ön plana çıkmıştır ancak elbette, vakanın çözümlenmesindeki tek etmen risk iletişimi değildir. Politika değişiklikleri, değişime yönelik otorite talimatları gibi pek çok farklı yöntemle de sürecin beslenmesi lazımdır. İletişimin büyük bir kısmı, risk analizi sürecinde gerçekleştirilecektir (FAO, 1998). Risk iletişimi, önerilen risk yönetimi kararlarının anlaşılması üzerine sağlam bir temel oluşturmalıdır. Yapılan risk analizi, risk değerlendiricileri ve risk yöneticileri arasında net, interaktif ve belgelendirilen iletişim ve sürecin her boyutu ile tüm ilgililer arasında iki taraflı bir iletişim içermelidir.

EFSA tarafından yayımlanan rehber dokümanda tanımlanmış iletişim seviyeleri aşağıda ifade edilmektedir (EFSA, 2012);

- halk sağlığına düşük-seviyede etki/düşük seviyede kamu yararı (örn.; hayvan yeminde kullanılan katkı maddeleri),
- düşük seviyede halk sağlığına düşük seviyede etki/yüksek seviyede kamu yararı (örn.; GDO'lar veya gıda boyaları),

- halk sağlığına yüksek seviyede etki/düşük seviyede kamu yararı (rn.; *Salmonella* bulaşan olmuş gıdalar),
- halk sağlığına yüksek seviyede etki/yüksek seviyede kamu yararı (rn.; Almanya ve Fransa'daki 2011 *E. coli* 0104:H4 krizi).

Düşük bir etki veya yarar olduğu zaman, risk değerlendirme raporunun yayımlanması gibi Şeffaflık ve açıklık ilkelerine bağlı bir adım vakayı zmleyebilecektir. Etki veya yararın yüksek olarak değerlendirildiği vakalarda ise, geniş kapsamda proaktif iletişim girişimleri gerekmektedir. İletişimin hangi seviyesinin yürütülmesi gerekirse gereksin, iletişimcinin bilimsel gerçeklere vakıf olması zaruridir. İletişimi sağlayacak kimselerin, empati kurabilmesi, kazanılmış güvenilirliğe sahip olması, iyi konuşmacı olması, göz teması kurması ve hedef kitleyi tanımlayabilmesi önemlidir (Cape Town University, 2011).

2.2.3.4 Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimi Sürecinde Kamuoyu Algısı

Gıda ile ilgili riskler, halkın ve politikanın gündemini devamlı olarak etkilemektedir. Risk algısı, gerçek olan bilgilerin, kamuoyunun duygularının, içgüdülerinin ve yaşam koşullarının birleşimi ile ortaya çıkar. Bireylerin davranışlarının temelinde gerçekler veya risk analistleri, bilim insanları tarafından gerçek olarak algılananlar değil bireylerin kendi algılarının bulunduğu göz ardı edilmemelidir (Renn O. , 2005). Kurulan risk iletişiminin başarıya ulaşabilmesi için kamuoyunun algısına da odaklanıyor olmak çok önemlidir. Etkili risk iletişimi, bir kriz veya vaka oluşmadan önce de etkin olarak planlanmış ve uygulamada olan iletişimdir (Booth, 2010). Gıda güvenilirliğinde risk iletişimi, genel olarak, güven sağlamayı, farkındalık yaratmayı, eğitimi, algı, tavır ve inançlara tesir edebilmeyi, atılacak adımların düzenlenmesini ve tavır değişimini temin eden araç olarak özetlenebilir (FoodRisc Resource Centre, 2014).

Risk iletişimi ve yönetiminin, Avrupa'da, 1980'den beri, kamuoyunun endüstri ve düzenleme mercilerine olan güvenlerinin azalması ile tetiklenen değişim süreçlerinden geçtiği akademik çalışmalar ile desteklenmektedir. Özellikle, internet ve televizyonun her haneye girmesinin ardından, bireylerin politika yapıcıların beyanlarını tamamen kabullenmek yerine farklı kaynaklara erişme olanağına sahip olmaları ve farklı

kaynaklardan farklı bilgiler edinerek kendi algılarını geliştirmelerini takiben bu süreç başlamıştır (Löfstedt, 2004a). Risk algısı, şüphesiz ki risk iletişiminin temel kısımlarından birisidir; algılanan risk, davranışları geliştirmektedir. Uzman algısı ile kamuoyu algısındaki farklılıklar, uzun yıllardır araştırmalar sonucu ortaya net bir şekilde konmuştur. Kamu algısının değişiminde, şüphesizdir ki gelişen gıda riskleri de büyük rol oynamıştır. Güven, risk iletişimi sürecindeki en önemli parametre olarak ön plana çıkmaktadır (Löfstedt, 2004a) ve kamuoyu güveni ise riskin kamu tarafından algılanmasında en önemli açıklayıcı değişkenlerden birisidir (Löfstedt, 1996).

Risk algısına ilişkin, bireylerin riskleri nasıl değerlendirdikleri veya bir vakayı riskli bulmak için hangi kriterlere sahip olduğu sorusunu yanıtlamak için kavramsal olarak farklı değişkenler üzerinde durulmaktadır. Psikometrik paradigma (Slovic, 1987) korkulan ve korkulmayan riskler ile bilinen ve bilinmeyen boyutlar ele alınarak tanımlanmaktadır. Yaklaşımda bulunulabileceği üzere, korkulan ve bilinmeyen riskler bireyler tarafından en çok odaklanılan ve çekinilen risklerdir. Yeni riskler de, bilinmeyen riskler odağında her zaman için kamuoyu tarafından daha fazla önem atfedilen risklerdir. Mental modeller yaklaşımı (Fischhoff, 1993) ve uzman yaklaşımı modeli ile mesleki donanıma sahip olmayanların yaklaşım modelleri mukayese edildiği zaman, iki algı arasındaki farklılıklar ve ikisinde var olan kritik kaygılar tespit edilerek inceleme yapılmaktadır.

İlgili paydaşların tanınması, tanımlanması, sürece dahil edilmesi nosyonu, risk algısının yönetimi sürecinde de genel iletişim sürecinde olduğu gibi çok önemlidir.

2.2.3.5 Başarılı bir Risk İletişimi için Gereksinimler

Risk iletişiminde en iyi uygulamalar listesi (Covello V. , 2003);

- Dikkatli planlamak,
- İletişimde çok net ifadeler kullanmak,
- Medyanın ihtiyaçlarını doğru biçimde karşılayabilmek,
- Güvenilir kaynaklar ile iş birliği yapmak,
- Şeffaflık ilkesine dayalı olmak,
- İnsanları, aksiyon almadan önce dinlemek,

- Risk yönetiminde yer alan paydaşları meşru ortak olarak dahil etmek olarak ön plana çıkmıştır.

Bir başka akademik çalışmaya göre, planlama, dinlemek ve özen göstermek olmak üzere başarılı risk iletişiminin üç basit anahtar ögesi bulunmaktadır. Planlama, iletişim amacının ve mesajın ne olduğunu, riske ilişkin neler yapılabileceğini (kişisel bir eylem planı olmadan, tüketiciler endişeli hissetmektedirler) ortaya koymalıdır. Risk yönetimi için somut eylemler ve stratejiler temin edilmelidir. Risk iletişiminde mesaj için riskin şiddeti ile hedef kitlenin riske karşı zayıf yönlerine odaklanmak yerine risk yönetimi stratejilerini paylaşmak önemlidir. Ek olarak, bireylere inisiyatif alacak donanımı sağlamak çok faydalı olacaktır, karmaşıklığı ve risk iletişiminin süreklilik arz eden bir süreç olduğunu kabul etmek önemlidir (“STARC”, mesaj iletilmesi için uygun nitelikler olarak tanımlanmıştır (Simple-Basit, Timely-Zamanında, Accurate-Net, Repeated-Tekrarlı (önemli noktaları üç defaya kadar tekrarlamak kalıcılık sağlamak, iletişimciler arasında istikrarı sağlamak, farklı mekanlarda ve farklı kitlelere iletilen mesajlarda istikrar sağlamak adına doğru olacaktır), Consistent-Tutarlı)) (IFIC, 2014). Ayrıca, etkin risk iletişiminin yapısı içerisinde, kaynak olarak bilim insanları, sağlık kuruluşları, vaka ile ilişkisi bulunan gruplar ve tanıklar yer alabilir (Doğanyığıt).

Akademik çalışmalar kapsamında veya ulusal ve uluslararası otoriteler tarafından hazırlanmış iletişim ve paydaşların bilgilendirilmesi ile sürece dahil edilmesi üzerine pek çok rehber doküman bulunmaktadır. Bu belgelerin bazıları, genel çerçevede başarılı risk iletişimi prensiplerini irdelemekte iken bir kısmı da daha özel krize sebebiyet verebilecek vakaları ve hususları odak alarak geliştirilmiştir.

Amerika Çevre Koruma Ajansı Risk İletişimi Rehberlerine (EPA, 2012) göre; kamuoyunun, meşru bir ortak olarak kabul edildiği süreçte, dürüst ve açık olunması gerekmektedir. Diğer güvenilir kaynaklar ile işbirliği sağlanmalı, medyanın gereksinimleri karşılanmalı ve kamuoyu net bir tavır ile bilgilendirilmelidir. Bireylerde risk algısına odaklanan riskin psikometrik paradigmasına (halkın riski algılaması ile bilim insanları ve teknolojistlerin riski ölçümlemesi arasındaki farkı açıklayan sağlıkla ilgili riskin iletişiminde dominant olan paradigma olarak atfedilmiştir) dayalı oluşturulan risk iletişim rehber dokümanlar, halk sağlığının korunması için kullanılmaktadır. Bulaşıcı hastalık

krizleri ve diğer halk sağlığını ilgilendiren durumlar, salt halk sağlığı vakası olarak değerlendirilmez politik, sosyolojik ve ekonomik boyutta da ele alınırlar (Abraham, 2009).

Risk iletişimine dair tavsiyeler ve iyi uygulamalar içeren EFSA ve Avrupa'daki gıda güvenilirliği kuruluşlarının ortak girişimi olan "When Food is Cooking up a Storm" başlıklı Risk İletişimi Rehber dokümanı da etkili bir risk iletişiminin kapsamlı bir risk yönetimi programının başarisına güçlü bir katkıda bulunacağını vurgulamaktadır. Güçlü risk iletişiminin sağlanması ile tüketicilerin ürünlere ilişkin riskten haberdar olmaları ve tüketimlerini güvenilir olarak gerçekleştirmelerini, uygun risk değerlendirme ve risk yönetimi kararları ile risk/yarar değerlendirmelerinde kamuoyu güveninin kurulması, kamuoyu tarafından gıda riskinin doğasının ve gıda güvenilirliğinin doğru algılanması, doğru ve uygun bilginin tedariki ile tüketicilerin kendi risk kabul edilebilirlik kriterleri doğrultusunda seçim yapabilmelerine olanak sağlanmaktadır (EFSA, 2012).

Risk olgusu ile başa çıkmada dört genel rehber ilke olarak:

- Mevcut risk değerlendirmesi ile risk yönetimi performansının kritiğini yaparak sürece başlamak,
- Değerlendirme sürecinin başlangıcından itibaren, tüketicileri de kapsayan en önemli paydaşlar ile iletişimde süreklilik arz eden bir entegre iletişim sistemi kurgulamak,
- İletişimi, bilginin kaynağının değil hedef kitlenin ihtiyaçlarına göre belirlemek,
- İletişim programını, değerler ve tercihlerdeki değişimi de takip ederek ve geri bildirim olarak uyumlaştırmak ve değiştirebilmek olarak ön plana çıkmaktadır (EFSA, 2012).

İyi bir risk iletişiminin önünde belirli engeller mevcuttur. Bu başlıca engeller; algı farklılıkları, bilimsel sürecin anlaşılamayışı, kaynak güvenilirliği, medya, toplumsal özelliklerin farklılığı ve çeşitliliğidir (FAO, 1998; Halifax, 2012). Risk iletişiminde toplumun endişelerini, riskin algısı ve gıda ile ilgili riske karşın tüketicide gelişen tavrı takip ederek değerlendirmek ve iletişim mesajını da bu bilgilere göre kurgulamak, süreçte ayrıca farklı hedef kitleleri tanımlamak gerekmektedir. Toplumda endişeyi tetikleyen riske gönüllü olmaksızın maruz kalmak, durumların kontrol edilememesi, risk ve yararların dengesiz dağılımı, bilinmeyen ile karşılaşılması, insan hatalarından veya eylemlerinden riskin kaynaklanması, riskin unutulmaz nitelikte oluşu, korkutucu etkilerin oluşu, ölüm ve

yaralanmalara neden olunabilmesi, geri dönüşü olmayan etkilerin oluşu, ertelenmiş etkilerin olabileceği, çocukların risk altında olması, tanımlanabilir kurbanların olması ve sorumlu kuruluşlara güven eksikliğinin olması gibi belirli unsurlar bulunmaktadır (T., Sandman, & Slovic, 1988). İletişim problemleri mesajın hedef kitlenin duymayı istemediği bir içeriğe sahip olması, güçsüz bir sunum ile kamuoyuna aktarılması, uygunsuz olması, yanlış kaynaktan gelmesi veya yanlış kanal ile iletilmesinden kaynaklanabilir. Acil durumlar ile riskin iletişimde, endüstri ile kurulan iletişim de çok önemlidir. Hükümet ile endüstri arasındaki bu iletişim, acil bir gıda krizi durumunda endüstrinin uyması gereken kurallar ve rehberlerden haberdar olmasına, endüstri ile devletin kamuoyu açıklamalarının paralel olmasına, endüstrinin süreçte kamuoyuna bilgi aktarımında fayda sağlamasına, endüstrinin de önerilen risk yönetimi seçeneklerinden, bu etkinliklerin yasal çerçevesinden haberdar olmasına sebep olacaktır. Risk iletişimde, kamuoyunun bilgilendirilmesi noktasında ise, kamuoyu endişelerinin giderilmesine yöneltilmiş toplum algısına uygun, zamanında, istikrarlı, güven veren ve tamamlayıcı mesajlar iletilmesi çok önemlidir. Bir acil durum söz konusu olduğunda, gıda güvenilirliği aciliyetine dair bilinenlerin, süreçteki risklerin ne olduğu ve bilinip bilinmediği, maruz kalınan hangi aşamada teklienin söz konusu olacağı, tüketiciler bu ürünü tüketti veya satın aldı iseler ne yapabilecekleri ile daha fazla bilgi talep edilirse hangi kaynaktan ulaşılabileceğine ilişkin detaylı bilgi kamuoyu ile paylaşılmalıdır (FAO/WHO, 2011).

FAO ile WHO, iletişim sürecinde tek bir kuruluşun sorumluluğu üstlenmesini ve donanımlı uzman sözcülerin kamuoyunun bilgilendirilmesi sürecinde rol almasını önermektedir. Risk iletişiminin iki taraflı olması ideal bulunmaktadır. Hedeflenen tüm kitleye ulaşabilmek için, pek çok kaynağın da belirttiği gibi iletişimde radyo, televizyon, internet, akıllı telefon uygulamaları, ilgili kuruluşlar vb. kullanılması gerekliliği vurgulanmaktadır.

Risk durumlarında, **ilgili uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla risk iletişimi kurulması** de iletişim sürecinin önemli bir kısmıdır. Bir gıda krizi esnasında, ulusal kuruluşlar ile erken iletişim, uygulamalarına ışık tutacak risk değerlendirme yaklaşımını çalışabilmelerine olanak sağlayacaktır, böylelikle, ülkeler kriz odaklı olarak kaynaklarını bir araya getirebilir ve kapsamlı bir risk değerlendirmesi yapabilecek kapasiteye sahip olmayan ülkelere bu anlamda destek olabilir. Ek olarak, risk teşkil eden gıda ürününün

ihracat ve ithalatı da söz konusu olabilir, bu nedenle uluslararası iletişim kanalları ile bilginin aktarımının sağlanması önemlidir. Bu anlamda, FAO ve WHO tarafından yönetilen küresel bir ağ olan **Uluslararası Gıda Güvenilirliği Otoriteleri Ağı** gibi devlet kanalı olmayan yollar ile de bilgi aktarımı sağlanması önerilmektedir (FAO/WHO, 2011).

Gıda güvenilirliği riski, farklı paydaşların algıları, içerik gibi hususlar hakkında bilgi elde edilmesi ile bilginin analiz edilmesini gerektirmektedir. İyi bir risk iletişimi kurgusunda, riskin bilimsel altyapısı ile süreçteki belirsizlikleri anlamak, hâlihazırda veya potansiyel olarak etki altındaki paydaşları tanımlamak, paydaşların algısına, talep ettikleri bilgilere ve paydaşların mevcut bilgilerine vakıf olmak, böylece paydaşlar için riskten dahi daha önemli olabilecek sorunlara hassas yaklaşmak gerekmektedir. Belirli hedef kitleye hitap eden önemli mesajları geliştirmek ve yaymak gerekmektedir. Bu mesajlarda paydaşlar ile paylaşılacak olan bilgi riskin doğası ve içeriğine göre belirlenecektir. Paydaşları riske ilişkin diyaloga dahil etmek şarttır. Bu anlamda, medya ile de ek bilgi tedarik etmek amacı ile iletişim kurmak önemlidir. Ek olarak, toplum ile iletişim kanalı olarak eğitim vb. etkinlikler için de mevcut kanallar değerlendirilebilir. Risk iletişiminin çıktılarını izlemek ve değerlendirmek de sürecin önemli bir parçasıdır. Mesajların yayımı sağlanmadan evvel, hedef kitlenin temsili bir kısmı üzerinde mesajların etkisi ve netliği test edilebilir. Kullanılan iletişim kanallarının, mesajların ve risk iletişimi etkinliklerinin çıktıları ile etkinliklerin izlenmesi ve değerlendirilmesi üzerine çalışmalar geliştirilebilir (Alexandrova).

Löfstedt'e göre risk iletişiminin temelinde aşağıda yer alan unsurların var olması zaruridir (Löfstedt temel ilkeleri, en ses getiren vakalardan birisi olan akrilamid vakası üzerinden örneklendirerek takip eden metinde maddeler halinde açıklamıştır) (Löfstedt, 2002): Akrilamid vakaları tüketicilerde kanser hastalığı riskini arttırdığı kanısı ile gündeme gelmiştir ve akrilamid, çok yüksek ısı ile pişirilen gıdalarda ortaya çıktığı tespit edilmiş bir maddedir. Yıllar içerisinde, konuya ilişkin risk algısı, kamuoyu bilgilendirmelerini takiben değişmiştir. İlk başta, sıfır tolerans yaklaşımı benimsenmeye çalışılmış, gıda sektörü de bu durumdan etkilenmiş ancak zaman içerisinde hanelerde de dahil olmak üzere uygun dozlarda akrilamide maruz kalmanın önlenemeyebileceği ve maruz kalmanın belirli limitlerin üzerinde tehlike arz ettiği yönünde algı geliştirilmiştir.

- **Hedef Kitleyi Tanımak:** Endüstrinin veya yasal organların hedef aldıkları kitleyi tanımaları çok kritiktir. Akrilamid vakası örneğinde, bu alanda bir karmaşa söz konusu olmuştur. Otoriteler, tüketicileri yeni gıda güvenilirliği unsurları hakkında bilgilendirmek gerektiğini öne sürerken, bilim insanları, bulguların bilimsel kaldığını ve haber niteliği taşımadığını düşündükleri için teknik bilgilerin bilimsel yayımlar içerisinde sınırlı kalmaları gerektiğine inanmışlardır. Bu süreçte, medya, bilimsel araştırma görevlilerinden daha fazla gıda sektöründeki idarecilerin beyanlarını yansıtmıştır (hedef kitle üzerinde bu örnekte uzlaşmış olsa idi, kamuoyunun bilgilendirilmesi noktasında, daha fazla bilimsel bulguya yer verilmiş olacak, kamuoyunun duyduğu güven arttırılacak ve yaratılan gereksiz bilgi kirliliği önlenmiş olabilirdi).
- **Uygun Bir Mesaj İletmek:** İletişimi kurulacak risklerin doğasını bilmek çok önemlidir (doğal yollardan mı oluşmuş, olağan mı olağan dışı mı oluşmuş, vb.). Mesajı vermek için en uygun iletişim aracının seçilmiş olması da süreçteki önemli etmenlerdendir.
- **Riskleri veya Vakaları Büyütmemek:** Mevcut riskin boyutlarını daha büyük gibi göstermek, hem halkın endişelenmesine neden olacak hem de, daha uzun vadede, bilgi kaynağı noktasında tüketicinin güvenini kırmış olacaktır. Yine akrilamid örneği ele alınırsa, akrilamidin gıdada doğal yollarla, pişirme esnasında oluştuğu ve insanlık ateşi bulduğundan beri rastlanılabilecek bir vaka olduğu bilinmektedir. Bu hususun büyütüldüğüne halk ikna olduğunda, akrilamid için yapılan gıda alarmına fazla önem verilmemesi gerektiğine kanaat getirmiştir ancak bu yaklaşımın sonraki kritik alarmlar için zararlı olamaması için, her aşamada doğru iletişimin kurulması hassas ve önemli bir noktadır.
- **Çok Fazla Bilim Organını Dahil Etmemek:** Bu tutum, esneklikten uzaklaşmayı, iletişimsizliği doğurabilir ve kamuoyu tarafından yanlış anlaşılmalara sebep olabilir. Yine akrilamid vakasında, iletişimde farklı enstitülerin rol aldığı görülmektedir. Enstitülerden birisi bilimsel içeriğe

önem vermek ve bilimsel yayımları hedef almak isterken, diğer bir enstitü ise medyada yer alan haberleri hedef almak ve hikayenin haber değerini ön plana çıkarmak istemiştir. Bu iletişimsizlik zaman içerisinde riskin olduğundan büyük görünmesine, yanlış aktarılmasına yol açmıştır ve ayrıca, bilginin kamuoyuna yansımada vakit kaybına da sebebiyet vermiştir.

- **Proaktif İletişim:** Yetkili mercinin şeffaflık ilkesi çerçevesinde iletişim kurması, güvenilirliği arttıracaktır. Proaktif iletişim, kamuoyunun güvenini artırır. Ek olarak, gerekli olmayan bir noktada belirsizlikler için iletişim sağlamaya çalışmak da kamu nezdinde algının sarsılmasına sebebiyet vermektedir.
- **Her Detayın İfşası Her Zaman Faydalı Olmaz:** Şeffaflık, risk iletişimi için zaruri bir ilkedir. Bazı ülkelerde ve Avrupa’da düzenleyici bir takım toplantılarda, toplantının notları, gerçekleşmesinin hemen ardından internet vasıtası ile kamuoyuyla paylaşılmaktadır (Böylesi uygulamalara en iyi örnek teşkil eden yapılardan birisi İngiltere’deki Gıda Güvenilirliği Kurumu’dur (FSA); internet siteleri üzerinden ‘online’ olarak toplantı süreçleri takip edilebilmektedir). Tüm bunların yanında, bazen de çalışmanın her detayının kamuoyu ile paylaşılması en doğru yaklaşım değildir ve dezavantajları bulunmaktadır. Yüzde yüz şeffaflık, bazen karar alma sürecinin ne kadar karmaşık olduğunu da gözler önüne serebilir ve bilimsel bazı belirsizliklerin de paylaşımı anlamına gelebilir. Akrilamid örneğinde, toksikolojik sonuçlara göre, akrilamidin deney farelerinde kanserojen etkisinin kanıtlanmış olduğu ve insanlara da transfer olabileceğinin bulgusunun kamuoyu ile paylaşılması, kamuoyunda hem yöneticilere hem de bilim insanlarına karşı büyük bir güvensizlik yaratılmasına neden olmuştur.
- **Markaları Kullanmaktan Kaçınmak:** Marka iletişimi, eğer iletişim olumsuzluk üzerinden kuruluyor ise, markanın şirket performansını muhakkak etkileyecektir, bu durum gıda güvenilirliği, rekabet içeren bir avantaja da dönüştürülebilir. Uzun vadede, bu durum, işbirliğine ve gereken

bilgi paylaşımını yapmaya dair cesaret kırıcı olduğundan zararlı olabilir. Net olan durumlarda ise, potansiyel olarak zararlı bir ürünün geri bildirimini marka ismi vererek yapmak, elbette, düzenleyiciler tarafından gerekli görülebilir.

- **Medyanın Etkisi:** Proaktif olarak, medya ile iletişimde olmak, yürütülen iş ile ilgili gayri resmi bir tabanda da olsa bilgi paylaşımı sağlamak avantajlı olacaktır. Sağlıklı ve sürekli bir iletişim kanalını medya ile açık tutmak, medyanın muhabere tavrını yumuşatıcı etki gösterecektir ve bilgi kirliliğinin azaltılması yönünde umut verici bir girişim olacaktır.
- **Güvenilir Bir Kaynağın Önemi:** Daha güvenilir bir iletişim kaynağı muhakkak ki, daha az güvenilir bir kaynak ile mukayese edildiğinde, medyanın çok daha fazla ilgisini çekecektir. Akrilamid vakasında, ulusal ve uluslararası medyanın yoğun ilgisi ile karşılaşmıştır çünkü bulguları paylaşan enstitülerin güvenilirliği oldukça üst seviyededir.
- **Medya Söz Konusu Olduğunda Deneyimin Önemi:** Gerekli deneyime sahip olunmadığında, brifingler, basın açıklamaları vb. etkinlikler düzenlenirken yetkin bir halkla ilişkiler firmasından destek alınabilir.
- **Bir İletişim Boşluğunun Oluşmasını Önlemek:** Risk iletişiminde meydana gelen boşluklar dedikodu ve spekülasyonlara yol açar. Bunu önleyebilmek için, basın konferanslarını stratejik zamanlarda düzenlemekte fayda vardır. İki ile dört saat arası, basın daveti ve basın konferansı arasında uygun bir vakit aralığı olacaktır.

Bu unsurlara ek olarak, üzerinde uzlaşılan iyi bir risk iletişiminin temel prensipleri, **açıklık, şeffaflık, bağımsızlık, duyarlılık** ile **doğru zamanlamadır**. Uygulamada belirlenmiş genel prensipler ise; tüm önemli ve gerekli belgeleri yayımlamak, anlaşılır ve faydalı iletişim sağlamak, zamanında iletişim sağlamak, risk değerlendiricileri ile yöneticileri arasında diyalog sağlamak, paydaşlar ve hedef kitle ile diyalog sağlamak, belirsizliği tanımlamak ve iletişimini sağlamaktır (EFSA, 2012). Pek çok kaynağın

üzerinde uzlaştığı genel ilkeleri arasında süreklilik, kamuoyu ile ortaklık, güvenilirlik, medyanın ihtiyaçları, dinleyici kitleyi anlamak, empati, dürüstlük, belirsizliği kabul etme yer almaktadır, denilebilir.

Risk iletişimi güçlü kılan etmenlerden öne çıkanları, bilimsel bulgular ve risk değerlendirmesini anlaşılır bir dil ile ifade edebilmek, belirsizlik aralıklarını, bilgi boşluklarını ve devam eden araştırma programlarını açıklamak, kamuda güven yaratmak, kamu algısı çerçevesinde ortaya çıkan belirli soruların farkında olarak hareket etmek, kamunun ihtiyaç duyduğu bilgi, yetenek ve katılımı edinmesi için gerekli olan koşulları analiz etmektir (Cape Town University, 2011). Oldukça teknik bir yaklaşım, riskin iletişimde tüketiciler için olumsuz olabilir. Rakamlar ve istatistiksel veri çoğunlukla hedef kitle tarafından doğru anlaşılabilir (Peters et al., 2006)

Sonuç olarak, küresel ölçekte farklı gıda güvenirliliği krizlerinin de altını çizdiği üzere, sağlam risk iletişimi çok önemli bir unsurdur ve gıda güvenirliliği yönetiminin ana etmenlerinden birisidir. Avrupa'daki süreçlere ilişkin yürütülen analizler göstermektedir ki, kamuoyunun hem düzenleyici otoriteye, hem de gıda endüstrisine azalan güveninden dolayı, risk iletişiminin yürütülmesi daha zor bir hal almıştır. Aynı zamanda, medyada risklerin abartılmasının önüne geçilememesi ve suçlayıcı kültürün etkin olması da iletişimin bozulmasında etkili olmuştur. Uluslararası platformda, risk iletişimi odaklı kuruluşlar oluşturulmuştur. Bu kuruluşlara iyi örnek teşkil edebilecek olan **Gıda Risk İletişiminde Uluslararası Mükemmellik Merkezinin** öncelikli amacı devlet çalışanları, sağlık uzmanları, akademisyenler, sektördeki üreticiler, kamuoyunu içeren tüm paydaşlar için, medya iletişimi, halk için gıda güvenirliliği, beslenme ve sağlık adına gerçekleştirilen araştırmalar, uygulamalar, kavramlar ve oluşturulan verileri anlama ile doğru iletişimi kurma yönünde kaynak sağlamaktır. Bu merkezin, küresel sağlık ve gıda kuruluşları, devlet kurumları, akademik enstitüler gibi 13 kurumlardan oluşan uluslararası paydaşları bulunmaktadır (Gıda Risk İletişiminde Uluslararası Mükemmellik Merkezi, 2011). Pek çok ülkenin ilgili ajansları bu merkez ve benzeri kurumlar ile ortak çalışmalar yürütmektedir ve doğru kaynağın bilinçli kullanımı yönünde beslenmektedir.

2.2.3.4 Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişiminde Medyanın Etkisi

Modern gıda güvenilirliği politikaları çalışmaları başlamadan evvel, politika yapıcılar ve yalnızca bilim insanlarının belirli bilgi kaynakları oldukları teknokratik model vardı. Teknokratik yaklaşım, risk iletişiminin amacını kamuoyunun bilime dayalı gerekli olan bilgi eksikliğinin düzeltilmesine indirgemektedir (Dora, Health, Hazards and Public Debate, Lessons for Risk Communication from the BSE/CJD saga, 2006). Sonrasında, 80'lerde, kararçı model denilen, sosyal, politik ve ekonomik aktörlerin de devreye girdiği bir ortamda farklı bilgi kaynaklarının araştırmasını içeren bir model geliştirilmiştir (Millstone E., 2004). Günümüze yakın hususa ilişkin çalışmalar ise şeffaf modeli kapsamaktadır. Bu modelde bilimsel, sosyo-politik, ekonomik aktörlerin hepsi aynı oranda etkindir ve model, açık, konjonktürel bir yapıda olan risk yönetim modeline daha yakın bir yapıya sahiptir. Bu model ile risk değerlendirmesi ile risk iletişimi arasında yeni bir vurgu yapılmıştır. Risk iletişiminin tanımı belirginleşmiş ve detaylandırılmıştır. Risk iletişiminde, belgelendirme, bilgilendirme, ortak diyalog ve ortak karar alma, katılım sağlama olmak üzere dört iletişim türü olduğu, aynı dönemlerde ortaya atılmıştır (Vanhaeren).

Bilginin sınıflandırılması noktasında, iki yaygın çeşit ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki, eğitim etkinlikleri kapsamında edinilen bilgi, diğeri ise günümüzde yaygınlaşmış olan medyatik bilgidir. Eskiden kitap, gazete, dergi gibi araçlarla ulaşılabilen bu bilgi türüne günümüzde daha çok, internet ve sosyal medya aracılığı ile erişilebilmektedir. Bu kanallar ile, daha fazla bilgi, çok daha hızlı ve çok daha fazla bireye ulaşabilmektedir (Menlik, 2014a). Medya, risk iletişimi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi süreçlerinde yıllar geçtikçe, gelişen yaklaşımların ışığında daha etkin hale gelmiştir. İnternet ve 24 saatlik televizyon kanalları dahil olmak üzere kullanılan iletişim kanalları da artmıştır. Risk iletişiminde medyanın rolü kritiktir ve medya, riskin kamuoyuna aktarılması, kamuoyunda farkındalık yaratılması ve var olan bilginin yorumlanmasındaki en temel araçtır. Medya, toplumun anlayabileceği lisanın kullanılmasını tercih eder, bilimsel açıklamaların topluma aktarılmasında bu bağlamda da iyi bir köprü vazifesi görebilecek konumdadır. Medya, halkın eğitilmesi ve algının iyi yönde gelişiminde rol alabildiği anlar gibi riskin olduğundan daha yüksek algılanmasa veya riskin bulunmadığı koşulların riskli olarak algılanmasına da sebep olabilmektedir, o nedenle bu kilit aracın da bilinçli ve kontrollü yönetimi çok önemlidir.

Bilimsel belirsizliklere dikkat çekilen gıda krizlerinin ardından, halkın bilime olan güveni sarsılmıştır. Medyada, bilim insanların birbiri ile çelişen, çatışan demeçler vermesi de bu güvensizliği perçinlemektedir. Toplumun, var olan bir belirsizliği ne derece tolere edebileceği bilinmelidir. Avrupa'da (özellikle, İngiltere'de), kamuoyunun rahatsızlıklarından ötürü suçlayacak birilerini arama arzusu gelişmektedir. Bu yaklaşımın gıda sektöründeki risk iletişimini de ciddi manada etkilediği Amerika'da da gözlemlenmiştir ve AB içerisinde de aynı etkinin gözlemlenmesi beklenmektedir (Avrupa Gıda Bilgi Konseyi, 2003).

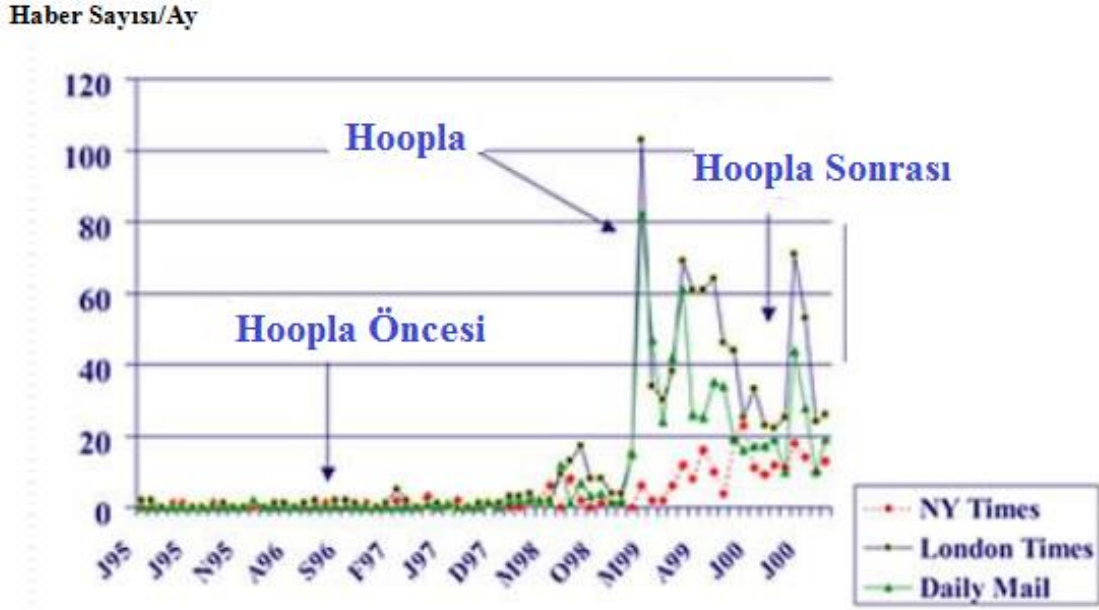
Risk iletişimi sürecinde üzerinde uzlaşılan ve EFSA tarafından da önerilen araçlar **medya, internet siteleri, basılı yayımlar, dijital yayımlar, toplantılar ve çalıştaylar, kamu ile gerçekleştirilen istişareler, ortaklar ve paydaşlar ile kurulan ağlar, sosyal ağlar (facebook vb.), blog'lar, mikroblog'tur (twitter)**. Bunlara ek olarak, **saha ziyaretleri, videokonferanslar, posterler, el ilanları ve benzeri** araçlar da hedef kitleye erişimde değerlendirilebilir (Halifax, 2012). Kullanılacak aracın belirlenmesi kadar uygun ortamda mesajın iletilmesi de önemlidir. Örnek olarak; gece geç vakitte televizyonda pestisit uyarıları, hedef kitle olarak belirlenen çiftçilere ulaşamayabilir (Cape Breton University, 2011)

Sosyal medyadaki gıda risk/fayda iletişimi için yeni medya ve internet teknolojilerinin gelişimi, gıda riski ve faydaları iletişiminin gelişimi için potansiyel vaat etmektedir. Klasik yayımcılığın yeni medya mecralarındaki rolü ise kısıtlıdır. Bununla beraber gittikçe artan sayıda insan yeni medya araçları yolu ile sürekli güncel bilgiye ulaşmaktadır. Bu yeni sosyal medya araçlarının klasik medya ile olan iletişimi de dikkate alınmalıdır. Birçok klasik medya kanalı da sosyal medyayı artan bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Bu yeni medya araçları ayrıca profesyonel gazetecilik dışında birçok insanın da internet yolu ile diğer insanlarla bilgi ve haber paylaşmasına olanak sağlamaktadır (Julie Barnett, 2011), bu durum da bilgi kirliliğinin artması yönünde tehdit oluşturmaktadır.

Medyanın risk algısının arttırılması üzerine nasıl bir etkisi olduğu araştırılmaktadır. Bir risk medyanın odağı haline gelip kamuoyu ile paylaşılmış ise, konuya ilgili bireyler ve kuruluşlar için, medyaya, kamuoyuna aktarılmak üzere daha fazla bilgi akışı sağlama

imkanı doğmuş olmaktadır. Bu döngüde, riske ilişkin oluşan farkındalık, mevcut gerçekten ayrılabilir ve toplum, riskin var olandan daha büyük olduğu kanısına yönlendirilmiş olabilir. Buna “hoopla etkisi” denmektedir (Sapp).

Şekil 2.4 Örnek; 1995-2000 Seneleri Arasında Genetik Yapısı Değiştirilmiş Gıdalar Üzerine Gazete Makaleleri için Hoopla Etkisi

Kaynak: (Sapp)

Şekil 2.4'te “hoopla etkisi”ne örnek olarak Iowa Devlet Üniversitesi, Sosyoloji Bölümünde yürütülen bir çalışmada yer alan aylara göre genetik yapısı değiştirilmiş gıdalar üzerine hazırlanan gazete makale sayılarını yansıtan grafik yer almaktadır. Türkiye’de de “hoopla etkisine” örnek olarak; GDO konusunda Türkiye’deki google arama motorunda yapılan araştırmaların sayısı 269 bin iken, aflatoksin için bu rakam 14 bin iki yüz, kuş gribi için ise 241 bin olması verilebilir. Bu rakamlarla, medyanın yansıtacağı konulara ilişkin seçici davrandığı kanısına erişilebilir (Boyacıoğlu, 2012). Medyanın, genelde, teknik konular hakkında bilgisinin sınırlı olduğu göz önünde bulundurularak, iletişimden sorumlu uzmanların konusuna vakıf bireyler olarak doğru bilgileri, en önemli noktalara vurgu yaparak ve daha önemli olan riskleri göz ardı etmeyerek anlaşılır kılmaları çok önemlidir.

İletişimin içeriğinin otoriteler tarafından onaylanması gereken durumlarda bile, bu kaynaklardan bilgileri alan kişiler yalnızca pasif tüketiciler değildir. İletişimin içeriğini oluşturan bilginin, bilgiyi alan kişilerde muhakkak bir karşılığının olması gerekliliği vardır. Tüketiciler internet ortamında aldıkları bilgileri anlama ve işleme konusunda da farklılık göstermektedirler. Paylaşılan bu bilginin doğru algılanmasında tüketici davranışlarını etkileyen tepki, araştırma ve danışma olmak üzere üç önemli unsur vardır. Sosyal pazarlama literatürü doğru mesajlar ile doğru kitlelere ulaşma konusunda ileri kavramalar gerektirmektedir. Bu durumun gıda ile ilişkisinde, kültürlerarası farklılıklara ek olarak, sınıflandırmada sosyo-demografik bir parametre olarak cinsiyet, kadınların ve erkeklerin tüketimde farklı davranışlar göstermesi ile önemli bir nokta teşkil etmektedir. Ayrıca, kadın ve erkek arasında, gıda risklerine karşı savunmasızlık durumu, risk algılama yöntemleri, yeme içme alışkanlıklarına dikkat etme gibi açılardan da farklılıklar bulunmaktadır. Örnek olarak; hamilelik dönemlerindeki kadınların *Listeria* enfeksiyonu gibi hastalıklara erkeklere nazaran çok daha tedbirli yaklaşımları gösterilebilir (Julie Barnett, 2011).

3. AVRUPA BİRLİĞİNİN GIDA GÜVENİLİRLİĞİNDEKİ RİSK İLETİŞİMİ VE KAMUOYUNUN BİLGİLENDİRİLMESİ

Avrupa Birliği'nde, son yirmi yılda meydana gelen, başta BSE, dioksin, genetik yapıları değiştirilmiş gıdalar gibi gıda krizleri olmak üzere toplum sağlığını tehdit eden gıda risklerinin yarattığı etkinin ardından, gıda güvenilirliği ve gıda güvenilirliginde risk analizi, AB mevzuatının ve mevzuat uygulama çalışmalarının odak noktası haline gelmiştir. AB'nin gıda güvenilirliği politikalarının kapsamında, çiftlikten çatala gıda güvenilirliginin sağlanmasının yanı sıra, tüketici haklarının ve sağlığının korunması, hayvan sağlığı ve bitki sağlığının en iyi seviyelerde korunması, iç pazarın dengesi ile işlerliğinin sağlanması ve muhafaza edilmesi de bulunmaktadır.

Tüketilen her gıda için bir risk faktörü söz konusudur. Toplumlar, bazı risklerin önlenmesi hususunda belirli bir bilinç seviyesine erişmiştir. Akademisyenler ve sektör yetkilileri tarafından gıda güvenilirliği için risk iletişimi ve kamuoyunun risk algısı odaklı geliştirilen araştırmalar içerisinde öne çıkan çalışmalar, riskin halk tarafından algılanmasına dair parametreler, doğal koşulların bulunup bulunmadığı ile risk iletişimini sağlayan kurum veya bireylerin güvenilirligine vurgu yapan çalışmalardır (Avrupa Gıda Bilgi Konseyi, 2003).

Yetkililerin, her geçen gün risk yönetiminde iyileşmelerine karşın, gıda zincirinde gıda güvenilirligine dair halkın beklentisi arttıkça gıdaya ilişkin risklerde daha endişeli hale geldiği bilinmektedir. Karar alıcılara da duyulan güvenin azalması ile beraber, Avrupa ve dünya çapında, gıda güvenilirligine ilişkin düzenlemelerin yürütülmesi için yeni sistemlerin kurulması ön plana çıkmaya başlamıştır. Araştırılan yeni modeller, kapsayıcı, daha geniş paydaş kitlesine hitap eden ve sisteme kamuoyunu, ilgili tüm paydaşları dahil eden, açık ve şeffaf, çevresel ve sosyal değerlere daha çok bağlı ve bilim tarafının da paydaş gibi görüldüğü, risk analizinin alt başlıklarını net biçimde ayıran sistemler olmuştur (Löfstedt, 2006).

AB içerisinde, AB Projesi olan “SAFE FOODS” başlıklı, gıdalar için yeni bir risk analiz yaklaşımının geliştirilmesi ile tüketici güveninin yeniden kazanılmasını hedefleyen çalışmadan anekdotlar vermek faydalı olacaktır. Söz konusu çalışmaya yirmi bir ülkenin otuz yedi enstitüsünden yüzden fazla bilim insanı katkı sağlamışlardır. Tüketicilerin doğru bilgilerin temini ile kendi bilinçli tercihlerini yapabilmelerine de çalışmada odaklanılmıştır. Projenin ana hedefleri arasında, tüketici algıları, yaklaşımları ve inançlarını gıda güvenilirliğinde risk yönetimini gözeterak anlamak, tüketiciler, uzmanlar ve karar alıcılar arasındaki farkları algılamak, belirsizlik ve risk değerlendirmesindeki farklılıklara dair iletişim kurabilmek için stratejiler tanımlamak ve gıda güvenilirliğinde risk analizi için tavsiyelerde bulunmaktır. Bu proje 2004 senesinde başlatılmıştır. Farkı vaka çalışmaları vb. ile de zenginleştirilen proje içerisinde tüketici güvenini ölçümleyen başlıklar altında, odak grupları tanımlanmış ve tüketici anketleri düzenlenmiştir. Çalışmaların neticesi olarak, tüketicilerin risk yönetim uygulamalarına ilişkin değerlendirmelerinin üzerinde algılanan kontrol sistemleri ile hukuki yaptırımların, risk değerlendirmelerinin rolünün, gıdaya dair risk yöneticilerine ve onların dürüstlüğüne olan güvenin ve risk yöneticilerinin proaktifliklerinin etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlara göre ise, somut tavsiyeler üretilmiştir. Doğru kaynak kullanımı ile doğru hedef kitlenin belirlenmesi iletişim için elzem görülen tavsiyeler arasında yerini almıştır (Safe Foods, 2015).

Bir başka örnek, “FoodrisC” başlıklı Avrupa’da gıda riskleri ve yararlarının iletişimi ile algılanmasına ilişkin gıdalara dair risk iletişimi projesinin amacı bu iletişime dahil olan tüm veri ağlarının ve bilgi kaynaklarının çıkarımının yapılmasıdır. Projenin nihai çıktısı olarak politika yapıcılar, gıda otoriteleri ve diğer paydaşların yararlanabileceği ve tüketiciye uygun mesajların iletilmesi uğrunda tüketici algısının çözümlenebileceği bir araç olarak planlanmıştır (FoodRisC, 2015). Bu proje, Avrupa Komisyonu’nun 7. Çerçeve Programı tarafından fonlanmaktadır ve konsorsiyum ortakları arasında pek çok ilgili üniversite de bulunmaktadır. Proje altında yürütülen çalışmalar arasında, 2010 ve 2011 seneleri arasında Almanya’da gerçekleşen domuz, tavuk ve yumurtalarda rastlanan dioksin krizi için yapılan araştırmaların neticesi aşağıdaki grafiklerde yer almaktadır. Vaka ile ilgili geleneksel ve sosyal medyanın kullanımı, kullanılan kaynaklar, farklı ülkelerin verilerinin Almanya ile karşılaştırılması üzerine çalışılmıştır. Kamuoyunun bilgilendirilmesi sürecinde kullanılan kaynakların % 36.3’ünün blog’lar, % 23.9’unun mikrobloglar, % 20.2’sinin haberler, % 16.7’sinin forumlar, % 1.2’sinin yorumlar, % 0.3’ünün facebook ve %

0.2'sinin videolar olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada, en çok atıfta bulunulan kaynaklar arasında ulusal politik kaynak olarak Tarım Bakanlıkları, AB seviyesinde politik kaynak olarak Avrupa Komisyonu ve uzman olarak ta ulusal gıda güvenilirliği otoriteleri tespit edilmiştir. Yapılan çalışmanın bulguları, sosyal medyanın tüketici algısının ve kararlarının üzerindeki etkisinin önemine vurgu yapmaktadır. Böylesi çalışmalar kamuoyunun algısının öğrenilmesi ve doğru yöne kanalize edilmesi için önemli bulgular içeren çalışmalardır ve AB içerisinde bu kavram üzerinde böylesi başarılı çalışmalar ile durulmaktadır (EUFIC Dr. Mary Friel, 2012).

3.1 Avrupa Birliği'nin Gıda Güvenilirliğindeki Risk Analizinin Yasal Çerçevesi

AB'de, ilk süreçte var olan 93/43/EEC sayılı gıda hijyenine ilişkin Konsey Direktifinde yer alan hayvansal ürünler için gıda güvenilirliği konularında ilerleme gösterilmiştir. 1997 senesinde yayınlanan Yeşil Kitap ile gıda mevzuatının genel ilkeleri belirlenir iken 2000'de yayınlanan Beyaz Kitapta da gıda güvenilirliği kavramına odaklanılmıştır (Buzbaş, 2010).

Yeşil Kitabın hedefleri, ilgili mevzuatın tüketici, üretici ve gıda ticaretinde aktif rol alanların beklenti ve ihtiyaçlarını kapsayabilecek içerikte olması, tüketicinin korunması, güvenilir ve sağlıklı gıda temini için gereken hedefleri, bağımsızlık, tarafsızlık ve eşitlik ilkeleri ışığında resmi kontrol ve denetimlerin etkin olarak yürütülmesinin sağlanması, kamu oyunun katkısını da göz ardı etmeyerek Komisyonun, gerektiği durumlarda AB'nin gıda hukukunun gelişimi için uygun önlemleri alabilmesine yöneliktir. Yeşil Kitapta, tüketici sağlığı ile güvenilirliğini yüksek seviyede korumak, iç pazarda serbest dolaşımı sağlamak, mevzuatın bilimsel veri ve risk değerlendirmesi temelli olması, HACCP gibi sistemlerin kullanımı, etkin resmi kontroller ve yaptırımlar, mevzuatın kapsamlı ve rasyonel bir yapıya kavuşmasının temin edilmesi için yol gösterici bilgiler mevcuttur (Avrupa Komisyonu, 2009).

Beyaz Kitap ise, mevcut gıda mevzuatını modernleştirmek ve geliştirmek için faaliyet alanlarını belirlemek, şeffaflık ve gıda güvenilirliğini artırmak üzere hazırlanmıştır. Beyaz Kitapta, genel olarak, gıda güvenilirliğinin, üretim zincirinin bütününde etkin olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

AB'nin gıda güvenilirliği politikasının temelinde "çiftlikten çatala" prensibi bulunmaktadır. AB'de 21 Şubat 2002'de yürürlüğe giren ve 2005 senesi itibariyle bütün hükümleri Üye Ülkelerde bağlayıcı olarak uygulanan **178/2002 sayılı** Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin gıda hukukunun temel prensipleri ile gereksinimlerini ortaya koyan Tüzüğü'nün (**Gıda Kanunu** olarak ta geçmektedir) temel amacı, insan sağlığı ve yaşamını, hayvan sağlığı ve refahını çevre de göz önünde bulundurularak yüksek seviyede korumaktır. Kanun, tüketicilerin güvenilir gıda ve doğru bilgiye erişim haklarını ortaya koymakla birlikte, otoriteler, sektör ve tüketiciler üzerine odaklanmaktadır. Kanun, aynı zamanda risk analizinin prensiplerini de gıda ile ilişkilendirerek ortaya koymaktadır ve EFSA tarafından yürütülen bilimsel, teknik değerlendirmelerin yapı ve mekanizmalarını oluşturmaktadır. Bu Tüzükte, risk analizinin üç ayrı bileşeni olan risk değerlendirmesi, risk yönetimi ve risk iletişimi unsurları da yer almaktadır. 178/2002 sayılı Tüzük, risk yönetiminin yalnızca bilimsel verilere değil pek çok başka faktöre bağlı bir çalışma alanı olduğunu ve karar alıcıların tüm zaruri parametreleri bir arada değerlendirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tüzüğe göre, sağlığa zararlı veya tüketim için uygun olmayan herhangi bir gıda materyalinin piyasaya sürülmesi kesinlikle yasaktır. Bir gıda maddesinin zararlı olup olmadığının tespitinde normal kullanım koşulları, tüketicilere temin edilen bilgiler, sağlık üzerindeki muhtemel veya sonradan oluşabilecek etkiler, toplam toksin etkileri, belirli hassas kullanıcılar üzerindeki etkilere bakılması gerekmektedir.

178/2002 sayılı Tüzük çerçevesinde hazırlanan diğer mevzuat arasında; gıda işletmelerine yönelik, her türlü yem ve gıdalar için genel hijyen kurallarını kapsayan **852/2004**, hayvansal gıdalar için özel hijyen kurallarını kapsayan **853/2004**, yetkili otoriteye yönelik ise, yem ve gıda yasası, hayvan sağlığı ve hayvan refahı kurallarına uygunluğun doğrulanması için gerçekleştirilecek resmi kurallara ilişkin olan **882/2004**, tüketime yönelik hayvansal kökenli gıda ürünlerinin resmi kontrollerinin düzenlenmesine dair belirli kuralları belirleyen **854/2004**, tüketime yönelik hayvansal kökenli gıda maddelerinin üretimini ve piyasaya arzı için gıda hijyen ve sağlık kurallarına ilişkin bazı eski direktifleri yürürlükten kaldıran **2004/41** sayılı Tüzük bulunmaktadır.

3.2 Avrupa Birliği'ndeki Gıda Güvenilirliği ve Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimi için Yapılanmalar

Gıda Kanununda, AB kurumlarının ve Üye Ülkelerin gıda güvenilirliğindeki rolü ile sektörün, tüketicilerin yetki ve sorumlulukları da belirlenmektedir ve gıda ürününün güvenilirliğinin temininde sektör doğrudan sorumlu konumdadır, risk iletişiminde EFSA, risk yönetiminde ise Komisyonun rol alabileceği belirtilmektedir. Bu çerçevede, aynı Kanun ile kurulan EFSA'nın gıda güvenilirliğinin her alanı ile ilgili risk analizinin risk değerlendirme ve risk iletişimi alanlarında sorumluluğu mevcuttur.

3.2.1 Avrupa Gıda Güvenilirliği Otoritesi (EFSA)

AB'de artan gıda krizleri ile kamuoyundaki güven kaybı, AB seviyesinde, kapsamlı ve entegre bir gıda güvenilirliği politikasına olan gereksinimi işaret etmesinin yanında, risk değerlendirmesinin risk yönetiminden ayrılması ve bağımsız ve bilimsel bir çerçevede yürütülmesinin gerekliliğinin de altını çizmiştir (Gassin & van Geest, Communication in Europe on Semicarbazide and Baby Food, 2006). Bu yaklaşımla, 178/2002 sayılı Tüzük ile EFSA, gıda zincirine ilişkin risklerin değerlendirilmesini temel alan bir risk değerlendirme otoritesi olarak kurulmuştur. Ana vazifesi, bilimsel tavsiyeler ile teknik yardım sağlayarak, AB'nin mevzuat ve politikalarının gelişimi ile işlerliğine gıda güvenilirliği odaklı araştırmalar yürüterek katkı sağlamaktır. EFSA'nın bünyesinde bulunan bilimsel komite ve paneller tarafından risk değerlendirme süreçlerini uzmanlar vasıtası ile yürütmektedir. EFSA, gıda güvenilirliği için risk değerlendirme odaklı bilimsel tavsiye niteliğindeki çalışmalarını yürütmektedir ve risk değerlendirmelerini koordine etmenin yanında risk tanımlaması da yapmaktadır. EFSA, Komisyona, kriz yönetimi safhası da dahil olmak üzere, bilimsel ve teknik tavsiyelerde bulunmanın yanı sıra, gıda güvenilirliği alanında bilimsel ve teknik veriler toplamak ve yayımlamak, gıda güvenilirliği çalışma alanlarında Avrupa veri ağlarını düzenlemek ile yükümlüdür.

Risk yönetimine dair kararlar ise Avrupa Komisyonu (örn.; DG SANTE (Directorate General for Health and Food Safety)), Avrupa Konseyi, Üye Ülkeler ile Avrupa Parlamentosu tarafından alınmaktadır.

EFSA, bilimsel tavsiyeleri ile tüketicilerin sağlığının otoriteler tarafından korunmasına temel teşkil etmektedir ancak EFSA'nın tek önemli vazifesi risk değerlendirme çerçevesinde böylesi bilimsel çalışmalar yürütmek değildir. Risk iletişimi de EFSA için önemli bir araçtır. EFSA'nın risk iletişimini kullanmasındaki temel hedef EFSA'nın çalışmalarının net ve basit bir şekilde aktarılmasının sağlanmasıdır. Bu çerçevede, kamuoyu aydınlatılarak, bir riskin kabul edilir olup olmadığına ve riskin önlenmesi veya azaltılmasında adım atmalarının gerekip gerekmediğine ilişkin verilen bilgiler ışığında bireylere karar alabilme yetisi kazandırılmaktadır. Bir anlamda, bilim ile tüketici arasında bir köprü oluşturma vazifesi, EFSA tarafından üstlenilmiştir denilebilir, zira bilinmektedir ki, bilim uzmanları ile kamuoyunun algısı da risk değerlendirme süreçleri de birbirinden oldukça farklıdır ve gereksinim duydukları bilgi de birbirinden farklı olacaktır. Bilim uzmanları, detaylı veri analizi ışığında riskler üzerine bilimsel temelli sonuçlar çıkarmak üzerine çalışırken tüketiciler, algı üzerine odaklanmaktadır ve riskin bireysel olarak tüketicinin kendisini nasıl etkileyeceği kaygısını taşımaktadır.

Bilimsel uzman panellerinin bağımsız bilimsel tavsiyelerine dayalı olarak risklerin açık ve şeffaf iletişiminin sağlanması ile EFSA, Avrupa'da gıda güvenilirliğinin gelişimine katkı sağlamaktadır ve riskin değerlendirmesine duyulan kamuoyu güvenini tesis etmektedir (EFSA, 2015b). EFSA, gıda güvenilirliğine ilişkin risklere karşın oluşan kamuoyu algısını da incelemektedir. EFSA, Risk İletişimleri Danışma Grubunun desteği ile riski açıklamaktadır, ulusal otoriteleri, paydaşları ve medyayı da içeren aktörler ile farklı hedef kitlelerle mesajların ilişkilendirilmesi üzerine çalışmakta, diğer risk değerlendirme mercileri ve Avrupa Komisyonu, AB Üye Ülkeleri gibi risk yöneticileri ile iletişimleri koordine ederek tutarlılık sağlamaktadır. Risk İletişimleri Danışma Grubu, EFSA'daki üst düzey makama, en iyi uygulamanın gelişimi ve acil durumlar için oluşturulmuş olan risk iletişimi stratejisini, tüketici yaklaşımları üzerine risk iletişiminin etkisini de içeren risk iletişimi sorunlarını ve uygulamaları açıklamakta ve bunlara ilişkin tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu Grup tarafından alınan kararların yanında, rutin olarak gerçekteştirdikleri toplantılara ilişkin tüm raporlar, çıktıları internet sitesinde yayımlanmaktadır (EFSA, 2015c). EFSA'nın Tavsiye Formunun altında İletişim Çalışma Grubu da yer almaktadır. Bu grup, ulusal gıda güvenilirliği otoriteleri ile birlikte çalışarak, gıda zincirindeki risklerin iletişimi ve AB içerisinde iletilen mesajlarda tutarlılık sağlanmasına destek olmaktadır (EFSA, 2015d). EFSA'nın Paydaş Danışma Platformu,

gıda zinciri ile ilgili çalışmalar yürüten AB nezdindeki paydaşlardan oluşan bir platformdur. EFSA'nın üst düzey makamına, EFSA'nın çalışmalarına ilişkin tavsiye üretmekte ve paydaşların endişelerine EFSA'nın politikalarının etkisi üzerine bildirimde bulunmaktadır. Bu platformdaki yirmi dört paydaş, tüketicileri temsil eden sivil toplum kuruluşları (STK'lar), halk sağlığı, bitki sağlığı, hayvan sağlığı ve refahı ile çevre korunması üzerine çalışan STK'lar, çiftçiler ve birincil işleyiciler, gıda endüstrisi, ticaret ve catering yetkililerinden oluşmaktadır (EFSA, 2015e).

Tüm bu görevleri yerine getirirken, EFSA, internet sitesi, konferans ve organizasyonlara katılım, çeşitli basılı yayımlar ile ve medyaya yönelik te yeni alarmlar ve basın açıklamaları gibi etkinlikler ile bilgilendirmede bulunmaktadır. Bu araçları, EFSA, belirli aralıklar ile gözden geçirilen, tutarlı bir stratejik çerçevede kullanmakta ve çalışma planını belirlemektedir. 2006'dan beri süregelen EFSA'nın iletişim yaklaşımı, iletişim stratejisinde yer almaktadır (EFSA, 2015b).

EFSA'nın 2010-2013 Risk İletişim Stratejisinde, en doğru bilimsel verileri, en uygun şekilde iletebilmek için sağlam bir iletişim stratejisi gerektiği belirtilmiş ve risk iletişimi, risk yöneticileri ve uzmanları arasında paylaşılacak, tüm anahtar aktörlerin de bir arada değerlendirilmesi gereken önemli bir sorumluluk olarak tanımlanmıştır. Bu algı ile EFSA'nın çalışmalarının merkezinde iletişim yer almaktadır. EFSA'nın rolü, risk yöneticileri, ulusal otoriteler, paydaşlar ile kamuoyuna gıda güvenilirliğindeki güncel bilimsel veri ve şeffaf bir yöntem ile bilimsel tavsiyeleri aktarmaktır. EFSA gıda risklerinin bildirim ve açıklanması yönünde güvenilir bir kaynak olarak kendini kanıtlamıştır. Bilimselliğin bağımsızlığı ışığında ulaşılabilecek kişi sayısını ve güvenin istikrarını arttırmak yönünde, EFSA, yeni strateji çalışmasında, iletişim kapasitesini arttıracak **basitlik, şeffaflık, tarafsızlık, görüş bildirim ve sosyal hizmet anlayışı, uyum ve diyalog** olmak üzere yeni iletişim prensipleri öne sürmüştür (EFSA, 2010a).

EFSA, risk uzmanları, AB'deki ve AB sınırları ötesindeki politika yapıcılar, risk yöneticileri, paydaşlar (sivil toplum kuruluşları, endüstri, tüketici, bilim insanları/akademisyenler vb.), medya (gıda, sağlık ve AB ilişkileri üzerine) ile iletişim halindedir. EFSA'nın nihai amacı, en iyi bilimi, doğru zamanda ve en uygun şekilde iletmektir. Bu amaç ise ancak tüm önemli aktörler ile işbirliği içinde etkin bir risk iletişimi

gerçekleşebilir (Gassin, 2009). Risk iletişimi sürecinde, EFSA, Avrupa Komisyonu ve AB Üye Ülkelerinin yetkili otoriteleri ile entegre çalışmaktadır. EFSA internet sitesinde tüm bilimsel altyapısı ile birlikte kararlarını yayımlamaktadır.

3.2.2 Kodeks Alimentarius Komisyonu

Kodeks Alimentarius Komisyonu, gıda güvenilirliği risklerini azaltmak, güvenilir gıdayı herkes için her yerde erişilebilir kılmak adına pek çok uluslararası standart ve tavsiye üretmektedir. WHO ile FAO tarafından oluşturulan Kodeks Alimentarius Komisyonu, AB ve 185 üye ülkeden dünya nüfusunun %99'unu temsil eden delegelerden oluşmaktadır. Gıda güvenilirliğine ilişkin biyoteknoloji, pestisitler, gıda katkı maddeleri gibi konulara ilişkin toplumsal kaygılar, Kodeksi küresel tartışmaların merkezinde konumlandırırmaktadır (Codex Alimentarius, 2015). Kodeks Alimentarius risk analizini, entegre gıda zinciri yaklaşımını ve HACCP'i geliştirmiştir ve entegre gıda zinciri yaklaşımı ile HACCP: risk analizi rehberini yayımlamıştır (FAO, 2014).

90'larda gerçekleşen gıda krizleri, AB ve AB Üye Ülkeleri yanı sıra AB üyesi olmayan AB ticaret ortaklarını, Ulusal Gıda Güvenilirliği Sistemlerini gözden geçirmeye zorlamıştır. Kodeks Alimentarius Komisyonu, gıda güvenilirliği risklerini azaltabilecek uluslararası standartlar, rehberler ve tavsiyeler geliştirmeye devam etmektedir.

3.2.3 Gıda ve Hayvan Sağlığı Ofisi (FVO)

1997 senesinde, BSE krizini takiben Avrupa Komisyonu DG SANTE'ya bağlı olarak Gıda ve Hayvan Sağlığı Ofisi kurulmuştur. Gıda ve Hayvan Sağlığı Ofisi'nin görevleri arasında, gıda güvenilirliği ile bitki ve hayvan sağlığı alanlarında kontrol sistemleri geliştirmek, AB'ye ithal edilen veya AB'den ihracat yolu ile çıkan ürünler için gıda güvenilirliği, kalitesi ile bitki ve hayvan sağlığına ilişkin müktesebata uyumu kontrol etmek ve bu alanlarda geliştirdiği değerlendirmeler ile AB politikalarına katkı sağlamak yer almaktadır. Teftiş raporlarının yanı sıra, FVO, belirli sektörler için özet raporlar yayımlamaktadır ve bu sayede, tüm paydaşlara bilgi temin etmektedir. FVO tarafından üretilen raporlarından çeşitli eğitim programlarında da faydalanılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2015a). Buna örnek olarak Daha Güvenilir Gıda için Daha İyi Eğitim başlıklı

Avrupa Komisyonu'nun Üye Ülkelerin ilgili kurumlarının tüm personelini hedef alarak geliştirilen ancak imkan dahilinde diğer ülkelerden katılımcılara da açık olan, Tüketiciler, Sağlık, Tarım ve Gıda Yürütme Kurumu (Consumers, Health, Agriculture and Food Executive Agency) tarafından koordine edilen tüketici programı verilebilir (Avrupa Komisyonu, 2012).

3.2.4 Gıda ve Yem Hızlı Alarm Sistemi (RASFF)

RASFF, gıda güvenilirliği açısından ortaya çıkabilecek tüm tehlikeler kapsamında Üye Ülkeler arasında hızlı bilgi alışverişi sağlamak, gıda güvenilirliğine yönelik kontrol ve denetim mekanizmaları arasındaki bilgi akışını sağlamak ve böylece tüketici sağlığını uluslararası düzeyde koruma altına almak üzere oluşturulmuş bir sistemdir. Bu sistem sayesinde, bir ürün pazara girer girmez, tüketici açısından herhangi bir risk içeriyorsa bütün Üye Ülkeler ve ilgili makamlara bildirimde bulunmaktadır. Ayrıca, ürün daha pazara girmeden, risk içeren ürünün sınırda durdurularak ülkeye girmesi engellenebilmektedir. Böylece sorunlu üründen kaynaklanabilecek bir tehlikeden bütün sisteme dahil olan ülkelerin tüketicileri korunmaktadır. Bu sistemin yürütülmesi esnasında, genel ürün güvenilirliğine ilişkin olan 92/59/EEC sayılı Konsey Direktifi ile serbest dolaşıma konu olan tüm ürünler için oluşturulmuş olan güvenlik ve bildirim sisteminin önemli bir parçası haline gelmiştir. Ancak gıda ürünlerinin neden olabileceği kamu sağlığı tehlikelerinin boyutu, gıdalar için bugün AB'nin temelinde 178/2002 sayılı Tüzüğün bulunduğu ayrı bir sistemin tesisini zorunlu kılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2003).

RASFF sistemine ilişkin Tüzük; Üye Ülkeler, Komisyon ve Avrupa Gıda Güvenilirliği Otoritesi arasında gıda güvenilirliğine ilişkin oluşturulacak bilgi akışının içeriğini ve niteliğini belirlemektedir ve sistemin yürütülmesi Komisyon'a aittir (Avrupa Komisyonu, 2013).

3.2.5 Avrupa Birliği Gıda Bilgi Konseyi (EUFIC)

Gıda güvenilirliği, gıda kalitesi ve beslenmeye dair bilimsel verilere ilişkin uzmanlar, eğitimciler ve gazetecilerle tüketicinin algısını destekleyici çerçevede gıda sektörü, tüketiciler ile devlet arasında iletişim kurulmasını sağlamaktadır. Bu kurum,

Avrupa Komisyonunun tarım-gıda zinciri tarafından fonlanmaktadır. Tüm bilgiler, internet sitelerinde de on bir dilde yayımlanmaktadır. Akrilamid gıda krizinde risk iletişiminin nasıl olduğunu araştırması ve risk iletişimi için genel prensip olarak algılanabilecek prensipleri ortaya koyması, öne çıkan çalışmalarına örnek olarak verilebilir.

EUFIC, pek çok farklı araştırma projesinde, farklı paydaşlarla çalışmaktadır. 2013 senesinde, EUFIC, on üç AB gıda güvenilirliği, beslenme, sağlık ve gıda kalitesine ilişkin bilincin artırılmasını hedefleyen kaynaklı araştırma projesine dahil olmuştur ve Avrupa’da gıda ile sağlık üzerine araştırma alt yapısının geliştirilmesine katkı sağlamıştır (EUFIC, 2013).

3.2.6 Avrupa Birliği Üye Ülkelerinde Gıda Güvenilirliğine Dair Ulusal Yapılanmalara Genel Bakış

Kamuoyunun, yaşanan krizler ve değişen bilgiye erişim koşullarının getirisi olarak politika yapımcılar ile düzenleyicilere duydukları güvenin azalması ile birlikte AB bünyesinde gıda güvenilirliğine ilişkin karar alma süreçlerinde de değişime gidilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2001; Löfstedt, 2004b; UK Strategy Unit, 2002).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) uzmanlarına göre, gıda güvenilirliği otoriteleri, gıda güvenilirliği sistemlerini, risk bazlı bir yaklaşım içerisinde, genel prensipte, risk değerlendiricileri, risk yöneticileri ve paydaşlar arasında uygun iletişimin sağlanması odaklı kurmalıdırlar (FAO/WHO, 2002).

Politika yapımında daha fazla toplum ve paydaş katılımını destekleyen, düzenleyici stratejilerin tamamen açık ve şeffaf olması gerekliliğine vurgu yaparak düzenleyicilerin önerdikleri her politika için sorumlu olmalarını uygulanabilir kılan, çevresel ve sosyal değerleri daha çok göz önünde bulundurarak ihtiyatlılık prensibi ile diğer risk engelleyici etmenleri kullanan, risk değerlendirmesini net bir biçimde risk yönetiminden (politika yapımı) ayıran yeni bir yaklaşım dönemin gerekliliği halini almıştır. Bu yeni anlayış içerisinde, medyanın bilimsel verileri sorguladığı bir ortamda, kamuoyu ve diğer paydaşlar da bilim insanlarını başka bir paydaş gibi algılama eğilimindedir.

Gıda güvenilirliği acil durumları birbirinden farklılık gösterebildiği gibi, belirli ülkelerde mevcut olan gıda kontrol sistemlerine göre de farklı olarak tanımlanmaktadır. Gıda güvenilirliği acil durumlarının yönetimi, ulusal düzeyde tek bir otorite tarafından yürütülebilir ancak çok disiplinli bir yaklaşımla çözüm aranması zaruridir (FAO/WHO, 2011).

Tez çalışmasının bu bölümünde, 2013 senesinde gerçekleştirilen ve yirmi yedi Üye Ülkeye dair detaylı bilgiler içeren kapsamlı bir araştırmadan elde edilen bulgulara yer verilecektir (Hadjigeorgioua at al., 2013).

Merkezi düzeyde AB ve Üye Ülkelerin yirmi ikisi hali hazırda ulusal tek bir gıda güvenilirliği otoritesi veya benzeri bir yapı kurmuş bulunmaktadır. **İtalya, Polonya, Slovakya, Slovenya ve Kıbrıs Rum Kesimi**'nde henüz büyük kurumsal değişimler gerçekleştirilmemiştir ancak İtalya, değişimi hedef alan çalışmaları başlatmış durumdadır. EFSA'nın kurulması ve gıda güvenilirliği için kurumsal yapı oluşturan **22 ülkeden 21'inin** mevcut yapıları kurması 1996 senesinden sonra gerçekleştirilmiştir. İsveç ise, 1972 senesinde merkezi bir gıda güvenilirliği otoritesinin varlığı fikrini benimsemiştir. On beş Üye Ülke, risk değerlendirmesi, risk yönetimi ve risk iletişimini aynı çatı altında toplar iken diğer on iki Üye Ülke (**Avusturya, Bulgaristan, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Macaristan, Litvanya, Hollanda, Polonya ve Slovakya**) risk yönetimi ile risk değerlendirmesi ve risk iletişimi için yapıları işlevsel ve kurumsal olarak ayırmıştır.

Üye Ülkeleri arasından sekiz ülke (**Danimarka, Finlandiya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Romanya ve Yunanistan**) yeni oluşumlarını Tarım Bakanlıkları bünyesinde kurmuşlardır. **İsveç, Birleşik Krallık, Almanya, Belçika, Litvanya ve Malta** gibi ülkeler kuruluşlarına bağımsız veya özerk bir statü sağlamışlardır. Örneğin, Birleşik Krallık'ta, Gıda Standartları Kurumu (Food Standards Agency - FSA), herhangi bir Bakana rapor vermemekte ve ilgili olduğu konulara dair her türlü tavsiyeyi yayımlayabilmektedir. FSA, İngiltere'de, mali yönden Sağlık Bakanı aracılığı ile Parlamento'ya karşı ve İskoçya, Galler ile Kuzey İrlanda'da, etkinlikleri için yetki devredilmiş yönetime karşı sorumludur.

İspanya, İrlanda ve Bulgaristan, yeni kuruluşlarını Sağlık Bakanlığı bünyesi altında ve Hollanda, Avusturya ile Lüksemburg, yeni kuruluşlarını ortaklaşa olarak Sağlık Bakanlığı ve Tarım Bakanlığı bünyeleri altında oluşturmuşlardır. Fransa ise yeni gıda güvenilirliği otoritesini ve risk yönetimine ilişkin yetkileri Sağlık Bakanlığı, Tarım Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı olmak üzere üç Bakanlık çatısı altında oluşturmuştur.

Risk değerlendirmesi, risk yönetimi ve risk iletişimi kavramları arasından ulusal gıda güvenilirliği otoritelerindeki sorumluluk dağılımları incelendiğinde yalnızca risk iletişiminin istisnasız tüm otoritelerin sorumluluk alanına girdiği gözlemlenmektedir.

AB'de çoğu ülkenin risk bulgularının yayımlanmasına dair benzer politikaları bulunmaktadır ve risk değerlendirmelerinin sonuçları, ülkeler tarafından internette yayımlanmaktadır. Yürütülen araştırmalara göre, on altı Üye Ülke, risk değerlendirme sonuçlarını internet üzerinden yayımlamaktadır. Söz konusu on altı ülkenin on dördü, gıda güvenilirliği sistemlerinde ulusal seviyede kurumsal bir gıda güvenilirliği otoritesi kurmuş olanlardır.

AB Üye Ülkelerinin büyük çoğunluğu, son dönemlerde ulusal ve uluslararası gıda krizlerine dair kamuoyu endişesini ele almak için tek bir ulusal kurum bünyesinde sorumlulukları birleştirerek gıda güvenilirliği sistemlerini tekrar kurmuşlardır. Ulusal gıda güvenilirliği sistemi için, ülkelerin kültürel, ekonomik ve politik konumlarına göre, sistemler farklılık gösterebilir, bu nedenle, ülkeleri bağlayıcı tek bir optimum model öngörülmemektedir.

Üye Ülkelerde, yetkili Bakanlık çatısı altında veya bağımsız bir kuruluşun yetkilendirilmesi ile risk değerlendirme, risk yönetimi ve risk iletişiminin sorumluluklarının, gıda güvenilirliği eylemlerinde birbirinden ayrılmasının önemli olumlu sonuçlar doğurduğu incelenmiştir zira bağımsız ve şeffaf bir risk değerlendirmesinin sağlanmasının karar alma sürecine, risk yönetimine katkı sağlayacağı açıkça bilinmektedir (Hadjigeorgioua at al., 2013).

3.3 Gıda Krizlerinde Risk İletişiminin Avrupa Birliği Üye Ülkelerinde Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi

AB Üye Ülkelerinde ulusal gıda güvenilirliği otoritelerinin sorumlulukları ve görevleri, ülkelerin profillerine göre farklılık göstermektedir. Bu otoritelerin ortak gayeleri, gıda kontrol uygulamalarının yürütülmesidir ve sorumluluk alanları risk değerlendirmesi ile risk iletişimini de kapsamaktadır.

Üye Ülkeler, riske bağlı ulusal kontrol planlarını kurmalı ve komiteler, düzenlenmiş geniş kapsamlı rehberler aracılığı ile uygulamalıdır. Risk temelli öncelikler ve etkili kontrol prosedürlerinin tanımlı olduğu rehberler ile ulusal stratejiler belirlenmelidir. Bu rehberlerin geliştirilmesinin ardından, kontrollere ilişkin geniş kapsamlı bir yaklaşım getiren etkin Komite stratejisi oluşturulmasında fayda görülmektedir. Ek olarak, her bir Üye Ülke, Avrupa Komisyonuna, ulusal kontrol planının uygulanmasına dair yıllık rapor vermek durumundadır. Bu rapor, geçmiş yıl içerisinde gerçekleştirilen resmi kontrol ve denetimlerin sonuçlarını, bu sonuçlar ışığında, eğer revize edilmesi gerek görülürse, önceki kontrol planının son halini içermelidir. Bu yıllık plan ve raporlar, AB’de kontrollerin genel olarak yürütülmesi için temel bilgiler oluşturmaktadır ve AB içerisinde, mevzuata uyumlu denetim ve kontrollerin teyidini sağlamakta, uygulamada tespit edilebilecek genel zayıf noktaları ortaya koyabilmekte olmalıdır (FAO, 2014)

Üye Ülkelerin, gıda krizlerine karşı atacakları adımlarda yol gösterici protokolleri bulunmaktadır. Genel olarak, bu rehber belgeler ile hedeflenen, optimum kriz yönetiminin sağlanması, sağlık yönünden ve ekonomik yönden zararın minimize edilmesi ile tüketicilere uygun bilginin aktarımının sağlanmasıdır.

Küreselleşen dünyada, iklim değişikliği, bilim ve teknolojiye ilerlemeler, yeni ortaya çıkan riskler veya politikalar, yasalar, ülkeler arası bilgi paylaşımı ve koordinasyon ihtiyacını da ortaya çıkarmaktadır. AB’de Üye Ülkelerin, ulusal düzeyde gıda güvenilirliği sistemlerinde farklılıklar bulunsada, gıda krizleri için ortak bir genel rehber sahibi olmanın oldukça faydalı olabilir. “**Gıda Krizleri Sürecinde Yönetim ve İletişim Üzerine Protokollerin, Tecrübelerin ve Bilginin Paylaşılması**” raporu (Heads of European Food Safety Agencies (HoA), 2014) ile ülkelerin konuya ilişkin protokollerine daha şeffaf bir

yaklaşım sağlanmış ve böylelikle uyum ve birlik sağlanması, tüketici ile daha etkin iletişim politikalarının benimsenmesine katkıda bulunulmuştur. **Tez çalışmasının bu kısmında, söz konusu raporun incelemesi ve raporun bulgularının değerlendirilmesine yer verilmiştir.**

Almanya ve Fransa'daki *E. coli* salgını, tüm dünyada rastlanan dioksin skandalları ve 2013'teki at eti vakası gibi AB'deki güncel vakalar, gıda krizlerinin evrensel olarak kabul gören kriterlere dayandırılarak yönetilmesi ve bunun sağlanmasında rehberlik edebilecek protokollerin varlığının gereğini vurguladığının altını çizmek faydalı olacaktır. At eti vakası üzerine, ilk olarak, İngiltere'de bir dondurulmuş gıda üreticisinin etli lazanyasında inek eti yerine % 60 ve başka bir firmanın ürününde ise % 100 oranında at etine rastlanması ile süreç tetiklenmiştir. Ünlü bir hamburger restoranı zincirinin bazı ürünlerinde de at eti tespit edilmesi ve İngiltere gibi Fransa'da da benzer vakalara rastlanması sonucu ürünler piyasadan geri çekilmiştir. Avrupa Komisyonu tüketiciyi koruyucu, denetimin artırılmasına yönelik bir plan hazırlanmasını öngören tavsiye kararı ile gıda güvenilirliği standartlarını destekleyici bir tedbir paketini kabul etmiştir.

AB Üye Ülkeleri, gıda krizleri süreçleri için risk iletişimini de kapsayan tüm risk analiz süreçlerine ilişkin ulusal müdahale planlarını belirleyici uygulama planları hazırlamıştır. Kriz meydana gelmeden önce, yönetimi optimize etmek, hasarın en aza indirgenmesi ve tüketiciye uygun bilgi aktarımını sağlamayı amaçlaması, ülkelerin bu rehber planlarının ortak odağıdır.

Bahsi geçen raporun temelinde yer alan Komisyon Kararı; 178/2002 sayılı Tüzük (Avrupa Gıda Kanunu), ilgili Tüzükler ile gıda ve yeme ilişkin kriz yönetimi için genel bir planın benimsenmesine ilişkindir. Bu temelde, analizler yürütülürken, uluslararası düzeyde kabul edilen rehberler, eylem birliği, karar vermenin kolaylaştırılması, orantılılık ve şeffaflık, tüm paydaşların işbirliği ve koordinasyonu, iletişim standartları, ihtiyatlılık ve belirsizliğin yönetimi için prensiplerin kullanımı, duyarlı bir çerçevede bilgi akışını odak alan temel prensiplerden de faydalanılmıştır.

Bu çalışma çerçevesinde, on yedi Üye Ülkenin perspektifini yansıtan kapsamlı bir anket gerçekleştirilmiş olup anketin sonuçları analiz edilmiştir. Çalışmaya katılım

sağlayanlar, **Belçika, Bulgaristan, Hırvatistan, Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Hollanda, Polonya, İspanya, İsveç** ve **İngiltere**'dir. Çalışmaya katılım sağlayan Üye Ülkelerin, risk analizi için resmi düzenlemeleri bulunmaktadır. Her ne kadar işbirliği anlaşması, ulusal kriz planı, protokoller, mevzuat vb. farklı nitelikte belgeler kullanmakta olsalar da, ülkelerin ortak gayeleri özel ve karmaşık olan risk vakalarını uygun şekilde yönetmektedir.

On yedi Üye Ülkeden üçü, kriz öncesi olayları sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmalardan biri; bildirim, vaka, ciddi vaka ve kriz tanımlarını kapsarken bir diğer sınıflandırma kapsamında, vakalar, üç farklı şiddet (düşük, orta ve yüksek) seviyesine göre bulunmaktadır. Başka bir Üye Ülke, kriz yönetimi planını aktive etmek için önlemleri ile kriterlerini tanımlamaktadır. Bu önlemler, doğal zararlar, vakanın zamanı ve vakanın geçtiği mekan, vakaya maruz kalmış olabilecek kişi sayısı, risklerin kapsam ve karmaşıklığı, daha büyük uygulamalar için potansiyel, sayısal veriler, gıdanın tüketicilere dağıtımı ile erişilebilirliği üzerine bilgi toplamayı kapsamaktadır.

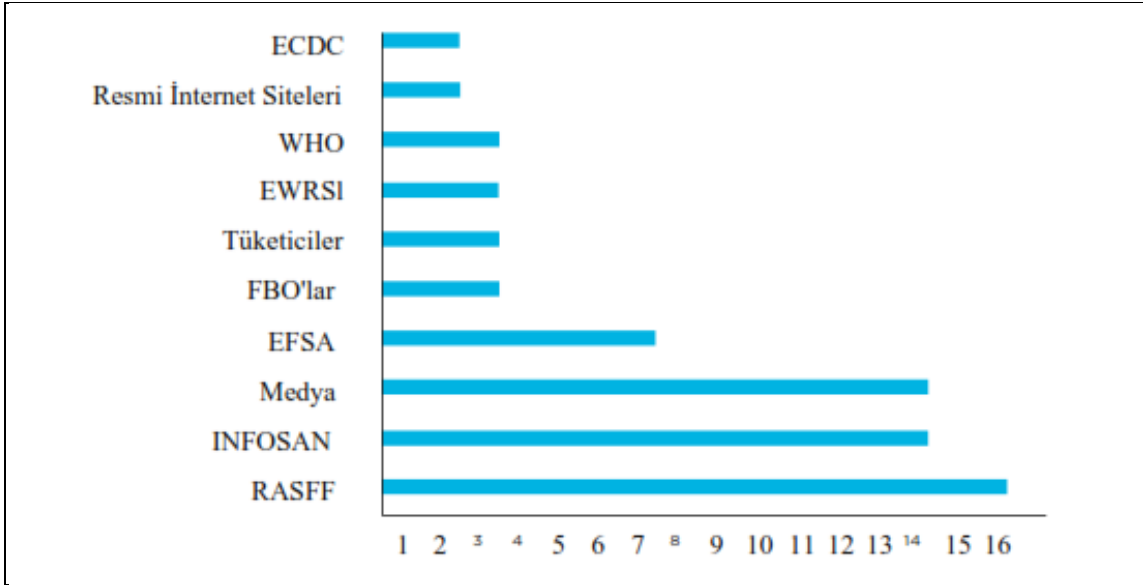
Yapılan çalışmaya göre, gıda krizinin tetiklediği ön plana çıkmış unsurlar, **hedef kitle, geri çevrilebilirlik, güvenilirlik, medya etkisi, olağandışılık, şiddet, riskin doğası, kontrol edilebilirlik, ekonomik etki, bölgesel yayılım/gıda zinciri** ve **kamuoyudur**. Genel olarak, tüm Üye Ülkeler, bölgesel ve daha büyük çapta gıda zinciri ile riskin yayılımının söz konusu olacağı kaygısına ek olarak bir gıda krizinin kamuda yarattığı endişenin de önemli olduğu kanaatindedir.

Altı Üye Ülke, hileyi, krizde anahtar rol oynayan bir etmen olarak değerlendirirken bazı Üye Ülkelere göre bu parametrenin önemi vakadan vakaya değişmektedir.

Çalışmaya katılım sağlayan Üye Ülkelerin on dördüne göre, hile ve tağşiş vakaları RASSF sistemine dahil edilmelidir ancak gıda güvenilirliğini riske attığı kanıtlanmış hile ve tağşiş vakalarının sisteme katılması gerekliliği yönünde de Üye Ülkelerin bir kısmının görüşü bulunmaktadır.

Üye Ülkelerin, bilgilendirme amaçlı kullandıkları pek çok farklı kanal bulunmaktadır. Çalışmada en azından bir Üye Ülke tarafından atıfta bulunulmuş olan bu iletişim kanalları arasında; **Avrupa Hastalıkların Önlenmesi ve Kontrolü Merkezi, Avrupa Komisyonu Gıda ve Veterinerlik Ofisi, Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatı (OIE-World Organization for Animal Health), kanun icra organları ve üçüncü ülkelerin yetkili makamları** da bulunmaktadır. Temel bilgi kaynaklarının Üye Ülkeler tarafından tercih edilme yoğunlukları şekil 3.1’de görülebilmektedir. Medya kanalı, on dört Üye Ülkeye göre, “en hızlı ve en önemli” iletişim kanalıdır. Üç Üye Ülke, medyayı güvenilir bir kanal olarak değerlendirmemektedir ve dokuz Üye Ülkeye göre, aktarılabilecek bilginin resmi kaynaklar tarafından doğrulanmış olması zaruridir.

Şekil 3.1 Üye Ülkeler Tarafından Kullanılan Bilgi Kanalları

Kaynak: (Heads of European Food Safety Agencies (HoA), 2014)

İki istisna dışında, çalışmaya katkı sağlayan tüm Üye Ülkelerin, gıda krizleri süreçlerinde kamuoyuna bilgilendirmede bulunacak tek bir yetkili otoritesi bulunmaktadır. Bu otorite, Üye Ülke ve teşkilat yapısına göre değişiklik göstermektedir. Ayrıca, tüm ülkeler, kendi reaksiyonlarını ve açıklamalarını diğer otoriteler ile koordineli bir şekilde tanımlamaktadır. Buna ek olarak, bazı Üye Ülkelerde, gıda ve yem için farklı yetkili kurumlar bulunmaktadır ve gıda krizlerinin açıklaması da bu kurumlar tarafından yapılmaktadır (örn.; Almanya Federal Risk Değerlendirme Enstitüsü).

Gıda krizlerinin kamuoyuna açıklanmasından sorumlu tek bir yetkili otorite bulunsa da, protokollerin uygulanabilirliğinde işbirliğine ilişkin farklı yöntemler bulunmaktadır. Gıda krizlerinin çözümlenmesi aşamasında, pek çok farklı vaka için, farklı kurumlar ve bölgesel otoriteler sürece dahil olmaktadır. Bu anlamda iş birliği ülkelerde, çalışma prosedürleri, kriz yönetimi belgeleri, kurumlar arası protokoller, işbirliği anlaşmaları, ulusal kriz merkezleri veya vakaya göre gelişen protokoller ile belirlenmektedir.

Üye Ülkelerdeki gıda krizi süreçlerine Komisyonun dahil olması için, Komisyonun 2004/478 sayılı Kararında belirtildiği üzere; insan sağlığı için doğrudan veya dolaylı olarak büyük bir risk teşkil eden ve/veya kamuoyu nezdinde bu şekilde algılanan veya gıda zinciri ile sınır aşan bölgelere yayılımı gerçekleşebilecek riskler söz konusu ise, bu risklerin önlenmesi, elimine edilmesi veya azaltılması ihtimali düşük ise ve riskin ciddiyet boyutunun değişmesi söz konusu ise, Komisyon sürece dahil edilecektir. Pek çok Üye Ülke, Komisyonun, kriz sürecinde, bilginin ve koordinasyonun uyumlaştırılmasında rol oynaması gerektiğinde hem fikirdir. Ek olarak, Üye Ülkelerin çoğunluğu, kriz ve iletişim protokollerinde AB çapında uygulanacak ortak bir düzenlemeye gidilmesi hususuna sıcak bakmaktadır. Bu anlamda, minimum seviyede ortak uyulması gereken ilkelerin belirlenmesi, 2004/478 sayılı Kararı takip eden rehberler hazırlanması, gıda krizi uygulamalarının gerçekleştirilmesi, ortak terminoloji ile tanımların belirlenmesi, en iyi uygulamaların, geçmiş gıda ve yem kriz süreçlerinde öğrenilen derslerin, tartışmaların, ülke tecrübelerinin uygun bir platform kurularak paylaşılması yönünde öneriler geliştirilmiştir.

Üye Ülkelerin çoğunun kriz yönetiminde tek bir protokolü mevcuttur. Dört Üye Ülkenin, kriz yönetimi için tek bir yetkili otoritesi bulunmadığı ifade edilmiştir. On bir Üye Ülkenin ise yönetim için tek bir otoritesi bulunmaktadır. Almanya, İtalya ve İspanya'nın, merkezde birleştirilmemiş politik oluşumları bulunmaktadır (Eyaletler, Bölgeler veya Özerk Topluluklar) ve kriz yönetimi de sözü geçen ülkelerde, bu seviyelerde ele alınmaktadır. Krizin, birden fazla bölgeyi kapsadığı durumlarda, yönetimi merkezi yetkili otorite koordine etmektedir.

Genel olarak, Üye Ülkeler, bir kriz yönetimi komitesinin veya biriminin kurulmasını zaruri olarak değerlendirmektedir ve bu durumu, kendi ülke sınırları içerisinde

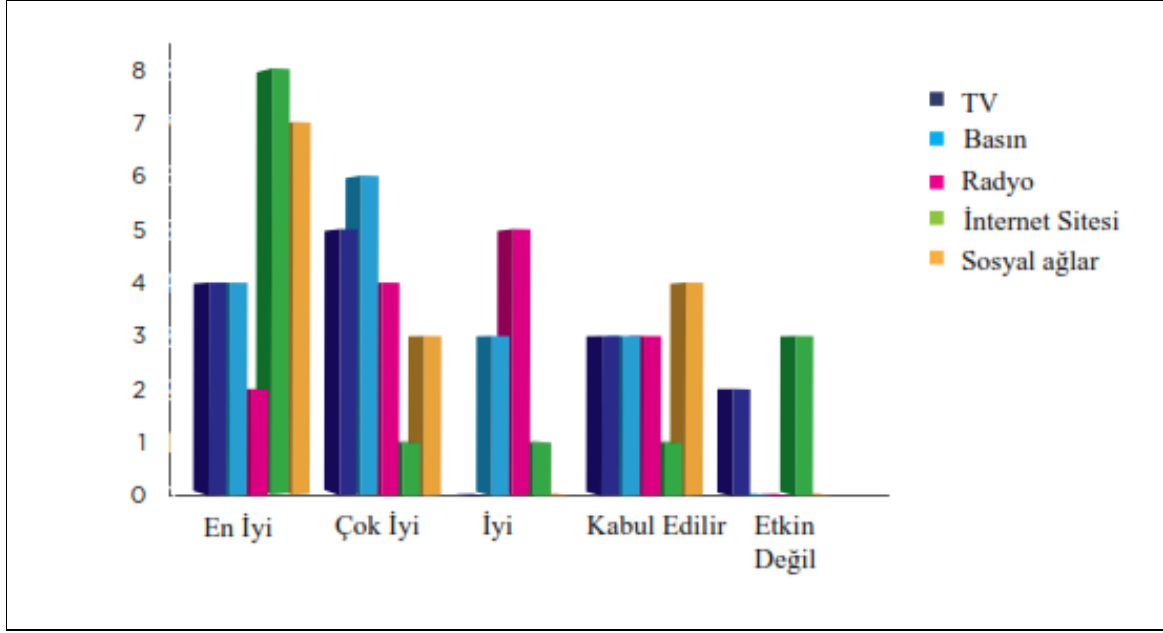
farklı yöntemler ile çözümlenmişlerdir. Yedi Üye Ülkede, kriz yönetimi komitesi geçici olarak yaratılmıştır. Dört Üye Ülkede ise, organizasyonel yapı içerisinde hali hazırda böylesi bir oluşum bulunduğundan yeni bir yapılanmaya gereksinim duyulmamıştır. Tüm Üye Ülkeler, organizasyonel yapı içerisinde veya dışarıdan temin edilecek bilimsel desteğe ihtiyaç duymaktadır. İki ülke hariç tüm Üye Ülkeler, kriz komitesine yardımcı laboratuvar desteği gerekmekte olduğu üzerinde hem fikirdir. Bu destek, resmi kontrol laboratuvarları veya Ulusal laboratuvarlar ve AB laboratuvarlarından temin edilebilmektedir. Hemen her Üye Ülke, krizlerin atlatılmasına ilişkin bir mekanizmaya sahiptir veya kendi ulusal protokolleri çerçevesinde sahip olma yolunda ilerlemektedir. Bu ülkelerden on biri medya ile krizin sona erdirilmesine ilişkin iletişim kurmaktadır. Ülkelerden dördü, vakanın türüne göre iletişim kanalı belirlemekten yanadır.

Üye Ülkelerin neredeyse tamamı, kriz vakası söz konusu olduğunda, bu krizin sona erdirilmesini takiben krizin yönetim sürecinin gözden geçirilmesinin ve bazı durumlar için bu değerlendirmeden elde edilen çıkarımların mevcut protokollere dahil edilmesinin önemine vurgu yapmaktadır. On Üye Ülke bu anlamda bir iç değerlendirme süreci öngörmektedir ve nihai dış değerlendirmenin vakalar üzerinden olabileceğini kanısını benimsemektedir. Kriz yönetimi sürecinde, Üye Ülkelerin büyük çoğunluğu, gözlemci bulundurmamaktadır. Yalnızca bir Üye Ülke, çok yüksek risk seviyesine sahip vakalarda gözlemci bir merciinin sürece faydalı olabileceği yaklaşımına sahiptir.

Çalışmaya katkı sağlayan Üye Ülkelerden onu, iletişim süreci için, bazı protokoller ve kriz iletişimi ile ilişkili rehberler veya belgeler kullanmaktadır. Üye Ülkelerin geri kalanı bu hususta, EFSA'nın rehber belgelerine bağlı kalmakta ve yurt dışından görevlendirilen iletişim uzmanlarından destek almaktadır.

İletişim kanalları arasında etkinlik değerlendirmesi yapıldığında, Üye Ülkeler için, sosyal medya tarafından takip edilen internet sayfaları, TV, basılı yayın ön plana çıkarken çalışmaya göre en az değerli görülen kanal ise radyodur. AB'de tercih edilen iletişim kanallarının değerlendirilmesi Şekil 3.2'de yer almaktadır.

Şekil 3.2 Avrupa’da İletişim Kanallarının Değerinin Sınıflandırılması

Kaynak: (Heads of European Food Safety Agencies (HoA), 2014)

Tüm Üye Ülkeler, krizlerde, tüketiciler ile iletişimin olabilecek en kısa zamanda ve eğer gerekiyor ise krizin her aşamasında gerçekleştirilmesi hususunda hem fikirdir. On bir Üye Ülke, sosyal medyayı süreçte aktif olarak kullanmadıklarını belirtirken geri kalan ülkeler belirli bir seviyede, kriz yönetimi sürecinde kamuoyunun takip edilmesi için sosyal medyayı kullanmaktadır. Sosyal medyayı kullanmakta olan Üye Ülkeler, gerçek zamanlı değerlendirme kapasitelerinin etkinliğe ve tüketici ile kurulan yakın iletişimde sosyal medyanın kullanımının etkinliğine atıfta bulunmuştur.

Tüm Üye Ülkeler, kriz sürecinde, belirli sözcülerin kamuoyunun bilgilendirilmesi için rol alması gerektiği kanaatindedir. Bunun yanında, yalnızca sekiz Üye Ülkenin tek bir sözcüsü vardır. Üye Ülkeler, yetkili kurumların yöneticileri, Bakanlar, uzmanlar, teknik personel veya iletişim birimlerinin başkanları olmak üzere farklı sözcüler ile kamuoyuna hitap etmektedir. Yapılan çalışma neticesinde, bu sözcülerden, yalnızca % 33’ünün iletişim uzmanları olduğu tespit edilmiştir.

Tüm Üye Ülkeler, EFSA’nın iletişim için hazırlanmış rehber belgelerinin, süreç yönetiminde önemine atıfta bulunmuştur ancak ülkelerin çoğunluğu, bu belgeleri kriz vakaları söz konusu olduğunda gereken iletişim için uygun olarak değerlendirmemektedir.

Sekiz Üye Ülke, EFSA'nın iletişim belgelerinde yer alan prensiplerinden en azından bazılarını kendi iletişim rehberlerinin kapsadığı prensipler ile kriz durumları için birleştirmiştir.

İhtiyatlılık prensibine, Üye Ülkeler tarafından, kriz yönetimi için büyük önem atfedilmiştir. Örnek olarak; 2011'de, enterohemorajik *E. coli* krizinde, ihtiyatlılık prensibi göz önünde bulundurularak, Alman otoriteler tarafından, yürütülen bir çalışmanın ön sonuçlarına istinaden risk potansiyeline sahip belirli sebzelere (salatalık ve diğerleri) ilişkin geçici bir tavsiye yayımlanmıştır. Bu tavsiye, aksi ispatlanana kadar da geri çekilmemiştir. Başka bir örnek olarak, İtalya'nın, Fukushima nükleer olayından sonra ve AB özel programının düzenlenmesinden önce, Japonya'dan gelen tüm gıda ve yem sevkiyatının % 100'ünün radyoaktivite için kontrol edilmesi tedbirini alması gösterilebilir.

Tüm Üye Ülkeler, EFSA'nın, kriz sürecindeki değerinin ayrımındadır ve risk değerlendirme sürecindeki katkısının sorgulanmayacağına hem fikirdir ancak bazı Üye Ülkelere göre, EFSA risk yönetimi süreçlerine dahil edilmemesi gerektiği, bu çalışmanın da bulguları arasındadır. Üye Ülkelerin, EFSA'dan beklentileri arasında, Komisyon'dan yönetim bildirimlerinin temin edilmesi yolunda risk değerlendirmesinin düzenlenmesi, hızlı risk değerlendirmesinin sağlanması, gerekli olan hallerde konu uzmanlarının Üye Ülke vakalarında yol gösterici rol üstlenmek adına görevlendirilmesi, gereken koşullarda tek bir Üye Ülkeye doğrudan destek sağlanması, ulusal seviyede ve AB seviyesinde tutarlı ve koordineli değerlendirmenin sağlanması yer almaktadır.

Üye Ülkeler, **2004/478 sayılı Komisyon Kararının**, ulusal yönetimlerin ve gıda krizleri için iletişim protokollerinin oluşturulmasında değerli bir kaynak olduğu yönünde hemfikirdir. Gıda krizi protokollerinin eyleme dönüştürülmesine ilişkin somut uygulamaların gerekliliği belirtilmiştir. Genel olarak, acil durum planı ile protokol arasında belirgin bir ayrım bulunmamaktadır.

Yukarıda bahsi geçen çalışmanın ışığında iletişime ilişkin gelişen tavsiyeler; ulusal yetkili kuruluşlar ile medya arasındaki iletişim kanalını geliştirmek ve bu sayede doğru, zamanında bilgi teminini sağlamak, Üye Ülkelerde seçilmiş sözcüler için medya eğitimi

verilmesi fikrini değerlendirmek, belirsizliklerin çözümlenmesine yardımcı olmak için ulusal düzeyde ve AB düzeyinde risk değerlendirmesi geliştirmektir.

Kriz yönetimi içerisinde, ulusal kuruluşlar ile bölgesel yetkili otoriteler arasında koordinasyonun geliştirilmesini, laboratuvar desteği için kurgulanmış kanallara ve uygun metodolojilere erişimi tanımlamak ile kriz yönetiminin değerlendirilmesi için bir protokol kurulmasının teşvik edilmesi yer almaktadır.

İletişim kanalları göz önünde bulundurulduğunda, sosyal medyanın çağımızda çok değerli bir iletişim aracı olduğu bilinmektedir. İletişim sürecinde, iletişim uzmanlarının değerlendirilmesi yaygın değildir, kamuoyunun bilgilendirilmesinde sözcülerin kritik rolü düşünöldüğünde, iletişim uzmanlarının bu anlamda sürece entegre olmaları çok önemlidir. Krizin iletişimi hususunda söz konusu çalışmada ön plana çıkmış tavsiyeler arasında; AB içerisinde de, Üye Ülkelerde ulusal boyutta da kriz vakalarında, iletişim protokolleri üzerine tecrübelerin paylaşımı ve uygulamaların uyumlaştırılmasının sağlanması, kriz sürecinde risk iletişimi için daha spesifik bir yaklaşım içerisinde EFSA ve Üye Ülkenin çalışmalarının entegrasyonunun sağlanması, kriz sürecinde iletişim politikalarının koordinasyonun sağlanması için genele hitap eden rehber belgelerin hazırlanması ile sosyal medyanın kullanımı için limitler ve kelime haznesinin belirlenmesi ile özelleştirilmiş formatların hazırlanması yer almaktadır.

Belirsizliğin yönetilmesi, kriz yönetiminin tüm aşamalarını etkileyen bir anahtar faktördür. EFSA, RASFF, Avrupa Yabancı Ot Araştırma Enstitüsü (EWRS-European Weed Research Society), Komisyon ve bazı başka uygulama kuruluşlarını, risk değerlendirme ve ihtiyatlılık prensibini kullanarak desteklenmesi ve uluslararası kuruluşların hazırlamış oldukları rehber belgeler, hukuki belgeler, kurumlar arası koordinasyon protokolleri, Üye Ülkelerin kendi kriz protokolleri gibi kriz durumları için değerli belge ve tecrübe paylaşımlarının gerçekleşebilmesi için çalıştaylar ve ortak paylaşım ağları oluşturulması gerekmektedir.

178/2002 sayılı Tüzüğün 55 inci maddesinde, Komisyonun, EFSA ve Üye Ülkeler ile yakın işbirliği içerisinde, gıda ve yem güvenilirliği konusunda kriz yönetimi için genel bir plan ortaya koyması gerekliliğine yer verilmiştir. Kanunun ilgili maddelerine göre,

genel plan, kriz durumlarını, planın uygulanmasına yönelik prosedürü, kriz koordinatörleri arasında bir ağ kurulmasını, krizin yönetimi için pratik prosedürleri, kriz biriminin rolünü ve işleyişini, kriz birimi ve karar verme süreci arasındaki ilişkiyi, krizin çözümlenmesini, potansiyel olarak ciddi boyutlara sahip olabilecek bir risk vakasında gerekebilecek yönetim prosedürlerini, iletişim stratejisini, şeffaflık prensiplerini içermelidir.

2004 tarih ve 2004/478 sayılı Komisyon Kararına (Avrupa Komisyonu, 2004) Komisyon Kararının içeriği takip eden metinde açıklanmaktadır. Genel planın uygulanmasına ilişkin prosedüre; hızlı alarm bildirimleri (RASFF), Üye Ülkelerden gelen bilgiler (farklı bildirim türleri, Gıda Zinciri ve Hayvan Sağlığı Daimi Komitesinde verilen bilgi vb.), EFSA'dan gelen bilgiler, FVO tarafından hazırlanan raporlar, AB epidemiyolojik açıdan gelen bilgiler, AB üyesi olmayan ülkeler veya uluslararası organlardan gelen bilgiler ile tüketici grupları, endüstri, diğer paydaşlar, medya vb. kaynaklardan gelen bilgiler ışık tutmaktadır.

Kriz biriminin iletişim stratejisi, risk ile riske dair alınacak önlemlere ilişkin halkın sürekli bilgilendirilmesi için mesajın içeriğini ve yapılması öngörülen iletişimin zamanlamasını içermelidir. Strateji çerçevesinde, Komisyon ile EFSA'da gıda ve yem güvenilirliğine dair iletişimden sorumlu kişilerin, kriz birimi çalışmalarına dahil edilmeleri gerekmektedir. Üye Ülkelerdeki kriz birimi üyelerinin, iletişim stratejisine tutarlı çalışmaları sağlanmalıdır. Kriz biriminin üyesi olmayan Üye Ülkeler, risk iletişimde istikrarın sağlanabilmesi için kriz birimi tarafından koordine edilen strateji ile paralellik sağlamalıdır.

Kriz birimi tarafından kabul edilen stratejinin, vakalara göre uygun iletişim kanallarının kullanımını, belirli bir ticari markaya ilişkin bir vaka söz konusu olduğunda gerektiğinde paydaşlarla ön iletişimin kurulmasını içermesi gerekmektedir. İletişim stratejisi, AB düzeyinde bilgi aktarımında bulunan paydaşları temsil eden organizasyonların rollerini göz önünde bulundurmalı ve Birlik üyesi olmayan ülkelere de uygun bilginin aktarımı ile krizin çözüldüğüne ilişkin uyarıda bulunmayı içermelidir. 178/2002 sayılı Kanununun 10 uncu maddesine göre iletişimde şeffaflık sağlanması bu kriz biriminin sorumluluğu altındadır. RASFF içerisinde bilgi alışverişi için 178/2002 sayılı Kanununun 52 inci maddesine göre gizlilik sağlanmalıdır.

3.3.1 Avrupa Birliğinde Gıda Güvenilirliğine İlişkin Kamuoyu Algısındaki Farklılıklar

Eurobarometer, Avrupa Komisyonu'nun kamuoyu görüşünü değerlendirebilmek için 1973'ten beri anket çalışmaları ve diğer çalışmalar yürüttüğü kamuoyu görüşü analiz tabanıdır. Eurobarometer'ın güncel verilerine göre AB'nin farklı kesimlerinde en çok kaygı duyulan vakalar da farklılık göstermektedir (örn.; hayvan refahına ilişkin kaygılar İngiltere, Finlandiya ve İsveç'te yoğunlukla ortaya çıkarken GDO'lar Avustralya'nın en temel kaygılarından). Toplumsal algılarda böylesi bir farklılık söz konusu iken, EFSA'nın tek bir mesaj ortaya koyması ve tüm AB kamuoyuna bu mesajı benimsetmesi söz konusu değildir (EFSA, 2015f). Bu nedenle, EFSA'nın Üye Ülkelerdeki ulusal gıda güvenilirliği otoriteleri ile yakın temas halinde çalışması ve iletişim zinciri içerisinde, EFSA bir mesaj yayımladığı zaman, ulusal yetkili otoritelerin bu bilgiyi, kendi tüketici kitlesinin algısına yönelik şekilde aktarabilme kapasitesine sahip olmaları gerekmektedir.

Eurobarometer'ın 2010 verilerine göre, gıda risklerine ilişkin kamuoyu araştırmasında, kamuoyunun en fazla % 19'unun kimyasallar, pestisitler ve diğer maddelere ilişkin endişe duyduğu tespit edilmiştir. İkinci sırada % 12 ile gıda zehirlenmeleri (örn.; *Salmonella*, *Listeria*) yer alırken, GDO'lu gıdalar için duyulan endişe % 8 ile sınırlı kalmaktadır. Gıda güvenilirliğine ilişkin herhangi bir sorun bulunmadığı kanaatine sahip olan kitlenin oranı ise % 9'dur (Eurobarometer, 2010).

Kamuoyuna güven duydukları bilgi kaynakları söz konusu olduğunda; sağlık uzmanları ve kişisel bağlantılar, doktorlar ve diğer sağlık uzmanlarına kamuoyunun % 84'ünün tamamen güvendiği, aile ve arkadaşlara kamuoyunun % 82'si, tüketici kuruluşlarına % 76, bilim insanlarına % 73 ve çevre koruma gruplarına % 71 güvendiği ortaya çıkmıştır. EFSA'ya duyulan güven ise % 64'tür. % 50'nin altında güven belirtilen tek mercii % 47 ile ulusal hükümetler olmuştur. Medyaya (TV, radyo, gazete vb.) duyulan güven % 48 iken internete bilgi kaynağı olarak duyulan güven % 41'dir (Eurobarometer, 2010).

Medya veya internet aracılığı ile iletişimi sağlanan bilgilere kamuoyu tepkisi ölçümlenmiştir. Yaklaşık olarak her iki kişiden birinin medyada karşılaştığı gıda

güvenilirliğine veya beslenme ve sağlığa ilişkin haberlere karşın beslenme alışkanlığını değiştirmemektedir. Yaklaşık her üç kişiden biri haberine rastlanılan gıda ürününden kaçınmaktadır. Beslenme veya sağlığa ilişkin bilgiler için endişe duyulmama oranı % 29 iken gıda güvenilirliğine ilişkin bilgilerin göz ardı edilebilme oranı % 24'tür. Genel perspektifte, gıda risklerine ilişkin toplumun çok endişeli olan kesimi 10'da 3 oranındadır, % 20-28 Avrupa vatandaşı ise orta seviyede endişe duymaktadır (Eurobarometer, 2010).

Avrupa'da kamu otoritelerine gıda güvenilirliğine ilişkin uygulamalarında oldukça güvenilmektedir. Bilimsel çerçevede, gıdaya ilişkin kamuoyunun bilgilendirilmesi üzerine atılan adımlara ilişkin olumlu kanı vardır. Kamuoyunun % 80'den fazlası, AB'de sağlıklı beslenme ve yaşam biçimlerine dair kamu otoritelerinin toplumu daha fazla bilgilendirilmesi noktasında, tüm Üye Ülkelerde hem fikirdir (Eurobarometer, 2010).

Veriler ışığında anlaşılmaktadır ki sosyal medya kamuoyuna geniş çaplı erişimdeki en kritik ve her geçen gün kitlelere erişim kapasitesi artan bir araç sayılabilir ancak bunun yanında EUFIC'in güncel çalışmalarına göre, gazeteler de hala geniş kitlelere hitap etmede önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, gün geçtikçe kullanım etkinliği ve hedef kitlesinde büyük artış gözlemlenen sosyal medya iletişimleri içerisinde de sıkça atıfta bulunulan gıda riskine ilişkin bilgilendirme kaynağı olarak belirlenmiştir. (Friel, 2013).

Sekiz farklı ülke ve dilde gazetelerin oldukça kapsamlı bir metodoloji çerçevesinde incelendiği bir çalışmada, gazete, makale ve beyanlar üzerinden araştırma yürütülmüştür. Üye Ülkelerin medya raporlamaları arasında yoğunluk ve tür açısından farklılıklar bulunduğu, kaynaklar üzerinde geleneksel medyanın önemli bir etkisi olduğu ve rapor edilen sağlık beyanlarının % 37.3'ünün EFSA tarafından gerçekleştirildiği ortaya konmuştur (Friel, 2013).

Medya tarafından riskin doğru çerçevede aktarılması çok önemlidir, aksi takdirde, kamuoyunda endişe yaratılmakta ve bilgilendirmenin dayandırıldığı kaynağın sorgulanması ve bilginin yanlış algılanmasına söz konusu olabilmektedir.

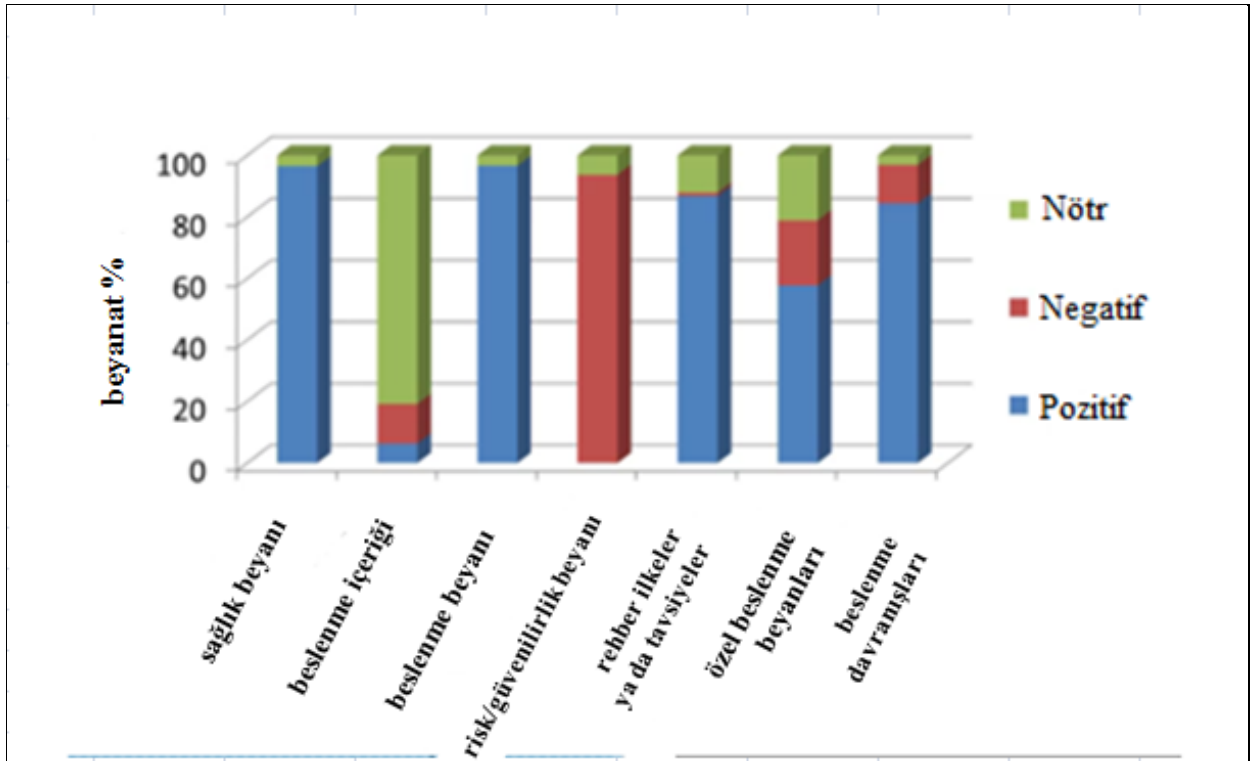
Halk sağlığı ve gıda güvenilirliğine ilişkin kamuoyunun bilgilendirilmesi noktasında, atıfta bulunulan kaynaklar, AB nezdinde değerlendirildiğinde, EUFIC 2013 verilerine göre bilim insanları ve tıp uzmanlardan edinilen bilgiler, % 38.2 ile

bilgilendirilme sürecinde atıfta bulunulan kaynakların temelini oluştururken araştırmacılar % 13.4, gıda endüstrisi % 8.2, gıda güvenilirliği otoriteleri % 7.7, bilimsel yayımlar % 6.9 ve diğer medya araçları ise % 5.6 gibi bir oran ile kamuoyunun bilgilendirilmesinde atıfta bulunmaktadır (Friel, 2013).

Yapılan tüm beyanlar arasında, risk ve güvenilirlik üzerine olanların, sağlık, besinsel içerik ile beslenme beyanlarından sonra % 13.3'lük bir rakam ile medyada en çok yer alan konseptler arasında 4. sırada bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışmada, beyanların tonlamaları mukayese edilmiştir ve tonlamalar ise pozitif, nötr ve negatif olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Yapılan çalışmadaki tonlamalara ilişkin, risk ve gıda güvenilirliğine dair yapılan bilgilendirmelerin büyük çoğunluğu AB genelinde negatif olduğu tespit edilmiştir. Aşağıdaki grafikte genel olarak beyanların nasıl bir yaklaşım ve hangi tonda ile gerçekleştirildiği görülebilmektedir.

Şekil 3.3 Avrupa'da Gazetelerde Beyanda Bulunulan Konulara Göre Tonlamanın Karşılaştırılması

Kaynak: (Friel, 2013)

Farklı AB ülkelerinde, kültürel farklılıklarına göre, gıda tehlikelerinin yönetimine bakılarak tüketici algıları araştırılmıştır. Bu odakla yürütülen bir araştırma (Cope, Frewer, Houghton, Rowe, Fischer, & de Jonge, 2010). Almanya, Yunanistan, Danimarka, Birleşik Krallık ve Slovenya'yı ele almaktadır. Çalışmada, organik gıdada mikotoksin, meyve ve sebzelerde pestisit kalıntıları, genetiği değiştirilmiş patates örnekleri üzerinden araştırma yapılmıştır. Araştırma neticesinde, risk iletişimini, teknik risk değerlendirme neticelerine dayandırmak yerine tüketicilerin algısı, endişeleri, ihtiyacı olan bilgiye dayandırmak gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ek olarak, daha etkili bir iletişim kanalı kurmanın gerekliliği, hem tüketiciler hem uzmanlarca dile getirilmiştir (Krystallis, Frewer, Rowe, Houghton, Kehagia, & Perrea, 2007).

Tüketicileri tatmin edecek seviyede bir risk iletişiminin uzmanlar tarafından yapılabilmesi için uzmanların tüketici endişeleri ile tüketiciler tarafından risk yönetiminin eksik görülen yönlerine vakıf olması ve iletişimlerini bu bilgileri baz alarak geliştirmeleri çok önemlidir. Uzmanlar ile tüketicilerin algısının, medyanın gıda risklerine karşın gelişen toplumsal tepkiler üzerine etkisi üzerinde de ayrılmakta olduğu tespit edilmiştir. Tüketicilere göre, medya, salt alarm gerektiğinde değil gıda güvenilirliğine dair sürecin her aşamasında önemli bir bilgi kaynağıdır. Bu nedenle, risk konusunda uzmanlaşmış kimselerin, medya kaynaklarını kullanarak toplum ile iletişim kurmaya öncelik vermesi gerekmektedir.

Gıda güvenilirliği ve risk yönetiminde, tüketici güveni çok önemlidir ve hem risk iletişimi hem de kurumsal etkinlikler anlamında araştırılmasına önem verilmiştir (de Jonge, Van Trijp, Renes, & Frewer, 2007). Bu güvenin sarsılmasındaki temel etmen olarak tüketicilerin de uzmanların da uzlaşmış oldukları belirsizlik olgusu, bilimin doğasında var olan bir unsurdur. Eğer risk analizinin şeffaf olarak kamuoyuna açıldığı bir ortam oluşturulacak ise, öncesinde risk belirsizliklerine ilişkin güçlü bir risk iletişiminin zemininin hazırlanması gerekmektedir. Risk iletişimcileri tarafından, tüketicinin risk algısı ve ihtiyaç duyduğu bilgiler üzerine temellendirilen risk iletişimine öncelik verilmelidir. Risk iletişimi içerisinde, vakanın gerçekleşmesini takiben risk analizinin nasıl uygulandığını ifade etmek önemlidir. Farklı AB Üye Ülkeleri arasında, gıda güvenilirliği ile ilişkili tecrübeler ile risk yönetimi tercihlerine göre kültürler arası farklılıklar, ulusal

veya bölgesel düzeyde risk iletişimi stratejilerinin farklılık gösterebileceğini işaret etmektedir.

3.4 Risk İletişimi ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesine dair Avrupa Birliği Üye Örnekleri

Risk iletişimi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi hususlarında Avrupa Birliği'nde, Türkiye adına dersler çıkarabileceğimiz önemli iyi örnekler bulunmaktadır. Gıda krizlerinden farklı yönlerine bağlı kalınarak seçilmiş bazı örnekler tezin bu kısmında incelenmektedir.

3.4.1 İngiltere'de Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimi ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesi

AB'dekine paralel olarak, Birleşik Krallıkta gıda güvenilirliği gıda zincirinin tamamını kapsayan risk analizine dayanan ve prensipte, risk değerlendirmesi ile risk yönetimini birbirinden ayıran bir sistemdir. AB müktesebatını iç hukukuna aktarmış olan İngiltere, 1990 senesinde yürürlüğe girmiş olan Gıda Güvenilirliği Kanununu, gıda güvenilirliği sistemlerini oluştururken temel almıştır. Kanun, gıda güvenilirliğinin sorumluluğunda, AB genelinde olduğu gibi üreticiler ile gıda ürünü satıcılarına büyük roller vermektedir.

3.4.1.1 Gıda Standartları Kurumu (FSA)

BSE krizi için Birleşik Krallık Çevre, Gıda ve Kırsal İşler Bakanlığı'nın (DEFRA- Department for Environment, Food and Rural Affairs)'nın risk analiz çalışmaları yürütmüştür. EFSA'nın Biyolojik Tehlikeler konulu panelinde oluşan konuya ilişkin risk görüşleri ile Spongiform Encephalopathy Tavsiye Komitesi'nin konuya ilişkin risklere dair bağımsız bilimsel tavsiyeleri kendi internet sitelerinde yayımlanmıştır ve süreçte, risk yönetimi çatısı altında Avrupa Komisyonu DG SANTE, AB Üye Ülkeleri ile risk yönetimi için birlikte çalışmıştır. Risk iletişimi noktasında ise, EFSA'nın, Spongiform Encephalopathy Tavsiye Komitesi gibi risk değerlendirmeden sorumlu otoriteler, paydaşlar ve hükümetler ile birlikte çalışarak sürece katkı sağladığı bilinmektedir (DEFRA, a). BSE

krizinden sonra, tüketicilerin mevcut gıda güvenilirliği sistemine güvenlerinin sarsılmasını takiben, 2000 senesinde FSA kurulmuştur ve gıda güvenilirliğine ilişkin risk değerlendirmesi ve risk iletişimini de kapsamlı halde içeren gıda güvenilirliği politikalarının yürütülmesi görevi Bakanlıktan bu kuruma devredilmiştir. Kurum, çalışmalarını İngiltere, İskoçya, Galler Bölgesi ile Kuzey İrlanda'da yürütmektedir. Sağlık Bakanlığı üzerinden Parlamento'ya karşı sorumlu olan bu kurum, İskoçya Parlamentosu ve Galler Ulusal Meclisine de Bakanlığın yerel birimleri aracılığıyla sorumlu durumdadır. Birleşik Krallık'ta gıda politikalarından sorumlu farklı resmi kuruluşlar bulunmaktadır ve bu kuruluşlar ile temel yükümlülükleri Çizelge 3.1'de tanımlanmıştır.

Çizelge 3.1 Birleşik Krallık'ta Gıda Politikalarında Kurumların Sorumluluklarının Dağılımları

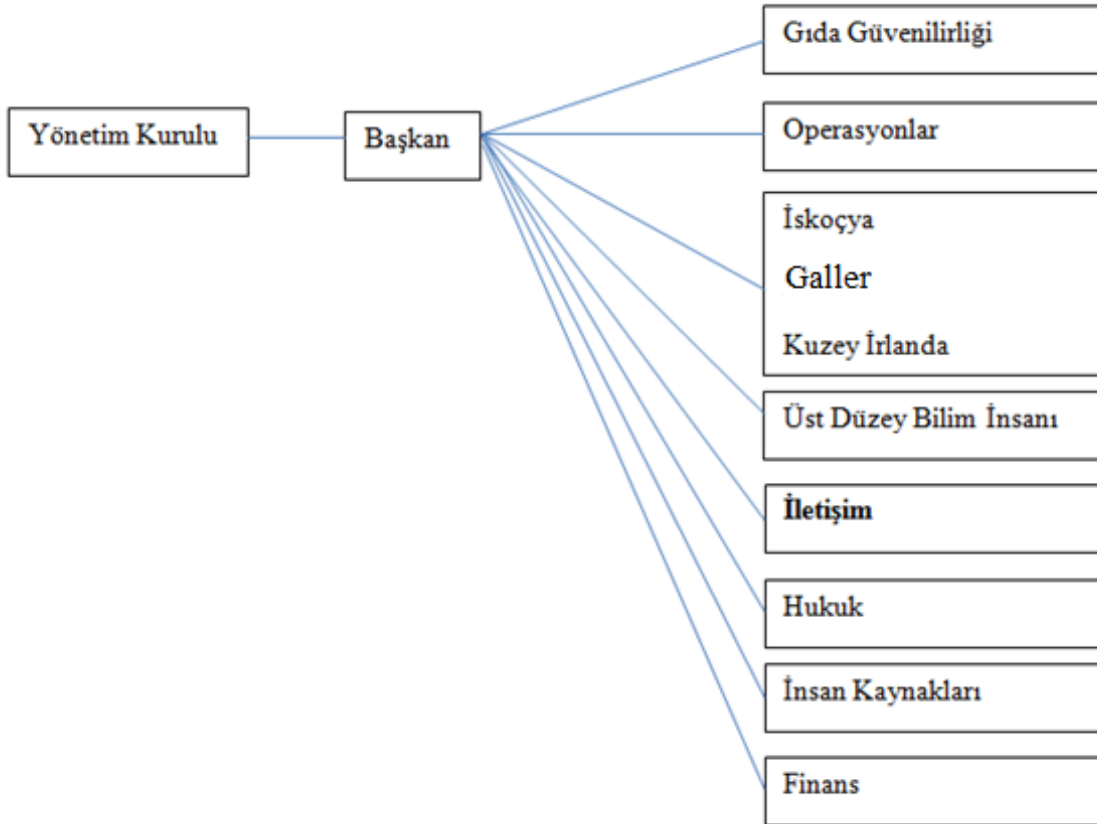
FSA'nın Sorumlulukları				
Gıda Güvenilirliği ve Hijyen	FSA Birleşik Krallık			
Etiketleme (güvenilirlik, alerji)	FSA Birleşik Krallık			
	FSA Birleşik Krallık ve yerel otoriteler			
Sorumluluk Dağılımı	İngiltere	Wales	İskoçya	Kuzey İrlanda
Beslenme	Sağlık Bakanlığı	Welsh Hükümeti	İskoçya'daki FSA	Kuzey İrlanda'daki FSA
Etiketleme (beslenme)	Sağlık Bakanlığı	Wales'teki FSA	İskoçya'daki FSA	Kuzey İrlanda'daki FSA
Etiketleme (diğer)	DEFRA			
Diğer Kurumların Sorumlulukları				
Hayvan Refahı	DEFRA			

Kaynak: (Orive, 2014)

Tüketici odaklı, açık ve şeffaf, bilime dayalı olmak temel kurumsal değerlerdir. Risk analizinin üç boyutundan da bu kurum sorumludur. Gıda güvenilirliği, standartlarına ilişkin politikalar geliştirmek ve politikaların uygulanmasında sorumlu birimlere bilgi akışı ile teknik destek sağlamak, kamuoyunu gıda güvenilirliği risklerine ilişkin eğitimler, yayımlar vb. ile bilgilendirmek, risk değerlendirmesi kapsamında gıda güvenilirliği alanında veri toplamak, derlemek ve değerlendirmek, bilimsel araştırma ve gelişmeleri takip etmek, bilimsel araştırmalar yürütmek, gıda güvenilirliği uygulama standartlarının işlerliğini takip etmek ve yerel otoritelerin uygulamalarını denetlemek, Kurumun başlıca görevleri arasında yer almaktadır. Kurum, hükümetin uyguladığı gıda araştırma ve inceleme programlarının ve uluslararası alanda ve diğer ülkelerdeki gıda güvenilirliği

sistemlerinin gelişimlerine destek olmaktadır. Aynı zamanda, FSA, Sağlık Koruma Kurumu ile birlikte çalışmaktadır. FSA, yürüttüğü çalışmalarda, bağlı bilimsel komitelerin de uzman görüşlerine danışmaktadır, Bu komiteler; Gıdaların Mikrobiyolojik Güvenilirliği Danışma Komitesi, Yeni Gıdalar ve Süreçler Danışma Komitesi, Pestisitler Danışma Komitesi, Gıda ve beslenme politikasının tıbbi yönlerine ilişkin Komite, Çevredeki radyasyonun tıbbi yönlerine ilişkin Komite, Gıdalar, tüketici ürünleri ve çevredeki kimyasalların toksinliğine ilişkin Komite, Carcinogenicity ve Mutagenicity'e ilişkin Komite, Gıda Danışma Kurulu, Spongiform Encephalopathy Danışma Komitesi, Hayvansal ürünler Komitesi, Beslenmeye ilişkin Bilimsel Komite'dir. Kimyasal risk yönetimi Gıda Danışma Kurulunun sorumluluk alanına girmektedir (OECD, 2000). FSA'nın iletişim ile ilgili ayrı bir oluşumu da içeren yönetim şeması Şekil 3.4'te yer almaktadır.

Şekil 3.4 FSA Yönetim Şeması

Kaynak: (Orive, 2014)

Gıda riskleri iletişimine dair örnek teşkil eden bir internet sitesine sahip olan Kurumun, internet sitesinden doğrudan facebook, twitter vb. sosyal medyadaki bilgi paylaşılan platformlara yönlendirme ile tüketicilere güncel bilgi aktarımı adına e-posta, telefon güncellemeleri ve alarmlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu uygulamalar ile günlük veya haftalık olarak tüketicilere doğrudan gıda güvenilirliğine ilişkin güncel gelişmeler, gıda alarmları ve kampanyaları, geri çağırılan veya piyasadan çekilen gıda ürünleri, EFSA'nın güncel değerlendirmelerine ilişkin haberler vb. bilgiler tüketici ile birey bazında iletişim kurularak aktarılabilmektedir (FSA, 2014). İnternet sitesinden "Hijyen Puanlamaları" uygulamasına da doğrudan erişim sağlanabilmektedir. Ek olarak, eğitim araçları, profesyonel dersler ve yerel otoritelerin yürüteceği çalışmalara da maddi kaynak sağlayarak kamuoyunun bilinçlendirilmesine katkı sağlamaktadır.

Gıda endüstrisi ve iş yeri sahipleri ile personeline yönelik, alerjen bilgi etiketlemesi, yeni bir gıda işletmesinin kurulması aşamasında gıda güvenilirliğine ilişkin temel gereksinimler, *E. coli* Rehber Dokümanı gibi faydalı yol gösterici yayımlar, FSA tarafından kamuoyu ile paylaşılmaktadır. "Daha Güvenilir Gıda, Daha İyi İş" başlıklı uygulaması küçük işletmelere gıda güvenilirliği prosedürleri ve gıda hijyen düzenlemelerine uyum için destekleyici niteliktedir. Hedef kitle, hazır yemek firmaları, perakende satıcılar, çocuk bakıcıları, yatılı bakım evleri, farklı mutfaklar, üniversiteler vb. grupları kapsamaktadır ve farklı dillerde hazırlanmış internet üzerinden erişilebilecek görsel setler ile ilgili hijyen, gıda israfı, bulaşanlar vb. personelin eğitimi amaçlanmaktadır. Bir işletmenin ihtiyaçlarının tamamını içeren ve hedef kitlelere göre özel olarak geliştirilmiş modüller ile hijyen, müşteri ile olan ilişkinin yönetimi vb. geniş yelpazede iş sahipleri ve personel kendilerini geliştirebilmektedir. Bu eğitici broşürlerin, İngiltere'de ikamet edip gıda sektöründe işletme sahibi veya çalışanı oldukları varsayılan Türklere yönelik düzenlenen ve yine internet üzerinden eğitim imkanı sağlayan Türkçe paketi de bulunmaktadır (Food Standards Agency, 2015). İrlanda'da benzer uygulama içerisinde tüketiciye yönelik eğitim modülleri de mevcut olduğu bilinmektedir.

FSA'nın çalışmaları çerçevesinde, hedefe yönelik bir yaklaşım benimsenerek gıda kaynaklı hastalıklar azaltılmıştır. Küresel gıda zincirleri üzerinde, potansiyel olarak yeni ve gelişmekte olan risklerin tanımlanması ve en aza indirgenmesi için hukuksal bilgiyi arttırmak da Kurum tarafından önemsenmektedir.

FSA tarafından geliştirilen gıda güvenilirliği sistemi içerisinde, kamuoyu bilinci de geliştirilmiştir ve sağlıklı beslenme ile iyi hijyen uygulamaları hanelere de girmiştir. Gıda işletmelerinde, hijyen standartlarına ilişkin tüketicilere bilgi temini arttırılmıştır. Böylelikle, tüketiciler doğru bilgi ve algıya sahip olarak, nerede ve ne zaman yiyeceklerine ilişkin kendi tercihlerini yapabilmektedirler.

3.4.1.2 FSA Risk İletişimi Belgesi

Risk, genel olarak tanımlanabilir, planlaması yapılabilir ve krize dönüşmesi durumunda ise başa çıkılabilir bir durumdur. Bu açıklamanın temelinde yatan ve bu denge için gerekli görülen anahtar etmen ise iyi iletişimdir. Risk iletişimi, politikalar ile ilişkilendirerek zorluklarla mücadele için hali hazırda iletişim planlarına sahip olunmalıdır. Bu anlamda, **tez çalışmasının bu kısmında FSA tarafından hazırlanan ve kamuoyu ile paylaşılan risk iletişim belgesinin incelenmesi yer almaktadır (UK Resilience).**

İletişim stratejilerinin planlanmasında rehber olacak, risk algısını geliştirici bir çerçevede düzenlenen bu rehber doküman, uygulama ve işlevsel planlama dahil olmak üzere gıda politikalarının vazgeçilmez bir parçasının da gıda güvenilirliği iletişimi olduğu kanısı ile hazırlanmıştır. Belgede vurgulanan, açıklık ve kapsayıcılık ilkelerinin iletişimde modern, demokratik toplumların vazgeçilmezi olduğudur. Belgede tanımlanan tekniklerin çoğu, iyi risk yönetimi için de etkilidir.

Kamuoyu ile risk iletişimi, risk yönetiminde ilgili birimlere de; krizlerin gelişiminin önlenmesinde, riskin nasıl ele alınacağına ilişkin daha iyi kararların alınmasında, riskler ile mücadele edebilmek için, daha iyi uygulama politikalarının sağlanmasında, halkın güvenini tazelemekte, yetkili merciler ile temin ettikleri bilgilere güvenin kurulmasında yardımcı olabilmektedir.

3.4.1.2.1 FSA Risk İletişimi Belgesi İlkeleri

Paydaşlarla önceden gerçekleştirilen istişareler neticesinde, erken eylemde bulunulabilecek ve bu endişelerin krizlere dönüştürülmesi önenebilecektir. Risk iletişimi,

İngiltere için de günden güne daha fazla önem kazanan bir husus haline gelmektedir. Bu gelişimdeki önemli etmenler Rehber Belgede şu şekilde ifade edilmiştir,

- Bilimin ve teknolojinin gelişimini takiben, “işlenmiş” gıdalardaki risklere ilişkin yeni kaygılar meydana çıkmıştır. Küreselleşen dünyada, insanların risklere maruz kalma potansiyelleri de artmıştır.
- Halkın risk algısı ve hükümete karşı tavrı değişmiştir. Kurumlara karşı gelişen şüphe, bazı risklere ilişkin duyulan endişe ve bilgiye erişimin pek çok farklı kaynaktan mümkün olabilmesi, ilgili mercilerin çok daha şeffaf ve temin edilen bilgiye halkın güvenini sağlayıcı yaklaşımlar gelişmesini gerekli kılmıştır.
- Devlet tarafından, daha fazla kanıtlara dayandırılan politika üretimi gerekmektedir.
- Bazı vakalar, risklerin iletişimi ve ele alınmasına ilişkin geleneksel yaklaşımların sınırlamalarını ortaya koymaktadır. Deli Dana (BSE) krizi ve GDO’lu ürünlere ilişkin gelişen kamuoyu endişesi, risklerin yönetimi ve kamuoyuna bildirilmesinde daha fazla kanıtlara dayandırılan, açık ve katılımcı bir yaklaşımın ihtiyacına işaret etmiştir.

2002 yılında, yetkili merciin Strateji Birimi tarafından hazırlanan “Risk; Risk ve Belirsizliğin Ele Alınması için Devletin Kapasitesinin Geliştirilmesi” raporu, kamuoyunun bilgilendirilmesi ve risk iletişimi hususunda hükümetin hedeflerini ortaya koymaktadır. Risk iletişimi ile en ilişkili olan hedefler; risklerin doğasına dair, özellikle belirsizliğin söz konusu olduğu vakalarda daha açık olmak, kararlara ulaşmaya dair süreçlere ilişkin daha şeffaf olmak, daha erken aşamalarda, paydaşlar ve daha geniş kamuoyu katılımı ile daha katılımcı karar alma süreci benimsemektir.

İlk adım olarak, hükümet, konuya ilişkin beş ilke belirlemiştir ve bu ilkeler, evrensel olarak kabul görmüş doğru iletişim ilkeleri ile örtüşmektedir;

- Açıklık ve şeffaflık
- Taahhüt (yetkili birimlerin, karar alınması sürecine geniş skalada temsilcilerin ve halkın katılımını sağlaması beklenmektedir)
- Orantılılık (alınan aksiyon, koruma seviyesi ile orantılı olmalıdır)
- Kanıt

- Sorumluluk ve seçim (risk alınacağı zaman, karşılaşılabilecek sonuçları da göze alınmalıdır ve bu risklerin nasıl yönetileceğine ilişkin söz sahibi olunmalıdır)

Yetkili birimler, bu prensipleri uygulamada; risklere ilişkin bilgiye daha geniş çaplı ulaşımı sağlayarak, karar alınması süreçlerine iletişimin entegrasyonunun artırılması, krizlere karşın daha çabuk eylem geliştirilmesi için daha aktif bir yaklaşım, bilginin güvenilirliğinin geliştirilmesi, sorumluluk ve seçimin desteklenmesi konularında çalışma prensiplerini değiştirerek, farkındalığı artırarak başarılı olabilirler.

Fazla bilgi temin etmek, tek başına daha iyi iletişim sağlamak anlamına gelmemektedir. Aksine, bu yaklaşım, güvenden ziyade belirsizliğe sebebiyet veren ve zihin karışıklığına yol açan bir birikime neden olabilmektedir. Kişilerin, edindikleri bilgiyi kontrol edebilmelerini sağlamak, alınan kararın kamuoyu yararına ve olabilecek en doğru temellere dayandırılarak alındığına ilişkin ikna olabilmelerini sağlayacaktır. Uygulamada, bu durum, talep üzerine, kararları şekillendirmede kullanılacak gerçeklerin, varsayımların, bilgi kaynaklarının ve kriterlerin erişilebilir hale getirilmesi, kamuoyuna gereken açıklamanın ve doğrulamaların yapılabilmesi ile mümkün olabilir.

Yetkili birimlerin, karar alma aşamalarına, hem risklerle mücadele politikaların geliştirilmesi sürecine hem de temel politikalarına ilişkin kararlardan kaynaklanan potansiyel riskler ile başa çıkılma aşamasına iletişimi entegre etmeleri gerekmektedir.

Bilgi aktarımında şeffaflığın geliştirilmesine paralel olarak, yetkili birimler,

- kamuoyuna sunulacak bilginin, teknolojik ve karmaşık alt yapıya sahip bir risk mevzubahis ise dışarıdan değerlendirmesine başvurabilirler (örn. dış uzmanların görüşlerine),
- baş vurulan bilgi kaynaklarına dair net bilgilendirme yapabilirler, çatışma yaratabilecek kaynakların varlığı söz konusu ise bu kaynaklara da atıfta bulunarak bireylerin kendi değerlendirmelerini yapabilecekleri platforma katkı sağlamış olabilirler,
- bağımsız kuruluşlar veya lider akademik kurumlar gibi tarafsız kaynaklardan temin edilen bilginin daha fazla kullanılmasını sağlayabilirler,

- birimler arasında da, düzenlenecek çalıştaylar veya eğitimler ile uzmanlar tarafından iletişimin geliştirilmesi için adımlar atarak teknik bilginin yanlış beyan edilmesine ilişkin riskin de en aza indirilmesini sağlayabilirler.

3.4.1.2.2 FSA Risk İletişim Belgesine Göre Kamuoyunun Önemi

Kamuoyunun risk kavramına bakış açısını algılamak noktasındaki temel soru, bir riskin kamuoyu tarafından kabul edilir olup olmadığıdır. Toplumun kabullenmeye hazır olmadığı riskleri barındıran politikaların uygulanması yürütülmesi zor ve maliyetli politikalar olacaktır. “Kabul edilebilir riskler”e ilişkin toplumun yargıları ve toplumun risk algısı ile riske karşın tavrına ilişkin araştırmalar bulunmaktadır. Kişilerin riske dair yargıları çok yönlüdür. Bu yargılara tesir eden etmenler; bilgi kaynağına dair yargılar (bilgiyi aktaran kişiye duyulan güven, mesajın kafa karıştırıcı olup olmadığı), etik ve değer yargılarıdır (riskin bilinçli olarak alınıp alınmadığı, yaraların bulunup bulunmadığı ve riskler ile yararların dağılımı).

Risklerin olasılıklarına ilişkin kişilerin değerlendirmeleri öznel ve daha genel bir toplumsal perspektif ile ele alınmasından ziyade kişinin kendisi ile ailesi üzerindeki etkilere dair fikri ile oluşmaktadır. Toplum bireyleri, genelde, uzman değerlendirmeleri neticesinde bir nedensel bağ kurulamasa dahi sezgisel olarak inandırıcı gelen riskleri ciddiye almak eğilimindedirler.

Toplumun risklere ilişkin kaygısını arttıran faktörler ele alındığında;

- gönüllülükten ziyade, mecburen maruz kalınan riskler,
- dengesiz dağılımın söz konusu olduğu riskler (bir kısım yararlanır iken aynı koşullardan başka bir kısmın kötü etkilendiği durumlar),
- kontrolün mümkün olmadığı, kişisel önlemler alınmasının kaçınılmazlığa tesir etmediği riskler,
- yabancı veya yeni kaynaklardan meydana gelen riskler (örn.; GDO’lar),
- doğal kaynaklardan ziyade yapay kaynaklardan oluşan riskler (örn.; pestisitler),
- gizli ve geri dönüşümü olmayan zararlara neden olan riskler (riske maruz kalınmasından yıllar sonra meydana çıkan hastalıklar vb.),

- küçük çocuklar ile hamilelere, daha genel olarak gelecek nesillere belirli bazı tehlikelere neden olabilecek riskler,
- belirli bir korkuyu harekete geçiren bir hastalık/yaralanma türüne ilişkin tehdit içeren riskler (örn.; kanser),
- anonim olanlardan ziyade tanımlanabilen kurbanlara zarar veren riskler,
- farklı veya daha da kötüsü, aynı sorumlu kaynakların çatışan beyanları ile bilim tarafından az anlaşılır bulunan riskler söz konusudur.

Politikannın gelişimi ve muhafazası için risk iletişim planı ile vaka veya krizlerle mücadele edebilmek için geliştirmiş iletişim planı olmak üzere risk iletişimi stratejilerinin iki unsuru vardır ve ikisi de elzemdir.

Risk iletişim stratejisi, risk yönetimi hedefleri, süreçte karşılaşılabilecek problemlerle mücadele edebilme ile onlara karşın hazırlıklı olabilme, kiminle iletişim kurulması ve kime danışılması gerektiğini, hedeflenen bulgunlar ile bu bulgulara dair kamuoyunun nasıl bilgilendirileceği, dinleyici kitleye ulaşmada kullanılacak iletişim kanalları, gerekli kaynaklar ve kaynak yönetimi ile süreçteki ilerlemenin ölçümlendiği ve etkililiğinin değerlendirildiği bir çerçevenin temini için yardımcıdır. Risk iletişimi, risk yönetiminin merkezinde ve sürekliliği sağlanan bir süreç olmalıdır.

Riskin tanımlanmasında, iletişim, kamuoyu endişelerini tanımlamak, risk değerlendirmesi aşamasında, paydaşların sürece dahil edilmesi, riskin çözümlenmesi sürecinde bilgi verme, açıklama, güven temin etme ve riskin gözden geçirilmesi, raporlanması noktasında kontroller ile kamu tatmininin değerlendirilmesi üzerine gerçekleştirilmelidir.

Bir Risk İletişim Stratejisinin Oluşturulmasında Gerekli olan Yedi Adım,

- bir takım/paylaşım ağı oluşturmak,
- hedeflenen kazanımın belirlenmesi,
- paydaşların belirlenmesi,
- hangi danışmanlık formunun kullanılacağına karar verilmesi,
- paydaşların entegre ve dahil edilmesi,
- oluşturulan stratejinin izlenmesi ve değerlendirilmesi,

- politika iletişim stratejisinin temin edilmesidir.

İlk dört basamak, riskin değerlendirilmesinden evvel, beşinci basamak risklerin değerlendirildiği, politikanın oluşturulup uygulandığı aşamada, altıncı ve yedinci basamak ise risklerin gözden geçirildiği ve politikaların izlendiği aşamada atılacak olan adımlardır.

Büyük krizler söz konusu olduğunda, politika yapıcılar ve iletişim uzmanları bir arada çalışmalıdırlar. Bu ekip, politika yaratılmasında yer alacak meslektaşların yanı sıra, iletişim uzmanları, risk gelişimi ve iş devamlılığına dahil olmuş danışmanlar, ve uygun olan farklı dış kuruluşların yetkililerinden oluşabilir. Fikir, bilgi ve tecrübe paylaşımı, politikaların geliştirilmesinde Bakanlığın yararına olacaktır. Paydaşlar ise, politikayı benimseyip daha iyi anlayabilirler ise bu politikaya güven duyacak ve gereken platformlarda politikayı savunabileceklerdir. Böylece, risklerin krize dönüştüğü anlarda ise, herkes sürece daha fazla katkı sağlayabilecektir.

Kamuoyu güveni oluşturmak ve toplumun korunması ile kendilerini korumalarına yardımcı olmak amaçlardan olabilir ve bu amaç uğruna belirlenebilecek bazı hedefler;

- politikada gelişebilecek risklerin tanımlanması ve yönetim kararlarının alınmasına bu tanımlamanın yardımcı olması,
- politikanın kamuoyu algısına ilişkin net fikir geliştirilmesi ve zorluklara karşı hazırlıklı olunması (anlayış),
- başka kaynaklar tarafından edinilebilecek kaygılara tetikte olmak,
- paydaşların risk algısını iyileştirmek (bilgi),
- risk yönetiminde paydaşları dahil etmek (sahipliğin paylaşılması),
- münazara ve tartışmaları teşvik etmek (açıklık),
- devletin attığı adımlar ile maruz kalınacak riske ilişkin bireylerin kendilerinin yargıya varmalarını sağlayacak gerekli bilgileri temin etmek (seçim),
- risk korkusunun bilgi ve algı ile yer değiştirmesini sağlamak (teminat),
- devletin süreçteki konumunu savunmak ve muhafaza etmek (doğrulama),
- devlete karşı güvenin kurulması ve kararların meşrulaştırılmasını sağlamaktır (güvenilirlik).

Paydaşların tespit edilmesi noktasında ise bir analiz gerçekleştirilebilir. Öncelikle tüm paydaşlar Bakanlar dahil olmak üzere ilgili devlet birimleri, kamu sektörü, profesyonel kuruluşları da kapsayan özel sektör kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, dernekler, uluslararası paydaşlar (örn.; ihracat pazarları), toplum (özellikle, azınlıklar (Scottish Executive, 2002) olarak listelenebilir. Paydaşların arzu ettikleri değişimler, beklentileri, kaynakları, politikadan nasıl yararlandıkları, risklerden nasıl etkilendikleri ve diğer ilgililer ile bağlantılarının tanımlanması gerekmektedir. Bu tanımlamaları takiben, öncelikli paydaşlar belirlenmelidir.

Uygun politika yaratılması noktasında, problemler ile çözümlerinin tanımlanması, bir hususun karmaşıklığının belirlenmesi, yenilikçi politika seçeneklerinin geliştirilmesi, fikirlerin uygulanması, konsensüs oluşturulması, etkilenmesi muhtemel kişi sayısının belirlenmesi, problemlere en etkili ve ekonomik çözümlerin bulunabilmesi, genel olarak risk algısının anlaşılması ve paydaşlarla iletişimin güçlendirilmesi gibi noktalarda destek olabilecek merciler belirlenmelidir. Kamuoyunun dahil edileceği iki ana form vardır;

- Devletin, danışma belgeleri, kamu ile toplantılar tertip etmesi ve konuları müzakereye açması ile vatandaşlardan, politika önerileri üzerine görüş alabildiği bir iletişim
- Vatandaşların, vatandaşlardan oluşan jürilerin kurulması, paneller ve karar alma aşamasında dahil edilecek vatandaşlara doğrudan delegasyon gibi uygulamaları kapsayan yöntemler ışığında, devlet kanadında veya paydaş komitelerinde temsilciler ile aktif olarak sürecin tanımlanması ile politikanın geliştirilmesinde rol aldıkları, devlet ile ortaklığa dayalı bir iletişim

3.4.1.2.2.1 FSA Risk İletişim Belgesine Göre Kamuoyunun Sürece Dahil Edilmesine İlişkin Yöntemler

Kamuoyu görüşlerinin alınmasında, yazılı, telefon ile, yüz yüze veya internet üzerinden anketler düzenlenebilmektedir. Böylece, fazlaca sayıda vatandaşın görüşün erişilebilme ve yaklaşımlarının öğrenilmesi sağlanabilmektedir. Fikirler ve yaklaşımların öğrenilmesi adına yürütülen nitel araştırmalarda, gruplara odaklanılması ve bu grupların birden fazla bir araya gelerek bilgi alış verişinde bulunması ve röportajlar

yapılması önerilmektedir. Böylece, daha detaylı gerçekleştirilen tartışmalar ışığında fikir üretimi, yaklaşımların algılanması sağlanabilecek, inançlar, değerler ve yaklaşımlar algılanabilecektir fakat bu yöntemler ancak küçük bir kitle ile yürütülebilir ve çalışmaların bulguların sayısal veriler ile desteklenmesi gerekebilmektedir. Kamuoyunun karar alma sürecine dahil edilmesi, vatandaşlardan oluşan jürilerin kurulması, çalıştaylar, konsensüs konferansları düzenlenmesi ile mümkün olabilmektedir.

Yeni teknolojiler, toplumun politika yapıcı aşamaya katılımına ilişkin yeni kanallar açmaktadır. E-danışma sayesinde, daha geniş kitlelere ulaşmak, katılımcıların bilgiye erişilebilirliğini sağlayarak daha fazla bilgilendirme sağlamak, internet üzerinden tartışma ortamı yaratmak ve internet üzerinden geri bildirim almak imkanı doğmuştur. Araştırmalara göre, e-danışma uygulaması devlet kanalına olan güveni oldukça arttırmıştır. Bu uygulamada önemli nokta, elektronik bilgilerin nereden edinilebileceğine ilişkin toplumun haberdar edilmesidir.

Elektronik yöntemlere örnekler; vatandaşların da internet aracılığı ile başvurup üyesi olabilecekleri ilgili katılımcıları içeren e-posta dağıtım listeleri ve bu listelerin yorumlarının Devlete iletebileceği platformların oluşturulması, vatandaşların belirli bir zaman dilimi içerisinde (genellikle iki saat) Bakanlar vb. ile görüş alış verişinde bulunabildikleri on-line konuşma ortamlarının/forumlarının oluşturulması, interaktif oyunlar ve senaryo planları oluşturulması, internet üzerinden belirli paydaşlar ile katılımın sınırlandırıldığı ve Hükümetin önerilerine on-line yorum yapılabilecek ortamların oluşturulmasıdır. Bu paylaşım platformları çerçevesinde, yorumlarını ifşa edenlere geri dönüşte bulunmak ve bildirdikleri yorumların değerlendirildiğini ifade etmek, katılım motivasyonu ve güven yaratmak açısından çok önemlidir.

FSA, yazılı istişare, bir kamuoyu araştırması, “talkfood.org.uk” olan interaktif bir site, tüketici organizasyonları ile toplantılar, düşük gelirli tüketicilerin görüşlerinin temin edildiği bir proje, bölgesel seminerler ve bir gençlik formu dahil olduğu geniş çaplı bir araştırma yürütmüştür.

Stratejinin izlenmesi noktasında, bilinen riskleri gözlem altında tutmak ve yeni vuku bulabilecek riskleri tespit etmek, herhangi bir alarm veya kaygı ile başa çıkılabilmesi için paydaşları izlemek önemlidir. Stratejinin değerlendirilmesi noktasında ise, toplumun

katılım sağlamasının etkisini değerlendirmek için süreçte rol alanlara, katılım sağlanmasının kazanımlarının ne olduğunu, risklerin doğasına ve onlarla başa çıkmaya ilişkin daha fazla bilgi edinip edinmediklerini, katılımlarının politika yapımına katkı sağlayıp sağlamadığı hakkındaki düşünceleri sorulabilir. Politika yapıcılar ile iletişim uzmanlarına, katılımın sonucu olarak neleri değerştirdiklerini, hangi yeni bilgileri edindiklerini, Bakanın veya kritik paydaşların verilen görüşlerden etkilenip etkilenmedikleri ve eğer etkilendi iseler neticenin nasıl geliştiği sorulabilir. Bu değerlendirme sürecinde, anketler, söyleşiler, odak gruplarının kurulması, gözlemler gerçekleştirilebilir. 2006 senesinde gerçekleştirilen bir çalışmada, sosyal araştırma yöntemlerinin güçlü ve zayıf yönleri belirtilmiştir. Bu çalışmanın bulguları, izelge 3.2'de yansıtılmaktadır.

Çizelge 3.2 Sosyal Araştırma Yöntemlerinin Güçlü ve Zayıf Yönleri

	Maliyet (takribi)	Güçlü ve Zayıf yönler
Odak Grubu	daha uygun	<p>Güçlü Yönler: inanç yapıları ile tavırların sembolik temeli kavramsal ve teorik genelleme için iyi</p> <p>Zayıf Yönler: düşük güvenilirlik, deneysel genelleme için sağlam olmayan bir temel politika yapıcılar için koşullara bağlı olarak erişilebilir analiz sağlanması zorluğu</p>
Örnek Anket	anketin kalitesine göre uygunluk değişebilir	<p>Güçlü Yönler: Yönetimi daha kolay Yüksek güvenilirlik Görüş ve yaklaşımların dağılımı Alt grupların karşılaştırılması</p> <p>Zayıf Yönler: Geçerliliği düşük, kavramsal genelleme için zayıf Veri toplama süreci üzerine katılımcıların kontrolü yoktur Oldukça dolaylı yaklaşım Gerçek tavrı iyi yansıtmıyor olabilir</p>
İçerik Analizi	orta seviyede	<p>Güçlü Yönler: İnançlar ve fikirlerin tarihsel gelişiminin medyada sunulduğu gibi izlenebilmesi Geriyeye dönük analiz yapılabilmesi</p> <p>Zayıf Yönler: Araştırmada koordinasyon için fazla çaba gerekmesi Deneysel genellemenin güvenilirliği Üreticiler, hedef kitle, ve içerik için belirsiz çıkarım</p>
Çıktılar Verisi	veriye bağlı da olsa genelde uygun	<p>Güçlü Yönler: Zayıf politika uygulamalarını gidermek adına uygundur</p> <p>Zayıf Yönler: Verilerin kalitesinin değerlendirilmesi gerekmektedir Kamuoyu algısını tam olarak yansıtmayabilir</p>

Kaynak: (Dora, 2006)

Süreç içerisinde, amaçları düzenli olarak gözden geçirmek, paydaşları ve algılarındaki değişiklikleri analiz etmek ile diğer yaklaşım değişimleri için bilgi edinebilmek adına medyayı yakından takip etmek önemlidir.

İyi bir risk iletişim planı, riskin olabildiğince etkili biçimde yönetilmesi ile doğrudan ilintilidir. İletişim, bir kriz anındaki anahtar bir unsurdur. İletişimin temel amacı halkın korunması veya onların kendilerini korumalarına yardımcı olmaktır (Anderson, 2012).

3.4.1.3 “Risk; Risk ve Belirsizliğin Ele Alınması için Devletin Kapasitesinin Geliştirilmesi (2002)” Özet Raporunun Kapsamı

İngiltere’de, risk olgusuna yaklaşımın radikal biçimde değiştirildiği dönemde bu rapor da üretilmiştir ve aynı zaman dilimlerinde, FSA, İnsan Genetiği Komisyonu ve Para Politikası Kurulu gibi kurumlar, kanıtlara dayandırılmış daha açık yürütülen risk süreçlerinin, riskler ile başa çıkmada ve kamuoyunda güven oluşturmada daha etkili olduklarını çalışmalarını ile göstermişlerdir.

Birimler ve kurumlara, kamuoyu güveninin kazanılması ve karşılaşılabilecek risklere ilişkin kamuoyunun bilgilendirilmesi için düzenlenen bu rapor, FSA gibi konuya ilişkin stratejik olarak yetkili birimlerin aktivitelerini arttırarak risk kararlarına etkilerinin somutlaştırılması gerektiğine atıfta bulunmaktadır. Riskin doğasının değişmesinde ve devlet politikalarında da odak noktası haline gelmesinde belirli vakalar etmen olmuştur. Bu vakalardan bazıları; 11 Eylül 2001 olayları, kimyasal veya biyolojik saldırı veya kaza gibi doğrudan tehditler, BSE vb. güvenilirlik sorunları gibi paydaşlar ile kamuoyu nezdinde Devletin güvenilirliğini sarsıcı gelişmelerdir.

Bakanlar ve üst düzey yetkililer, riskin ele alınması sürecinde, kendi birimlerinde, gelişmeleri iletirmek, kritik risk değerlendirmelerinde bulunmak noktalarında net bir önderlik sergilemek durumundadır.

Hükümetin, riskler ile mücadele sürecinde, düzenleyici, yönetici ve idareci rolleri bulunmaktadır. Mevcut risklere ilişkin artan kamuoyu endişesi, süreçlerde Hükümetin düzenleyici rol oynaması üzerinde bir baskı unsuru olmuştur. Hükümet, riski stratejik, programlı ve işlevsel olarak ele almalıdır.

Stratejik açıdan değerlendirildiğinde, alınan kararların stratejik hedeflere ve değişen koşullara göre politika seçeneklerinin değerlendirilmesine uygun tutarlı bir program izlenmelidir. Program açısından değerlendirme yapıldığında, kararlar, devralma veya hizmet tedariki, fonlama/finansman, organizasyon, proje oluşturulması, hizmet kalitesi ile iş devamlılığına göre alınmaktadır. İşlevsellik açısından proje bazlı değerlendirme yapıldığında ise, kararlar, teknik konular, kaynak yönetimi, süreç yönetimi, tedarikçiler,

ortaklar ile altyapının yönetimi üzerine alınmaktadır. Süreçlerde, belirsizlik, daha yüksek seviyelerde daha fazla olma eğilimindedir.

Devlet, FSA'ya kamu denetleyicisi rolü vererek, kamu sağlığının olası risklerden korunmasına ilişkin, bağımsız bilgi yayımlama özgürlüğü tanımıştır. Genel anlamda ise, ilgili birimler, kendi iş akışlarına ve kamuoyunun taleplerine uygun risk yönetimi geliştirmişlerdir. Özel sektör, gönüllü sektör veya dernekleri etkilemekte olan mevzuat için gerekli araştırma ve değerlendirmeler, risk değerlendirmelerini içermelidir. Birimler, kamuoyu bilgilendirmesinin nasıl yapılacağına ilişkin bilgi içeren Risk Çerçeve Belgeleri yayımlamışlardır ve bu girişimler, süreçlere ilişkin iyi uygulamalardan faydalanma imkanı da sağlamıştır.

Ulusal Denetim Ofisinin Devlet Birimlerinde Risk Yönetimi başlıklı raporuna (PAC, 2001) göre risk yönetimi, devletin işleyişinin entegre bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Hükümet Ticaret Ofisinin projeler ve programlar için yaptığı geçiş denetimlerinin % 63'ünde risk yönetiminde zayıflık tespit edilmiştir ve çıkarılan derslerden kazanım elde edilmesine yönelik te somut çıkarım yapılamamıştır.

Bu raporun çıkarımları olarak gelişim için gerekli görülen alanlar;

- Erken risk tanımlaması ve değerlendirmesi,
- Finansal risk yanında, kamuoyu algısı, paydaşların görüşleri, dış etmenlerin/çevrenin muhtemel istikrarı, politik ve saygınlığa ilişkin risk gibi kritik alanları kapsayan daha geniş bir sistemik değerlendirme kapsamı ve uygun, zamanında bilgiye erişimin artırılması,
- Riskin yeniden değerlendirilmesi ile seçeneklerin devamlılığının sağlanmasıdır.

Raporda, riskte açıklığın eksikliğinin yaratacağı endişe ve handikaplara da vurgu yapılmaktadır.

Risk yönetimi tekniklerinin kullanımı, devlet içerisinde istikrarlı bir biçimde geliştirilmiştir. Öncelik, iyi uygulamalara dayandırılmış bir rehber entegre etmek, ortak bir dil oluşturmak ve yaygın iletişim için bir temel niteliğinde basit yapıların kabul

edilmesidir. Risk yönetimi için öncelikli olarak tespit edilen yükümlülükler, birimlerin hükümet programları için mevcut yükümlülükler ile paraleldir. Birimlerin bünyesinde, belirli riskler, ortak çalışma prensibinde başka kuruluşlar veya dış kurumlar tarafından yönetilebilmektedir (örn.; FSA).

Ülkede, Kabine ve Hazine, risklerin yönetiminde destekleyici bir rol üstlenecektir, belirli bazı kritik vakalar için ise daha fazla inisiyatif alarak koordine edici rol üstlenebilecektir. Üstlenilecek bu roller arasında; kararlar için stratejik çerçevesinin sağlanması, kritik riskler ve prosedürlere ilişkin düzenli olarak kontrollerin yapılması, kriz yönetimi kapsamında risk belirli bir boyutun üzerine ulaştığında eylemlerin koordinasyonunu ele almak, uzlaşmış koşullar içerisinde iletişimin ve öğrenimin koordinasyonunu gerçekleştirmek, büyük ölçekli tehditlerin ve seçeneklerin genel değerlendirmesini yapmak, farklı birimlerin sorumlulukları ile kesişen ve bu sebeple de mücadele edilmesi zorlaşan riskleri tanımlamak ve yükümlülüklerin netleştirilmesini sağlamak, birimler arasındaki bağımsız eylemleri, ortak paydada beklentilerin olduğu noktada organize etmek ile risk yönetimi uzmanlığı için bir merkez vazifesi görmek bulunmaktadır.

Sivil Riskler Sekreteryası, ülkede krizler ile mücadele de destekleyici net bir role sahiptir. Terör riskleri gibi risklerin yanında endüstriyel eylemler, salgın hastalıklar, sosyal kargaşalar, yıkıcı protestolar vb. riskler bulunmaktadır. Sivil Riskler Sekreteryası ile Strateji Birimi, birimler ile, birimlerin kendi kapasitelerini artması yönünde uzmanlıklarını kullanarak çalışmalar gerçekleştirmeyi arttırmaları gerekmektedir. Ayrıca, Sivil Riskler Sekreteryası, krize dönüşebilecek tehditlere karşı birimlerin kendi yaklaşımlarını oluşturmalarında destekleyici olmalıdır.

Riskle mücadelede, vaka temelinde değerlendirme yapıldığında, göz önünde bulundurulacak kriterler;

- Yetkinlik – yetenekler ve uzmanlık açısından en iyi kişileri sürece dahil etmek
- Kapasite – kapasitenin var olup olmadığının ve geliştirilip geliştirilemeyeceğinin değerlendirmesini yapabilmek
- Kamu Yararı – kamu yararının korunmasına ilişkin gerekli teminatı sağlamak
- Finansal Değer – maliyetler ile kazanımlar arasında optimum dengeyi kurmak

- Yönetim – ayarlamaları uygun şekilde gerçekleştirmek
- Yetki Devri – hizmet sunumuna em yakın olanlar tarafından işlevsel operasyonları gerçekleştirmek

Risk yönetiminde performansın artırılması için daha sistematik bir öğrenim ve deneyim paylaşımının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Birimler arası, gelişmelerine yardımcı olacak deneyim paylaşımı için etkili ağ kurmak önemlidir. Bu ağın paydaşları Risk Yönetimi İzleme Komitesi ve Risk Değerlendirmesi İrtibat Ekibi tarafından belirlenebilir. Bu süreç, mevcut Kabine Merkezinin internet-tabanlı araçlarından (Risk Portalı ve Politika Merkezi Bilgi Havuzları) geliştirilen IT-tabanlı bilgi ağı ve Kamu Sektörü Karşılaştırmalı Değerlendirmeler Hizmeti internet sitesi ile desteklenebilir.

Risk İletişimi ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesi konularında devletin en önemli rolü, doğru insanların, doğru zamanda tutarlı bilgiye sahip olmaları ve riske maruz kalmaları veya devlet eliyle alınan eylemleri değerlendirme noktasında doğru kararı alabilir nitelikte olmalarını sağlamaktır. BSE gibi vakalar göstermektedir ki, açıklık ve güvenilirlik devlete güvenilirliğin temin edilmesi noktasında elzemdir. Devletin, medya ile yakın temasta çalışması gerekmektedir zira medya, çoğu zaman için, devletin kamu ile risk konularına ilişkin tarafsız ve doğru bilgi aktarımı sağlanabilecek iletişim kanalı olmaktadır.

“Hükümet Bilgisine Erişimde Uygulama Kuralları” ile şeffaflık ve risk kararlarının görünürlüğü arttırılmıştır ve bu gereksinimle, 2005 senesinde Bilgi Edinme Yasası yürürlüğe girdiğinde yasallaştırılmıştır.

Baş Bilimsel Danışman, Sağlık Bakanlığı ile Risk Değerlendirmesi İrtibat Ekibi, bilimsel politika yapılması ve risk iletişimde iyi uygulamaların tanımlanmasında ve bu uygulamaların yayılmasında yardımcı olmaktadır. Örnek olarak, DEFRA, GDO’lu ürünler hususunu kamuoyu görüşüne açmıştır. Bu belge ile özellikle belirsizlik içeren vakalarında daha açık, daha şeffaf, paydaşların ve karar sürecinden evvel kamuoyunun da dahil edilmesi ile daha katılımcı olunması gerektiği ifade edilmiştir.

Birleşik Krallıkta, BSE krizi sürecinde, Tarım Bakanı, John Gummer, kendi kızına sığır eti içeren hamburger yedirerek kamuoyu endişelerini yatıştırmaya çalışmıştır ancak

başka bir çarpıcı risk iletişimi örneğine değinmek gerekirse, Edwina Currie, dönemin Bakanı, ülkedeki pek çok yumurta üretiminin *Salmonella* ile enfekte olduğunu söyleyerek ülkenin yumurta endüstrisine çok önemli bir darbe vurmuştur (Harris & O'Shaughnessy, 1997). 2001'de yapılan bir çalışmaya göre İngiltere nüfusunun %60'ı sivil toplum kuruluşlarının Hükümetten daha güvenilir olduğu kanısında sahiptir (The Strategy Unit, 2002) ancak yıllar geçtikçe yeni yapılanmanın ve iyi uygulamaların getirisi olarak kamuoyu güvenini devlet kanalının da kazanması istikrarlı artış göstermektedir. İngiltere'de geçmişteki iyi ve kötü deneyimlerden gereken dersleri çıkararak, AB ve dünya üzerindeki iyi risk uygulamalarını takip ederek ve ülke normlarına uygun sağlam özgün bir risk iletişimine ilişkin devlet yapılanması ile risk iletişiminin stratejik temelini oluşturarak bu konuya yıllar boyunca eğilmiştir. Nihayetinde, bu anlamda, diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere örnek teşkil edecek seviyeye ulaşmıştır.

Risk iletişimi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi hususunda, İngiltere, her ne kadar, kurumsal yapılanması ile etkinlikleri değerlendirildiğinde küresel ölçekteki en güçlü örneklerden birini teşkil etse de bulgulara göre, bu ülkede dahi yanlış beslenme tavsiyelerinin gazetelerde yer almasının hala tam olarak önüne geçilemediği ve bu durumun, kamuoyunda yanlış gıda ve tüketici sağlığına ilişkin yanlış algı oluşturulmasına sebep olduğu tespit edilmiştir (Cooper et al., 2012). Risk iletişimi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi, süreklilik arz eden ve İngiltere için de her yeni vakada gözden geçirilmesi, geliştirilmesi, itina ile ele alınması gereken son derece önemli bir çalışma alanıdır.

3.4.2 Almanya'da Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimi ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesi

Almanya'da gıda mevzuatının oluşturulması sorumluluğu öncelikle Federal Sağlık Bakanlığına aittir ancak, Çevre, Doğal Hayatın Korunması ve Nükleer Güvenlik Bakanlığı ile Gıda, Tarım ve Ormancılık Bakanlığı da bu konuda sorumluluk üstlenmektedir. Eyaletler ise, daha ziyade mevzuatın uygulanmasının denetiminden sorumludur. Ülkede, gıda güvenilirliği mevzuatı, AB müktesebatı çerçevesinde hazırlanmıştır. Almanya, gıda güvenilirliği çerçevesinde tüketicilerin bilgilendirilmesi ve eğitilmesine büyük önem atfetmiştir. (OECD, 2000).

Almanya’da, gıda güvenilirliği mevzuatı iki yüzden fazla düzenleme, kanun ve kararnameden oluşmaktadır ve insan sağlığının korunması (yalnızca güvenilir gıdanın piyasaya arzının sağlanmasını temin ederek), tüketicileri hileden korumak ile halkın doğru bilgiye erişimini sağlamak olan hem AB’nin hem de Almanya’nın gıda güvenilirliği mevzuatının temelini oluşturan ilkelere uyulmasını hedeflemektedir. Almanya’nın gıda güvenilirliğine dair mevzuatının yüzde 80 ile 90 arası AB’nin ilgili mevzuatının temelleri üzerinedir. Gıda mevzuatının temeline AB müktesebatını yerleştiren Almanya için, gıda güvenilirliğinde uygulanan temel prensipler, AB’de uygulanmakta olan yedi temel prensip olan gıda zinciri prensibi, üreticilerin sorumluluğu prensibi, izlenebilirlik prensibi, bağımsız bilimsel risk değerlendirmesi prensibi, risk değerlendirmesi ile risk yönetiminin ayrımı, ihtiyatlılık prensibi ile şeffaf risk iletişimidir. Ana prensiplerin yedincisi olarak değerlendirilen risk iletişimine araştırmacılar, endüstri, kanun yapıcılar dahil olmaktadır. Nihayetinde, kamuoyu yeni risklere ilişkin, uygun bir yaklaşım ile haberdar edilmek durumundadır. Bu süreçte, AB çapında EFSA, AB Komisyonu DG SANTE ile FVO’nun etkilerinin yanı sıra ulusal düzeyde, Gıda, Tarım ve Tüketici Korunması Bakanlığı (BMELV) başta olmak üzere devlet kuruluşları, Alman Federal Risk Değerlendirme Enstitüsü (BfR) ile Alman Federal Tüketici Korunması ve Gıda Güvenilirliği Ofisi (BVL) ve tüketici birlikleri rol almaktadır. BMELV, iletişimin yürütülmesi ve tüketici haklarının korunmasına ilişkin pek çok ilgili kurum ile koordinasyon halindedir. Tolere edilebilir boyutta bir risk için, doğrudan risk iletişimi yeterli görülebilir (BMELV, BVL, BfR, Tüketici Birlikleri) veya risk yönetiminin (BMELV/BVL) ardından risk iletişimi gerçekleştirilmelidir. Ulusal düzeyde gıda güvenilirliği sürecinde, ayrıca, federal araştırma enstitüleri, on altı Eyalet Bakanlığı, federal hükümet/eyalet çalışma grupları yer almaktadır (BMELV, 2013).

Gıda güvenilirliğine, çiftçiler, fırıncılar, restoran sahipleri ve gıda endüstrisindeki üreticiler gibi hijyen açısından çalışanlarının eğitilmesinden sorumlu kişiler dahildir. Sürece, ayrıca marketlerden numune alan gıda güvenilirliği denetleyicileri, eyaletlerdeki gıda ve veterinerlik ofislerinde çalışan kimyagerler ve AB seviyesinde diğer yetkililer ile yeni eşik değerler üzerine iletişim kuran Tarım ve Tüketici Korunması Bakanlığı personeli de dahildir (BMELV, 2013).

BSE krizinin ardından, Almanya ve AB’de gıda güvenilirliğinde yeniden yapılandırılması kapsamında risk değerlendirmesi ile risk yönetiminin ayrılmasının ile ülkede BfR ile BVL’in kurulmuştur. Risk değerlendirmesi ile risk yönetimi sorumlulukları bölgesel olarak kurumlara ayrılmamıştır (BfR, 2015a).

Küresel ölçekte gerçekleşen gıda krizlerinin etkileri dönemler içerisinde Almanya’da yaygın olmuştur. Geçmiş yıllara bakıldığında, taze sebze ve meyvelerin tüketiminden kaynaklanan gıda kökenli hastalıklarda artış olduğu görülmektedir, bunun üzerinde tüketici alışkanlıklarının çiğ veya az işlem görmüş meyve ve sebze ürünlerinin tüketilmesi yönünde değişimi de neden olabilmektedir (Bitsch, Koković, & Rombach, 2014). Ülkede etkili olan gıda krizlerine örnek olarak, 2011 senesinde gerçekleşen *E. coli* krizi verilebilir. Süreçte BfR, yetkin bir enstitü ile paralel olarak kriz sürecinde tüketilmemesi gereken gıdalara ilişkin kamuoyunu bilgilendirmiştir ve çiğ domates, marul ve salataların, kriz bitene kadar veya krizin kaynağı tespit edilene ve belirsizlik ortadan kalkana kadar, tüketilmemesi yönünde kamuoyunu uyarmıştır (BMELV, 2015). Ek olarak, belirli bir salatalık çeşidinin özellikle şüpheli olduğu yine kurum tarafından beyan edilmiştir. Süreçte BfR’in yönettiği iletişim yerinde olarak değerlendirilmiştir ancak sadece belirsizliğin beyan edilmesinde aksaklıklar gerçekleşmiştir. Her ne kadar BfR, krizin kaynağının belirsiz kaldığı süreçte bunu ifade etse de sıklıkla, istikrarla ve daha fazla kitleye hitap ederek bu belirsizliğe dair iletişim kurmak konusunda yetersiz bulunmuştur. Bu bilgiyi, görüş konsepti ile internet sitesinde yayımlamıştır, böylece medyanın dikkatlerinin konuya çekilmesi hususunda da geri kalmıştır ve bu esnada konuya ilişkin önlenemeyen bazı bilgi kirlilikleri toplum üzerinde olumsuz etki yaratmıştır (Sandman & Lanard, 2011). Günümüzde de, pek çok vakadan dersler çıkararak BfR’in risk iletişimi için temel ilkeleri olan şeffaflık, güvenilirlik ve olabildiğince açıklık çerçevesinde Almanya, kamuoyunun ihtiyaçlarına göre iyi uygulamalar üretmeye ve risk iletişiminde gelişimleri desteklemeye devam etmektedir. 2011 senesine kadar, ülkede gıda güvenilirliği standartları hali hazırda kurulmuştur ve buna ek olarak, özel güvenilirliği artırıcı standartların geliştirilmesi tetiklenmiştir (BfR, 2015b; BfR, 2015c).

Almanya gıda güvenilirliğinde ve toplumun bilinçlendirilmesi hususunda köklü yapılanmalara sahip olması ve iyi uygulamaları ile diğer ülkelere de örnek teşkil etmektedir. Almanya, EUFIC 2013 verilerine göre, kamuoyunun bilgilendirilmesi

noktasında, AB Üye Ülkeleri mukayese edildiklerinde, en çok geçerli kaynaklara atıfta bulunulan ülkedir.

3.4.2.2 Gıda, Tarım ve Tüketici Korunması Bakanlığı (BMELV)

Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi ile işbirliği içerisinde. Komisyon'a ise EFSA danışmanlık etmektedir. Almanya'da ulusal düzeyde BVL'nin yürüttüğü sorumlulukların benzerlerini, FVO, AB seviyesinde yürütmektedir. FVO, ayrıca, AB Üye Ülkeleri ve Üçüncü Ülkelerde izleme ve gözetim sistemlerini yürütmektedir. AB sınırları dışında da, başka kuruluşlar ve komiteler de gıda güvenirliliği standartları geliştirmektedir. Bahsedilen kuruluşlardan bir tanesi Kodeks Alimentarius'tur ve Alman gıda güvenirliliği uzmanları da bu çalışmanın içerisinde.

Gıda güvenirliliği ağında sorumluluk basit bir kural çerçevesinde dağıtılmaktadır; buna göre herkes kendi çalışma alanında gıda güvenirliliği ihtiyaçlarına vakıf olmalıdır ve gıda zincirinde ortaklarının kimler olduğunu bilmelidir.

BMELV sadece gıda güvenirliliği yasalarından değil, risk yönetimi için gerekli önlemlerin alınmasından da sorumludur ve aslında, Almanya'nın gıda güvenirliliği iletişim merkezi olarak anılmaktadır. Merkezde, gıda ve yemin izlenmesine dair raporlar, bilimsel görüşler, parlamento oturumlarından çıkarımlar, endüstriden bilgiler, medya raporları ve basın açıklamaları bir araya getirilir. BMELV'nin sorumluluğu altında bulunan başlıca görevler; yasaklar, onay/kayıt süreci, risk iletişimi, etiketleme gereksinimleri, gıda üretiminde iyi uygulamalar için rehberlerin hazırlanması, araştırma yürütmek, araştırma ve medya raporlarının hazırlanması, yeni araştırma bulgularına erişimin sağlanması, bilimsel risk değerlendirmesinin yapılması ile sonuçların ve programların izlenmesi ve denetlenmesi olarak özetlenebilir. AB RASFF için ulusal bağlantı noktaları Bakanlığa bağlıdır. Erken izleme, risk ve kriz yönetimi, Bakanlık tarafından yürütülmektedir. Veterinerlik ürünleri, yem katkı maddeleri, bitki koruma ürünleri, GDO'lara ilişkin onay ve kayıt süreçleri Bakanlık tarafından yürütülmektedir (BMELV, 2013).

3.4.2.3 Alman Federal Tüketici Korunması ve Gıda Güvenilirliği Ofisi (BVL)

Ofis 2002’de kurulduğundan beri, eyaletler, ulusal hükümet ve AB arasında koordinasyon ile kriz yönetimi merkezi olma görevini üstlenmiştir. Almanya’da bir izleme otoritesi, sağlık açısından bir tehlike arz edildiğini tespit ettiğinde, BVL’ye bildirmektedir. BVL ise, raporları doğruladıktan sonra Avrupa Komisyonu’na iletmektedir (AB Hızlı Alarm Sistemine dahil edilebilmesi için) ayrıca bu kurum, eyaletleri, RASFF sistemi ile diğer AB Üye Ülkelerinden iletilen raporlar hakkında bilgilendirmektedir. Eğer toplum için bir sağlık riski söz konusu ise, neden olan ürünlere dair kamuoyunu bilgilendirme görevi ise eyalet otoritelerine aittir (BVL, 2015).

Kamuoyu görüşünün ölçülmesi noktasında, 2007 senesinde, BVL, Almanya’da gıda güvenilirliği sisteminin etkililiği üzerine geniş ölçekli bir tartışma platformu yaratmış ve paydaşları bir araya getirmiştir. Federal devlet kurumları ile hükümet temsilcileri ve ticaret kuruluşlarından yaklaşık seksen kişinin katılımı ile gerçekleşen bu toplantıda, genel anlamda işleyen sisteme ve RASFF’in ulusal iletişim noktasının çabalarına ilişkin olumlu görüşler verilmiştir. Gelişim için önerilerin getirildiği hususlar arasında ise, FVO denetimlerine hazırlık için kurum tarafından eğitim verilmesi yer almıştır. 2006’da BVL tarafından hem Almanca hem İngilizce olarak yayımlanan Tüketici Korunması ve Gıda Güvenilirliği Dergisi de bu toplantıda övgü toplamıştır. BVL’in konferanslarında, okul gibi ortamlarda kamuoyunun bilgilendirilmesi için daha sık etkinliklerde bulunması önerilmiştir. Bu uygulama, paydaşların görüşlerinin bir ülkenin gıda güvenilirliği sisteminin başarısı üzerinde ne derece etkili olabileceğine ışık tutan güzel bir örnektir. Almanya’nın ilerleyen süreçte saha uygulamalarını arttırması ve bu kurum tarafından yayımlanan bilgilendirici belgelere önem atfetmesinin alt yapısında bu bilgi alışverişinin sağlandığı toplantının çıktılarının yer aldığı da söylenebilir (GAO (US Government Accountability Office), 2008).

3.4.2.4 Federal Risk Değerlendirme Enstitüsü (BfR)

Gıda ürünleri, gıda maddeleri tarafından maruz kalınabilecek sağlık risklerinin analizi ve değerlendirilmesi, BfR’in sorumluluğundadır. 2002 senesinde kurulduğundan bu yana, on binin üzerinden uzman görüşü, bu kurum tarafından beyan edilmiştir (BMELV,

2013). Karar alıcılar için bilimsel referans kaynak sağlamak gayesi ile çok geniş bir konu aralığında risk analizleri gerçekleştirmekte olan kurum, AB ve uluslararası seviyede de araştırmacılara, yayımcılara, tüketici kuruluşlarına ve kamuoyuna, bilimsel bilgi temini sağlamaktadır ve genel sorumlulukları değerlendirildiğinde, AB için EFSA'nın üstlendiği rol ne ise ulusal çerçevede Almanya için de bu kurumun üstlendiği rol aynıdır denebilir. Avrupa Birliği'ndeki ulusal kurumlar ile mukayese edildiğinde en iyi risk enstitüleri arasında yer almaktadır (BfR, 2015b). Ulusal kanalda, araştırma enstitüleri ve devlet üniversiteleri ile işbirliği içinde olan kurumun kilit görevlerinden birisi de Almanya'nın üyesi olduğu RASFF sistemi için ülkenin bir izleme otoritesinin belirli bir ürün çağrısını tespit etmesinin ardından bu bilgiyi BVL'nin raporları değerlendirip doğrularak Komisyona iletmesi üzere BVL'e aktarmasıdır. BVL, eyalet otoritelerini de RASFF sistemi dahilinde diğer AB Ülkelerinden gelen raporlara bilgilendirmektedir (BfR, 2015c). Eğer tüketici sağlığını tehdit eden bir unsur söz konusu ise, bu eyalet otoriteleri, kamuoyunu bahsi geçen ürünler ile üreticilere ilişkin bilgilendirmektedir (BVL).

3.4.2.5 BMELV'nin Finanse Ettiği Federal Araştırma Enstitüleri

Tarım araştırmaları ile beslenmeye ilişkin araştırmalar, güvenilir, sağlıklı ve dengeli bir diyetin temelini oluşturması gerekçesinden hareketle, BMELV, her yıl araştırma enstitülerine 250 milyon Avro yatırımda bulunmaktadır. Araştırmalar BfR ve Federal Araştırma Merkezleri tarafından yürütülmektedir ve bu kurumlar da BMELV'ye danışmanlık hizmeti vermektedir. BVL de, yurt çapında, gıda güvenilirliği konularında izleme aktivitelerine destek olmaktadır ve eyaletlerden, araştırma enstitülerinden gelen gıda ve yem güvenilirliğine ilişkin verileri bir raporda bir araya getirmektedir. Bu rapor gelecek çalışmaların ilerletilmesine ışık tutmaktadır ve kamuoyunun da rakamlar ile politika yaklaşımlarına erişim sağlayarak aydınlanmasını sağlamaktadır (BMELV, 2008).

4. GIDA GÜVENİLİRLİĞİNDE RİSK İLETİŞİMİ VE KAMUOYUNUN BİLGİLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN ÖRNEK VAKALAR

Küresel ölçekte toplumları etkisi altına alan belirli krizler, gıda güvenilirliğine dair hükümetlerin yapılanmalarını gözden geçirmelerine vesile olmuş ve risk iletişimi olgusunun önemini altını çizmiştir. Ülkelerin, böylesi krizlere karşın geliştirdikleri gıda güvenilirliği politikaları ile iyileştirilen iletişim uygulamalarını incelemek gelişebilecek risklerin iletişimi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi için ihtiyatlılık sağlayacaktır.

4.1 Avrupa Birliğinde Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimine İlişkin Örnek Vakalar

Küresel çapta gıda güvenilirliğine dair yaşanan krizler ve sorunların, AB de dahil olmak üzere ülkeleri mevcut denetim sistemlerini değiştirmeleri gerekliliğini, kamuoyunun güvenini geri kazanmak ve toplumu bilinçlendirmek hedeflerini dikkate alarak gıda güvenilirliği yönünde adımlar atmaya devam etmektedir.

İngiltere’de geçmişte BSE salgını baş göstermiştir ve binlerce ineğin itlaf edilmesine yol açmıştır. İngiltere’de ve diğer Avrupa ülkelerindeki vaka, insanların ölümlerine sebep olmuştur. BSE krizine kadar, AB’nin gıda güvenilirliğine dair yasal düzenlemeleri risk kavramına ilişkin kurumsal yapılanmalara kapsamlı bir çerçevede odaklanmamaktadır. Vakayı takiben, Komisyon gıda güvenilirliğinde yeni bir yaklaşım arayışı içerisine girmiştir ve Komisyon tarafından farklı konular üzerine çalışacak bilimsel komiteler oluşturulmuştur (Vos, 2000). Kriz, diğer Avrupa ülkelerine, Kanada ve Amerika’ya da yayılmıştır.

Öte yandan, İngiltere’de pişirilmemiş gıda artıkları ile hayvanların beslenmesinden şüphe edilmiştir ve bu durum, kırsal bölgelerin ekonomisini ciddi anlamda etkileyen çok sayıda sığırın yakılmasına sebebiyet veren şap salgınının muhtemel nedeni olarak tanımlanmıştır.

Belçika ve diğer AB ülkelerinde, yüksek seviyede dioksinler, kanserojen bir kirlenici bulaşan hayvan yemleri yumurta, domuz ve kümes hayvanlarından elde edilen büyük miktarda hayvan ürününün piyasadan geri çekilmesine yol açmıştır. Bulaşan tespit edilen yemlerin Hollanda ve Fransa'nın bölgelerinde satılması ve gıda ürünlerinin bu ülkelerden başka pek çok ülkeye gönderilmesi, uluslararası bir paniğe yol açmış ve gıda endüstrisi ile halk sağlığını korumaktan sorumlu kontrol otoritelerine güvenin sarsılması ile sonuçlanmıştır.

AB'deki önemli ve geride bırakılan gıda güvenilirliğine dair krizlerden biri de bisfenol A vakasıdır. Bisfenol A, belirli plastiklerin içeriğinde kullanılan kimyasal bir maddedir ve bu vesile ile de biberonlar, mikrodalga kullanımı için plastik kaplar, su şişeleri vb. materyallerde kullanılmaktadır. Bilimsel araştırmalar, zaman içerisinde, bisfenol A'nın çok düşük dozlarının dahi, sağlık üzerinde büyük sorunlar çıkarabileceği ihtimali üzerinde durmuştur (Löfstedt, 2013). AB'de, bisfenol A uygulamalarına, gıda ile temas halindeki kapların üretimlerinde 2002/72 sayılı gıdalarla temas halinde olan plastik materyallere dair olan Komisyon Tüzüğüne belirli koşullar altında izin verilmiştir. Danimarka, 2009'un Mayıs ayında, bu yasaklamayı yürürlüğe koyarken Fransa, 2011'in Şubat ayında uyarı mesajları yayımlamıştır (Alemanno, 2010). Belçikalı otoriteler ise EFSA'nın verilerini uygun ve yeterli bulmuşlardır ve 2002/72 sayılı Tüzüğe uygun uygulama yapılmasında karar kılmışlardır Bu vakanın iletişim tarafına gelindiğinde, EFSA'nın ulusal otoriteler ve Avrupa Komisyonu ile bir bilgi ağı içerisinde çalışmalarını yürüttüğü görülebilmektedir. Avrupa Komisyonu da, yürütülen araştırma projelerine dair düzenli olarak bilgi yayımlamıştır. Belçika'da Federal Gıda Zincirinde Güvenilirlik Kurumu, gıdadaki bisfenol A kalıntılarının kontrolünden genel olarak sorumludur ve konuya ilişkin kamuoyunu bilgilendirmektedir. Ülke genelinde, bilimsel araştırmacıların ve endüstrinin ürettiği pek çok yayın ve demeç mevcuttur. Bilim insanları ile medya arasındaki iletişim ise daha da sınırlıdır, endüstriyel ve ekonomik aktörler, bilim insanları ile mukayese edildiğinde daha fazla iletişim aktiviteleri içerisinde bulunmakta ve çeşitli iletişim kanalları vasıtası ile daha fazla bilgi paylaşabilmektedir (Arnich, 2011).

4.1.1 İngiltere’de BSE Krizine İlişkin Risk İletişimi ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesi Süreci

Bu bölümde İngiltere sınırları içerisinde BSE krizinin etkisi ve süreci takiben gelişen risk düzenlemelerine ilişkin ülkedeki köklü yapısal değişikliklerin temeli ele alınacaktır. Bu krizin küresel ölçekte risk kavramı etrafında önemli bir ders olarak değerlendirildiği ve AB çapında da risk iletişimi dahil olmak üzere risk analizi metodolojileri ve süreçleri üzerinde büyük etki bıraktığı bilinmektedir.

1986 Kasım ayında İngiltere’nin kuzeyinde ilk defa BSE teşhis edilmiştir (van Zwanenberg et al., 2006). Ülkede, BSE krizi ile ilgili ilk açıklama DEFRA tarafından 1987’de gerçekleştirilmiştir. 1988’de konuya ilişkin Komite oluşturulmuş olup 1989’da ilk rapor yayımlanmıştır. BSE’nin toplum sağlığı üzerindeki etkisini anlayabilmek için en az on yıllık bir süreç gerekmektedir (Boyacıoğlu, 2010). Her ne kadar, BSE İngiltere’de vuku bulmuş olsa da, Avrupa’da BSE vakası beyanları zaman içerisinde artmıştır. Bu süreçte, hükümetin risk iletişim politikaları eleştirilmiştir zira her ne kadar, hükümet BSE’nin insanlara geçişini engelleyici önlemler almış olsa da, insanlara BSE’nin geçebilme riskine dair kamuoyunun bilgilendirilmesi söz konusu olmamıştır. Bu durum, kamuoyu güveninin sarsılmasına yol açmıştır. Nihayetinde, 1996’da, Hükümet, BSE’nin insanlara geçmiş olmasının muhtemel olduğunu duyurmak durumunda kalmıştır. Geç kalınan duyuru, kamuoyunda aldatıldığını benimsemesine yol açacak olumsuz bir etki yaratmıştır (Jensen, 2004). Bu hadiseyi takiben, diğer gıdaya ilişkin hastalıklar da bilimsel uzmanlara karşı kamuoyunda oluşan güvensizlik ile anılmaya başlanmıştır.

4.1.1.1 Medyada BSE

İngiltere’de, her ne kadar BSE vakaları, 1993’ten sonra azalmış da olsa, Hükümetin, insan sağlığı için olan riski Varyant Creutzfeldt-Jakob Hastalığı (vCJD olarak ifade edilmektedir) deklere etmesi medyanın konuya dikkatinin çekilmesini tetiklemiştir. Medyada konunun ilk yükselişi, 1988 ile 1990’ların ortalarında, Almanya ve İngiltere’de artan vakalar nedeniyle 1990 Nisan ve Haziranı arasında gerçekleşmiştir. Nisan 1990’da Avrupa hükümetlerinin bir kısmının İngiliz sığır etini yasaklaması ile bu yükseliş sona ermiştir. İkinci olarak, 1993 ve 1994 ortalarında bir yükseliş yaşanmıştır. 1994 senesinde

16 yaşındaki Victoria Rimmer'ın ölümü ile BSE'nin tekrar gündeme gelmesi, hükümet üzerinde baskı oluşturmuştur. İngiltere'deki medya yaklaşımı şu şekilde tanımlanmıştır;

1985-1993: Münferit Uyarılar (haftada 1 veya daha az makale): Her ne kadar, hastalığın insan üzerindeki etkileri araştırmalarla desteklenmediği için haber sayısı sınırlı da olsa, yapılan haberlerin yarısından fazlasını yayımlamış olan "the Guardian" gazetesinin, "Gıdada beyin hastalığı", "Hastalıklı et satan kasaplar", "Deli, kötü ve tehlikeli" (Mad, bad and dangerous) vb. başlıklar atılmış haberlerine rastlanmaktadır.

1993'ün ortaları-1995: Baskı Kurulması (haftada iki makale): 1993'te BSE salgınının otuz beş bin tanı ile en yüksek veriye ulaşması ve CJD'de de artış gözlemlenmesi ile medyada hareketlilik fazlalaşmamıştır. CJD'den dolayı nispi olarak yaşlı insanların ölüm tehlikesi ile karşı karşıya kalmaları beklenirken gençlerin ölümü dikkatleri tekrar vakalar üzerine oldukça çekmiştir. BSE ile CJD arasındaki bağlantı, basılı medyada bu yıllar arasında vurgulanmıştır. Yapılan çalışmalar, BSE konusunda medya etkisinin, İngiltere'teki et tüketimini kötü yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Mart 1996: Deprem (günlük makaleler): Artan vCJD vakalarını takiben Sağlık Bakanı'nın, hastalığın insanlar üzerine ölümcül etki yaratabileceğini belirtmesinin ardından dünya çapında medyada yayılan konu üzerine ulusal ve uluslararası önlemler geliştirilmiştir. Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu ve İngiltere Hükümeti tarafından konunun nasıl ele alındığına ilişkin tahkikat yürütmüştür.

1997-1999: "Et savaşlarından önceki artışlar": Ulusal çıkarlar ile İngiltere'deki ete ilişkin kamuoyunu bilgilendirme kampanyaları, gıda ve diğer hususlara ilişkin politika yapımında hükümet süreçleri, olası hasarların önlenmesi ve dış etmenlerden kaynaklanan suçlamaların yönetimi gibi hükümet eylemleri ele alınmıştır.

4.1.1.2 BSE Vakasında Yürütülen Risk İletişimi Çerçevesi

İletişimin, koşullara göre ya tamamen şeffaf ya da bazı anlarda örtülü yürütülmesine karar verilmiştir. İletişimin, tamamen bilimsel temeller üzerine oturtulmasına dair yaklaşımlar mevcut iken risk iletişiminde, bilimsel bilgilere

odaklanılmasının yanında yeterlilik, meşruluk ve ilgili kurumlar ile kurumların kararlarına güvenilirlik gibi bilimsel olmayan etmenlere de önem verilmesi gerektiğini savunmuştur. Süreçte, risklerin öngörülmesi veya BSE ile vCJD'nin olası salgınlarına dair belirsizliklerin ve zorlukların vurgulanması gibi yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

BSE krizinin son safhasında, Bakanlığın Basın Müşavirliği oldukça aktif bir yaklaşım sergilemiş ve bilginin istikrarlı şekilde kamuoyu ile paylaşılmasını sağlamıştır. Sağlık Bakanlığı durum güncelleyici basın toplantıları düzenlemiştir. Bu süreç içerisinde, gelişen kamuoyu endişesini ve getirilerini (sığır eti tüketiminde ciddi oranda azalma) gidermek adına farklı girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimlerden bazıları, Çiftçi Birliği tarafından yürütülen bir ulusal kampanya ile güvenilir gıda temini için yerel devlet okullarının kantinlerinde yürütülen kampanyalar gibi bölgesel ve ülke çapında kampanyalar yürütülmüştür. 1996'dan önceki İngiltere risk iletişim uygulamaları ham denetim verilerinin yayımına yasak getirmektedir. Bu yasakların, kamuoyunun bilinçlendirmesi sürecine kötü tesir ettiği belirtilmektedir.

İngiltere'de geliştirilen kamuoyu yoklamaları neticesinde, BSE politikalarının oluşturulması sürecinde gelişen sorunların en önemli nedeni risk iletişimindeki başarısızlıklar olmuştur.

Politika yapıcılar ile kamuoyu arasındaki iletişim, süreç içerisinde önemsenmiştir. BSE politikaları, Bakanların, temelde, üst düzey yetkililer ile işbirliğinin sonucunda karar almaları ile oluşturulmaktadır ancak bu karar alma sürecine, Bakanlık veterinerleri, laboratuvarlar, danışman komiteler vb. pek çok uzman da dahil olmaktadır.

BSE için risk iletişimde rol alan ana kuruluş, kısmen kamu tarafından finanse edilen Et ve Hayvancılık Komisyonu olmuştur. Komisyon, hükümet tarafından verilen mesajların aynısını iletmiş ancak süreçte doğru olmayan bazı bilgilerin iletilmesine de neden olmuştur.

Tarım, Balıkçılık ve Gıda Bakanlığı'nın risk iletişim stratejisi içerisinde, Bakanlık, Bakanlığın risk iletişim stratejisinin gizli değerlendirmesini yapmak üzere akademik danışmanlar ile çalışmıştır ve ortaya çıkan belge 1996 Mart ayına kadar gizli kalmıştır. Bu

belgede, risk iletişim stratejisi noksanlığı ile iletişimin etkinliğinin değerlendirilmesi için herhangi bir mekanizma olmayışı vurgulanmıştır. O dönemdeki Bakanlık yetkililerinin hiçbiri, kamuoyunun gıda risklerine ilişkin tamamen bilgilendirilmesini kabul etmemişlerdir zira toplumun tehlike ile riski birbirinden ayıramadıklarını ve kamuoyunun güvenilirliği sadece mutlak bir kavram olarak algıladıklarını düşünmektedirler. Bu yaklaşımlarından anlaşılmaktadır ki, o dönem yürütülen iletişim stratejisi içerisinde, kamuoyu ile süreçle ilişkin Bakanlığın bilmesini istedikleri kadarı paylaşılmıştır.

BSE risk iletişim stratejisinin en son aşaması, FSA'nın kurulması ve 2000'de faaliyete geçmesi sürecini kapsamaktadır. İngiltere Hükümetinin, gıda güvenilirliği politikasını ele alışının yetersizliği ve art arda yapılan hatalar neticesinde, 2001 senesinde ise MAFF (Ministry of Agriculture, Fisheries and Food)'nın yerini DEFRA almıştır. MAFF'ın aksine, FSA'nın önceliği tüketici ve halk sağlığının korunması olmuştur. FSA, çiftçilerin veya gıda endüstrisinin ekonomik açıdan haklarının desteklenmesi hedefli kurulmamıştır. FSA'nın ilk benimsediği temel politika, MAFF'ın bu yönde eleştirildiğinin aksine, açıklık olmuştur ve FSA'nın BSE risk iletişimi stratejisi, MAFF'ın stratejisinden oldukça farklı geliştirilmiştir. FSA, öncelikle, BSE'nin risk teşkil etmediğine dair herhangi bir söylemde bulunulmasını yasaklamıştır. Takip eden süreçte, FSA, "BSE ve Et" başlıklı BSE riskinin tamamen yok edilmesinin imkan dahilinde olmadığına ilişkin bir broşür yayımlamıştır. FSA, BSE kontrollerini, şeffaf bir çerçevede gözden geçirmiştir. FSA, MAFF'tan farklı olarak, SEAC'a (Spongiform Encephalopathy Advisory Committee) sadece yorumlarını sormak veya başka ilgili paydaşlara sadece yayımlanacak bir şey olduğunda danışmak yolunu kullanmak yerine, SEAC'tan detaylı tavsiyeler talep etmiş, paydaşların temsilcileri ve kamuoyunun üyeleri ile bilgi ve görüş alışverişini aktif olarak sürdürmüştür.

FSA'nın, kuruluş amacı olan gıdanın tüketilmesine bağlı gelişebilecek risklere karşı tüketici sağlığının korunması ile gıdaya ilişkin tüketici haklarının korunması ilkelerine bağlı kalarak, BSE sürecinde risk iletişimini ele aldığı vakit, evvelinde ülkenin gıda güvenilirliği politikalarında benzeri görülmemiş bir şeffaflık prensibi ile belirsizliğin var olduğu yerde onu tanımak ve onaylamak atılan ilk adım olmuştur. Süreçte, risklere dair bilgileri de içermek üzere tüm bilgiyi kamuoyuna açmanın yanında paydaşlar ile kamuoyuna da FSA tarafından danışılmıştır. FSA'nın ilk olarak yüklendiği

sorumluluklardan birisi de BSE ile vCJD'den halk sağlığının korunması için yürürlükte olan önlemleri gözden geçirmek olmuştur ve konunun raporu da kurum tarafından 2000 senesinde yayımlanmıştır (FSA, 2000) Bu rapor ile kamuoyu, her ne kadar hiçbir koyun, dönemde endişe edildiği gibi, BSE için pozitif sonuca sahip olmasa da, sınırlı sayıda analiz yapıldığı için (iki yüz beş BSE bulaşan beyin incelenmiştir), bu ihtimalin tamamen göz ardı edilemeyeceği hakkında bilgilendirilmiştir. Rapor, kuzu veya koyun etinin tüketilmemesine dair bir tavsiye öne sürmemektedir ancak rapor teoride mevcut olan riskten kamuoyunun haberdar olması gerektiği ilkesi ile kurgulanmıştır. Bir anlamda, bulguların aksini göstermesine rağmen, koyun etlerinin BSE içerme ihtimali ne kadar düşük olursa olsun, dönemdeki kontrol önlemleri ile sınırlandırılabilir ancak asla sıfıra indirilemeyecek bu ihtimale karşın, bu belge sayesinde kamuoyu ile belirsizliğe dair iletişim sağlanmıştır. Bu risk teorik olarak ifade edildiği için, FSA kamuoyuna bir eylemde bulunulması yönünde tavsiyede bulunmamıştır. Kurum, tüketici sağlığı üzerinde böylesi teorik kalan bir tehdidin küçük olmasına rağmen, mevcut belirsizliğin uzun vadede BSE'li koyunların eliminasyonunun sağlanması için yeterli olduğuna kanaat getirmiştir. Ek olarak, kısa vadede de, koyunlarda BSE vakasının teorik te olsa ihtimaller dahilinde kalması ve Bakanlığın BSE'nin tespit edilmesi durumunda bir acil durum planına ilişkin ön çalışma gerçekleştirmesi ve öncelikli olarak hızlı bir tarama yöntemi değerlendirilerek çok fazla sayıda koyunun, BSE mevcudiyetinin belirsizliğine ilişkin analiz edilebilmesinin sağlanması FSA tarafından önerilmiştir. FSA, belirsizliğin varlığının kabulü ile analiz örneklerinin sayısı ve ilgili başka etmenleri de raporunda ele almaktadır.

Süreçte, FSA'nın kurulması, şeffaflık, açıklık açısından, mevcut gerçekler ile belirsizliği de kapsayan kuralcı ve olgusal önerilerin sistematik olarak sunulması açısından çok önemli ilerlemelerin kat edilmesine imkan vermiştir. Hükümetin, diğer ilgili uzmanlar veya kamuoyu tarafından şeffaf bir çerçevede ifade edilmeyen bir tavsiyeyi gözden geçirebilmesi, değerlendirmesi söz konusu değildir. Bu anlamda şeffaflık ilkesini benimsemiş yeni bir yapı olarak FSA'nın kurulması ve BSE vakasının ardından kamuoyu kaygılarının azalma oranı üzerindeki etkisi başarılı risk iletişiminin en ses getiren örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir (Löfstedt, Risk Communication and Management in the Twenty-First Century, 2004a).

4.1.2 Almanya’da Akrilamid Krizine İlişkin Risk İletişimi ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesi

Akrilamidin tehdit olarak algılanması ilk 2002’de İsveçli bilim insanlarının, yüksek sıcaklıklarda pişirilen gıdalar, cips, mısır gevreği, kahve ve tost gibi gıdalarda akrilamid varlığını kanıtlamaları ile başlamıştır. Gıdanın üretim aşamasında, maddenin azaltılması başarılısa dahi tamamen yok edilmesi söz konusu değildir. Ek olarak, evde gıdayı pişirme aşamasında da maddenin oluşumu söz konusudur. Hayvanlar ile yapılan deneylerde vücuda yüksek seviyede akrilamid alımının belirli kanser türlerini tetiklemekte olduğu gösterilmektedir. Konuya ilişkin, BMELV, dört aşamalı bir risk yönetimi yaklaşımı öne sürmüştür. Bu yaklaşımın açıklamaları alt başlıklar halinde açıklanmaktadır.

4.1.3.1 Araştırma

Yeni bir araştırma alanı olarak görülmesi nedeni ile BfR, öncelikle risk iletişimi değerlendirmesi gerçekleştirilmesini, araştırma çalışmalarının yürütülüp uzman görüşünün oluşturulmasını uygun görmüştür. Farklı federal araştırma enstitüleri akrilamidin ne zaman, nerede meydana geldiğini ve azaltılmasına dair olası yöntemler üzerine araştırma yürütmüştür ayrıca, madde tarafından gerçekleştirilen olası zararların dereceleri de çalışılmıştır. Araştırma sürecinde, endüstri de görev üstlenmiştir.

4.1.3.2 Minimizasyon Stratejisi (Olabilecek En Düşük Seviyelerde Muhafaza)

Akrilamidin yasaklanması mümkün değildir, zira bazı üretim ve işleme süreçlerinde akrilamid bulunması kaçınılmaz olabilmektedir. Bu nedenle, gıdadaki akrilamid miktarını olabilecek en düşük seviyede tutmayı hedeflemek doğru bir yaklaşım olacaktır (“ALARA” Prensipleri: Makul Seviyede Elde Edilebilecek Kadar Düşük). Bakanlık, endüstri paydaşları ve Almanya eyaletleri gıdalarda akrilamid seviyelerinin minimizasyonuna ilişkin strateji üzerine uzlaşmıştır. BVL, stratejinin koordinasyonu görevini üstlenmiştir.

4.1.3.3 Tüketicilerin Bilgilendirilmesi

Tüketici birlikleri, probleme ilişkin bilgilendirilmiş ve düzenli olarak gerçekleştirilen toplantılara davet edilmiştir. Akrilamidin, ev ortamında gerçekleştirilen kızartma ve pişirme süreçlerinde de oluşabileceğinden ötürü araştırma sektörü ile işbirliği içerisinde bir dizi standardize edilmiş tavsiye oluşturulmuş ve tüketici ile bu tavsiyelere dair doğru iletişimin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.

4.1.3.4 Uluslararası Seviyede İşbirliği

Avrupa'da, 2006'da tüm Üye Ülkeler arasında akrilamid izleme programı başlatılmıştır. Araştırma çalışmalarına ise Gıda ve İçecek Endüstrileri Konfederasyonu gibi sivil toplum kuruluşlarının da katkıları olmuştur.

BVL'nin gıda güvenilirliği alanında üstlendiği pek çok görev arasında risk iletişimini daha saydam hale getirmek ve riskleri, krize dönmeden evvel, yönetebilmek te vardır. BVL, aynı zamanda, ulusal sınırları aşan tüketicilerin ekonomik çıkarlarını da korumaktadır.

Almanya'da, toplumun gıda güvenilirliğine olan inancını sarsmış olan dioksin bulaşmış yem, domuz beslemesinde antibiyotiğin yanlış kullanılması, BSE (Deli Dana Hastalığı) gibi farklı krizler gerçekleştirilmiştir. Akrilamid vakası için risk iletişimi stratejisinde, BVL alarm seviyesini belirlemiştir, eyaletlerdeki kamu gıda izleme sistemleri ile sonuç alış verişleri ve bilgi aktarımı gerçekleştirilmiştir. Eyaletlerdeki kamu gıda izleme sistemlerinin ise gıda endüstrisine izleme ve gözetim etkinlikleri ile minimizasyon demeceleri bulunmaktadır. Akrilamidin minimize edilme önlemleri hala tüm hızı ile sürdürülmektedir.

4.1.3 Özel Sektör Örneği (Cadbury Krizi)

Gıda güvenilirliği yönünden risk iletişimi yalnızca devlet organları tarafından önem atfedilen ve kullanılan bir olgu değildir. Gıda sektöründe faaliyet gösteren birçok özel şirket risk iletişimi prensiplerini son tüketicileriyle daha kuvvetli bir bağ ve güven

oluşturmak için etkin olarak kullanılmaktadır. Gıda sektöründe faaliyet gösteren firmalar gıda güvenilirliği açısından her zaman risk altındadır ve bunu sürekli olarak kontrol altında tutmak durumundadır. Ancak geçmişte yaşanmış birçok örnekte görülebileceği gibi, insan sağlığını tehdit eden geniş çaplı salgınlar ve gıda krizleri yaşanabilmektedir. Özel firmalar hem bu istenmeyen durumları kontrol altına almak hem de firma saygınlığını korumak adına bu senaryolara her daim hazır olmak durumundadır. Böylesi vakalarda uygulamaya konacak etkin bir risk iletişimi uygulaması firmaların varlıklarını sürdürebilmeleri ve tüketicileriyle güven ortamını tekrar sağlayabilmeleri açısından hayati önem taşımaktadır.

EFSA, acil durumlarda risk iletişimi seviye ve çeşidini etkileyen faktörleri şu şekilde sıralamıştır (EFSA, 2012):

- İletişim perspektifi açısından risk seviyesi
- Tehlikenin çeşidi
- Kim veya ne etkilendi?
- İnsan/ hayvan/ bitki/ çevre nasıl etkilendi?
- Tehlike/ riske maruz kalma seviyesi nedir?
- Riski kontrol edebilme yetkinliği
- Risk algısına etki eden diğer faktörler
- Gerekli olan risk iletişimi seviyesi

Yukarıda sıralanan soruların cevaplarının doğru bir şekilde belirlenmesi etkin bir Risk İletişimi gerçekleştirilmenin ilk adımıdır. Bundan sonraki adım kullanılacak iletişim kanallarının belirlenmesidir. EFSA yine referans olarak kabul edilecek olur ise (EFSA, 2012); medya ilişkileri, internet siteleri, basılı yayınlar, dijital yayınlar, toplantı ve çalıştaylar, kamusal danışmanlık, paydaş ve ortak ağları, sosyal ağlar, blog'lar vb. araçlar arasından en doğru kanallar belirlenerek, iletişimin sağlanması gerekmektedir. Bu iletişim kanalları, günümüz dünyasında kamu ile iletişimde kullanılacak en etkin kanallardır ve doğru şekilde kullanılmaları halinde yüksek verimli bir risk iletişimi gerçekleştirilebilir.

Dünyaca ünlü çikolata ve kakaolu ürünler üreticisi Cadbury, 2005 yılında gıda güvenilirliğini tehdit eden ciddi bir kriz yaşamıştır. Cadbury firması Hindistan'da günlük olarak yaklaşık 1 milyon adet ürün satan bir çikolata devidir. Ancak Hindistan'ın Maharashtra şehrinde 8 satış noktasında Cadbury firmasına ait çikolatalarda kurtçuklar

bulunmuştur. Hindistan Gıda ve İlaç Yönetimi tarafından teyit edilen bu durum bir anda firma aleyhine devasa bir kampanyaya dönüşmüş ve tüm ürünlerin bu şekilde kontamine olmuş olabileceği algısı hızla yayılmıştır. Sonuç olarak firmanın satışları hızla düşmüş ve firma itibarı oldukça zedelenmiştir (Wansink, 2004).

Cadbury firması, bu gıda krizinin risk iletişimi aşamasında, EFSA'nın risk iletişim karar etmenlerinden riskin derecesi, riskin şekli, kimlerin etkilendiği ve nasıl etkilendiği sorularına cevap bulmuştur ve listelenen etmenlerin her bir adımını gerçekleştirmiştir. Sonraki aşama ise riskin kaynağına inmek ve buna göre kontrol mekanizması oluşturmak olmuştur (Cadbury, 2011).

Yapılan araştırma sonucunda problemin üretim noktasında değil, dağıtım noktasında olduğu saptanmış olsa da firma bu konudaki tüm sorumluluğu üstüne almıştır ve hemen etkin bir risk iletişimi haritası çizmiştir. Riskin kontrol edilebilirliği değerlendirilmiş ve riskle ilgili algılar ölçülmüştür. Buna göre de gereken iletişim kanalları belirlenmiştir (Cadbury, 2011).

EFSA'nın risk iletişim kanalları olarak belirttiği medya, internet sitesi, basılı ve dijital yayınlar yayınlar Cadbury'nin risk iletişiminde önceliği olmuştur. Firma birçok görsel ve dijital medyada yoğun bir reklam kampanyasına başlamıştır. Özellikle de Hindistan'ın ünlü aktörlerinden Amitabh Bachchan'ın yer aldığı ve Cadbury tesislerini ziyaret edip gıda güvenilirliği önlemlerini gösterdiği reklam kampanyası büyük bir ilgi uyandırmış ve son tüketiciyle bağların geri kurulması açısından önemli bir adım olmuştur (Cadbury, 2011).

Yukarıda belirtilen görsel ve dijital medya yayınlarıyla yetinmeyen firma, EFSA'nın risk iletişimi kanalları içinde sıraladığı toplantılar, çalıştaylar, ve kamusal danışmanlıklar içeren Project Vishwas isimli projeyi oluşturmuştur. Bu projede son derece profesyonel bir yol izleyen firma, tüm bu faaliyetlerini Ticari, Medya ve Çalışanlar olarak üçe bölmüş ve her bir kategoriye ayrı bir risk iletişim mesajı ve stratejisi geliştirmiştir. Projenin ticari ayağında 50 bin toptan satış noktası ve 190 bin tane perakendeci için depolama şartlarıyla ilgili bir eğitim ve kontrol sistemi oluşturulmuştur. Ayrıca 55 ayrı ticari yayında "Cadbury Hakkında Gerçekler" isimli reklamlar yayınlanmış ve firma

tarafından alınan önlemler anlatılmıştır. Son olarak firma tüm ticari satış noktalarına ücretsiz bir telefon hattı ve e-mail ağı oluşturmuş, herhangi bir problemde Cadbury ile direkt olarak iletişim kurmaları sağlanmıştır. Projenin medya ayağında ise firma hemen bir medya iletişim birimi kurmuş ve medyadan gelen tüm soruların en hızlı şekilde cevaplanmasını sağlamıştır. Ayrıca Cadbury firmasının Genel Direktörü otuz bir medya editörü ile soru-cevap toplantıları yaparak editörleri firmanın ürünlerinin tüketilmesinin sağlıklı olduğu konusunda bilgilendirmiştir. Projenin son ayağı olan çalışanlar ise öncelikle alınan önlemler konusunda bilgilendirilmiş ve eğitime katılmaları sağlanmıştır. Bunlarla yetinmeyen firma, bir servete mal olan yeni bir gelişmiş paketlenme sistemi geliştirerek ürün güvenilirliğini en yüksek seviyeye çekmiş ve medya ve tüketicileri verdiği sözü yerine getirmiştir. Tüm bu yoğun risk iletişimi çalışmalarından sonra firma pozitif anlamda medyada çok geniş yer almış, firma yaşadığı bu krizden çok kısa sürede kurtulmuş ve bir sonraki sene satışlarını %20 oranında artırmayı başarmıştır (Cadbury, 2011; Marketing-Interactive, 2014).

Özel sektördeki başarılı risk iletişimi stratejilerine ışık tutan bu örnekte görülebileceği gibi karşılaşılan gıda güvenirliliği probleminin büyüklüğü ne olursa olsun, riskin doğru tanımlanması ve doğru risk iletişim kanallarının seçimi sonucu her türlü kriz başarıyla atlatılabilmektedir.

4.1.4 GDO Vakası ve Türkiye'deki Durum

Günümüzde, gıda üretimi süreçlerinde, biyoteknolojik yeniliklerin yansımalarını görmek mümkündür ve GDO teknolojisi de modern biyoteknolojisinin getirdiği yeniliklerden birisidir. GDO'lu ürünlerin kullanımı konusunda, sürecin başından beri tartışmalar süregelmektedir, zira GDO'lu ürünlerin potansiyel etkileri farklı taraflarca savunulmaktadır. GDO'lu ürünlerle ilgili bilgileri ve haberleri dengelemek, belirsizlik ve toplumun konuya gösterdiği hassasiyet nedeni ile ciddi bir problem oluşturabilmektedir (Teng). Kamuoyunda gelişen kaygılar veya bilgi kirliliği de internetin çağımızdaki etkisi ve GDO karşıtı aktivist ağlar ile kısa sürede kitlelerce paylaşılabilen hatta küresel ölçekte yayılabilmektedir. GDO'ya ilişkin tüm liderler, kanun yapıcılar, yöneticiler ve araştırmacılar için, süreçteki iletişim çok önemlidir. Toplumun endişelerine ilişkin de

yetkililerde farkındalık geliştirilmesi ve olası iletişim stratejilerine uygun yaklaşımların belirlenmesi gerekmektedir.

GDO'nun olumsuz etkileri değerlendirildiğinde, çevresel, sağlık açısından, sosyoekonomik ve ahlaki değerler öncelikli olarak göz önünde bulundurulmaktadır. Potansiyel zararlarının yanında, tarımsal üretim değerlerinin artırılması, zirai ilaçlardan tasarrufa sebebiyet vermesi neticesinde çevreye katkı sağlaması, ekonomik katkıları gibi potansiyel faydalarına da değinilmektedir (ISAAA, 2014). Yapılan başka bir tespit ise yeni bir teknoloji için, topluma sağladığı yarara paralel olarak belirsizliklere de bakış açısının değişebildiğidir. Örnek olarak, Toplum algısı, cep telefonlarının ve radyasyonun potansiyel kötü etkilerine duyulan kaygının etkisinden yerini cep telefonlarının kullanılabilirliğinin önemine bırakmıştır(EFSA, 2009). Yıllar sonra, GDO gibi yeni modern biyoteknoloji gelişmelerinin de toplum tarafından böyle algılanması mümkün olabilecek midir? Olası yararları dair mevcut bilgi boşluğu, GDO teknolojisinin kabul edilmesini mümkün kılamamaktadır, bu nedenle risk ve yarar değerlendirmesi elzemdir.

Dünyada biyoteknoloji ürünlerinin ticareti ilk defa 1996 senesinde gündeme gelmiştir. İlk defa, 1996 senesinde raf ömrü daha uzun olan domates üretilmiştir ve kamuoyunun baskısı gibi nedenlerin de etkisi ile üretimine son verilmiştir (Krebs, 2000). Dünyada, genetik yapısı değiştirilmiş tarım ürünlerinin ekim alanı 2013 senesi verilerine göre 175 milyon hektar alan olarak tespit edilmiştir ki bu rakam toplam ekim alanlarının %12'sini oluşturmaktadır. Türkiye'de toplam 38,5 milyon hektar tarım arazisi olduğu (TÜİK, 2014) düşünüldüğünde, bu oldukça önemli bir veridir. Dünya'da 2013 senesinde, yirmi yedi ülkede GDO'lu ürün üretimi gerçekleştirilmiştir ve 2012 senesinden 2013 senesine kadar 700 bin üretici artışı ile 18 milyon üretici GDO'lu üretim yapmıştır (ISAAA, 2014). . Dünyada en çok üretimi yapılan GDO'lu ürün soya ve dünyadaki GDO'lu ürün üretiminin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. GDO'lu mısır ise en çok üretilen ikinci üründür (FSA, 2013). Dünyada en fazla üretimi yapılan genetik yapısı değiştirilmiş diğer tarımsal ürünler pamuk ve kanoladır((Mazlum Bektaş (GKGM), 2013).

Dünyada, konuya ilişkin iki farklı politikanın yürütülmekte olduğu bilinmektedir. Bunlardan birincisi ABD'de olduğu gibi GDO'lu ürünlerin diğer ürünlerden ayrılmasının elzem olmaması, ikincisi ise AB'de de olduğu gibi ihtiyatlı bir yaklaşım sergilenmesidir

Yapılan araştırmalar GDO'yla ilgili tüketiciler ve uzman algılarını birçok boyutta karşılaştırmıştır. Araştırma sonuçları, tüketicilerin risk yönetimi öncelikleri ve etkinliğiyle ilgili uzmanlar kadar güvende hissetmedikleri ve medyadan gelen bilgiye daha fazla itimat gösterdiklerini desteklemektedir. Gıda konusunda, bireylerin gelenekleri, inançları, hatta kültürleri, endişeleri tetikleyici parametrelerdir (Berube, 2010). Bu durum, gıdayı, inovasyon alanlarında ilaç vb. ürünlere göre daha hassas kılmaktadır. Risk analiz sistemlerinin ve karar mekanizmalarının şeffaf olmaması kanısı problemin bir parçası olduğuna inanılmaktadır. Bir başka grubun bu konudaki endişesi ise GDO'lu gıdalardan kimin fayda sağladığıyla alakalıdır. Bu gruba göre GDO'lu gıdaların tüketiciler değil sadece çiftçi ve biyoteknoloji firmalarına fayda sağladığını düşünmektedir. Bu grup ayrıca GDO'nun tarım ürünleri ya da biyolojik çeşitlilik üzerindeki olası negatif etkilerini de sorgulamaktadır (Salter, 2002).

Prof. Covello tarafından GDO'ya ilişkin risk iletişiminde önerilebilecek dört risk iletişimi teorisi tanımlanmıştır (Covello, 2002) Bunlar;

- **Güven Belirleme Teorisine** göre, reaktif olan veya zarara/kayba uğrayacağını düşünen kişiler genellikle güvensizdir. Teoriye ilişkin dört kritik etmen; empati ve önemseme, kararlılık ve adanmışlık, yeterlilik, dürüstlük ve açıklıktır.
- **Risk Algısı Teorisine** göre, riskin başka biri tarafından güven ve kabulünün azalmasını sağlayan bir etmen olarak algılanmasının nasıl azaltılacağını öğretmeye odaklanmaktadır. Endişe, kaygı, korku gibi birçok etmen riskin algısını etkilemektedir. Bu teoride risk algısı, güven, kişisel kontrol, yarar-yararsızlık, adalet tarafından yüksek derecede etkilenmektedir.
- **Zihinsel Ses Teorisine** göre, reaktif insanlar bilgiyi duyma ve işleme konusunda zorluk yaşamaktadır. Algılanan bir tehdit olduğunda, bilgiye verilen dikkat limitlidir ve bilgiyi proses etme yetisi sınırlıdır. Süreçte, verilecek mesaj sayısı 3'te sınırlandırılmalıdır. Mesajların tekrarlanması (iki tekrar) önerilir. İletişimi basit bir dil kullanarak açık ve kısa tutmak GDO'lu gıdaların iletişiminde önemlidir.
- **Negatif Baskınlık Teorisine** göre, kişiler kızgınken negatif düşünme eğilimleri nedeni ile önem atfettikleri negative bilgi, pozitif bilginin önündedir. Kural olarak

bir negative mesajı dengelemek için üç pozitif mesaj kullanılmalıdır. Bu yüzden bir negatif mesajı elimine etmek için dört pozitif mesaj gerekmektedir.

Prof V. Covello tarafından öne sürülen 4 risk iletişimi teorisi GDO'lu gıda iletişimi konusunda ciddi bir temel oluşturmaktadır ve bunlar Asya'da ISAAA ve AsiaBioBusiness tarafından çalıştaylarda birçok gruba öğretilmiştir (Teng).

GDO ile ilgili sorulara verilen cevapları mesaj olarak düşünmek faydalıdır. Bu yüzden GDO konusundaki her sorunun cevabı birer mesaj olmalıdır. Açık ve etkili risk iletişimi hazırlamak için kullanılan en önemli araçlardan birisi mesaj haritasıdır. Mesaj haritaları daha önceden beklenen soru ya da endişelere cevap verebilmek için oluşturulmuş hiyerarşik olarak organize edilmiş bloklardan oluşmaktadır. Mesaj Haritası iletilecek mesajların bir bakışta görülmesini sağlayan görsel bir yardımcıdır. Mesaj Haritası risk iletişimcilerine verilecek mesajın önceden geliştirilmesi ve odak grupları üzerinde denenmesini sağlamaktadır (Teng).

GDO'ya ilişkin risk iletişimi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi söz konusu olduğunda, diğer gıda krizleri süreçleri ile benzer biçimde, açıklık, hedef kitlelerin paydaşlar olarak kabul edilmesi, risk iletişim stratejilerinin planlanması, hedef kitlenin endişelerinin dikkate alınması, dürüstlük ve samimiyet, diğer güvenilir kaynaklar ile koordinasyon sağlanması, medyanın takibi ve yönlendirilmesi önemli olacaktır (Teng)

4.1.4.1 AB'de Durum

1997 senesinde 158/97/EC sayılı AB'de Yeni Gıdalara ilişkin Tüzük, GDO'lardan oluşan veya GDO içeren gıdaların zorunlu etiketlenmesini gerektirmiştir. Yeni gıdalar, genel olarak, güncel zamanda geliştirilmiş, yeni teknolojiler veya üretim süreçleri kullanılarak üretilmiş gıdalar olarak tanımlanmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2015b). 2001 senesinde revize edilen mevzuatı takiben GDO'lara ilişkin düzenlemeler yeni gıdalardan ayrılmış ve AB'de GDO'lu ürünlerin piyasaya arzlarına ilişkin genel yasal çerçeve, **2001/18/EC** sayılı GDO'ların Çevreye Salınımı hakkında Tüzük, **1829/2003/EC** sayılı Genetik yapısı değiştirilmiş Gıda ve Yem hakkında Tüzük, **1830/2003/EC** sayılı GDO'ların İzlenebilirliği ve Etiketlenmesi ile GDO'dan üretilen Gıda ve Yemin

İzlenebilirliği hakkında Tüzük ile belirlenmiştir. GDO'ların ayrı değerlendirilmesi sahip oldukları riskin önemsenmesi ile ilintilidir.

GDO'lara ilişkin 2001/18/EC sayılı Tüzüğün 23 üncü maddesinde bahsedilen 'koruma hükmü'ne göre AB ülkeleri, meşru nedenleri var ise, geçici olarak kendi topraklarında GDO'lu ürünlerin satışını ve kullanımını sınırlama ya da yasaklama hakkına sahiptir.

AB'de 66 adet onaylanmış gen bulunmaktadır (GM Compass, 2014). ürün ekimi en fazla İspanya'da, Portekiz'de, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Romanya'da yapılmaktadır. Avusturya, Fransa, Yunanistan, Macaristan, Almanya ve Lüksemburg'ta ise konuya ilişkin tedbir uygulandığı koruma tedbiri uygulandığı için Birlik düzeyinde yetiştiricilik serbest olsa da bu ülkeler tercihlerini yetiştiricilik yapmama yönünde kullanmaktadır (GKGM, 2015a). AB'de onaylanmış genetik yapısı değiştirilmiş ürünlerin kendi sınırları içerisinde kullanılmasına ilişkin AB ülkelerine inisiyatif sağlayan genetik yapısı değiştirilmiş ürünlerin ithalatına ilişkin Avrupa Komisyonu bir öneri yayımlamıştır. Bu önerinin, Avrupa Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi tarafından onaylanmasını takiben alınan karar resmen yürürlüğe girmiş olacaktır (GM Compass, 2015).

Wageningen Üniversitesi'nden Profesör Lynn J. Frewer tarafından yapılan güncel bir çalışma tüketicilerin GDO'yla ilgili algı ve davranışlarıyla ilgili önemli bilgiler vermektedir. Analiz sonuçları göstermektedir ki gıda güvenilirliğiyle ilgili tüketici güveni iki boyutta var olmaktadır, iyimserlik ve kötümserlik ki bu ikisi bir arada da bulunabilmektedir. İyimserlik ya da kötümserlik aynı olay tarafından ya da aynı anda oluşamayacağından, verimli bir risk iletişimi oluşturmak ve gıda güvenilirliğiyle ilgili tüketici güvenini anlamayı artırmak için bu iki boyut değerlendirilmeli ve ayrı ayrı incelenmelidir (Salter, 2002).

Avrupa Birliği, GDO'lu gıda ve tohumların üretimi ve satışıyla ilgili geniş bir yasal çalışmaya sahiptir. Mevcut AB yönetmelikleri, AB gıda güvenliği sisteminin etkinliğini artırmaya yönelik risk değerlendirmesi ve yönetimi, ve yeni etiketleme ve izleme gereksinimleri odaklı ve GDO'lu gıdalara karşı olan tüketici güvensizliğine cevap vermeye yönelik oluşturulmuştur. (Salter, 2002).

Tüketicilerin GDO'lu gıdalar alırken bilinçli seçim yapabilmeleri Avrupa GDO yönetmeliğinin önceliğidir. Modifiye DNA'nın varlığı olsun ya da olmasın GDO içeren tüm gıdaların etiketlenmesi zorunludur. Ancak iki şartla muafiyet vardır: GDO varlığı %0,9'dan az olmalı ve GDO varlığı tesadüfi ya da teknik olarak kaçınılmaz olmalıdır.

Kodeks tanımında yer alan atılacak adımlara ilaveten bazı ülkeler kamuoyunun bilgilendirilmesi noktasında OECD önlemlerini benimsemiştir. Bu önlemler, güvenilirliğe ilişkin değerlendirme raporlarına kamuoyu görüşünün derç edilmesi, güvenilirlik değerlendirmelerinde kullanılan verilerin ifşa edilmesi, güvenilirliğe ilişkin değerlendirme kurumlarının toplantılarının sonuçlarının kamuoyu ile paylaşılmasıdır (Valletta, 2010).

Avrupa Birliği'nde GDO'ya ilişkin risk iletişimi noktasında dahil olan kurumlar;

- **Avrupa Komisyonu DG SANTE**

İnternet üzerinde görüşlerin kamuoyu ile paylaşılması, GDO risk değerlendirme rehberlerinin kamuoyu ile paylaşılması, AB'de GDO yasal çerçevesine ilişkin internet üzerinde soru cevap kısımlarının oluşturulması ile GDO risk iletişimi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi sürecine katkı sağlamaktadır.

- **Avrupa Komisyonu DG JRC (Joint Research Center)**

GDO'lara ilişkin yürüttüğü araştırmalar üzerine de çalışan kurum internet üzerinden GDO alan denemelerine ilişkin AB veri tabanının oluşturulması(DG JRC (DG Joint Research Centre)) ve DG JRC internet sitesinde kamuoyunun konuya ilişkin yorumlarının alındığı bir platformda bilgi yayınlaması (DG JRC) ile GDO risk iletişimi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi sürecine katkı sağlamaktadır.

- **Avrupa Komisyonu DG Research**

Açık araştırma üzerine yuvarlak masa toplantıları, tüketici kuruluşları gibi paydaşlarla çalıştaylar düzenlenmesi ile teknik çalıştaylar sayesinde konuya ilişkin sağlıklı bilgi alışverişinin sağlanmasında katkıda bulunmaktadır.

- **EFSA**

Kamuoyu ve diğer ilgili paydaşlar ile doğrudan iletişim kurma vazifesi, bağımsızlık, açıklık ve şeffaflık ilkelerine bağlı kalarak internet sitesinden konuya ilişkin süreçte etkin olan bilimsel görüşlerini ve tavsiyelerini kamuoyu ile paylaşması, ulusal gıda güvenilirliği ve yasal otoriteler ile konuya ilişkin koordinasyon sağlanması, gıda korkuları ve acil durumlarına ilişkin Avrupa Komisyonu'nu destekleyici çalışmalar yürütmesi, GDO'lara dair basın brifingleri düzenlemesi, konuya ilişkin yürüttüğü yıllık incelemelerin İletişim Danışma Forumu Çalışma Grubu ile Birlik arasında risk iletişimine dair en iyi uygulamaların geliştirilmesi için paylaşımının sağlanması, GDO'lar üzerine düzenlediği Panel, duyurularını zamanında ve doğru olarak gerçekleştirilmesi, Üye Ülkeler arasında krizlere ilişkin iletişimin koordinasyonunun sağlanması ile sürece katkı sağlamaktadır. Buna ilaveten, sivil toplum kuruluşlarının, EFSA uzmanları ile birlikte bilimsel çerçevede GDO risk değerlendirme ve EFSA çalışmaları üzerine toplantıya davet etmekte ve bu toplantıların raporlarını da kamuoyuna duyurmaktadır (EFSA, 2015g).

Avrupa Birliği'nde GDO'ya ilişkin başarılı risk iletişim uygulamalarına örnek olarak 2003'te düzenlenen İngiltere GDO Kamuoyu Tartışması verilebilir. Söz konusu platformdaki tartışmalar neticesinde, hükümete kamuoyu görüşü sunulmuştur (Burke, 2004). İngiltere, bu anlamda, bağımsız olarak kamuoyu tartışmalarını bölgesel toplantılar, paneller düzenlenmesi, GDO'lu ürünler için farklı ticari senaryoların analizleri gibi faydalı bilgilerin internet siteleri aracılığı ile kamuoyu ile paylaşılması sürdürmektedir.

4.1.4.2 Türkiye'de Durum

Türkiye'de GDO'lu gıdalar yeni bir gündem konusu sayıldığından, kamuoyundaki konuya ilişkin bilgi seviyesi de oldukça düşüktür. Türkiye'de, bilgi kaynaklarının da birbiri ile çelişmesi, bilimsel bulguların ise netlik kazanamamış olması kamuoyunda kesin ve sağlıklı görüşlerin oluşmasının önünde engel teşkil etmektedir (Keleş, 2011).

Kartagena Protokolünün TBMM'de 2004 yılında onaylanmasını takiben GDO'nun insan sağlığı üzerine sebep olacağı riskler dikkate alınarak bu risklerin kontrolü gereksinimi doğmuştur. Türkiye'de konuya ilişkin yasal çerçeve ele alındığında, en

temeldeki kapsamlı çalışma, yürürlükte olan 26 Mart 2010 tarih ve 27522 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunudur. Kanun çıkmadan evvel, yürürlükten kaldırılan 2009 tarih ve 27388 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, farklı mevzuatın ilgili maddelerine dayanılarak hazırlanmış olan Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik ve bu yönetmelik çerçevesinde uygulamalar yürütülmüştür. Bu Kanun, genel olarak, GDO ve ürünleri ile ilgili ar-ge, işleme, piyasaya sürme, izleme, ithalat, ihracat, kullanım, nakil, depolama, etiketleme ve paketleme gibi süreçlerdeki düzenlemeleri içermektedir. 13 Ağustos 2010 tarih ve 27671 sayılı Resmi Gazetede yer alan Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünler Dair Yönetmelik, GDO’lu ürünlere ilişkin işlemleri kapsar ve temel Yönetmeliğe uygun olarak yürürlüğe konmuştur. 13 Ağustos 2010 tarih ve 27671 sayılı Resmi Gazetede çıkarılan Biyogüvenlik Kurulu ve Komitelerin Çalışma Usul ve Esaslarına dair Yönetmelik, ilgili başvuruların değerlendirilmesi ve GDO ile ilgili bazı görevlerin yürütülmesi için “Biyogüvenlik Kurulu” oluşturulmasına ilişkin Yönetmeliktir. Ek olarak, 29014 sayılı ve 29 Mayıs 2014 tarihli Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına dair Yönetmelik ile GDO bulaşanı kavramı AB mevzuatına uygun olarak tanımlanmıştır ve analizlerde % 0,9 ve altında GDO tespit edilmesi halinde, GDO bulaşanı olarak değerlendirmede bulunulacağı ifade edilmiştir. Son dönemde, bu yönetmelik yürürlüğe girdikten sonra belirli sivil toplum kuruluşları tarafından büyük tartışmalar doğmuş ve Yönetmeliğin GDO varlığından kaynaklanabilecek risklerin korunması yönünde olmadığı algısı oluşmuştur. Türkiye’de, sivil toplum örgütleri, Bakanlıklar, TÜBİTAK vb. merciiler arasında GDO konusunda karşıt görüşler bulunmaktadır ve bu görüşler farklı stratejiler kurularak kamuoyunun görüşüne sunulmaktadır. Bu süreçte, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanının basın açıklamaları ile kamuoyuna, Türkiye sınırları içerisinde gıda amaçlı kullanılacak herhangi bir gene veya genetik yapısı değiştirilmiş ürünün mevcudiyetine izin verilmesinin söz konusu olmadığı vurgulanmıştır (GTHB, 2014a). Yönetmeliğin “gıda bulaşanları” teriminin AB mevzuatı ile uyum içerisinde olduğu ve bulaşan bulunan ürünlerin dahi sadece Biyogüvenlik Kurulu tarafından onaylanmış olması gerektiği belirtilmiştir.

Türkiye’de onaylı genetik yapısı değiştirilmiş gıda bulunmamaktadır. Biyogüvenlik Kurulu tarafından onaylanmış, etiketlenmesinin ardında yurda girişlerine

izin verilen genetik yapısı değiştirilmiş ürünler ise, yem amaçlı kullanılan üç adet soya çeşidi ile on dört adet mısır çeşididir (Biyogüvenlik Kurulu, 2015).

Türkiye’de Biyogüvenlik Kurulu, GDO’lu ürünlere dair sorumlulukları açısından AB’deki EFSA’ile benzer çerçevede konuyu ele almaktadır. AB ve Türkiye kamuoyunda yoğun GDO karşıtlığı bulunmaktadır. Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına dair Yönetmelik ile, analizlerde % 0,9 eşik değeri tanımlanmıştır ve bu değerin altında GDO tespit edilmesi halinde, GDO bulaşanı olarak değerlendirmede bulunulacağı ifade edilmiştir. Böylece, Türkiye’de AB’deki aynı eşik değeri belirlenmiştir.

AB’de ve Türkiye’de, GDO’larla ilgili risk değerlendirme başvuruları firma sahipleri tarafından gerekli analizler ile çalışmaların yapılmasını takiben gerçekleştirilmektedir. Genetik yapısı değiştirilmiş ürünlere ilişkin sosyoekonomik değerlendirmeler, Türkiye’de Biyogüvenlik Kurulu tarafından, AB’de ise Avrupa Komisyonu tarafından yapılmaktadır.

Genetik yapısı değiştirilmiş ürünlere ilişkin risk iletişimi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi noktasında, internet sitemizden süreçlere ilişkin duyurular gerçekleştirilmektedir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanının basında, haber bültenlerinde demeçlerine yer verilmektedir. Bu açıklamalara güncel örnek olarak, 2014 senesinde “Yönetmelikte Yapılan Değişiklikle GDO Bulaşanı Olsa Dahi GDO’lu Bebek Mamalarına İzin Verilmesi Söz Konusu Değil” başlıklı haber metni (GTHB, 2014a) verilebilir. Başka bir örnek ise, İTÜ Rektörünün sürecin başında pirinçte GDO tespit edildiğine açıklamalarına ilişkin, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanının, halkın, pirinçte GDO tespit edilmesi savına karşın endişelerini gidermek gayesi ile GDO tetkiklerinin sıkça yapıldığını vurguladığı haber metni verilebilir (CNN TURK, 2013). Bu örnekte, pirinçte GDO riski gündeme gelmesi medyada ve dolayısı ile kamuoyunda büyük endişe ve güven kaybına yol açmıştır. Süreçte, pek çok aktivist eylem, sosyal medya ve görsel ve yazılı medya aracılığı ile pek çok bilgi üretilmesinin önüne geçilememiştir ancak analizler sırasındaki usul ve deneysel kurgu hataları nedeni ile, İTÜ Moleküler Biyoloji, Genetik ve Biyoteknoloji Araştırma Merkezi raporu sonuçların geçersiz olduğunu ve Türkiye’de veya dünyada GDO’lu pirinç üretiminin bulunmadığını açıklamıştır. Ek olarak, TÜBİTAK Raporuna

göre %0,4 bulaşan GDO'lu toz tespit edilmiştir (Doç. Dr. A. Argun Akdoğan (TODAİE), 2014). İlk bulguya ise çeltik kabuğunda bulaşma veya tozdan rastlanmış olabileceği mütalaa edilmiştir. Tüm bu gelişmelerin yanı sıra, bir takım sivil toplum kuruluşları, mevzu bahis vakayı protesto eylemleri içerisinde iken AB'de 2006'dan bu yana 344 GDO'lu pirinç vakası bulunduğu dair kamuoyuna açıklama yapabilmektedir (Doç. Dr. A. Argun Akdoğan (TODAİE), 2014). . Yine aynı süreçte, geçersiz sayıldığı kamuoyuna duyurulan raporlara ilişkin raporu yazan Doç. Dr. Akarsubaşı, deneylerin bitmediği ve ileri tetkiklerin yapıldığı yönünde kamuoyu açıklaması yapmıştır (Doç. Dr. A. Argun Akdoğan (TODAİE), 2014). Kamuoyunun, risk iletişimi örnekleri içerisinde kaygı ve kararsızlığa düşmesi oldukça muhtemeldir. Türkiye'de, risk iletişimi bilimsel komiteler, Bakanlıklar, medya ve sivil toplum kuruluşları tarafından temel olarak yürütülmektedir. Sürecin paydaşları arasında köprü vazifesi görebilecek, paylaşım ortamlarının yaratılması, EFSA'nın uygulamalarında yer aldığı gibi toplantılar düzenlenmesi, yaratılabilecek bilgi kirliliğinin önüne geçilmesinde fayda sağlayabilir. Türkiye'de, salt kriz temelli iletişim benimsendiği gözlemlenmektedir. GDO'lu ürünler için de durum aynıdır, kamuoyu endişelerinin önceden algılanması veya kamuoyu algısının riskin var olduğu tüm süreçlerde, önemli bir kriz oluşmadan önce yönetilmesi yönünde iletişim stratejilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Süreçte kamuoyu güvenini sarsıcı en önemli etmenlerden biri şüphesizdir ki konuya ilişkin üzerine uzlaşılacak Bakanlık yetkilisi olması gereken bir sözcüden veya farklı platformlarda temsilcilerin savunacağı üzerine uzlaşmış bulgu ve mesajlardan ziyade farklı paydaşların birbirleri ile çelişen farklı açıklamalarda bulunabilmesi ve bunu yaparken büyük kitlelere erişebilecek medya kanallarından faydalanabilmeleridir. Bu stratejilerin geliştirilebilmesi için kamuoyu ve paydaşlar ile istişarelerde bulunmak elzemdir. Kamuoyu algısının belirlenmesi çalışmalarına örnek olarak, İngiltere'deki GDO kamuoyu tartışma platformları verilebilir. Risk vakalarında, Türkiye'de kamuoyu ile açıklık ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde paylaşılan teknik bilgiler de sınırlıdır. GDO vakalarında da, riskin tanımı ve ürünlere ilişkin detaylı bilgi etik bir çerçevede paylaşılmalıdır.

4.2 Avrupa Birliği Gıda Güvenilirliği Alanında Kamuoyunun Bilgilendirilmesi İlişkin İyi Uygulama Örnekleri

4.2.1 İngiltere'deki Örnek Uygulamalar

İngiltere, Avrupa'da Risk Analizi gerekliliklerini en üst seviyede yerine getiren ülkelerden biridir. Risk analizi sürecinin alt başlıkları olan risk değerlendirmesi, risk yönetimi ve risk iletişimi konusunda yaratıcı ve yenilikçi çözümler üreten ve bu süreçlerde örnek teşkil eden bir ülkedir.

İngiltere'de uygulanan birçok kamuoyunun bilgilendirilmesine dair iyi uygulama örneği bulmak mümkündür. Bu uygulamalar içerisinde en dikkat çekenlerinden birisi FSA tarafından uygulanmakta olan Gıda Hijyen Puanlaması (Food Hygiene Ratings) uygulamasıdır. Bu uygulama aynı zamanda Birleşik Krallık ülkelerinden Galler ve Kuzey İrlanda'da da uygulanmaktadır.

FSA prensip olarak tüketicileri gıda hijyen standartları hakkında bilgilendirmek için, gıda işletmelerinin (özellikle restoranlar olmak üzere) yerel gıda güvenilirliği uzmanları tarafından, gıda güvenilirliği kanunları doğrultusunda denetlenmesidir. Bu denetimler tüketicilerin nereden alışveriş yapacakları ya da nerede yemek yiyecekleri konusunda bilinçli seçimler yapabilmelerine olanak vermektedir. Bu denetimlerde alınan sonuçlar 0'dan (acil düzeltmeler gerektiği anlamına gelmektedir) 5'e (çok iyi anlamına gelmektedir) kadar notlandırılmakta ve tesislerin dış cephesinde ya da iç mekanda tüketicilerin görebilmesi amacıyla, bu notlar sergilenmektedir. (Gibbens & Spencer, 2014).

Bu uygulama gıda güvenilirliğine dair risk iletişiminin etkin ve sürdürülebilir olarak uygulanabildiği örneklerinden biridir. Tüketicilerin gıda güvenilirliği ve gıda hijyeni konusunda önceden bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi sonucu tüketici sağlığının korunması ve toplum bilincinin yaratılmasına katkı sağlanarak, gıda güvenilirliği hususunda daha bilinçli ve inisiyatif alabilen bir toplum yaratılması gayesine katkı sağlanabilmektedir. Bu uygulamanın tüketiciler açısından sayısız faydaları olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Böylece, bilinçli bireylerden oluşan toplumda yetkililere duyulan güvende de artış tesis edilmektedir. Buna kanıt olarak, 2012 yılında %12 olan tüketici

güveni oranı 2014 yılında neredeyse iki katına çıkarak %23 olmuştur. (Gibbens & Spencer, 2014).

Bu uygulama, işletmeler açısından da büyük faydalar sağlamaktadır. İngiltere’de yapılan araştırmalarda FSA sonuçlarını işletmelerinde sergileyen restoran/ kafe/ catering işletmeleri oranı 2012’de %49 iken, 2014’te bu oran %57’ye yükselmiştir. Aynı şekilde otel/ bar işletmeleri sergileme oranı 2012’de %37 iken, 2014 yılında %53’e kadar yükselerek ciddi bir ivme göstermiştir. Aynı araştırmaya göre, İngiltere’de Gıda Hijyen Puanlaması sonuçlarını işletmelerinde sergilemenin pozitif sonuçlar doğurduğunu belirtenlerin oranı 2012’de %27 iken, 2014’te %47’e kadar yükselmiştir. (Gibbens & Spencer, 2014).

Verilen bilgilerin ışığında, Gıda Hijyen Puanlaması uygulamasının hem işletmeler hem de tüketiciler açısından son derece faydalı bir uygulama olduğu resmi raporda paylaşılan bulgulara dayalı olarak ta çok açıktır. Bu uygulama sayesinde tüketiciler gıda hijyeni açısından daha güvenilir olarak değerlendirdikleri işletmeleri tercih edebilmekte; işletmeler ise bunu reklam yapmak ve daha fazla müşteriye erişebilmek adına pozitif anlamda kullanabilmekte, bu uygulama ile ekonomik avantaj ve rekabet avantajı sağlayabilmektedir.

Risk iletişimi konusunda İngiltere’deki başarılı ve kitlelere ulaşmada güçlü uygulamalardan biri de sosyal medyanın etkin kullanımınıdır. İngiltere Çevre, Gıda ve Köy İşleri Bakanlığı, Twitter, Facebook, LinkedIn, Youtube ve Google Plus gibi popüler sosyal medya organlarında aktif olarak mevcudiyet göstermektedir. Bu uygulamalardan en aktif ve en önemli bilgi paylaşım ağı olan Twitter’ın, dünya çapında 2007’de günlük 5 bin adet kişisel iletiden, 2013 yılında 500 milyon kişisel ileti gibi çok yüksek bir rakama ulaştığı bilinmektedir. Saygın İngiliz basın kuruluşlarından The Telegraph’ın 6 Eylül 2013 tarihli bir haberine göre Birleşik Krallıklar’da bu tarihte 15 milyon adet aktif kullanıcı bulunmaktadır (Curtis, 2013). Bugün İngiltere Çevre, Gıda ve Köy İşleri Bakanlığı Twitter hesabının 74700 adet aktif takipçisi bulunmaktadır (DEFRA Twitter, 2015b). İngiliz Çevre, Gıda ve Köy İşleri Bakanlığı, Twitter sayfasında gıda güvenilirliği ile ilgili pek çok paylaşımda bulunmakta ve takipçileriyle aktif olarak etkileşimde bulunabilmekte, yurttaşlarının istek ve şikayetlerine hızlı bir şekilde erişip cevap verebilmektedir.

İngiltere Çevre, Gıda ve Köyişleri Bakanlığı Twitter hesabı sayesinde etkin bir risk iletişimi sağlamaktadır. Örneğin, 6 Şubat 2015 tarihli Twitter paylaşımında, Bakanlık takipçilerini “Gıdalarda Büyük Problem Yaratan 12 Küçük Tür” başlığı altında uzak durmaları gereken gıdalar konusunda bilgilendirmiştir (DEFRA, 2015c). Yine aynı hesapta ve aynı tarihte, “İşgalci Türlerin Altını Çizmek, Bunları Elimine Etmek İçin Neler Yapılır ve Siz Nasıl Yardımcı Olabilirsiniz” isimli paylaşımlarında hem halkı etkin biçimde bilgilendirmekte hem de konuya halkı dahil ederek dahil ederek interaktif bir risk iletişimi kanalı yaratmaktadır (DEFRA, 2015d).

Diğer yaygın sosyal ağ kanallarından biri olan Facebook’ta 2950 takipçisi olan İngiltere Çevre, Gıda ve Kırsal İşler Bakanlığı, bu kanal çerçevesinde de etkin bir risk iletişimi sürdürmektedir. Twitter hesabına paralel olarak burada da benzer paylaşımlarda bulunan Bakanlık, hem takipçilerini güncel olarak bilgilendirmekte hem de aktif olarak yurttaşlarıyla fikir alışverişinde bulunmaktadır.

Günümüzde sosyal medyanın günlük yaşama etkisi ve hayatımızdaki yeri yadsınamaz derecededir. Sosyal medyanın etkin bir şekilde kullanılmasının ise risk iletişiminin olumlu sonuçlarına verimli bir şekilde etki edeceği şüphesiz bir gerçektir. Risk analizi gerekliliklerini etkin bir şekilde yerine getiren İngiltere Çevre, Gıda ve Kırsal İşler Bakanlığı’nın sosyal medyadaki günlük aktivitesi, sosyal medya kullanımının risk iletişimi konusunda ne kadar önemli ve etkili olduğunu vurgulamada örnek teşkil etmektedir.

Tüm bu gelişmelere ek olarak, günümüzde akıllı telefon kullanımının da son derece yaygınlaştığı bilinmektedir. Haziran 2013 tarihli Mobile Marketing isimli haber sitesinin haberine göre her on Birleşik Krallık vatandaşından yedisi akıllı telefon sahibidir (Styles, 2013). Yapılan diğer bir araştırmaya göre rakamsal olarak bu oran 2014 yılı itibarıyla 34.6 milyon kişiye ulaşmıştır (Statista, 2015). Bu rakamlar göstermektedir ki, akıllı telefon kullanıcılarına uygulamalar yoluyla ulaşmak etkin bir risk iletişimi kanalı olarak kullanılabilir. Tüm bu bilgilerin doğrultusunda İngiliz Çevre, Gıda ve Kırsal İşler Bakanlığı katkılarıyla Kapılardaki Puanlar (“Scores on the Doors”) isimli resmi bir internet sitesi ve akıllı telefon uygulaması başlatılmıştır. Bu uygulama sayesinde birçok restoran vb. mekanların gıda hijyen skorlarına kolayca erişilebilmekte ve tüketiciler, bu sayede kendi güvenilir tercihlerini yapılabilmektedir (Food Hygiene Ratings, 2015).

Yukarıda verilen tüm örnekler ışığında, İngiltere'nin Gıda Güvenilirliği Risk İletişimi konusunda yaratıcı ve etkin bir politika izlediği görülebilmektedir. Ülkede, seminer, sempozyum ya da halk eğitimi gibi günümüzde cazibe ve etkinliği azalmış olan uygulamaların yetersiz kaldığı noktada, çağın koşullarına uyum sağlayarak sosyal medya üzerinden risk iletişimi sağlanmaktadır. Bunun daha da ötesinde, tüketicilerle birebir iletişim sağlanan bir çerçeveye ek olarak, gıda işletmelerinde hijyen puanlama sistemine gidilmiş ve tüketicinin gıda güvenilirliği açısından daha rahat karar verebilmesi sağlanmıştır. İngiltere'deki bu uygulamaların Türkiye'ye uygulanması durumunda risk iletişimi açısından hızlı bir ivme kazandırabileceği şüphesizdir.

4.2.2 Almanya'daki Örnek İyi Uygulamalar

İngiltere örneğinde olduğu gibi Almanya da gıda güvenilirliğinde risk iletişimi konusunda Avrupa'da öncülük yapan ülkelerden birisidir. Öncelikle, İngiltere'ye birebir olan uygulamalara bakılırsa sosyal medya kullanımı göz çarpmaktadır.

Yapılan bir araştırmaya göre, 2012 yılında Alman nüfusunun yalnızca %51.1'i herhangi bir sosyal medya hesabına sahipken, bu oran 2013'te %78'e kadar yükselmiştir (Stadd, 2013). Diğer bir araştırmada ise Almanya'nın, 2013 yılında, İngiltere'yi geride bırakarak Avrupa'da en çok sosyal medya kullanılan ülke olduğu beyan edilmiştir (Bennet, 2013). Almanya Tarım ve Gıda Bakanlığı (Federal Ministry of Food and Agriculture) ise bu gelişmelere tepkisiz kalmamıştır ve sosyal medyada etkin olarak varlık gösterme konusunda gelişmelere paralel ilerleme kat etmiştir. Almanya Tarım ve Gıda Bakanlığı'nın bugün Twitter'da güncel olarak 10 bin yedi yüz takipçiye sahip olup (BMEL), Bakanlık, İngiltere örneğinde olduğu gibi vatandaşlarıyla interaktif bir iletişim platformu yaratmıştır.

Almanya, gıda güvenilirliğinde risk iletişimi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi uygulamaları çerçevesinde, diğer AB ülkeleri içerisinde özgün bir kanal olarak çok etkin bir uygulamayı yürürlüğe koymuştur. Alman vatandaşlarıyla daha etkin bir gıda güvenilirliği risk iletişim kanalı yaratmak için Almanya Gıda ve Tarım Bakanlığı tarafından yürütülen Gıda Etiketlenmesi ve Sunumunda Transparanlık ve Gerçeklik Girişimi kapsamında "Gıdada Şeffaflık" (Lebensmittelklarheit). isimli ayrı bir internet sitesi kurmuştur. Bu internet sitesi sayesinde, Alman vatandaşları gıda etiketlenmesi ve

güvenilirliği konusunda bilgiler edinebilmekte ve akıllarındaki soruları bu platformda tartışabilmektedir. (BMEL, 2013). Ek olarak, bu internet sitesinde kullanıcılar yanıtıcı olduğunu düşündükleri ürün bilgilerini paylaşabilmekte ve bu ürünlerin üreticileri de bu şikâyetlere cevap verebilme imkânına sahip olmaktadır. (BMEL, 2013). Böylece tüketici ve üretici arasında doğrudan bir iletişim bağı kurulmaktadır. Bunun avantajı ise araya devlet ya da denetleme kurumları gibi üçüncü bir köprü olmaksızın gıda üreticilerine, tüketicilerin istekleri doğrultusunda kendilerini gıda güvenilirliği konusunda geliştirmeleri ile tüketicilerin daha duyarlı, bilinçli bireyler olarak tükettikleri gıda ürününe olan güvenlerini arttırmayı sağlamaktır. Bu örnekte, yukarıda bahsedilen tüm örneklerin ötesinde, devletin rolünü en aza indirmek gibi önemli bir noktası bulunmaktadır. İngiltere’de uygulanan Gıda Hijyen Puanlamaları ya da sosyal medya örnekleri devlet organlarının aktif bir şekilde yönlendirme ve yönetmesiyle mümkün olan uygulamalardır ancak Almanya’da kurulan “Gıdada Şeffaflık” başlıklı internet sitesi, devlet tarafından kurulan bir web sitesinin daha sonrasında bağımsız bir platform olarak işlev göstermesi prensibi ile etkinliğini sürdürmektedir. Böylesi bir risk iletişimi uygulamasının da oldukça etkin ve verimli olduğu yapılan değerlendirmeler sonucunda kabul edilmiştir.

4.2.3 Danimarka’daki Örnek İyi Uygulamalar

Danimarka, gıda güvenilirliği risk iletişimi konusunda proaktif ve yaratıcı uygulamaları yürürlüğe koymuştur. Bu uygulamalardan bazıları, diğer Avrupa ülkeleriyle benzerlik gösterse de bir kısmı ise Danimarka’ya özgün uygulamalardır.

İngiltere’nin Gıda Hijyen Puanlamaları uygulamasına benzer nitelikte, Danimarka’da da Gülen Yüz Sistemi (Smiley System), 2001’den beri uygulanmaktadır. Bu sistem, İngiltere’den farklı olarak, tüm gıda satılan işletmeler için uygulanmaktadır. Gıda Hijyeni Uygulamaları uygulaması, İngiltere’de yalnızca restoran ve benzeri mekânlarda uygulanırken Danimarka’da bu uygulama süpermarketler gibi tüm gıda satılan işletmeleri kapsamaktadır. Yerel gıda güvenilirliği uzmanları tarafından gıda güvenilirliği kanunlarına göre denetlenen işletmelere dört farklı gülen yüz olarak notlandırma gerçekleştirilmektedir. Bu simgelerin temsil ettikleri nitelikler aşağıda belirtilmiştir:

- 😊 : Herhangi bir olumsuzluk bulunmadığını ifade etmektedir,
- 😊 : Bazı kurallara uyulması yönünde uyarılar yapıldığını beyan etmektedir,
- 😐 : İhtar verildiğini ya da yasak uygulandığını ifade etmektedir,
- 😞 : Ceza uygulanmış ve ihbar edilmiş bir işletme olduğu anlamına gelmektedir.

(Danish Veterinary and Food Administration, 2008)

Buna ilaveten, bir de, “Elit-Gülen Yüz” (😊) isimli uygulama yürürlüğe konulmuştur. “Elit- Gülen Yüz” son dört denetiminde (😊) “Mutlu Gülen Yüz” almayı başarmış ve son 12 ayda herhangi bir olumsuz bulguya rastlanılmamış tesislere uygulanan bir ayrıcalıktır. “Elit-Gülen Yüz” almayı başaran firmalar bunu reklam ve pazarlamalarında, gıda güvenilirliğinde mükemmeliyeti yakalayabilmiş olmalarının bir simgesi olarak kullanabilmektedir. (Danish Veterinary and Food Administration, 2008).

Böylesi uygulamalar hem tüketicilerin daha bilinçli seçimler yapmasına olanak sağlamakta, hem de işletmelerin gıda güvenilirliği konusunda kendilerini geliştirmelerine destek olmaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre, 2010 yılında Danimarka’da işletmelerin tam %86.7’si “Mutlu Gülen Yüz”, %11’i de “Küçük G Gülen Yüz” almayı başarmıştır. Bu oranın 2002 yılında %70.1 olduğu düşünülürse, uygulamanın ne kadar etkin ve yaygın olduğu, işletmelerin modernizasyon ve gıda güvenilirliği için sağlıklı, hijyenik koşullara kavuşmaları süreçlerinde ne kadar etkili olduğu kolayca görülebilir. 2011 yılında, “Elit-G Gülen Yüz” statüsü kazanan işletme oranı da %58.8 olmuştur. Bu veri de işletmelerin yarısından fazlasının gıda güvenilirliği uygulamalarını sürdürülebilir hale getirdiklerini göstermektedir. Yapılan bir ankete katılan gıda işletmelerinden %88’i Gülücük Sistemini olumlu bulmaktadır ve yapılan araştırmalarda, işletme sahiplerinin %80’i Gülücük notunu yükseltebilmek için çalışanlarıyla fikir alışverişinde bulduklarını belirtmiştir. (Danish Veterinary and Food Administration, 2008).

Gülen Yüz Sisteminin, tüketiciye sağladığı fayda açısından ele alınacak olursa da son derece faydalı bir uygulama olduğu görülecektir. Danimarka’da yapılan bir araştırmaya göre Gülen Yüz Sisteminin tüketici tarafından bilinirliği %100’e ulaşmıştır. Yine aynı araştırmaya göre, tüketicilerin %97’si Gülen Yüz Sistemini ‘iyi ya da çok iyi bir

fikir' olarak değerlendirmektedir. Ek olarak, üç tüketiciden ikisi Somurtkan Yüzle notlandırılmış işletmelere gitmeyeceğini belirtmiştir. Tüketicilerin %59'unun ise, Somurtkan Yüz notu yüzünden fikir değiştirerek başka bir işletmede yemek yediğini belirtmiştir (Danish Veterinary and Food Administration, 2008). Bu istatistikler risk iletişimi olarak uygulamada olan Gülen Yüz Sisteminin ne kadar verimli ve tüketiciler açısından önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bu son derece kapsamlı ve etkin uygulamanın yanında, Danimarka Gıda, Tarım ve Balıkçılık Bakanlığı risk iletişimini bir adım daha öteye taşıyarak yukarıda bahsedilen Gülen Yüz Sistemine adanmış bir web sitesi oluşturmuştur (Danish Veterinary and Food Administration, 2008). Bu internet sitesinde Gülen Yüz Sisteminin prensipleri öğrenilebileceği gibi, tüketiciler için oluşturulan portalda, gıda işletmelerinin son 4 denetimde aldığı notlar görüntülenebilmektedir.

Risk iletişimi kapsamında uygulanan Gülcük Sisteminin yanında, Danimarka'da Gıda, Tarım ve Balıkçılık Bakanlığının tüketiciyle iletişiminin başka örnekleri de görülebilmektedir. Bu örneklerden birincisi Anahtar Deliği Sembolü (The Keyhole Symbol) ()'dür. Son tüketici ürünleri üzerine konulan bu sembol sayesinde tüketiciler belirli bir ürün grubu içerisinde hangisinin daha sağlıklı olduğunu kolayca seçebilmektedir. Bu sembole sahip ürünler diğer muadil ürünlerden daha az şeker, yağ, tuz ve daha çok besinsel lif içermektedir. Böylece tüketicilere daha sağlıklı ürünleri seçebilmeleri açısından hem yardımcı olunmuş, hem de seçim aşamasında zamandan kazanç sağlanmıştır. Bu sembole sahip ürünler Nordik Beslenme Tavsiyeleri kriterlerine göre değerlendirilmekte ve işletmeler buna göre denetlenmektedir (The Keyhole Symbol, 2010). Danimarka bu uygulama için de ayrı bir internet sitesi oluşturmuş (Danish Veterinary and Food Administration, 2010) ve tüketicilerin bu sembole sahip ürün bilgilerine kolayca liste halinde erişebilmesi sağlanmıştır.

Danimarka'da tüketicilerle iletişimin bir başka örneği ise Danimarka Tam Tahıl Ortaklığı (Danish Whole Grain Partnership) tarafından oluşturulan Danimarka Tam Tahıl Logosudur. Bakanlığa karşı sorumlu olarak çalışan bu özerk kuruluş, Danimarka halkının günlük tahıl tüketiminin, önerilen 75 gram tam tahıl tüketiminin çok altında olmasından ötürü kurulmuştur. Kuruluşun vizyonu halkın genel sağlığını yükseltmek amacıyla tam

tahıllı ürünlere ulaşımı kolaylaştırmak ve tam tahıl tüketimini artırmaktır. Bu amaçla, Danimarka Tam Tahıl Logosu ( ) oluşturulmuştur ve bu logo, tam tahıllı ürün olma gerekliliklerini yerine getiren ürünlerin üzerine basılmaktadır. Bu sayede, tüketicilerin tam tahıllı ürünleri daha kolay tanınması ve bu ürünlerin tüketiminin artırılması yönünde teşvik sağlanmaktadır (FULDCORN). Yapılan araştırmalara göre üzerinde Danimarka Tam Tahıl Logosu bulunan ürün sayısı 2009'da yalnızca 150 iken, bu rakam 2014'te 660'a çıkmıştır. Yine aynı araştırmaya göre günlük kişi başı tam tahıl tüketimi 2004'te 36 gram iken 2014'te 63 grama ulaşmıştır (FULDCORN).

Anahtar Deliği Sembolü ve Danimarka Tam Tahıl Logosu örneklerinde görülebileceği gibi gayet basit ancak yaratıcı ve toplum algısına hitap eden, dikkat çeken fikirler sayesinde tüketicilerle kolayca iletişim kurulabilmekte ve kısa sürede pozitif sonuçlar alınabilmektedir. Burada önemli olan nokta toplumdaki değişimlere ve çağın gerçeklerine ayak uydurmak, tüketici ve üreticilerin kolayca kavrayabileceği ve özümseyebileceği iletişim kanallarını seçmektir. Danimarka, bu konuda çağı ve halkını anlayan bir yaklaşım geliştirmiş ve son derece başarılı sonuçlar elde etmiştir.

Danimarka'da yıllardır başarı ile yürütülmekte olan 'Gülücük' Programı ve İngiltere gibi başarılı diğer örnekleri kapsayacak tek bir puanlama sistemi tanımlayarak, AB, ülkeler arasında, puanlama kriterlerinde bir bütünlük sağlamak ve gıda güvenilirliğini Birlik düzeyinde standardize etmek hedefi içerisindedir ve bu girişimi destekleyici bir çalışma grubu oluşturmuş, gereken süreci başlatmış bulunmaktadır.

5. TÜRKİYE’DE GIDA GÜVENİLİRLİĞİNDE RİSK İLETİŞİMİ VE KAMUOYUNUN BİLGİLENDİRİLMESİ

5.1 Türkiye’de Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimi Tanımı

178/2002 sayılı AB Tüzüğü ile uyumlaştırılmış olan 13 Haziran 2010 tarih ve 27610 sayılı Resmi Gazete ile yayımlanan 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununa göre risk iletişimi, “Risk analizi sürecinde risk değerlendiricileri, risk yöneticileri ve diğer ilgili tarafların, tehlike, risk, riskle ilgili faktörler ve riskin algılanmasına ilişkin bilgi ve görüşler ile risk değerlendirmesi bulguları ve risk yönetimi kararlarının açıklamalarını da kapsayan bilgi ve düşüncelerin paylaşımını” ifade etmektedir ve bu Kanunun 25 ve 26 ncı maddeleri ile gıda güvenilirliğindeki tek otorite, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı olarak belirlenmiştir, Kanun ile gıda güvenilirliğinde risk analizinin de temelleri tanımlanmış ve süreç şekillendirilmiştir. 8 Haziran 2011 tarih ve 27958 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 639 sayılı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye göre gıda güvenilirliğinde risk yönetimi esaslarını belirlemek, risk değerlendirmesi ile risk iletişimini sağlamak, Gıda Kontrol Genel Müdürlüğü’nün görevleri arasında yer almaktadır.

5.2 Avrupa Birliği Uyum Müzakerelerinde Gıda Güvenilirliği Hususunda Türkiye’nin Durumu

Türkiye’de, gıdaların sağlıklı koşullarda, hijyen standartlarına uygun olarak üretilmiş olması, insan sağlığına zarar vermeyecek içerikte hazırlanmış olması hususları kamuoyunda tartışmalara neden olmaktadır. AB ile yürütülen müzakereler neticesinde, Ulusal Programın büyük bölümünü gıda güvenilirliği, bitki ve hayvan sağlığı oluşturmaktadır.

Güncel ilerleme raporlarında belirtildiği üzere, Türkiye, gıda güvenilirliği konusunda AB müktesebatına ülke mevzuatının uyumu ve mevzuat ışığındaki uygulamalar hususunda önemli gelişme kaydetmiştir. 2014 senesinde hazırlanmış olan ilerleme

raporunda da risk iletişimine ilişkin bilgi verilmemektedir. Konu ile ilgili ana kanun hazırlanıp yürürlüğe girmiş ve ülke stratejisi belirlenmiştir. Gıda güvenilirliğine dair bilgi ağı ile risk bazlı denetim ve uygulamalar günümüzde artık aktif şekilde yürütülebilmektedir. Gıda işletmelerinin AB şartlarına göre modernizasyonu doğrultusunda gelişme kat edilmiş olsa da süreç nihayete erdirilememiştir.

Günümüzde küresel boyutta, gıda krizleri ulusal sınır tanımamaktadır. Bu nedenle, ülkeler arasında bilgi paylaşımı gereksinimi, ortak çalışmalar ve eylemlere ihtiyaç duyulmuştur. EFSA'nın Türkiye ile 2006'dan beri, "Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı" – IPA- ile Avrupa Topluluğunun finanse ettiği "Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin EFSA'ya Hazırlanması Projesi" dolayısı ile ortaklığı bulunmaktadır. Katılım öncesi programlarında, ülkelerin ulusal gıda güvenilirliği otoritelerinin temsilcileri, **EFSA ile güç birliği** yaparak; gelecekte EFSA ağına katılmaları yönünde hazırlanmaları, EFSA görev alanları kapsamında olan konulara ilişkin bilgi transferi, iletişim ve bilgi değişim sistemlerinin geliştirilmesi, ulusal risk iletişimi faaliyetlerinin desteklenmesi, EFSA kriz koordinasyon çalışmalarına katkı sağlamak süreçlerinde Türkiye de dahil edilmiştir. Buna ilaveten, Türkiye için, gözlemci olarak, EFSA İstişare Forumu, iletişim çalışma grupları gibi risk iletişimine dair Türkiye'yi geliştirici EFSA platformlarına katılım imkanı bulunmaktadır (EFSA; GKGM, 2014).

2015-2019 Ulusal Eylem Planındaki hedeflere göre, Türk Gıda Kodeksi Etiketleme ve Tüketicilerin Bilgilendirilmesi Yönetmeliği, Tüketicilere Gıda Bilgisi Verilmesine İlişkin 116/2011 sayılı AB Tüzüğü ile 2016 senesinin 2. dönemine kadar uyumlaştırılacaktır. Uyumlaştırılmasına önem atfedilen hükümler; beslenme bildiriminin zorunlu olması, uzaktan satış, isteğe bağlı bilgilendirme ve toplu tüketim yerlerinde alerjen bildirimine dair hükümlerdir. Türk Gıda Kodeksi Beslenme ve Sağlık Beyanları Yönetmeliğine göre ise gıda maddelerinde beslenme ve sağlık beyanlarının bulunmasına ilişkin kurallara dair 1924/2006 sayılı AB Tüzüğü ile 2015 senesinin 2. dönemine kadar uyumlaştırılacaktır. Uyumlaştırılmasına önem atfedilen hükümler; son tüketiciye ve toplu tüketim yerlerine arz edilen gıdaların etiketlenmesinde kullanılan beslenme ve sağlık beyanlarına ilişkin kuralların belirlenmesi hükümleridir. Planda hedeflenen kurumsal yapılanmalar arasında ise Risk İletişim Stratejisinin, 2017 senesinin 2. dönemine kadar hazırlanması yer almaktadır. Bu hedefte 12. faslın altıncı teknik kapanış kriteri

çerçevesinde yapılacak çalışmalara katkı sağlanmış olacaktır. Süreçte, AB Mali İşbirliği Programlaması kapsamında Türkiye’de çalışmalar sürdürülmektedir.

5.3 Türkiye’nin Gıda Güvenilirliği Çerçevesindeki Mevzuatı ve Uygulamaları

Gıda güvenilirliğinde etkin bir adım olarak, halk sağlığını güvence altına almak gayesi ile Türkiye’nin de imzaladığı Ulusal Sağlık Tüzüğü çerçevesi, hastalık ve vakaların sürveyansı, uyarıların paylaşımı, risk değerlendirmesi, uygun müdahalelerin belirlenmesi için teknik çalışmaları kapsamaktadır. Bu Tüzüğün çalışmaları kapsamında, INFOSAN (International Network of Food Safety Authorities) ile risk iletişimi gerçekleştirilmektedir. INFOSAN ile Dünya Sağlık Örgütü, Üye Ülkelerin gıda güvenilirliği risklerini yönetmelerine, gıda güvenilirliği acil durumlarında bulaşan bulunan gıdanın ülkeler arası yayılmasını engellemek amacıyla hızlı bilgi paylaşımını sağlayarak destek olmaktadır. Tüketicilerin sağlığının korunması noktasında, müdahaleleri optimize etmek için ülkeler arası tecrübe ve iyi uygulama paylaşımı da bu ağ ile sağlanmaktadır. 181 Üye Ülkenin ulusal otoriteleri bu ağın bir parçasıdır (WHO, 2015). INFOSAN’a bilgi aktarımı sağlayabilmek adına bir yurtiçi protokolümüz bulunmaktadır ve bu protokol çerçevesinde 81 ilde ve her ilin halk sağlığı müdürlüklerinde ve 41 kamu laboratuvarımızda irtibat noktaları bulunmaktadır (GKGM, 2015b).

Bakanlık, **5996 sayılı Kanununun resmi kontroller, itiraz hakkı ve resmi sertifikalar başlıklı 31 inci maddesinin altıncı fıkrasında** yer alan ifadeler gözetilerek Bakanlık resmi internet sitesinde, onaylı ve kayıtlı işletmeler, onayı askıya alınan işletmeler, onayı iptal edilen işletmeler, Bakanlık tarafından faaliyeti durdurulan kayıtlı işletmeler, laboratuvar analiz sonuçlarına göre taklit veya tağşiş yapıldığı kesinleşen gıda ve yem üreten veya ithal eden firmaların adları, ürün adı, markası, parti ve/veya seri numarası, tüketici sağlığını tehdit eden bozulmuş, değiştirilmiş gıdaları ve/veya satan firmanın adı, markası, parti ve/veya seri numarasını kamuoyuna duyurmak Bakanlığın görevleri arasında yer almaktadır. Yine bu maddede atıfta bulunulduğu gibi, 5996 sayılı Kanununun 26 ıncı maddesinin dördüncü fıkrasına göre Bakanlık, belgelere erişim konusundaki hükümlerin saklı kalması kaydıyla, risk söz konusu olduğunda, gıda güvenilirliğine ilişkin riskin mahiyeti, ciddiyetine göre riski önlemek, azaltmak veya yok etmek için alınan ya da öngörülen önlemleri belirlemesini takiben riskin mahiyeti ile alınan

tedbirler hakkında kamuoyunu bilgilendirmek ile yükümlüdür. 17 Aralık 2011 tarih ve 28145 sayılı Resmi Gazete ile yayımlanan **Gıda ve Yemin Resmi Kontrollerine dair Yönetmeliğin Şeffaflık ve gizlilik başlıklı 8 inci maddesine** göre, resmi kontrollere ilişkin faaliyetlerin üst düzeyde şeffaflık çerçevesinde yürütülmesi, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının sorumluluğundadır, **Yönetmeliğin bahsi geçen maddesinin 2 inci fıkrasına** göre ise, Bakanlık, yürütülen resmi kontroller ışığında ilgili mevzuata uygun faaliyet gösterdiği tespit edilen işyerlerine, gıda güvenilirliğini teşvik edici uygulamalarda bulunabilir ve bu bilgilerin kamuoyu ile paylaşılmasını sağlayabilir. Belirlenecek uygulamaya göre usul ve esaslar ise Bakanlık tarafından, bu yönetmelik kapsamında belirlenmektedir. Her ne kadar, günümüze kadar gıda güvenilirliğine yönelik iyi uygulamaların teşvik edilmesi için atılan somut adımlar sınırlı kalsa da, il bazında böylesi uygulamalara rastlamak mümkündür. Buna verilebilecek güzel bir örnek, Antalya Valiliği'nin 2006 tarihinde başlattığı 'Beyaz Bayrak Ödül Projesi'dir. Proje, teknik ve hijyen yönünden gıda mevzuatına uyumlu olan gıda işletmelerinin ödüllendirilerek kamuoyuna duyurulması ve bu uygulama ile gıda güvenilirliğinin teşvik edilmesidir. Proje kapsamına, Antalya'da faaliyet gösteren lokanta, restoran, kafe, otel vb. toplu gıda tüketim mekanları dahil edilmiştir. İşyerleri, İl Müdürlüğü çatısı altındaki Gıda Güvenilirliği Eylem Kuruluna başvurarak talepte bulunmaktadır. Aralarında Bakanlık İl Müdürlüğünden kontrol görevlileri, öğretim üyesi, meslek kuruluşları ve belediyenin de temsilcilerinin bulunduğu Değerlendirme Komisyonu tarafından başarılı bulunan işyerinin ödül olmasına oy birliği ile karar verilmektedir. Ödül alan iş yeri, İl Müdürlüğü internet sitesinde beyan edilmekte ve beyaz bayrak logosunu kullanabilmektedir (Beyaz Bayrak Projesi, 2013). Tüm illere örnek teşkil etmesi gereken böylesi uygulamaların ülke çapında arttırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

24 Aralık 2011 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan **Risk Değerlendirme Komite ve Komisyonların Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik** ile bağımsız, tarafsız, şeffaf ve bilimsel temele dayalı risk değerlendirilmesinin yapılabilmesi için komite ve komisyonların oluşturulma şartları belirlenmiş ve bu konularda bilgi ile görüş alış verişinde bulunulması için İstişare Komisyonunun kurulmasında karar kılınmıştır. Yönetmelik kapsamında **İstişare Komitesi, Bilimsel Komite, Bilimsel Komisyonlar** ve **Uzman Veri Tabanı** oluşturulmuştur. Kriz durumlarının ele alınma koşullarının çerçevesi çizilmiş ve tek yetkili olan Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının

da risk iletişimidaki rolü tanımlanmıştır. Bakanlık, kendisine arz edilecek Bilimsel Komite ve Bilimsel Komisyonların görüşlerini internet sitesinde yayımlayabilecektir. Bu husustaki çalışmaların yürütülmesinden ve **sekretarya görevinden sorumlu** olarak Bakanlık bünyesinde Gıda Kontrol Genel Müdürlüğü altında **Risk Değerlendirme Daire Başkanlığı** kurulmuştur. Başkanlığın görevleri arasında, gıda güvenilirliği konularında bilimsel esaslar temelli risk değerlendirmesi yapmak üzere komite ve komisyonlar oluşturmak, risk değerlendirmesi için veri toplamak ve verilerinin analizini sağlamak, bilimsel görüş oluşturmak, riskler ile ilgili Bakanlık içi ve dışı tüm taraflar ile koordinasyonu sağlamak gibi görevlerin yanı sıra, kamuoyunun güvenilir, bağımsız ve doğru bilgilendirilmesine katkı sağlamak amacıyla bilgilendirilmesi aşamasında, Bakanlık içi risk iletişiminin koordinasyonunu sağlamak ta bulunmaktadır. 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu, 2010 senesinden beri yürürlükte ve Kanun kapsamında, Biyogüvenlik Kurulu kurulmuştur. Bu Kurulun kararları resmi gazete ve Kurulun internet sitesinde yayımlanmaktadır.

5.4 Kamuoyunun Türkiye’deki Gıda Güvenilirliği ile İlgili Genel Algısı

İstanbul Yeditepe Üniversitesi tarafından yapılan güncel anket çalışmasının sonuçları Türkiye ile AB arasında gıda güvenilirliğinde risk iletişimi çerçevesinde değerlendirildiğinde algı farklılıklarını ortaya koymuştur (Karaali, 2012).

Sonuçlar aşağıda belirtildiği gibidir;

Gıda ile ilgili akla gelen sağlık sorunları hususunda, Türkiye’de yapılan ankette, gıda zehirlenmeleri % 38’lik oranla ilk sırayı almıştır. Bu oranı, % 27 ile kanser, % 16 ile hormonlar/katlı maddeleri, % 9 ile hazımsızlık/sindirim problemleri, % 6 ile alerji vakaları takip etmiştir. Gıda güvenilirliği hususunda Türkiye’de risk olmadığını düşünen kesim ise % 4’lük bir küçük kesimdir. AB’de yürütülen benzer bir çalışmanın neticesinde ise, kimyasal ürünler, pestisit ve toksik maddeler % 19 ile ilk sırayı alırken, gıda zehirlenmeleri, *Salmonella* gibi bakterilerden kaynaklanan rahatsızlıklar % 12’lik bir orana sahiptir. Yapılan çalışmada göze çarpan gıda katkı maddelerinin % 9’luk bir orana sahip olması, GDO’ların % 8 orana sahip olması ve kanser, alerji gibi vakaların Türkiye’nin sonuçları ile mukayese edildiğinde diğer potansiyel sağlık sorunları gibi, çok daha düşük

yüzdelere sahip olmasıdır. Gıdadan kaynaklanabilecek risk ve krizleri olası görmeyen kesim ise % 9'luk bir kesimdir. AB'de gelişen yeni teknolojiler, düşük bir orana sahip olsa da akla gelen sağlık sorunu kaynakları arasında yer almaktadır (Karaali, 2012).

Gıda yoluyla gerçekleşebilecek çeşitli riskler ile ilgili endişe duyulan konular söz konusu olduğunda, Türkiye'de çeşitli hile ve aldatmalar, sağlıksız üretim koşulları, ev dışında gıdaların hazırlanma sürecinde göz ardı edilen hijyenik olmayan şartlar % 80'in üzerinde bir orana sahip iken yine çok yüksek oranda, tarımsal ilaç kalıntıları, hormon ve antibiyotiklerin tüketime hazır etlerde kalıntılarının kalma potansiyeli, civa ve dioksin gibi çevreyi kirleten maddeler, renklendirici ve koruyucu maddeler, aromalar, genetiği değiştirilmiş ürünler, kuş gribi gibi sonradan gelişmiş virüsler, deli dana hastalığı ve kilo alımı, alerjilerin de tüketiciler için endişeye sebebiyet verdiği tespit edilmiştir. Gıda riskleri konusunda yapılan bilgilendirmelere duyulan güven hususuna dair ise, Türkiye'de bilim insanlarına duyulan güvenin % 53, hekimlere % 41, gıda üreticilerine % 20, tüketici örgütlerine % 16, yazılı veya görsel bilgi veren medyaya güvenin % 14, sivil toplum kuruluşlarına % 13, yasal otoritelere % 13 olduğu saptanmıştır (Karaali, 2012).

Güvenilir olmayan gıda maddesi ile ilgili yaşanan güncel sorunlara ilişkin gösterilen tepki ele alındığında, Türkiye'deki tüketicinin % 24'ü yeme alışkanlıklarını kalıcı olarak değiştirmeyi, % 58'inin ise bir süre bahsi geçen ürünü tüketmekten kaçınmayı seçmiştir. AB'de, güvenilir olmayan gıda maddesi ile ilgili yaşanan güncel hadiseler karşın gösterilen tepki, % 11 oranında yeme alışkanlıklarını kalıcı olarak değiştirmek, % 35 oranında ise bir süre bahsi geçen ürünü üretmekten kaçınmak olmuştur (Karaali, 2012).

Analiz verileri ışığında, gıda güvenilirliğinde risk iletişimi boyutunda, AB ile Türkiye arasında fazlaca fark olduğu anlaşılmaktadır. Risk iletişimi, tüketici bilinci ve doğru algının oluşturulabilmesi ile doğrudan ilintilidir. Türkiye'de, belirli ve kritik hususlarda tüketicinin duyduğu endişe, AB ile mukayese edildiğinde çok daha fazladır ve genel olarak yetkili mercilere duyulan güvenin çok az olduğu, yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konmaktadır. Yasal otoritelere olan güvenin % 13 olduğu bilgisi ise risk iletişimine ilişkin devlet kanadında bir an evvel doğru adımların atılması gerektiğine dair somut bir veridir (Karaali, 2012).

5.5 Gıda Güvenilirliği Konusundaki Bilgi Kirliliği

Pek çok araştırma ile desteklenmekte olan, Türkiye'deki tüketici algısına ilişkin portrenin temelinde bilgi kirliliği sorunu da bulunmaktadır. Bilgi kirliliği ise yanlış bilgi ve kasıtlı yayma ile tetiklenmektedir. Her ülkede, gıdanın üretimi ve işlenmesindeki tüm aşamalar gıda mevzuatı çerçevesinde ve mevzuatı uygulayıcı yetkin otoriteler tarafından gerçekleştirilmektedir ancak yine de gıdaya ilişkin kamuoyunda olumsuz görüş oluşturabilecek bilgi paylaşımları her zaman için var olmaktadır. Bilgi kirliliği, genelde, gıdada var olan etkinin abartılarak yansıtılması, gıdada var olmayan fonksiyonların varmış gibi ifade edilmesi, gıdanın sağlıksız veya tehlikeli olduğunun bilimsel olmayan bir çerçevede ifadesi olarak gelişmektedir ve bu gelişimler, tüketicilerin kamu otoritelerine olan güvenlerinin sarsılması ve mevzubahis gıdaları tüketmekten bir süreliğine veya tamamen vazgeçmeleri ile neticelenmektedir (Sungur, 2014). Yaratılabilecek bir bilgi kirliliğinin da yayım hızı ve kitlelere ulaşımı kaygı sebebidir. Gıda sektörüne dair bilgi kirliliği, sadece ekonomik olumsuzlukları değil toplum sağlığı gibi önemli kavramları da tehdit etmektedir. Maalesef, günümüzde, medyada, tüketici algısını kötü yönde etkileyen ve halk sağlığını tehdit eden, bilim insanı ünvanına sahip olan zatlar tarafından “mikroplu sokak sütü”nün önerildiğine “gıda mühendisliği”nin gereksiz bir meslek dalı olduğunu gibi ifadeler beyan edilmektedir (Menlik, 2014a). Örnek olarak, gıda mühendisliğinin gerekli olmadığına ilişkin demece istinaden, ilgili sivil toplum kuruluşu olan Gıda Mühendisleri Odası ile üniversite akademisyenlerinin birlik içerisinde kamuoyunu bilgilendirdikleri, Odanın internet sitesinde yayımlanan bildiriye mesleğin, gıda güvenliğinin sağlanmasındaki temel taşlardan birisi olarak nitelikleri kamuoyu ile paylaşmakta, yaratılan bilgi kirliliği net bir şekilde vurgulanmaktadır (TMMOB GMO, 2014). İkinci bir örnek olarak, sütün işlenmesine ilişkin tüketici algısını sarsacak bilgi kirlilikleri içerisinde, UHT sütler ve homojenizasyon işlemine ilişkin, besinsel nitelikleri çarpıtarak ürünlerin tüketici tarafından olumsuz algılanmasına yol açılmaktadır, ülkede GDO'lu ürünlerin kullanımına ilişkin kamuoyuna yanlış beyanatlar (Dizdar, 2012) konunun yetkili mercii olmayan kişiler tarafından verilebilmektedir.

5.5.1 Gıda Güvenilirliğinde Bilgi Kirliliği Sorununu Azaltmaya Yönelik Mevcut Çalışmalar

Türkiye’de, gıda güvenilirliği konusundaki mevcut bilgi kirliliğine ilişkin olarak, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Sayın Mehmet Mehdi Eker’in, 7 Kasım 2014 tarihinde, Gıda ve İçecek Sanayii Dernekleri Federasyonu Başkanı Şemsi Kopuz ve beraberindeki heyetin kabulünde, gıdada yaratılan bilgi kirliliğine karşı sektörün, kamuoyunu doğru bilgilendiren çalışmalar yapması gerektiğini dile getirmişlerdir. Bu görüşmede, Federasyon ile Bakanlık Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü arasında bilgi ve teknoloji paylaşımını öngören karşılıklı mutabakat ve işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile tarımsal araştırma ve geliştirme faaliyetleri sonucunda meydana çıkarılan bilgi, ürün, yöntem, çeşit, tür ve teknolojilerin gıda sektörüne aktarılması ve sektörün bu çıktılardan yararlanmasına yönelik çalışmalarına ışık tutacak paylaşımlar öngörülmektedir. İmzalanan bu protokol, üniversitelerin işbirliğine dahil edilmesini ve altyapı imkanlarının mevzuat çerçevesinde ortak kullanılmasını da içermektedir. Gıda sektörüne bilgi kirliliği zarar vermektedir. Sayın Bakan, konu uzmanı olmayan kişilerin kişisel amaçlarla ve medya aracılığıyla halka yanlış bilgi aktarmak suretiyle bilgi kirliliğine sebep olduklarını ve sektörde faaliyet gösterenlerin yanlış bilinenleri ve gerçekleri kamuoyuna anlatma konusunda seslerini duyurmaları gerektiğini belirtmişlerdir (GTHB, 2014b).

Bakanlık tarafından hazırlanan 2014-2017 Tarım Stratejisinde, geleceğe yönelik tehditler olarak; yerleşmiş olan tüketim ve satış alışkanlıklarının değiştirilmesindeki zorluklar, kayıt dışı üretim, tüketicinin bilgi eksikliği ve gıda güvenilirliği konusunda bilgi kirliliği ve bu yolla oluşan güvensizlik sıralanmaktadır ve Bakanlığın da bilgi kirliliği giderip kamuoyu algısını iyileştirmenin en önemli hedeflerinden biri olduğu bilinmektedir.

Yukarıda belirtilen örnekler dışında, kamuoyuna duyurularda bulunulmasına ilişkin farklı çalışmalar yürütülse de, bu anlamda gerçekleştirilen duyuruların sıklığının ve yöntemlerinin arttırılmasına yönelik ilerleme kat edilmesi gerekmektedir.

5.5.2 Gıda Güvenilirliğinde Bilgi Kirliliği Sorununu Önlemeye Yönelik Potansiyel Çözümler

Gelişmekte olan ülkelerde, medyanın siyasi, ekonomik, teknolojik, mesleki unsurlardan bağımsız ve tarafsız olarak toplumun doğru ve anlaşılır bilgiye erişimi, toplumun bu yöndeki bilincinin artırılmasında daha etkin rol oynaması gerektiği bilinen bir gerçektir. Risk değerlendirmesinin anlaşılır olması ancak bu çerçevede yürütülen etkin bir iletişim ile sağlanabilir. Risk değerlendirmede kullanılan teknik terminolojinin anlaşılabilirliğinin sağlanması da bilgi kirliliğinin önüne geçilmesi aşamasında önemlidir. Risk iletişim kanalları web siteleri, basılı ve dijital yayınlar, toplantılar ve çalıştaylar, halk ile istişareler, ortak/paydaş ağları, sosyal ağlar, blog'lar vb. medya türleri olarak değerlendirilmektedir (GTHB, a).

İletişim kapasitesinin yükseltilebilmesi için, paydaşların rollerinin ve söz hakkının artırılması, konuların uygun panel ve ortamlarda, gereken ölçüde, optimum açıklama ve bilgi paylaşımı çerçevesinde kamuoyuna hitap eden bir lisan ile tartışılması, belirsizlik ve fikir ayrılıklarının giderilmesinin ardından bilginin kamuoyu ile güvenilir kaynaklardan paylaşılması, toplum bilincinin artırılması yönünde yapılabilecek eğitim aktiviteleri, sivil toplum kuruluşlarının etkinliğinin sağlanması ile duyulan güvenin artırılması en temel gayelerdir. Kamuoyunun bilgilendirilmesi noktasında, açıklamada bulunan kimselerin konunun muhakkak uzmanı olması ve açıklamalarını bilimsel verilere dayandırması zaruridir. Bugün, bilgi kirliliği yaratılmasına sebebiyet veren kimselerin birçoğunun gıda üretiminden ve beslenmeden birinci derecede sorumlu olan gıda mühendisi, veteriner hekim, ziraat mühendisi, su ürünleri mühendisi, diyetisyen, uzmanlık alanı beslenme olan tıp doktorları olmayışı düşündürücüdür (Sungur, 2014). Bu süreçte, Türkiye'nin ve toplumumuzun kültürel mozağine uygun olarak yurt dışındaki gıda krizlerine ve sonrasında önleyici olarak geliştirilen gıda güvenilirliğindeki iletişim stratejileri model alınarak, Türkiye'ye özgü bir yapının ortaya konması iletişimden sorumlu otoritenin süratle netleştirilmesi ve süreçte ortaya çıkabileceği tecrübe edilen farklı mercilerin çatışmasının önlenmesi sağlanmalıdır. Gerekli hallerde, yanlış bilgilendirmeden mesul olanlara karşı hukuki süreç te başlatılmalıdır ve sonuçlandırılmalıdır, bu sayede yanlış bilgiler ve kaynakları deşifre edilmiş olacaktır. Risk kavramı, riski önleyici tedbirler, bu yöndeki çalışmalar ve araştırmalar henüz Türkiye'de çok yeni ve gelişmeye muhtaç

süreçleri kapsamaktadır. Kamuoyunun, bu süreçte bilinç ve söz sahibi olması için doğru risk iletişim stratejilerinin belirlenip, güvenilir otorite eliyle yürürlüğe konması için paydaşların birlik olması Türkiye'nin kalkınması, yaşam kalitesinin artırılması ve toplumun modernizasyonu sürecinde odak noktasında değerlendirilmesi gereken en önemli etmenlerdendir.

5.6 Gıda Güvenilirliğinde Risk İletişimi Konusunda Türkiye'nin Mevcut Durumu

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde, Basın Müşavirliği, Gıda Kontrol Genel Müdürlüğü, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü ile Eğitim Yayın ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı risk iletişimde rol almaktadır. Ek olarak, risk iletişimi sürecine, il müdürlükleri, resmi gıda kontrol laboratuvarları, yetkilendirilmiş özel gıda kontrol laboratuvarları, Ulusal Gıda Referans Laboratuvarı, veteriner araştırma enstitüleri, veteriner sınır kontrol noktası müdürlükleri, zirai karantinası müdürlükleri dolaylı olarak dahil olmaktadır.

Bakanlığın 17 adet bilgi veri tabanı bulunmaktadır (GKGM, 2015b). Bakanlık çatısı altında, risk iletişimi çerçevesinde öne çıkan sistemler Gıda Güvenilirliği Bilgi Sistemi, TürkVet Kayıt Sistemi, Koyun-Keçi Kayıt Sistemi, Bitki Koruma Kayıt Sistemi ve Bitki Pasaportu Kayıt Sistemidir. Gıda Güvenilirliği Bilgi Sistemini de kapsamak üzere 2015 Şubat ayı itibarıyla hayata geçirilen Tarım Bilgi Sistemleri, Bakanlık veri tabanlarının tamamını aynı çatı altında toplayacaktır.

2006 Yılında uygulanmaya başlanan “Türkiye’de Gıda Güvenliği ve Kontrol Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Güçlendirilmesi” projesi kapsamında gıda denetimleri ve kontrolüne yönelik tüm verilerin toplandığı ve değerlendirildiği “Gıda Güvenliği Bilgi Sistemi (GGBS)”¹ yazılım programı geliştirilmiştir. Bu program sayesinde, denetim takibi, numune izleme, risk esaslı veri tabanı oluşturma ve RASFF temel fonksiyonlarını içeren, merkezi sistem mimarisi ve merkezi veri tabanı yapısı üzerine 7 gün 24 saat çalışacak web tabanlı bir sistem uygulamaya konulmaktadır. Bu sistem ile aynı zamanda 81 İl Müdürlüğü, Laboratuvar ve Merkez arasında hızlı iletişim ve

¹ "Türkiye’de Gıda Güvenliği Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Güçlendirilmesi için Teknik Yardım" projesi kapsamında hazırlanan web tabanlı yazılımın başlığı “Gıda Güvenliği Bilgi Sistemi (GGBS)” sistemi başlığında “güvenlik” olarak atfedilen “güvenilirlik” kavramıdır.

koordinasyonu sağlanmaktadır. GGBS kullanıcı grupları: Gıda Kontrol Genel Müdürlüğü, İl Müdürlüklerimiz, İl Kontrol Laboratuvar Müdürlükleri ve izin verilen özel laboratuvarlarda görevli personeldir (GKGM, 2008). Gıda Güvenilirliği Bilgi Sistemine, beş bin gıda kontrol görevlisi dahildir ve güncel veri aktarımı sağlamaktadır. Sistemin risk iletişimine entegre olduğu tarafı, ifşa edilecek bilgiyi de besleyen kaynak oluşudur. Uygunsuz bulunan veriler, Gıda Kontrol Genel Müdürlüğü bünyesinde yetkililerden oluşan ve Genel Müdür Yardımcısı Başkanlığında kurulan Değerlendirme Komisyonuna arz edilir ve gerekli görüldüğü noktada, kamuoyuna **taklit veya tağşiş ile kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürecek şekilde bozulmuş, değiştirilmiş ürünler** kapsamında olmak üzere mevzuata uygun olarak duyurulur ve zaruri görüldüğü takdirde ürün toplatması da yine sistem üzerinden haberleşerek (81 il için bilgi ve hatta bazen ürüne ilişkin fotoğraf paylaşımı ile) sağlanabilmektedir. Ek olarak, sistem üzerinden kayıtlı onaylı gıda firmaları ile onaylı takviye edici gıdalar kamuoyuna beyan edilmektedir ve özel sektördeki firmalar ithalat için ürün bazında ön bildirim işlemlerini sistem ile gerçekleştirmektedir (GKGM, 2015c).

Bakanlığın resmi internet sitesinde, gıda kontrolü ve denetimleri raporları, geri çekilen ürünler, hile, tağşiş, doğrulanmış veri tabloları, basın bültenleri ve risk değerlendirme bilgileri bulunmaktadır.

Bakanlık Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü'nün resmi internet sitesinde yer alan **Tüketici Bilgi Köşesi** ilgili tüketicilerin kamuspotları, gıda saati programı, e-bültenler, gıda güvenilirliğine ilişkin bilgilendirici broşürler ve sıkça rastlanılan yanlış bilinen kavramlara erişmelerine imkan vermektedir. Bu kanalla tüketiciler Alo 174 Gıda Hattı, gıda etiketleme, gıda takviyeleri gibi pek çok genel ve spesifik konu hakkında bilgilendirici video ve tanıtımlara ulaşabilmektedir.

7/24 medya takibi ile medyadan bilgi aktarımı, basın bültenlerinin hazırlanması, gıda güvenilirliği ve beslenme sorunları üzerine medyadan iletilen sorular, radyo ve televizyonda yer alan ilgili röportajlar, haber makaleleri ve medya izleme çerçevesinde medya ile ilişkiler, **Bakanlık Basın Müşavirliği** tarafından yürütülmektedir.

Alo 174 Gıda Hattı ile 7/24 tüm paydaşlara bilgi temini sağlanmaktadır. Geçen yıllar içerisinde, bu hatta gelen arama sayılarında artış gözlemlenmiştir. Erişimin %6'sı e-posta vasıtası ile % 94'ü ise telefon ile sağlanmaktadır. Aramaların nedenleri arasında en sık rastlananlar, ihbar ve şikayetler, bilgi talebi, gıda kaynaklı hastalıklar/salgınlardır. Bakanlık sitesinden yönlendirmesi bulunan bir internet sitesi olan ALO 174 Gıda Hattına yapılan başvurular internet sitesi üzerinden de sorgulanabilmekte ve takip bilgilerine güncel olarak telefon ve internet vasıtası ile erişilmektedir. ALO 174 Gıda Hattı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Sayın Mehmet Mehdi Eker tarafından gıda yılı olarak ilan edilen 2009'da kurgulanan Güvenilir Gıda Sağlıklı Yaşam Kampanyası kapsamında tasarlanmış, lansmanı da bu proje kapsamında gerçekleştirilmiştir (Gıda Güvenliği Derneği, 2009).174 Alo Gıda Hattı'nın açılması, riske dayalı denetim sistemine geçilmesi vb. çalışmalar neticesinde 2002 Yılında 39 bin adet denetim yapılmışken, 2014 yılı Ekim ayı itibariyle yaklaşık 475 bin denetim gerçekleştirilmiştir (GTHB, 2014c). Alo Gıda 174 Hattına 2014 yılı sonu itibariyle vatandaşlarımız tarafından toplam 1.332.720 arama gerçekleştirilmiştir (GKGM, 2014b). Yıllara göre ALO 174 Gıda Hattına yapılan başvuru sayısı ile idari yaptırım sayısı çizelge 5.1'de sunulmaktadır.

Çizelge 5.1 ALO 174 Gıda Hattına Yapılan Başvuru Sayısı ve İdari Yaptırım Sayısı

Yıllar	Oluşturulan Başvuru Sayısı	Sonuçlanan Başvuru Sayısı	Cezai İşlem Sayısı
2009*	20951	20951	3765
2010	33221	33060	6920
2011	33693	33642	4072
2012	54495	54040	8052
2013	59826	59644	4467
2014	57764	55232	3718
Toplam	259950	256569	30994

*2009 verileri, Alo Gıda Hattının faaliyete geçtiği Şubat ayı itibari ile kaydedilmiştir.

Kaynak: (GKGM, 2014b)

Kamu spotları çerçevesinde, günümüze kadar, gıda güvenilirliği, hayvan refahı ve sağlığı, *Brucella*, gıdalarda etiket kontrolü, gıda katkı maddeleri, okulda hijyen temaları işlenmiştir. **İnternet yayıncılığı** kapsamında ise, Web-Tarım TV, Gıda Saati Programı,

tüm yayınlara ve eğitim videolarına online erişim (www.tarimtv.gov.tr) sağlanan imkanlardır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından, pestisit kullanımı, hayvan sağlığı, bitki sağlığı, gıda güvenilirliği hakkında **eğitimler**, kırsal kesimdeki kadınlar için pestisit kullanımı, hayvan sağlığı, bitki sağlığı, gıda güvenilirliği hakkında eğitimler, bölgesel/kırsal veya ulusal düzeyde çiftçiler ile gerçekleştirilen **toplantılar, yarışmalar** (Kırsal Kesimdeki Kadınlar, Tarım ve İnsan Fotoğraf Yarışması, İlköğretim Öğrencileri için Resim Yarışması), “**çocuklar için**” **temalı kamplar** (gıda güvenilirliği ve tarım üzerine) organize edilmektedir.

Yayınlanan **kitaplar, broşürler, dergiler (TÜRKTARIM), bültenler (Tarım Bülteni)** ile bilgi paylaşımı, süreklilik tesis edilerek sağlanmaktadır.

Türkiye’de, risk iletişimi, kamuoyunun bilgilendirilmesi ve kamuoyunda doğru algının tesis edilmesini amaçlayan, son dönemlerde, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen iyi uygulamalar bulunmaktadır ve bu örnekler aşağıda irdelenmiştir.

Okul Sütü Programı Örneği; 2 Mayıs 2012 tarihinde başlatılmış olan proje sürecinde, süt tüketen çocuklarda gıda zehirlenmesi semptomlarına rastlanmıştır. Bu semptomların tespit edilmesini takiben, semptomlar gözlemlenen okullardan numuneler toplanmış ve bu okullarda süt dağıtımını ivedi olarak durdurulmuştur. Bakanlık, vakanın gerçekleşmesine paralel süreçte, halkı bilgilendirmiştir. Nihayetinde, Türkiye’de çocukları da süt tüketiminin istenilen seviyelere ulaşamamış olması nedeniyle, uzmanlar tarafından gerçekleştirilen değerlendirmeler sonucunda (CNNTURK, 2012; İNTERNETHABER, 2012; Bülbül, 2012; Akdağ, 2013) okul süt tüketimini takiben problem yaşayan çocuklarda laktoz intoleransının bulunabileceği bilgisi üzerinde uzlaşmış ve yapılan laboratuvar analizleri ışığında bu bilgi doğrulanmıştır. Analizlerden elde edilen sonuçlara göre, süt numunelerinde herhangi bir patojene rastlanmamıştır. Sonuçlar, konuya ilişkin kurulmuş olan Bilimsel Komite tarafından değerlendirilmiştir. Kamuoyu, sonuçlar hakkında bilgilendirilmiştir. Süreçte, ailelerin gıda intoleransı hakkında bilgilendirilmeleri, ailelerden süt dağıtım sürecinde izinlerin alınması kararlaştırılmış ve uygulanmaya

başlanmıştır. 2013 senesinden itibaren, bu proje başarı ile yürütülmeye devam etmektedir. Ek olarak, projeye ait internet sitesi üzerinden projenin tanıtımı, amaç ve kazanımları, tüketilen sütün besinsel değerleri, dünya üzerindeki iyi uygulamalar kamuoyuna sunulmaktadır.

Yurtdışında, özellikle gelişmiş ülkelerde böylesi okul sütü projelerinin yaygın olduğu bilinmektedir. Örnek olarak; AB’de de öğrencilere süt temini söz konusudur. Okul Sütü Programı kapsamında, 2011-2012 eğitim yılında AB’de 20 milyon öğrenciye, 69 milyon Avro’ya yaklaşık 385 bin ton süt dağıtımı yapılmıştır (ABDGM, 2015). Okul sütü, 2012’deki mevcut verilere göre, toplam ulusal süt tüketiminin Tayland’da %25’ini, Japonya’da %9’unu, ABD’de %7’sini, Finlandiya’da %5’ini, Norveç ve İsveç’te %4’ünü, Kanada ve Danimarka’da ise %3’ünü oluşturmaktadır. Çin’de 1999 ile 2006 yılları arasında yürütülmüş programda kişi başı tüketimin 7 litreden 25 litreye çıktığı tespit edilmiştir (Menlik, 2014b).

Ürün Doğrulama ve Takip Sistemi (ÜDTS); 5996 sayılı Kanununun 24 üncü maddesi uyarınca, ÜDTS, 29 Aralık 2011 tarihinde **Türk Gıda Kodeksi Etiketleme Yönetmeliğinin** ilgili maddesine göre, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, belirli gıda veya gıda gruplarına yönelik olarak izlenebilirliği sağlamak adına etiketlerde ürün takip sisteminin uygulanmasına ilişkin özel uygulamalar yapabilmekte veya yaptırabilmektedir. Türk Gıda Kodeksi Etiketleme Yönetmeliğinin 45 inci maddesinde “Bakanlık tarafından belirlenen ürün takip sisteminin uygulanacağı gıda veya gıda grupları ile uygulama süresi Bakanlık tarafından belirlenerek Bakanlık internet sitesinde yayımlanır.” Hükümü yer almaktadır. Bu hükme göre, uygulamaya son başlama tarihi 31.12.2015 olarak güncellenmiştir ve bu tarihten evvel piyasaya sürülen ürünler raf ömrü boyunca piyasada kalabilecektir.

Sistemin uygulanması planlanan ürün grupları; takviye edici gıdalar (Takviye Edici Gıdalar Tebliği kapsamındaki ürünler), bal (Bal Tebliği kapsamındaki ürünler, enerji içecekleri (Enerji İçecekleri Tebliği kapsamındaki ürünler), siyah çay (Siyah Çay Tebliği kapsamındaki ürünler), bitkisel sıvı yağlar (Zeytinyağı ve Pirina Yağı Tebliği ve Bitki Adı İle Anılan Yağlar Tebliği kapsamındaki ürünler) ile bebek mamaları, formülleri, ek gıdalar (Bebek Formülleri Tebliği, Devam Formülleri Tebliği ve Bebek ve Küçük Çocuk Ek

Gıdaları Tebliği kapsamındaki ürünler) olarak belirlenmiştir (T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015). Sistem ile üretici ya da ithal eden firma tüketicilere bildirilirken etikette yer alması gereken diğer bilgiler de net biçimde aktarılabilir. Sistem, tüketicilerin satın aldıkları ürünün güvenilirliğini takip edebilmek amacıyla internet üzerinden, mobil uygulamalar ile, otomatik sesli yanıt sistemi ve SMS ile ürün kimlik numarası ile etiketlerini takip edebilecektir (ÜDTS). Sistem sayesinde, kendi satın alacağı ürünün denetmeni olabilecek tüketiciler, sistem dahilinde derhal bilgilendirilebilmeleri sayesinde satın aldıkları ürünün sahte olmadığından, son kullanım tarihinin geçip geçmediğinden emin olabileceklerdir. Firmaların satın aldıkları etiket sayısının belli oluşu, piyasada kayıt dışı üretimin de önüne geçilebilmesini sağlayacaktır ve böylelikle, ürünlerin taklidi de engellenmiş olacaktır. İlerleyen süreçte, aktive edilmesi planlanan bu sistemin ilk uygulama sürecinde daha dar bir ürün yelpazesi ile başlatılması işlerliğini arttırabilir, gelişime açık olan bu sistem, tüketicilere kendi satın aldıkları ürünün güvenilirliğine dair inisiyatif alması için gereken bilgileri temin etmesi, şeffaflık ve sürekli izlenebilirlik sağlaması, firmaların ise gıda güvenilirliği noktasında sorumluluk almaya yönelmeleri açısından çok önemli ve değerli bir girişimdir.

Bakanlığın ilgili kuruluşlarından Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğünün yürüttüğü **Ekmek İsrafı Kampanyası**, gıda güvenilirliğinde risk iletişimi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi için çok başarılı bir örnektir. Türkiye’de ekmek israfı, 2012 senesi verilerine göre % 20 artmıştır ve günde 6 milyon ekmeğe ulaşmıştır. Yılda 2,1 milyar ekmek israf edilmektedir ve ekmek israfının ekonomik değeri ise 1,6 milyar TL olarak tespit edilmiştir. 17 Ocak 2013 itibariyle başlatılan bu kapsamlı sosyal sorumluluk projesi kapsamında kampanya internet sitesi kurulmuştur, kampanya müziği oluşturulmuş, araştırma kitabı, bayat ekmeklerle yapılacak yemek tariflerini içeren kitap yayımlanmıştır. Kampanya toplamda 6667 defa ulusal TV kanallarında yayınlanmış, 1393 defa 59 haber kanalında kampanyaya atıfta bulunulmuş ve kampanya, 6701 defa, bölgesel, yerel ve ulusal olarak basılı medyada yer almıştır. Toplamda 802 etkinlik, kampanya kapsamında düzenlenmiştir. 2013 verilerine göre, kampanya ile günlük ekmek israfında %18 azalma, israfın ekonomik değerinde 300 milyon TL azalma gözlemlenmiştir. Buna ilaveten, günlük ekmek tüketimi de %10 düşmüştür ve sonuç olarak, ulusal ekonomiye bir yılda 2,8 milyar TL kazandırılmıştır. Günümüze kadar, kampanyanın toplam katkısı, 6,5 milyar TL olmuştur. Kampanyaya, FAO, bir kamu kuruluşu çatısı altında yürütülen en kapsamlı

uygulama olarak atıfta bulunmuştur ve küresel çapta bir iyi uygulama örneği olarak değerlendirmiştir. Kampanyaya dair iletişim salt tüketiciler ve paydaşlarla yürütülmemiş, pek çok uluslararası platformda da kampanyanın tanıtım araçları dağıtılmış, kampanya hakkında sunumlar ve bilgilendirmeler yapılmıştır. Kısa zamanda, önemli başarılarla imza atan bu kampanya doğru iletişim araçlarının ve kaynaklarının kullanılması ve kamuoyunun bilgilendirilmesinin istikrarlı ve doğru yöntemlerle yapılması karşılığında ulusal ekonomimize önemli katkılar sağlanmış olurken ekmek tüketimine dair halkımız da önemli ölçüde bilinçlendirilmiştir (Ünal, 2015).

Bakanlık bünyesinde, Bakanlık ve FAO işbirliği ile yürütülen “Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Gıda Güvenilirliğinde Risk Analizi Kapasitesinin Geliştirilmesi Projesi çerçevesinde 18-19 Eylül 2014 tarihlerinde “Risk Analizi Bileşenleri ve Risk Yönetiminin Rolü” , 20-21 Eylül 2014 tarihlerinde ise “**Risk Analizi Bileşenleri, Risk Yönetiminin ve Risk İletişiminin Rolü**” **Çalıştay**ı düzenlenmiştir. Çalıştayda Bakanlığın Gıda Güvenilirliğine ilişkin hizmetleri yürüten bütün birimlerde görev yapan teknik uzmanlar ve risk iletişiminde paydaş olan taraflar ile dış paydaşlarımızdan Sağlık Bakanlığı katılım sağlamıştır. Çalıştayda risk analizinin bileşenleri ve özellikle risk yöneticisi olan ekiplerin risk değerlendirmeyi ulusal ve uluslararası platformlarda nasıl kullanacakları üzerinde durulmuş, interaktif çalışmalar ile verilen eğitim desteklenmiştir. Ayrıca, söz konusu çalıştayda Codex Alimentarius Komisyonu ve AB perspektifi ile ilgili açıklamalarda bulunulmuş bu yapıların risk analizi sistemini nasıl uyguladığına dair bilgilendirme yapılmıştır (GTHB Risk Değerlendirme DB, 2014).

Kamuoyunun bilgilendirilmesinde rutin olarak (son dönemlerde, en az iki ayda bir), 5996 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesini takiben son yıllarda, Bakanlığın, yeni mevzuat düzenlemeleri ve sıklaştırılan, “tarladan sofraya” tertip edilmesine imkan sağlanması için emek gösterilen denetlemeler ışığında tespit edilen taklit ve tağşiş yapan firmaları, 2012 yılından itibaren Bakanlığın resmi internet sitesi olan üzerinden kamuoyuna duyurmaktadır.

Kamuoyuna yapılan duyurular iki farklı grupta gerçekleştirilmektedir. Birinci **taklit veya tağşiş** yapıldığı kesinleşen ürünlerle ilgili olarak, ikinci grupta yer alan **kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürecek şekilde bozulmuş, değiştirilmiş**

ürünlerle ilgili olarak laboratuvar analizleri neticesinde içeriğinde ilaç etken maddesi tespit edilen ürünler açıklanmaktadır.

Kamuoyuna duyurunun temel amacı tüketici sağlığını ve çıkarlarını korumak ile sektör içinde haksız rekabetin önlenmesidir. Bu çerçevede gerçekleştirilen duyurular, tüketiciler kanalı ile Bakanlık resmi kontrolleri dışında piyasa üzerinde bir denetim mekanizması oluşturabilmektedir. Ek olarak, duyurular ile oluşan kamu algısı ışığında, tüketici tercihleri belirlendiği için, uygulama yasal yaptırımdan daha etkileyici ve caydırıcı olarak değerlendirilmektedir (GTHB, b).

Bakanlık Gıda Kontrol Genel Müdürü Prof. İrfan Erol tarafından gıda güvenilirliği ve gıdayla ilgili kamuoyunda doğru bilinen yanlışları, alınan tedbirleri açıklamak için düzenlenen bir basın toplantısında, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının en önemseddiği hedef olan güvenilir gıda arzı için 2014 yılının ilk on ayında **480 bin** denetim faaliyeti gerçekleştirildiği ifade edilmiştir (GTHB, c). 2014 ve 2015 seneleri arasında, Bakanlık tarafından toplam 14 kamuoyu açıklaması yapılmıştır. 15. kamuoyu açıklaması ise 20 Şubat 2015 tarihinde yapılmıştır. Yapılan kamuoyu açıklamaları, 1 ay boyunca internet sitesinde kalmaktadır. Güncel verilere göre, 2012'den bu yana, Bakanlık tarafından toplamda **283 firmaya ait 540 parti ürün taklit veya tağşiş** yapıldığı gerekçesi ile kamuoyuna, Bakanlık tarafından ifşa edilmiştir. Bu ürünlerin 437'si taklit ve tağşiş iken 103'ün ilaç etken maddesi veya boyar maddesi içermekte olduğu tespit edilmiştir. Aynı toplantıda, mevcut bilgi kirliliğinin giderilmesi adına, kamuoyuna gündemdeki konulara ilişkin gereken teknik bilgi aktarılarak Türkiye'de tavuk üretiminde hormon kullanımının söz konusu olmadığı, GDO'lu gıda üretiminin yasak olduğu vurgulanıp, katkı maddelerinin tamamen zararlı olarak algılanmasının hata olduğu belirtilmiştir. Konuya dair gereken analizlerin en yetkin laboratuvarlarda gerçekleştirilmesinin sağlandığını ve kamu olarak iç piyasanın takibinin sağlandığını belirtmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Gıda güvenilirliği evrensel, asli, elzem ve kalıcı da olan bir kavramdır. Günümüzde, ulusal gıda güvenilirliği otoriteleri gıda kaynaklı hastalıkların artması, yeni gıda patojenlerinin ortaya çıkması, hızlı gelişen gıda teknolojisi, büyüyen uluslararası ticaret, değişen tüketici alışkanlıkları ve yaşam koşulları gibi etmenlerle yüzleşmektedir. Endüstrileşen gıda üretimi, pestisit kullanımları gibi çiftlikte gelişen uygulamalar, katkı maddeleri, gıda koruyucu maddeleri vb. uygulamalar kamuoyunda endişelere sebep olabilmektedir. Gıda güvenilirliği ve halk sağlığı ile ilgili bir riskin oluşması durumunda, resmi otoritelerin, bilim adamlarının ve sivil toplum kuruluşları tarafından toplumun bilgilendirilmesinde ilgili kesimler arasında akıcı ve akılcı bir iletişim kurulması, oluşabilecek bir gıda güvenilirliği riskinin başarılı bir şekilde yönetilmesi açısından önemlidir.

Türkiye genelinde “çiftlikten sofraya” gıda güvenilirliği anlayışı çatısı altında tamamlayıcı ve etkin bir gıda denetiminin sağlanması, tüketiciye güvenilir gıda temini, tüketici menfaatlerinin ve sağlığının korunması ile sektörde haksız rekabetin önlenmesi en temel gayelerdir. Türkiye’deki gıda güvenilirliği politikaları içerisinde risk iletişimi sürecinde, gıda uzmanları, sosyolog, psikolog ve iletişimcilerin disiplinler arası platformda bir araya gelerek ortak çalışma yürütmesi gerekmektedir.

Türkiye’de kamuoyunun olası risklere ilişkin bilgilendirilmesi ve gıda güvenilirliğine dair aydınlatılması Bakanlık tarafından düzenli olarak yürütülen risk analizlerinin neticesinde mevzuat çerçevesinde gerçekleştirilen ifşalar ile sınırlıdır ancak AB’de, gıda güvenilirliği sistemlerinin örnek teşkil etmekte olduğu İngiltere gibi ülkelerde ve Amerika’da Gıda ve İlaç Kurumu’nun (FDA) uyguladığı gibi, resmi internet sitelerinde tüketiciler için ayrılmış olan köşede risk iletişimini güncel tutmanın yanı sıra, güncel geri çağırılan ürünler, gıda güvenilirliği alarmları ve problemlili ürünlere ilişkin marka adı, ürün açıklaması, problemin nedeni, ürünün fotoğrafı gibi bilinçlendirici detay bilgiler ile yapılan denetleme verilerinin tamamı şeffaf bir ortamda kamuoyuna sunulmaktadır (FDA). Türkiye de bu anlamda, öncelikle tüketici algısının yükseltilmesine hız verebilecek projeler

ve algı analizleri ile tüketicinin bilinçlendirilmesini sağlayarak, tüketiciye kendi gıdasının denetçisi olması şansını, tamamen şeffaf bilgi aktarımı ile yapılan denetlemelerin sonuçlarının belki de tamamını beyan etmelidir. Eurobarometer'ın kapsamlı çalışmaları arasında Avrupa'da kamuoyunun güven duydukları bilgi kaynakları güvenilirlik derecesine göre değerlendirilmesi bulunmaktadır. Benzer ve güncel bir çalışmanın, kamuoyu algısının ölçülmesi kapsamında değerlendirilmesi ve yürütülen kampanyalar, kamuspotları ile kamuspotlarında ön plana çıkarılan temalar veya ünlüler gibi etmenlerin halkın üzerindeki etkisi, en çok tercih edilen iletişim yöntemleri ile kamuoyunun en çok güven duyduğu bilgi kaynakları (örnek olarak, tıp doktorları, Bakanlık yetkilileri) tespit edilerek kamuoyu algısına yönelik iletişim ile kitlelere erişebilir ve algı yönetilebilir.

Gıda güvenilirliğinden sorumlu yetkili merciler arasında kurulacak iletişim ile işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasının, bu çerçevede sağlıklı ve şeffaf bilgi paylaşımının risk analizinin verimliliğini arttıracığı bilinmektedir (Food Safety and Inspection Service, 2003). Risk iletişime yaklaşımın da sorumlu yetkilileri kapsayıcı olması ve çok disiplinli bir ekip anlayışını içermesinin faydalı olacağı mütalaa edilmektedir. Bakanlık bünyesinde, her ne kadar farklı birimler risk iletişiminin farklı noktalarında sürece dahil olsalar da, resmi bir çalışma ortamı içerisinde konunun uzmanlarının bir araya gelerek istişare yapmalarına olanak sağlayan, belki doğrudan Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanına bağlı olarak veya Basın Müşavirliği çatısı altında çalışmalarını yürütebilecek olan bir Çalışma Grubu veya yeni bir Risk İletişimi Biriminin kurulmasının faydalı olacağı mütalaa edilmektedir. Bu çalışma grubu, tam zamanlı olarak Bakanlığın gıda güvenilirliğinde risk iletişimi ile çağın gereksinimlerine uygun iletişim araçlarının da aktif olarak kullanılması ile kamuoyunun bilgilendirilmesine ilişkin çalışmalar sürdürebilir. Bu anlamda kurulacak birimde, ilgili otoriteler arasından Gıda Kontrol Genel Müdürlüğü, Basın Müşavirliği, Eğitim Yayın ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü ile Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü yetkili personeli görevlendirilebilir ve hatta risk iletişimi konusu üzerine uzmanlık eğitimleri ile yetkililerin tecrübeleri akademik bilgi ile bir araya getirilerek ekibin alt yapısı güçlendirilebilir. Değişen dünya ve toplum normları çerçevesinde, hizmetlerin iyi algılanması, araştırılması, teşvik edilmesi, interaktif iletişim modelleriyle kurgulanması Bakanlık için de vazgeçilmez olmalıdır.

Bakanlık tarafından hazırlanan 2013-2017 Tarım Stratejisinde, yerleşmiş olan tüketim ve satış alışkanlıklarının değiştirilmesindeki zorluklar, tüketicinin bilgi eksikliği ve gıda güvenilirliği konusunda bilgi kirliliği ve bu yolla oluşan güvensizlik gıda güvenilirliğine yönelik tehditler olarak yer almaktadır. Türkiye’de, gıda güvenilirliğine ilişkin yaratılmış bilgi kirliliği, toplumun beslenme alışkanlıklarından, gıda güvenilirliği otoriteleri ve uzmanlarına olan güvenlerini etkilemekle kalmayıp halk sağlığını dahi tehdit edebilecek boyuta gelmiştir. Bilgi kirliliğine karşı koyabilecek en değerli güç, doğru iletişim kanalları aracılığı ile doğru zamanlarda, konunun uzmanları tarafından bilginin kamuoyuna şeffaf ve anlaşılır bir çerçevede riskin doğru algılanması için gereken tüm teknik ve kapsamlı bilgileri de içerecek biçimde aktarılmasını temin eden doğru bir risk iletişim stratejisidir.

FAO ve WHO’nun hazırladığı ve EFSA’nın gıda sektöründeki tüm profesyonel risk yöneticileri ile iletişimcilerine, başarılı bir iletişim programının hazırlanmasında rehberlik edebilmek adına hazırladığı rehber ilkeleri, AB ülkelerindeki geliştirilen strateji belgelerini (İngiltere’nin, risk iletişimindeki başarısı göz önünde bulundurularak, stratejisi ve takip eden uygulamaları, ülke normlarımıza, tüketici alışkanlıklarına ve yönelimlerine, kültürel yapımıza uygun ve kamuoyu algısını geliştirmeye yönelik olarak, Türkiye’ye uyarlanabilir), diğer ışık tutan akademik çalışmalar ile Bakanlık tarafından gerçekleştirilecek olan kapsamlı bir kamuoyu algısı araştırmasını takiben, Bakanlık bünyesinde gıda güvenilirliğinde risk iletişimi ve kamuoyunun bilgilendirilmesine ilişkin bir ülke strateji belgesinin hazırlanması elzemdir ve Bakanlık hedeflerimiz ile 2015-2019 Ulusal Eylem Planında yer alan ülke hedeflerine bağlı olarak bir an evvel bu emel gerçekleştirilmelidir.

Bakanlığın sosyal medya üzerinden risk iletişimi konusunda gelişim sağlaması ise bir hayli kolaydır. Günümüzde etkin bir sosyal medya kullanımı, günlük olayları ve yönelimleri anlamak ve bunları insanların ilgisini çekecek şekilde kurgulayabilmek üzerine kurulmuştur. Öncelikle Bakanlığın sosyal medya hesaplarını yöneten kişilerin sosyal medya kullanımına ilişkin gerekli eğitime sahip olması sağlanmalıdır çünkü günümüz teknolojik gelişmeleri göz önünde bulundurulduğunda şirketlerin ve kurumların sosyal medya konusunda uzmanlaşmış kişilere ihtiyacı yadsınamayacak bir gerçektir. Örneğin, bunun için Kadir Has Üniversitesi’nde Sosyal Medya Akademisi kurulmuştur. (Kadir Has

Üniversitesi, 2015) Bu sosyal medya platformları salt kamuoyunu bilgilendirici değil, pek çok iyi iletişim uygulamalarında atfedildiği gibi interaktif bir çerçevede kamuoyu görüşünden de beslenen, hatta toplum ile doğrudan karşılıklı iletişim kanalı açabilen nitelikte geliştirilmelidir. Böylesi iletişim yöntemlerinin, kamuoyunda güven oluşturmada, toplumun gıda güvenilirliğine ilişkin bilinçlendirilmesinde ve risklerin yönetiminde oldukça başarılı neticeler verdiği dünya örnekleri ile doğrulanmaktadır. Bakanlık sosyal medya hesaplarını daha verimli hale getirilmeli ve tüketici ve işletmelerle çok daha iyi bir iletişim kanalı oluşturmalıdır. Bu noktada, uzmanı olmadıkları bilimsel temellere dayandırmaksızın kamuoyuna beyanda bulunan ve bilgi kirliliğine neden olan zatlara engel olabilmek amacı ile Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı bünyesinde kurulmakta olan Kalite ve Akreditasyon Enstitüsüne ilişkin açıklamasına değinmek gerekmektedir. Enstitü tarafından RTÜK ve medya ile imzalanan protokoller ışığında, medya aracılığı ile kamuoyunun bilgilendirilmesi sürecinde, Enstitü tarafından verilecek sertifikaya sahip olmayan kimselerin, medya aracılığıyla kamuoyunun bilgilendirilmesine ilişkin faaliyet yürütemeyecekleri beyan edilmiştir (HaberTürk, 2015) ancak konuya ilişkin, Sağlık Bakanlığı yetkili personeli ile yapılan görüşmede, çalışmanın uzun vadede değerlendirilebileceği bilgisi elde edilmiştir. Öngörülen uygulama, medyada uzmanların sağlıkla ilgili demeç vermeden evvel, bilgilendirmelerinin bilimsel gerçeklere dayandığını yazılı deklarasyon ile beyan etmek durumunda olacaklardır (Sağlık Bakanlığı, 2015). Sağlık Bakanlığı'nın önem atfettiği bu sorun, gıda güvenilirliği alanında kamuoyunun bilgilendirilmesini de kapsamaktadır ve böylesi çalışmalara Bakanlığımızın entegre edilmesi veya benzer yapılanmalara destek verilmesi önemlidir. Türkiye'de gıda güvenilirliğinde tek yetkili otoritenin Bakanlık olduğunun kamuoyu nezdinde benimsenmesi ve medyada verilen uzman demeçlerinde istikrar ve doğruluğun artırılması için süreçte Sağlık Bakanlığı ile yakın temas içerisinde çalışmamız önem arz etmektedir.

AB'deki belirli ülkelerde halihazırda yürütülmekte olan ve bu çalışmada da ifade edilen başarılı uygulamalar göz önüne alındığında, Türkiye'nin risk iletişimi konusunda Avrupa ülkelerinden eksik kalan ve geliştirilebilecek yönleri olduğu açıkça görülebilir. Örneğin, her ne kadar son zamanlarda ürünlerinde tağşiş yapan firmaların belirlenerek ifşa edilmesi sağlamışsa da, bunun tüketicilerle paylaşılma yönteminin, yani risk iletişiminin, yeterliliği tartışılabilir. Öte yandan Türkiye'de gıda işletmelerinin hijyenini ölçecek (özellikle oteller için) bir denetim sistemi kurulu olsa bile bunun sonuçlarının son

tüketicilerle paylaşımı yapılmamaktadır. Antalya’da uygulaması gerçekleştirilen ‘Beyaz Bayrak Ödül Projesi’, Türkiye’de gıda güvenilirliğinin teşvikine ilişkin etkin bir iletişim projesidir. Tüm illere örnek teşkil etmesi gereken böylesi uygulamaların ülke çapında artırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Öncelikle İngiltere’de uygulanan Gıda Hijyeni Puanlama Sistemi ve Danimarka’da uygulanan Gülen Yüz Puanlama Sistemi uygulamalarına bakmak gerekirse, bunların Türkiye’de rahatça uygulanabilir olduğu görülebilir. Mevcut sistemde Türkiye’de tüketiciler gıda ürünleri tüketecekleri ya da satın alacakları işletmeleri hijyen kurallarına uygunluklarına göre değerlendirememekte, bu da alınan ürünlerin güvenilirlik derecesiyle ilgili soru işaretleri doğurmaktadır. Özellikle de birçok ana haber bülteninde ve televizyon programında Türkiye’deki lokanta ve fırınların hijyen konusunda ne kadar zayıf olduğu görüntülenmiş, tüketicilerin bu tesislere karşı güveni, bulguları takiben tesislerin son durumlarının da tüketicilerle paylaşılmamasının da etkisi altında medya kanalı ile sarsılmıştır. (Beyaz Gazete, 2013). Gıda ve Yemin Resmi Kontrollerine dair Yönetmeliğin Şeffaflık ve gizlilik başlıklı 8 inci maddesinin 2 inci fıkrasına göre ise, Bakanlık, yürütülen resmi kontroller ışığında ilgili mevzuata uygun faaliyet gösterdiği tespit edilen işyerlerine, gıda güvenilirliğini teşvik edici uygulamalarda bulunabilir ve bu bilgilerin kamuoyu ile paylaşılmasını sağlayabilir. Belirlenecek uygulamaya göre usul ve esaslar ise Bakanlık tarafından, bu yönetmelik kapsamında belirlenmektedir. Bu çerçevede, benzer bir sistem Türkiye’de uygulanabilir veya AB’de uygulanmakta olan ve tek çatı altında kriterleri her Üye Ülke için standardize edilecek olan sistem Türkiye’de uygulamaya konulabilir. Yönetmeliğin Bakanlığa tanımlamakta olduğu insiyatif çerçevesinde, burada bahsedilen problemlerin aşılması ve tüketicileri gıda güvenilirliği açısından daha risksiz işletmelere yönlendirmek amacıyla Türkiye’de de Gıda Güvenilirliği Notlama Sistemi gibi bir uygulama yürürlüğe konulabilir. Her bölgeden bir ilin bir ilçesi pilot bölge seçilerek gıda işletmelerine (fırın, restoran, market, şarküteri, kasap vb.) gıda mevzuatına uygun olarak denetimler yapılabilir ve buna göre bir notlama sistemi geliştirilerek işletmelerin bu notları tüketicilerin rahatça görebileceği şekilde sergilemesi sağlanabilir. Düşük not alan gıda işletmelerine notlarını yükseltebilmeleri için belirli bir süre verilebilir ve bu süre sonunda tekrar değerlendirmeye alınabilirler. Bu uygulama daha önceden planlanan bir takvim dahilinde gerçekleştirilebilir ve bu süre sonunda hem işletmeler hem de tüketicilere anket yapılarak genel tepkileri ölçülebilir. Böylelikle olumlu sonuç alınması durumunda uygulama

daha çok şehre yayılarak ülke genelinde hem işletmeleri hem de tüketicileri mutlu edecek bir risk iletişimi sağlanmış olacaktır; Danimarka’da yapılan Smiley Ratings uygulamasının tüketici ve işletmeler açısından ne kadar olumlu bir çalışma olarak görüldüğü yapılan araştırmalarla kanıtlanmıştır.

Risk iletişimini en etkin şekilde uygulayan ülkelerin ortak bir özelliği de sosyal medyayı çok aktif bir şekilde kullanmalarıdır. Bugün Türkiye’de internet kullanan kişilerin tüm nüfusa oranı %47’dir. (Caner, 2014). Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan bir araştırmaya göre 15-64 yaş arası nüfus oranının yaklaşık %65 olduğu düşünülürse, sosyal medya kullanım penetrasyon oranının çok ciddi bir seviyede olduğu rahatça görülebilir. (Türkiye İstatistik Kurumu, 2014). Ayrıca günümüzde 38 milyonu aşkın aktif sosyal medya kullanıcısı olup, bu kullanıcılar sosyal medyada günde ortalama 2 saat 37 dakika harcamaktadır (Caner, 2014).

Türkiye’de kullanılan sosyal medya kanallarının başında Facebook gelmektedir. Türkiye’de Facebook aylık kullanımı %58 gibi bir oran ile 47339020 kişi olup, bunun internet kullanıcıları içindeki oranı %94’tür. Twitter ise Facebook’u bu sıralamada takip eden sosyal medya ağıdır. Türkiye’de aylık Twitter kullanımı %35 ile 28566650 kişi olup, bunun tüm internet kullanıcıları içindeki oranı %72’dir (Caner, 2014).

Yukarıda sıralanan veriler açıkça göstermektedir ki, sosyal medya, özellikle de 15-64 yaş arası, Türk vatandaşlarıyla iletişim kurmak için çok doğru ve etkili bir araçtır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın 2012’de açılan Twitter hesabı ve paylaşımları incelendiğinde daha çok Bakanlığın günlük aktivitelerine odaklanıldığı görülmektedir. 7014 kişi gibi ciddi bir takipçi sayısına ulaşılmış olsa bile bugüne kadar toplam yapılan paylaşım sayısı 109 ile sınırlı kalmıştır. Bu paylaşımların içinde ise risk iletişimi olarak adlandırılacak paylaşımlar yok denecek kadar az olup, var olanların yönlendirme linkleri de çalışmamaktadır. Bakanlığın internet sitesinde de kamu spotlarına ilişkin bir yönlendirme olmasına karşın Twitter hesabıyla ilgili herhangi bir bilgilendirme ya da yönlendirme linki bulunmamaktadır. Bunlar göz önüne alındığında Bakanlığın halkımızla sosyal medya üzerinden daha etkin şekilde bir iletişim kurabileceği görülmektedir. Almanya, Danimarka ve İngiltere örnekleri baz alındığında, risk iletişimi konusunda sosyal medya çok önemli bir araç olup, geliştirilmeye son derece açık bir kanaldır.

Bir diğ er öneri ise Almanya’da yürürlüğe giren “Gıdada Şeffaflık” isimli internet sitesinin Türkiye’de uygulanmasıdır. Türkiye’de, “Güvenilir Gıda Bilgi Sitesi” başlığı ile Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonunun, gıda mevzuatı, sorumlu yöneticilik işlemleri, 2009 senesinde yürütülmeye başlanmış Güvenilir Gıda Kampanyası ile iyi hijyen uygulamaları rehberi gibi bilgiler içeren ancak güncellenmesi ve dünyadaki iletişim vizyonuna yaklaşması zaruri olan bir internet sitesi mevcuttur (Çalışma İzni ve Gıda Sicili Belgesi İşlemleri). İnternet sitesine, kamuoyunu bilinçli gıda tüketimine dikkatlerini çekecek faydalı olan gıdaların besleyici özelliklerini vurgulayıcı bir takım bilgilendirmeler de içerebilir. Bu internet sitesi, gıda ve iletişim uzmanları tarafından hazırlanmış, Bakanlığın öncülüğünde kurulan ve güncellenen bir portal olmalıdır. Ek olarak, bu uygulamayı Türkiye için biraz daha geliştirilmesi uygun olacaktır. Günümüzde Türkiye’de yaklaşık 65 milyon mobil internet kullanıcısı mevcuttur ve sosyal medya kullanıcılarının yaklaşık %74’ü mobil kullanıcıdır. (Caner, 2014). Bu da göstermektedir ki, günümüzde cep telefonu ve tablet gibi mobil cihazlardan internet kullanımı ile bilgiye erişim dizüstü bilgisayar ve masaüstü bilgisayardan internet kullanımının önüne geçmiştir. Bu yüzden “Gıdada Şeffaflık” gibi bir oluşumu mobil uygulama olarak kurgulamak çok daha etkili olabilir, böylesi bir uygulamaya İngiltere Gıda Standartları Kurumu’nun hijyen puanlamasına ilişkin akıllı telefon uygulaması örnek verilebilir. Bu şekildeki bir uygulama ile tağış yapan firmaların listeleri sürekli olarak yayınlanabilir, gıda riskleriyle ilgili bilgilendirmeler yapılabilir ve tüketicilere güvenilir gıda seçmeleri konusunda yardımcı olmak amacıyla günlük olarak tavsiyeler verilebilir. Böylece gıda güvenilirlik konusunda bilgiye en kısa yoldan ulaşmış olan kullanıcılar hem seçimlerini daha bilinçli yapabilir hem de daha güvende hissedebilir.

Türkiye’de coğrafi bölgeler arasındaki sosyoekonomik, etnik, kültürel ve yerleşim yerlerine bağlı olarak gelişen farklılıklardan dolayı, gıda güvenilirliğinde risk faktörleri ile kamuoyunun bilgilendirilmesi noktasında kitlelere erişimde avantajlı olacak iletişim kanalları, bölgeler arasında farklılık göstermektedir. Örnek olarak, Türkiye Bilgi Teknolojileri ve İletişimi Kurumu Elektronik Haberleşme Sektörü’nün Üç Aylık Pazar Verileri Raporunun 2015 yılının 1. Çeyreğinin verilerine göre, bu farklılığı ortaya koymaktadır.

Konuya ilişkin stratejik bir yaklaşım geliştirmeden evvel, kamuoyunun bölgelere göre ihtiyaçlarının, algı seviyelerinin ve tüketici alışkanlıklarının değerlendirilebileceği kapsamlı bir sosyal anket düzenlenmelidir. Bu çalışma, tezde önerilen genel risk algısı çalışmaları yurt çapında sürdürülürken bölgesel olarak farklı gelişmiş olan ihtiyaçların da tespit edileceği bir yönde yürütülebilir. Bu çalışmanın bulguları ışığında, bölgelere göre kullanılacak ideal iletişim kanallarının belirlenmesi, seminer, eğitim programlarının içeriklerinin belirlenmesi ve uygulanması gerekmektedir. Özellikle internet kullanımının daha az olduğu bölgelerde, sosyal medyanın kullanımı gibi bir dizi bilgi paylaşımlarından ziyade TV bir araç olarak dikkate alınabilir ve broşürler, afişler, etkinlikler gibi görsel ve basılı araçların hazırlanıp dağıtılması planlanabilir. Çiftçilere yönelik faydalı eğitimler tertip edebilen özel sektörün kamuoyu algısını da geliştirici faaliyetlerde bulunması desteklenebilir ve ilgili sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile bu anlamda belirli etkinlikler için işbirliği sağlanabilir. Böylesi çalışmaların sürdürülebilirliğinin sağlanması ve verimliliğinin ölçümlenebilmesi için başarılı bir koordinasyon çok önemlidir. Tar-Gel Projesi kapsamında, Bakanlık Makamının 17.05.2013 tarih ve 91 sayılı Makam Olur'u ile yürürlüğe girmiş olan 'Tar-Gel Görev Tanımı' (GTHB Eğitim, Yayım ve Yayınlar Daire Başkanlığı, 2013a) kapsamında düzenlenen 'Tar-Gel Projesi Genelgesi'ne göre, (GTHB Eğitim, Yayım ve Yayınlar Daire Başkanlığı, 2013b) tarıma ve çiftçilere yönelik çeşitli eğitim ve yayım faaliyetlerinde bulunmak ilgili personelin görevleri arasında yer almaktadır. Her ilde, kamuoyunun bilinçlendirilmesine dair etkinliklerin koordinasyonu ile görevli doğru iletişim yöntemlerine ilişkin alacağı eğitimleri takiben bir Tar-Gel personeli veya taşrada 2015 senesi itibariyle görevlendirilmiş bulunan doksan iki adet sosyolog (GTHB Personel Daire Başkanlığı, 2015) bu konuda görevlendirilebilir. Bu personel, Eğitim, Yayım ve Yayınlar Dairesi Başkanlığına kamuoyu algısını belirli aralıklarla gözlemleyerek doğrudan rapor verebilir ve geliştirilmesi öngörülen bölgesel stratejiler bu raporlardan faydalanılarak güncellenebilir. Buna ilaveten, her bölgede, bölgesel medya irtibat noktaları da belirlenmelidir. Kitlelere erişen gıda güvenilirliğinde risk iletişimine konu olabilecek bilgiler için, bölgesel medyada da çelişki doğurmayacak, net ve doğru ifadeler yer verilmesi, hedef kitleye göre mesaj içeriği ve üslubun belirlenmesi desteklenebilir ise süreçte kamuoyunun güveninin güçlenmesi ve bilincinin arttırılmasında hızlıca ilerlenebilir.

Tüm önerilere ek olarak, gelecekte yürütülecek risk yönetimi ve iletişimine ilişkin çalışmalar, kamuoyu ve risk yönetimi dâhilinde risk iletişimi süreçlerinde rol alan ortak birimlerden meydana gelebilecek bir koordinasyon kurulu oluşturulmasına odaklanabilir. Bu öneriye örnek olarak, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından diğer Bakanlıkların katılımıyla yürütülen Türkiye'nin iklim değişikliği çalışmaları için yapılandırılan, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı koordinasyonunda çalışmalarını yürüten İklim Değişikliği ve Hava Yönetimi Koordinasyon Kurulu verilebilir. Kurul, Avrupa Birliği Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) temsilcilerinden oluşmaktadır ve 7 farklı çalışma grupları altında iklim değişikliği etkilerini ele almaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2013).

Yukarıda verilen tüm örnek ve öneriler göstermektedir ki risk iletişimi Türkiye'de henüz yeni bir kavram olup, gelişmeye oldukça açık bir alandır. Basit ve maliyeti düşük (sosyal medya, mobil uygulama vb.) çalışmalarla etkin risk iletişim ve kamuoyunun bilgilendirilmesi kanalları oluşturulabilir ve Avrupa'daki birçok model Türkiye'de kolayca uygulanabilir. Daha sağlıklı ve daha bilinçli beslenme konusunda hassasiyetin arttığı günümüzde gıda güvenilirliğinde risk iletişimi ile kamuoyunun bilgilendirilmesi vazgeçilmez ve mutlak bir gerekliliktir. Tezin bu kısmında yer verilen öneriler takip eden tabloda özetlenmiştir.

7. KAYNAKÇA

1. ABDGM. (2015). *AB'de Okul Sütü Programı Bilgi Kartı*. Ankara: GTHB ABDGM.
2. Abraham, T. (2009). *Risk and Outbreak Communication: Lessons from Alternative Paradigms*. Kasım 2014 tarihinde WHO: <http://www.who.int/bulletin/volumes/87/8/08-058149/en/> adresinden alındı
3. Akdağ, M. (2013). *Okul Sütü Programı*. 2015 tarihinde http://www.thsm.gov.tr/upload/files/Okul%20S_t_%20Program_.pdf adresinden alındı
4. Alemanno. (2010). *The Fabulous Destiny of Bisphenol A*. European Journal of Risk Regulation.
5. Alexandrova, N. (tarih yok). *Risk Communication in the Context of Risk Analysis as by Codex Alimentarius*. Aralık 16, 2014 tarihinde FAO: http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/Europe/documents/Events_2011/GMO_Georgia/M2_1_en.pdf adresinden alındı
6. Anderson, I. (2012). *Foot and Mouth Disease; Lessons to be learned Inquiry*.
7. Anum Tariq, Tabasam, N., Bakhsh, K., Ashfaq, M., & Safraz, H. (2014). *Food Security in the Context of Climate Change in Pakistan*. Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences, 8(2), 540-550.
8. Arnich, N. e. (2011). *Conclusions of the French Food Safety Agency on the Toxicity of Bisphenol*. International Journal of Hygiene and Environmental Health, 271-275.
9. Avrupa Birliği Bakanlığı, *Avrupa Birliği'ne Katılım için Ulusal Eylem Planı II. Aşama, Haziran 2015-Haziran 2019, Mart 2015 tarihinde* <http://www.abgs.gov.tr/files/uepii.pdf> adresinden alındı.
10. Avrupa Gıda Bilgi Konseyi. (2003). *An Introduction to Food Risk Communication*, Aralık 28, 2014 tarihinde <http://www.eufic.org/article/en/food-safety-quality/risk-communication/expid/review-food-risk-communication/> adresinden alındı
11. Avrupa Komisyonu. (2001). *Beyaz Kitap*, Brüksel.
12. Avrupa Komisyonu. (2003). *Rapid Alert System for Food and Feed Handbook*. Brüksel
13. Avrupa Komisyonu. (2004). *Corrigendum to Commission Decision concerning the adoption of a general plan for food/feed crisis management*. Brüksel: Official Journal of the European Union L 160 of 30 April 2004.

14. Avrupa Komisyonu. (2009, Nisan 30). *Yeşil Kitap*. Brüksel.
15. Avrupa Komisyonu. (2012). *Better Training for Safer Food*. 2015 tarihinde <http://ec.europa.eu/chafea/food/about.html> adresinden alındı.
16. Avrupa Komisyonu. (2013). *The Rapid Alert System For Food and Feed 2012 Annual Report*. Lüksemburg: Avrupa Komisyonu.
17. Avrupa Komisyonu. (2015a). *Food and Veterinary Office FVO*. 2015 tarihinde http://ec.europa.eu/food/food_veterinary_office/index_en.htm adresinden alındı.
18. Avrupa Komisyonu. (2015b). *Health and Food Safety*. Haziran 2015 tarihinde http://ec.europa.eu/food/safety/novel_food/index_en.htm adresinden alındı
19. Bajagai, Y. S. (2014, Ocak 12). *Basic Concepts of Food Security: Definition, Dimensions and Integrated Phase Classification*. Şubat 02, 2015 tarihinde Food and Environment: <http://www.foodandenvironment.com/2013/01/basic-concept-of-food-security.html> adresinden alındı
20. Bennet, S. (2013). *Germany Moves Above The UK As Europe's Top Social Media Country*. SocialTimes.
21. Berube, P. D. (2010). *Public Perceptions-Interest, Attention...*, NCSU.
22. Beyaz bayrak Projesi (2013). 2015 tarihinde *Beyaz Bayrak Gıda Güvenliği Ödülü*: <http://www.beyazbayrak.gov.tr/TR/index.php/bilgilendirme/beyaz-bayrak-projesi> adresinden alındı
23. Beyaz Gazete (2013, 04 19). *Fırınlara Pislik İçinde*. 2015 tarihinde <http://beyazgazete.com/video/anahaber/star-tv-62/2013/04/09/firinlar-pislik-icinde-397131.html> adresinden alındı
24. Biyogüvenlik Kurulu. (2015). *Biyogüvenlik Kurulu Kararları*.
25. BfR. (2015a). *EU Food Safety Almanac*. 2015 tarihinde http://www.focus-on-food.eu/fileadmin/media/PDF/Presse/focus_on_food/Structure_of_Food_Safety_Surveillance_in_Germany.pdf adresinden alındı
26. BfR. (2015b). *EFSA Focal Point: BfR co-ordinates health risk assessment on the national level*. 2015 tarihinde http://www.bfr.bund.de/en/efsa_focal_point__bfr_co_ordinates_health_risk_assessment_on_the_national_level-24975.html adresinden alındı
27. BfR. (2015c). *The Federal Institute for Risk Assessment*. 2015 tarihinde http://www.bfr.bund.de/en/the_federal_institute_for_risk_assessment__bfr_-572.html adresinden alındı

28. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Türkiye Elektronik Haberleşme Sektörü Üç Aylık Pazar Verileri Raporu, 2015, Ankara
29. Bitsch, V., Koković, N., & Rombach, M. (2014). *Risk Communication and Market Effects during Foodborne Illnesses: A Comparative Case Study of Bacterial Outbreaks in the U.S. and in Germany*. *International Food and Agribusiness Review*, 17(3).
30. BMEL. (2013, 06 11). *Safe Food*. 2015 tarihinde Federal Ministry of Food And Agriculture: http://www.bmel.de/EN/Food/Safe-Food/_Texte/SicheresEssen.html adresinden alındı
31. BMEL. (tarih yok). *BMEL Tweeter*. Ocak 2015 tarihinde alındı
32. BMELV. (2008). *Food Safety Strategies*. Almanya: BMELV.
33. BMELV. (2013). *Food Safety Strategies*. Berlin: Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz.
34. BMELV. (2015). *Federal Office of Consumer Protection and Food Safety*. 2015 tarihinde http://ec.europa.eu/food/food/docs/SCoFCAH%20_12062011_en.pdf adresinden alındı
35. Booth, P. (2010). *Risk Communication*. (İngiltere Ulusal Nükleer Laboratuvarı, Hazırlayan) Uluslararası Atom Enerji Ajansı, Amerika.
36. Boyacıoğlu, D. (2010). *Medyada Doğrular ve Yanlışlar: Toplumun Gıda Güvenliği Algılarındaki Etkileri*. Gıda Güvenliği Kongresi. İTÜ. kim 2014 tarihinde http://www.dilekboyacioglu.com/Medyada_Dogrular_Yanlislar.pdf adresinden alındı
37. Boyacıoğlu, D. (2012). *Gıda Güvenliği ve Risk Değerlendirme*. (İTÜ, Prof. Dilek Boyacıoğlu, Hazırlayan) Sağlık ve Beslenme Bienali.
38. Bülbül, S. (2012). *Okul Çocuğu Beslenmesinde Sütün Önemi ve Laktoz İntoleransı*. 2015 tarihinde http://beslenme.gov.tr/content/files/okul_sutu/okul_cocugu_beslenmesinden_sutun_onemi_ve_laktoz_intoleransi.pdf adresinden alındı
39. Burke, D. (2004). *GM Food and Crops: What Went Wrong in the UK?* EMBO Reports Science and Society.
40. Buzbaş, N. (2010). *Türkiye ve AB'de Gıda Güvenliği: Ortaklığın Sinerjisi (28.Türkiye-AB Karma İstişare Komitesi Toplantısı)*. Edinburg, İSKOÇYA: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği.

41. BVL. (tarih yok). *Many paths – one goal: Safe food*. Aralık 2014 tarihinde Federal Office of Consumer Protection and Food Safety: http://www.bvl.bund.de/EN/01_Food/lm_food_node.html adresinden alındı
42. Cabinet Office. (2002). *Risk: Improving government's capability to handle risk and uncertainty*. London: UK Cabinet Office.
43. Cadbury. (2011). *Cadbury manages a crisis with integrated marketing communication*. <http://www.slideshare.net/PraveenkumarKatnalli/cadbury-manages-a-crisis-with-integrated-marketing-communication> adresinden alınmıştır
44. *Çalışma İzni ve Gıda Sicili Belgesi İşlemleri*. (tarih yok). Haziran 2014 tarihinde Güvenilir Gıda Bilgi Sitesi: <http://www.tesk.org.tr/tr/calisma/gida/2.html> adresinden alındı
45. Caner, E. (2014). 20 Maddede Türkiye Sosyal Medya İstatistikleri.
46. Cape Town University. (2011). *Risk Communication Fundamentals for Public Health Professionals*. Temmuz 2014 tarihinde National Collaboration Centre for Environmental Health, Alberta Health Services: https://www.google.com.tr/search?q=Risk+Communication+Fundamentals+for+Public+Health+Professionals&oq=Risk+Communication+Fundamentals+for+Public+Health+Professionals&aqs=chrome..69i57.383j0j4&sourceid=chrome&es_sm=93&ie=UTF-8 adresinden alındı
47. Çınarlı, İ. (2009). *Risk Toplumunda Sorumluluk Kavramı*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
48. CNN TURK. (2012, 05 03). *Uzmanlardan süt açıklaması: Laktoz intoleransı*. 2015 tarihinde <http://www.cnnurk.com/2012/turkiye/05/03/uzmanlardan.sut.aciklamasi.laktoz.intoleransi/659681.0/> adresinden alındı
49. CNN TURK. (2013). Mehdi Eker'den GDO'lu Pirinç Açıklaması.
50. Codex Alimentarius. (2015). About Codex. 2015 tarihinde <http://www.codexalimentarius.org/about-codex/en/> sitesinden alındı.
51. Cooper, Lee, Goldacre, & Sanders. (2012). *The Quality of the Evidence for Dietary Advice given in UK National Newspapers*. Public Understanding of Science.
52. Cope, S., Frewer, L., Houghton, J., Rowe, G., Fischer, A., & de Jonge, J. (2010). *Consumer perceptions of best practice in food risk communication and management: Implications for risk analysis policy*. Food Policy, 35 : 349-357.
53. Covello. (1992, Nisan). *Risk Communication, Trust, and Credibility*. Health and Environment Digest, s. 1-4.

54. Covello, V. T. (2002). *Risk Communication Slides*. New York.
55. Covello, V. (2003). *Best Practices in Human Health and Crisis Communication*. Journal of Health Communication, 5-8.
56. Curtis, S. (2013). *Twitter claims 15m active users in the UK*. The Telegraph.
57. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, *İklim Değişikliği ve Hava Yönetimi Koordinasyon Kurulu Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönerge*, 2015 tarihinde <http://www.csb.gov.tr/db/iklim/webmenu/webmenu12631.pdf> adresinden alındı.
58. Danish Veterinary and Food Administration. (2008). *Smileys keep food safety high in Denmark*.
59. Danish Veterinary and Food Administration. (2010). *The Keyhole Symbol*. Aralık 2014 tarihinde Danish Ministry of Food, Agriculture and Fisheries: <http://www.noeglehullet.dk/services/English/forside.htm> adresinden alındı
60. de Jonge, J., Van Trijp, H., Renes, R., & Frewer, L. (2007). *Understanding consumer confidence in the safety of food: its two-dimensional structure and determinants*. *Risk Analysis*, 27(3) . 729-740.
61. DEFRA. a (tarih yok). *BSE Risk Communication*. Haziran 2014 tarihinde DEFRA: <http://archive.defra.gov.uk/foodfarm/farmanimal/diseases/atoz/bse/risk/> adresinden alındı
62. DEFRA Twitter. (2015b). Ocak 2015 tarihinde <https://twitter.com/defragovuk> adresinden alındı
63. DEFRA. (2015c). Ocak 2015 tarihinde <https://twitter.com/DefraGovUK/status/563727576250982400> adresinden alındı
64. DEFRA (2015d). Ocak 2015 tarihinde <https://twitter.com/DefraGovUK/status/563727576250982400> adresinden alındı
65. DG JRC. (tarih yok). Haziran 2015 tarihinde Avrupa Komisyonu: <http://gmoinfo.jrc.ec.europa.eu/> adresinden alındı
66. DG JRC (DG Joint Research Centre). (tarih yok). *JRC (Joint Research Centre) Deliberate Release and Placing on the EU Market of GMO's - GMO Register*. Haziran 2015 tarihinde AB Komisyonu: http://gmoinfo.jrc.ec.europa.eu/gmp_browse.aspx adresinden alındı
67. Dibb, S. (2003). *Winning the Risk Game-A Three-Point Action Plan for Managing Risks That Affect Consumers*. the National Consumer Council.
68. Dizdar, Y. (2012). *Süt ve Süt Ürünlerindeki Risk, GDO ve Kanser*. *İndigo Dergisi*, 83. Sayı.

69. Doç. Dr. A. Argun Akdoğan (TODAİE). (2014). *Tüketici Algısı Sunumu*.
70. Doğançıt, S. Ö. (tarih yok). *Risk İletişiminde Bir yöntem Olarak Medyada Savunuculuk-Risk İletişiminin DNA'sı Üzerine bir Araştırma: GDO*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Stratejik İletişimi Yönetimi Risk İletişimi.
71. Dora, C. (2006). *Health, Hazards and Public Debate, Lessons for Risk Communication from the BSE/CJD Saga*. (s. 69). Kopenhag: WHO.
72. Douglas, M. (1986). *Risk Acceptability According to the Social Sciences*. New York: Russel Sage Foundation.
73. EDES Handbook. (2012). *EDES Safe Food in ACP*. Brussels: European Union.
74. EFSA, (tarih yok). *Gıda Güvenilirliği için Sınır-Ötesi İşbirliği (EFSA ile Beraber Çalışmak)*. 2014 tarihinde <http://www.efsa.europa.eu/en/search/doc/foodsafetycooperationtr.pdf> adresinden alındı.
75. EFSA. (2009). *11th Plenary Meeting of the EFSA Expert Advisory Group on Risk Communications*. Parma-İtalya: EFSA.
76. EFSA. (2010a). *EFSA Communication Strategy: 2010-2013 Perspective*. Parma, İTALYA: EFSA.
77. EFSA. (2010b). *Scientific Opinion on Bisphenol A: evaluation of a study investigating its neurodevelopmental toxicity, review of recent scientific literature on its toxicity and advice on the Danish risk assessment of Bisphenol A*. EFSA Journal.
78. EFSA. (2012). *When Food Is Cooking Up a Storm*. Parma: EFSA.
79. EFSA. (2015a). *EFSA Risk Assessment*. December 14, 2014 tarihinde European Food Safety Authority: <http://www.efsa.europa.eu/en/efsawhat/riskassessment.htm> adresinden alındı
80. EFSA. (2015b). *Risk communication*. 2015 tarihinde <http://www.efsa.europa.eu/en/efsawhat/riskcommunication.htm> adresinden alındı
81. EFSA. (2015c). *Advisory Group on Risk Communications*. 2015 tarihinde <http://www.efsa.europa.eu/en/riskcommunication/agrc.htm> adresinden alındı
82. EFSA. (2015d). *Advisory Forum working groups*. 2015 tarihinde <http://www.efsa.europa.eu/en/af/afwgs.htm> adresinden alındı
83. EFSA. (2015e). *Stakeholder Consultative Platform*. 2015 tarihinde <http://www.efsa.europa.eu/en/stakeholders/cp.htm> adresinden alındı

84. EFSA. (2015f). *EFSAchannel*. Ocak 2015 tarihinde youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=3IHGshTDMCw> adresinden alındı
85. EFSA. (2015g). *GMO's*. Mart 2015 tarihinde <http://www.efsa.europa.eu/en/topics/topic/gmo.htm> adresinden alındı
86. EPA. (2012, 12 24). *Risk Communication, Solid Waste and Emergency Response*. 2015 tarihinde http://www.epa.gov/oswer/riskassessment/superfund_communication.htm adresinden alındı
87. EUFIC. (2013). *EUFIC Annual Report*. EUFIC.
88. EUFIC Dr. Mary Friel. (2012). *Comparison of Traditional and Social Media Coverage of Food Crises*. IAFP Konferansı. Polonya.
89. Eurobarometer. (2010). *Special Eurobarometer 354 Food-related Risks*. Brüksel: TNS Opinion&Social Avenue Hermann Debroux.
90. European Commission. (2002). *Commission Regulation (EC) No 478/2002*. Brussels: European Commission.
91. FAO. (1998). *The Application of Risk Communication to Food Standards and Safety Matters*. Ocak 15, 2014 tarihinde <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/005/x1271e/x1271e00.pdf> adresinden alındı
92. FAO. (2003). *Food Security: concepts and measurement*. FAO içinde, *Trade Reforms and Food Security* (s. 25-35). Roma: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
93. FAO. (2007). *Working Principles For Risk Analysis For Food Safety For Application By Governments*. Roma: FAO.
94. FAO. (2014, Ocak 02). *Fao Hunger Map*. Şubat 05, 2015 tarihinde [fao.org: http://www.fao.org/hunger/en/](http://www.fao.org/hunger/en/) adresinden alındı
95. FAO. (2014). *Second FAO/WHO Global Forum of Food Safety Regulators*. Roma:
96. FAO. (2014). *The State of Food Insecurity in the World; Strengthening the enabling environment for food security and nutrition*. Roma: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
97. FAO/WHO. (1998). *The Application of Risk Communication to Food Standards and Safety Matters*.
98. FAO/WHO. (2002). *Global Forum of Food Safety Regulators-Improving Efficiency and Transparency in Food Safety Systems*. Roma: FAO/WHO.

99. FAO/WHO. (2011). *FAO/WHO Guide for Application of Risk Analysis Principles and Procedures During Food Safety emergencies*. Roma: FAO/WHO.
100. FDA. (tarih yok). *Safety Recalls*. Şubat 2015 tarihinde www.fda.gov/ForConsumers/default.htm, <http://www.fda.gov/Safety/Recalls/default.htm#additional-info> adresinden alındı
101. Fischhoff, B. (1993). *Risk Perception and Communication*. *Annu. Rev. Publ. Health*, 183-203.
102. Food Hygiene Ratings. (tarih yok). *Food Hygiene Ratings-Scores on the Doors*. Ekim 2014 tarihinde Scores on the Doors: <http://www.scoresonthedoors.org.uk/> adresinden alındı
103. Food Safety and Inspection Service. (2003). *Risk Analysis*. 2015 tarihinde <http://www.fsis.usda.gov/wps/portal/fsis/topics/food-safety-education/get-answers/food-safety-fact-sheets/production-and-inspection/risk-analysis/risk-analysis> adresinden alındı
104. Food Safety Commission of Japan. (2006). *Toward Improvement of Risk Communication on Food Safety*. Tokyo: Food Safety Commission of Japan.
105. Food Standards Agency. (2015). *Safer food, better business*. 2015 tarihinde <http://www.food.gov.uk/business-industry/caterers/sfbb> adresinden alındı
106. FoodRisC. (2015). *About the FoodRisC Project*. 2015 tarihinde http://www.foodrisc.org/about_15.html adresinden alındı
107. FoodRisc Resource Centre. (2014, February 9). *FoodRisk Resource Centre*. January 21, 2015 tarihinde [resourcecentre.org: http://resourcecentre.foodrisc.org/purpose-of-communication_17.html](http://resourcecentre.foodrisc.org/purpose-of-communication_17.html) adresinden alındı
108. French, S., Maule, A. J., & Mythen, G. (2005). *Soft Modelling in Risk Communication and Management: Examples in Handling Food Risk*. *Journal of the Operational Research Society*, 879-888.
109. Frewer, L., De Jonge, J., & Van Kleef, E. (2008). *Consumer Perceptions of Food Safety*. *Medical Sciences*, 1-15.
110. Friel, E. M. (2013). *Comparison of Reporting of Food Benefits and Risk in European Newspaper*. Food and Nutrition in Media Reporting Symposium. Belgium: 20. Uluslararası Beslenme Kongresi.
111. FSA. (2000). *Food Standards Agency: Review of BSE Controls*. London Food Standards Agency, Final report.

112. FSA. (2013). Şubat 2015 tarihinde <http://www.food.gov.uk/policy-advice/gm/gmanimal#.UiyPzMZ7K2U> adresinden alındı
113. FSA. (2014, Ağustos). FSA. Ekim 2014 tarihinde Food Standards Agency: <http://www.food.gov.uk/about-us/subscribe> adresinden alındı
114. FULDCORN, *Danish Whole Grain Partnership*. Aralık 2014 tarihinde <http://www.fuldkorn.dk/english/> adresinden alındı.
115. GAO (US Government Accountability Office). (2008). *Selected Countries' Systems Can Offer Insights into Ensuring Imports Safety and Responding to Foodborne Illness*. Washington: GAO.
116. Gassin, A.-L. (2009). *Challenges and Opportunities in Risk Communication: the Importance of Cooperation*. Increasing Capacity in Food Safety. EFSA ve Slovakya Risk Değerlendirme Enstitüleri.
117. Gassin, A.-L., & van Geest, I. (2006). *Communication in Europe on Semicarbazide and Baby Food*. Journal of Risk Research, 823-832.
118. Gibbens, S., & Spencer, S. (2014). *Business Display of Food Hygiene Ratings in England, Northern Ireland and Scotland – A Report For Foods Standards Agency*.
119. Gıda Güvenliği Derneği. (2009, Mart 16). *Güvenilir Gıda Sağlıklı Yaşam Kampanyası*. 2015 tarihinde <http://www.ggd.org.tr/icerik.php?id=257> adresinden alındı
120. GKGM, (2008). *Gıda Kontrol Genel Müdürlüğü Bilgi Notu*. Kontrol ve Laboratuvarlar Daire Başkanlığı.
121. GKGM. (2014a). *EFSA tarafından Genel Müdürlüğümüz işbirliğiyle yürütülen “Katılım Öncesi Program” 2008 yılında da devam ediyor*. 2014 yılında <http://www.tarim.gov.tr/GKGM/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=17> adresinden alındı.
122. GKGM. (2014b). *Faaliyet Raporu*.
123. GKGM. (2015a). *GKGM Bilgi Notu*.
124. GKGM, (2015b). *Gıda Kontrol Genel Müdürlüğü Bilgi Notu*. Kontrol ve Laboratuvarlar Daire Başkanlığı.
125. GKGM. (2015c). *Gıda Güvenliği Bilgi Sistemi*. 2015 tarihinde <https://ggbs.tarim.gov.tr/cis/FSIS/html/index.html> adresinden alındı

126. Gıda Risk İletişiminde Uluslararası Mükemmellik Merkezi. (2011). *International Center of Excellence*. Kasım 29, 2014 tarihinde <http://www.foodriskcommunications.org/> adresinden alındı
127. GTHB. (2009). Press Release about Regulation on Genetically Modified Organisms (GMOs). *Basın Açıklaması*. Ankara.
128. GTHB. (2014a). GTHB Bakanı Mehdi Eker'in GDO'lu Mama Açıklaması. Ankara.
129. GTHB. (2014b). *Gıda Sektörüne Enformatik Kirliliğe Karşı Duyarlı Olmalı*. Kasım, 2014 tarihinde <http://tarim.gov.tr/Sayfalar/GormeEngellilerDetay.aspx?OgeId=510&Liste=Haber> adresinden alındı
130. GTHB. (2014c). *Kamuoyuna Duyuru*. Kasım 2014 tarihinde <http://www.tarim.gov.tr/GKGM/Belgeler/Risk%20De%C4%9Ferlendirme%20Hizmetleri/Risk%20%C4%B0leti%C5%9Fimi.pdf> adresinden alındı
131. GTHB. (2015, 02 28). Ürün Doğrulama ve Takip Sistemi. 2015 tarihinde http://www.tarim.gov.tr/Duyuru/272/Urun-Dogrulama-Ve-Takip-Sistemi-_udts_-Yeni adresinden alındı
132. GTHB. a (tarih yok). *Risk İletişimi*. 2015 tarihinde <http://www.tarim.gov.tr/GKGM/Belgeler/Risk%20De%C4%9Ferlendirme%20Hizmetleri/Risk%20%C4%B0leti%C5%9Fimi.pdf> adresinden alındı
133. GTHB. b (tarih yok). *Kamuoyuna Duyuru*. Mayıs 2014 tarihinde (<http://www.tarim.gov.tr/Duyuru/181/Kamuoyuna-Duyuru>, http://www.tarim.gov.tr/GKGM/Belgeler/Duyurular/kamuoyuna%20_duyuru.pdf adresinden alındı
134. GTHB. c (tarih yok). *Gıda ve Kontrol Genel Müdürü İrfan Erol Basın Mensuplarıyla Bir Araya Geldi*. Aralık 2014 tarihinde <http://www.tarim.gov.tr/Haber/513/Gida-Ve-Kontrol-Genel-Muduru-Irfan-Erol-Basin-Mensuplariyla-Bir-Araya-Geldi> adresinden alındı
135. GTHB Eğitim, Yayım ve Yayınlar Daire Başkanlığı (2013a), Tar-Gel Görev Tanımı konulu Makam Oluru, 2015 tarihinde http://www.tarim.gov.tr/EYYDB/Belgeler/Duyurular/Tar_Gel_Personeli_Gorev_ve_sorumluluklari.pdf adresinden alındı.
136. GTHB Eğitim, Yayım ve Yayınlar Daire Başkanlığı (2013b), Tar-Gel Genelgesi. 2015 tarihinde https://www.tarim.gov.tr/EYYDB/Belgeler/Duyurular/Tar_Gel_Projesi_Genelgesi.pdf adresinden alındı.

137. GTHB Personel Dare Başkanlığı (2015) Bakanlığımızda Taşrada İstihdam Edilen Sosyolog Sayısına İlişkin Yetkililerden Bilgi Alınmıştır.
138. GTHB Risk Değerlendirme DB. (2014, Ekim). *Risk Analizi Bileşenleri, Risk Yönetiminin ve Risk İletişiminin Rolü*.
139. GM Compass. (2014). *GM plants in the EU in 2013*. 2015 tarihinde http://www.gmo-compass.org/eng/agri_biotechnology/gmo_planting/392.gm_maize_cultivation_europe_2013.html adresinden alındı.
140. GM Compass (2015). EU Commission: proposal for the nationalization of GM imports. 2015 tarihinde http://www.gmo-compass.org/eng/news/612.eu_commission_proposal_nationalization_gm_imports.html adresinden alındı.
141. HaberTürk. (2015, Nisan 13). *Karatay Kriterleri*. sy. 1.
142. Hadjigeorgioua, A., Soteriades, E., Philalthis, A., Psaroulaki, A., Tselentis, Y., & Glkas, A. (2013, Nisan). *International Journal of Food Studies Official Journal of the ISEKI FOOD ASSOCIATION*. International Journal of Food Studies, 105-117.
143. Halifax, N. (2012). *Risk Communication-An Overview of Objectives, Principles, Barriers and Benefits*. Risk Communication.
144. Harris, P., & O'Shaughnessy, N. (1997). *BSE and marketing communications: a study of the death of the sacred cow*. Risk, Decision Policy, 2 : 29-39.
145. Heads of European Food Safety Agencies (HoA). (2014). *Sharing Potocols, Experiences and Knowledge on Management and Communication During Food Crisis*. İspanya Tüketici Hakları, Gıda Güvenilirliği ve Beslenme Kurumu (AECOSAN), Sağlık, Sosyal Hizmetler ve Eşitlik Bakanlığı.
146. IFIC. (2014, June 18). *A Practical Guide to Risk Communication for Food Safety and Nutrition Practitioners*. Ocak, 12, 2015 tarihinde Food Insight: <http://www.foodinsight.org/education/practical-guide-risk-communications-cpe-program> adresinden alındı
147. IFPRI. (2010). *Food Security, Farming, and Climate Change to 2050; Scenarios, results, policy options*. Washington, D.C., USA: IFPRI.
148. ILGRA. (1998). *Risk Communication: A Guide to Regulatory Practice*. London: ILGRA.

149. ISAAA. (2014). *ISAAA (International Services for Acquisition of Agri-Biotech Applications)*. Haziran 2015 tarihinde 2013 Yılında Biyoteknoloji/GDO Ürünlerle İlgili Olarak En Önemli 10 Gerçek: <https://www.isaaa.org/resources/publications/briefs/46/topfacts/pdf/Brief%2046%20-%20Top%2010%20Facts%20-%20Turkish.pdf> adresinden alındı
150. İNTERNETHABER. (2012, 05 02). *Onları süt değil sütsüzlük hasta etti*. 2015 tarihinde <http://www.internethaber.com/sut-odtu-gida-muhendisi-haluk-hamamci-sut-neden-zehirledi--422552h.htm> adresinden alındı
151. İzmir Ticaret Odası. (2010). *AB Gıda Güvenliği Politikası ve Türkiye'nin Uyum Süreci*.
152. Jensen, K. K. (2004). *BSE in the UK: Why the Risk Communication Strategy Failed*. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* , 17 : 405-423.
153. Julie Barnett, e. a. (2011). *Development of Strategies for Effective Communication of Food Risks and Benefits Across Europe: Design and Conceptual Framework of the Foodrisc Project*. BMC Public Health.
154. Kadir Has Üniversitesi. (2015). *Sosyal Medya Uzmanlığı Sertifika Programı*. 2015 tarihinde <http://www.khas.edu.tr/egitim/yasam-boyu-egitim-merkezi/sosyal-medya-uzmanligi/sosyal-medya-uzmanligi-sertifika-programi.html> adresinden alındı
155. Karaali, P. (2012). *Gıda Güvenliği için Risk İletişim Stratejileri*. 4. Gıda Güvenliği Kongresi.
156. Karatepe, P. Y. (2013). *ATAUM Ders Notları*. Ankara.
157. Keleş, C. (2011). *Tüketicilerde Genetiği Değiştirilmiş Gıda Ürünleriyle İlgili Algılanan Risk Türlerinin Kulaktan Kulağa İletişim ve Satın Alma İsteğiyle İlişkisi*. *Doktora Tezi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., İşletme Anabilim Dalı.
158. Krebs, J. R. (2000). GM Foods in the UK between 1996 and 1999: Comments on "Genetically Modified Crops: Risks and Promise" by Gordon Conway. *Ecology and Society*, vol: 4:11, Oxford Üniversitesi.
159. Krystallis, A., Frewer, L., Rowe, G., Houghton, J., Kehagia, O., & Perrea, T. (2007). *A perceptual divide? Consumer and expert attitudes to food risk management in Europe*. *Health, Risk & Society*, 9(4) : 407-424.
160. Lapinski, M. (2013). *Food Safety Risk Communication* [video].

161. *Lebensmittelklarheit*. (tarih yok). *Gıdada Şeffaflık*. Ocak 2015 tarihinde lebensmittelklarheit.de adresinden alındı
162. Levenstein, H. (2012). *Gıda Korkusu-Beslenmeye Dair Endişelerin Tarihiçesi*. Chicago: Chicago Üniversitesi.
163. Löftstedt, (1996). *Risk Communication: The Barseback Nuclear Plant Case*. Energy Policy, 689-696.
164. Löftstedt. (2002). *Science Communication and the Swedish Acrylamide Alarm*. OECD Guidance Document on Risk Communication for Chemical Risk Management.
165. Löftstedt, (2004a). *Risk Communication and Management in the Twenty-First Century*. *International Public Management Journal*, 335-346.
166. Löftstedt. (2004b). *The Swing of the Regulatory Pendulum in Europe: From Precautionary Principle to (Regulatory) Impact Analysis*. *Journal of Risk and Uncertainty*, 237-260.
167. Löftstedt. (2006). *How can we Make Food Risk Communication Better: Where Are We and Where Are We Going?* *Journal of Risk Research*, 869-890.
168. Löftstedt. (2013). *Communicating Food Risks in an Era of Growing Public Distrust: Three Case Studies*. *Risk Analysis*, 191-202.
169. Marketing-Interactive. (2014). *Porcine DNA crisis: Did Cadbury Manage Communications Well?* Şubat, 2015 tarihinde <http://www.marketing-interactive.com/cadbury-recalls-two-products/> sitesinden alındı
170. Maslow, A. (1943). *Maslow's Hierarchy of Needs*. *Psychological Review*, 370-396.
171. Mazlum Bektaş (GKGM). (2013). GDO ve Diğer Biyoteknoloji Ürünlerinde Risk Değerlendirmesi Sunumu. Ankara.
172. Menlik, İ. (2014a, Şubat 26). *Bilgi Kirliliğinden Bilgi Ekonomisine*. 2015 tarihinde Gıda hattı: <http://www.gidahatti.com/ilknur-menlik/bilgi-kirliliginden-bilgi-ekonomisine> adresinden alındı
173. Menlik, İ. (2014b, Şubat 10). *Okul Sütü: Geleceğe yatırım*. 2015 tarihinde Gıda Hattı: <http://www.gidahatti.com/ilknur-menlik/okul-sutu-gelecege-yatirim> adresinden alındı
174. Mikulsen, M., & Diduck, A. (2014, Octobre 10). *Towards an Integrated Approach to Disaster Management and Food Safety Governance*. December 12, 2014 tarihinde Crhnet Canada: http://www.crhnet.ca/sites/default/files/library/T03-13_Mikulsen-M_Diduck-A_CRHNet_2014-10-23.pdf adresinden alındı

175. Millstone E., e. a. (2004). *Science in Trade Disputes Related to Potential Risks: Comparative Case Studies*. Seville: Institute for Prospective Technological Studies.
176. OECD. (2000). *Compendium of National Food Safety Systems and Activities*.
177. OECD. (2010). *Policy responses to societal concerns in food and agriculture: proceedings of an OECD workshop*.
178. Orive, F. J. (2014). *The FSA Food and Feed Controls in the UK*. FSA Veterinary Director and Head of Foodborne Disease Control Unit.
179. PAC. (2001). *Managing Risk in Government Departments*.
180. Peters, E., Vastfjall, D., Slovic, P., Mertz, C., Mazzocco, K., & Dickert, S. (2006). Numeracy and Decision Making. *Psychological Science*, 407-413.
181. Price Waterhouse Coopers . (2007). *Kurumsal Risk Yönetimi Temel Kavramlar ve Uygulamalar*.
182. Renn, O. (2005). *Risk perception and communication: Lessons for the Food and Food Packaging Industry*. Food Additives and Contaminants, 1-11.
183. Renn, O. (2008). *Risk Governance: Coping with uncertainty in a complex world*. London: TJ International.
184. Renn., O. (2011). *Coping with Complexity, Uncertainty and Ambiguity Risk Governance: A Synthesis*. AMBIO, 231-246.
185. Resmi Gazete. (2010, Haziran 13). *Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu*. Ankara: Resmi Gazete.
186. Safe Foods. (2015). *SAFE FOODS Consumer research of food risk management perceptions*. 2015 tarihinde <http://www.safefoods.nl/en/safefoods/Elearning/Social-Science/3.-SAFE-FOODS-Consumer-research.htm> adresinden alındı
187. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu (2915), *Ekrana Çıkan Doktorlara İmza Şartı*. 2015 Haziran tarihinde <http://www.thsk.gov.tr/haberler/ekrana-cikan-doktorlara-imza-sarti.html> adresinden alındı.
188. Salter, F. L. (2002). Public Attitudes, Scientific Advice and the Politics of Regulatory Policy: the Case of BSE. *Science and Public Policy*, 137-145.

189. Sandman, P. M., & Lanard, J. (2011). *Reconsidering How German Government Agencies Handled the Risk Communication Challenges of the 2011 E. coli Outbreak*.
190. Sapp, S. G. (tarih yok). *The Media and Risk Communication*. 2015 tarihinde <http://www.soc.iastate.edu/sapp/Soc415Media.html> adresinden alındı
191. Scottish Executive. (2002). *Good Practice Guidance: Consultation with Equalities Groups*.
192. Slovic, P. (1987). *Perception of Risk*. Science, 280-285.
193. Stadd, A. (2013). *Social Media Seeing Huge Take-Up Increase in Germany*. SocialTimes.
194. Statista. (2015). *Smartphone users in the United Kingdom (UK) 2011-2017*. 2015 tarihinde The Statistics Portal: <http://www.statista.com/statistics/270821/smartphone-user-in-the-united-kingdom-uk/> adresinden alındı
195. Styles, K. (2013). *7 in 10 People in the UK Now Own a Smartphone*. MobileMarketing Magazine.
196. Sungur, H. (2014). *Gıda Sektörününün Baş Edemediği Sorun: Bilgi Kirliliği*. Ankara.
197. T., C. V., Sandman, P., & Slovic, P. (1988). *Risk Communication, Risk Statistics and Risk Comparisons: A Manual for Plant Managers*. Washington: Chemical Manufacturers Assn.
198. Teng, P. P. (tarih yok). *Risk Communication: Communicating on FMO topics under challenging conditions*. Nanyang Teknoloji Üniversitesi . Şubat 2015 tarihinde Biosafety Vo. 9 No. 2: [http://www.biosafety.or.kr/LIB_DATA/biosafety/2008\(vol.9\)/No.2/08.pdf](http://www.biosafety.or.kr/LIB_DATA/biosafety/2008(vol.9)/No.2/08.pdf) adresinden alındı
199. The Strategy Unit. (2002). *Risk: Improving Government's capability to handle risk and uncertainty*.
200. TMMOB GMO. (2014). *Basın Açıklaması*. Kasım, 2014 tarihinde http://www.gidamo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=4802&tipi=5&sube=0 adresinden alındı
201. Turkey Progress Report, 2014
202. Turkey Progress Report, 2013
203. TÜİK. (2014). *Tarım ve Orman Alanları*.

204. UK Resilience. (tarih yok). *Communicating Risk Guidance*. 2015 tarihinde https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/60907/communicating-risk-guidance.pdf adresinden alındı
205. UK Strategy Unit. (2002). *Risk: Improving Government's Capability to Handle Risk and Uncertainty-Summary Report*. London: Strategy Unit, Cabinet Office.
206. UNISDR (The United Nations Office for Disaster Risk Reduction). (2007). *Terminology*. 2015 senesinde <http://www.unisdr.org/we/inform/terminology#letter-r> adresinden alındı.
207. ÜDTS. (tarih yok). Ocak 2015 tarihinde Ürün Doğrulama ve Takip Sistemi: <https://www.udts.com.tr/hakkinda> adresinden alındı
208. Ünal, Kayhan (2015). TMO Türkiye - Ülke Deneyimi: Ekmeğini İsraf Etme Kampanyası Sunumu. No More Food to Waste Konferansı, Lahey, Hollanda
209. Valletta, M. (2010). *Consumer Perception and GMO's in the European Union*. OECD.
210. Van Zwanenberg et al. (2006). *A Chronology of BSE Policy in Four Countries and the European Union*. Health, Hazards and Public Debate, 2. Bölüm.
211. Vanhaeren, S. (tarih yok). *Risk Communication and Food Safety Policies: The Case of Food Risk in Europe*. Ocak 2, 2014 tarihinde International Conference on Public Policy: http://www.icpublicpolicy.org/IMG/pdf/panel_55_s2_vanhaeren.pdf adresinden alındı
212. Vos, E. (2000). *EU Food Safety Regulation in the Aftermath of the BSE Crisis*. Journal of Consumer Policy, 23 : 227-255.
213. Wansink, B. (2004). *Consumer Reactions to Food Safety Crisis*. Advances in Food and Nutrition Research, 103-150.
214. WHO. (2015). *INFOSAN in action in the Americas*.
215. Winkler, M. (2011, Mayıs). *The Importance of Food in Our Lives: Finding Balance Even When We Cannot Eat*. Albany, NY. : http://www.oley.org/lifeline/The_Importance_of_Food.html
216. Winter, C. K., & Francis, F. J. (1997). *Assessing, Managing and Communicating Chemical Food Risks*. Food Technology, 85-92.
217. 178/2002/EC laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety, 28 January 2002

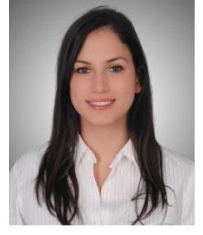
218. 1169/2011 (EU Regl. of the European Parliament And of the Council) on the provision of food information to consumers, 25 October 2011
219. 93/43/EEC of 14 June 1993 on the hygiene of foodstuffs
220. 852/2004/EC on the hygiene of foodstuffs 29 April 2004
221. 853/2004/EC laying down specific hygiene rules for on the hygiene of foodstuffs, 29 April 2004
222. 882/2004/EC on official controls performed to ensure the verification of compliance with feed and food law, animal health and animal welfare rules, 29 April 2004
223. 854/2004/EC laying down specific rules for the organisation of official controls on products of animal origin intended for human consumption, 29 April 2004
224. 2004/41/EC, repealing certain directives concerning food hygiene and health conditions for the production and placing on the market of certain products of animal origin intended for human consumption, 21 April 2004
225. 2001/95/EC on general product safety, 3 December 2001
226. 93/43/EEC (Council Directive) on the hygiene of foodstuffs, 14 June 1993
227. 13 Haziran 2010 tarih ve 27610 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda Ve Yem Kanunu
228. 24 Aralık 2011, 28152 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Risk Değerlendirme Komite ve Komisyonlarının Çalışma usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
229. 17 Aralık 2011 tarih ve 28145 sayılı Resmi Gazete ile yayımlan Gıda ve Yemin Resmi Kontrollerine dair Yönetmelik
230. 258/97/EC on Novel Foods
231. 2011/18 EC on GMO release to the environment
232. 1829/2003/EC on GM Food and Feed
233. 1830/2003/EC on the traceability and labelling of genetically modified organisms and the traceability of food and feed products produced from genetically modified organisms
234. 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu
235. Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlere dair Yönetmelik
236. Biyogüvenlik Kurulu ve Komitelerin Çalışma Usul ve Esaslarına dair Yönetmelik
237. Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına dair Yönetmelik
238. Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik

EK

Çizelge Ek 1 Faydalı Olacağı Mütalaa Edilen Özet Öneriler

1.	Tüketici algısının yükseltilmesine yönelik projeler ve algı analizlerinin geliştirilmesi
2.	Güncel geri çağırılan ürünler, gıda güvenilirliği alarmları ve problemlili ürünlere ilişkin bilinçlendirici detay bilgilerin, yapılan denetlemelerin tüm verileri ile birlikte kamuoyuna sunulması
3.	Gıda güvenilirliği konularında risk iletişimi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi çalışmalarını yürütmek adına, ilgili Genel Müdürlükler bünyesinde çalışan yetkili uzmanlarından oluşabilecek, tam zamanlı çalışacak çok disiplinli bir çalışma ekibi kurulmasının ve bu ekibinin, Sayın Bakanımıza bağlı olarak veya Basın Müşavirliği çatısı altında çalışmalarını yürütmesi
4.	Ülke normlarımıza, tüketici alışkanlıklarına ve yönelimlerine, kültürel yapımıza uygun ve kamuoyu algısını geliştirmeye yönelik olarak bir ülke strateji belgesinin hazırlanması
5.	Sosyal medya platformlarının, kamuoyunun bilgilendirilmesi imkanı sunmalarına ek olarak, interaktif bir çerçevede kamuoyu ile doğrudan karşılıklı iletişim kanalı açabilen nitelikte olması
6.	Bakanlığın internet sitesine Twitter hesabına dair bir yönlendirme linki konulması
7.	Bakanlığın etkin sosyal medya kullanımının , sosyal medya kullanımının gerekli eğitime sahip uzmanlar ile yürütülmesi
8.	Sağlık Bakanlığı tarafından kurulma aşamasındaki Kalite ve Akreditasyon Enstitüsü 'nün amaçlarını destekleyici çalışmaların içerisinde yer alınması
9.	AB'deki ülke uygulamalarının başarıları göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'de de Gıda Güvenilirliği Notlama Sistemi gibi bir uygulamanın yürürlüğe konmasının ve sistemin ilk denemeleri pilot-ölçekle başlatılması
10.	Bakanlığımız öncülüğünde kurulan bir internet sitesi ve mobil uygulaması üzerinden gıda güvenilirliğine ilişkin güncel bilgilerin paylaşılması
11.	Tüketici algısına yönelik yürütülecek projeler kapsamında kamuoyunun Türkiye'nin bölgelerine göre ihtiyaçlarının, algı seviyelerinin ve beklentilerinin değerlendirilebileceği kapsamlı bir sosyal anket düzenlenmesi ve anket bulguları ışığında bölgesel olarak ta risk iletişim stratejilerinin geliştirilmesi (taşradaki Tar-Gel personeli veya sosyologlar süreçte koordinasyon/uygulama ile görevlendirilebilir)
12.	Kamuoyu ve risk yönetimi dâhilinde risk iletişimi süreçlerinde rol alan ortak birimlerden oluşabilecek yetkili kurumların temsilcilerinin daimi üyesi oldukları bir koordinasyon kurulu oluşturulması

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Aytekin, Nihal Destan
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : İstanbul, 27.09.1986
Medeni hali : Bekar
Telefon : 0 (312) 2873360
e-posta : nihaldestan.aytekin@tarim.gov.tr

Eğitim Derecesi Okul/Program Mezuniyet yılı

Yüksek Lisans : Orta Doğu Teknik Üniversitesi/Gıda Mühendisliği Bölümü 2013
Lisans : Orta Doğu Teknik Üniversitesi/Gıda Mühendisliği Bölümü 2009
Lise : Kadıköy Anadolu Lisesi 2005

İş Deneyimi, Yıl Çalıştığı Yer Görev

2012-devam ediyor : Avrupa Birliği Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
AB Uzman Yardımcısı
2009-2012 : Orta Doğu Teknik Üniversitesi/Gıda Mühendisliği Bölümü
Araştırma Görevlisi

Yabancı Dili : İngilizce (ileri), Fransızca (orta)

Yayınlar :

1. Aytekin, N. D. (2013). *Balık Yetiştiriciliğinde Kullanılacak Potansiyel Probiyotiklerin Büyüme Karakteristiklerinin Optimizasyonu*, ODTÜ Yüksek Lisans Tezi

Hobiler : Müzik, Resim, Tiyatro, Yüzme, Masa Tenisi

ETİK BEYAN

Tarım Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Nihal Destan AYTEKİN

15.05.2015

<p>Nihal Destan AYTEKİN</p>	<p>AB GIDA GÜVENİLİRLİĞİNDE RİSK İLETİŞİMİ, KAMUOYUNUN BİLGİLENDİRİLMESİ VE TÜRKİYE’NİN DURUMU</p>	<p>Mayıs 2015</p>
--	---	-----------------------